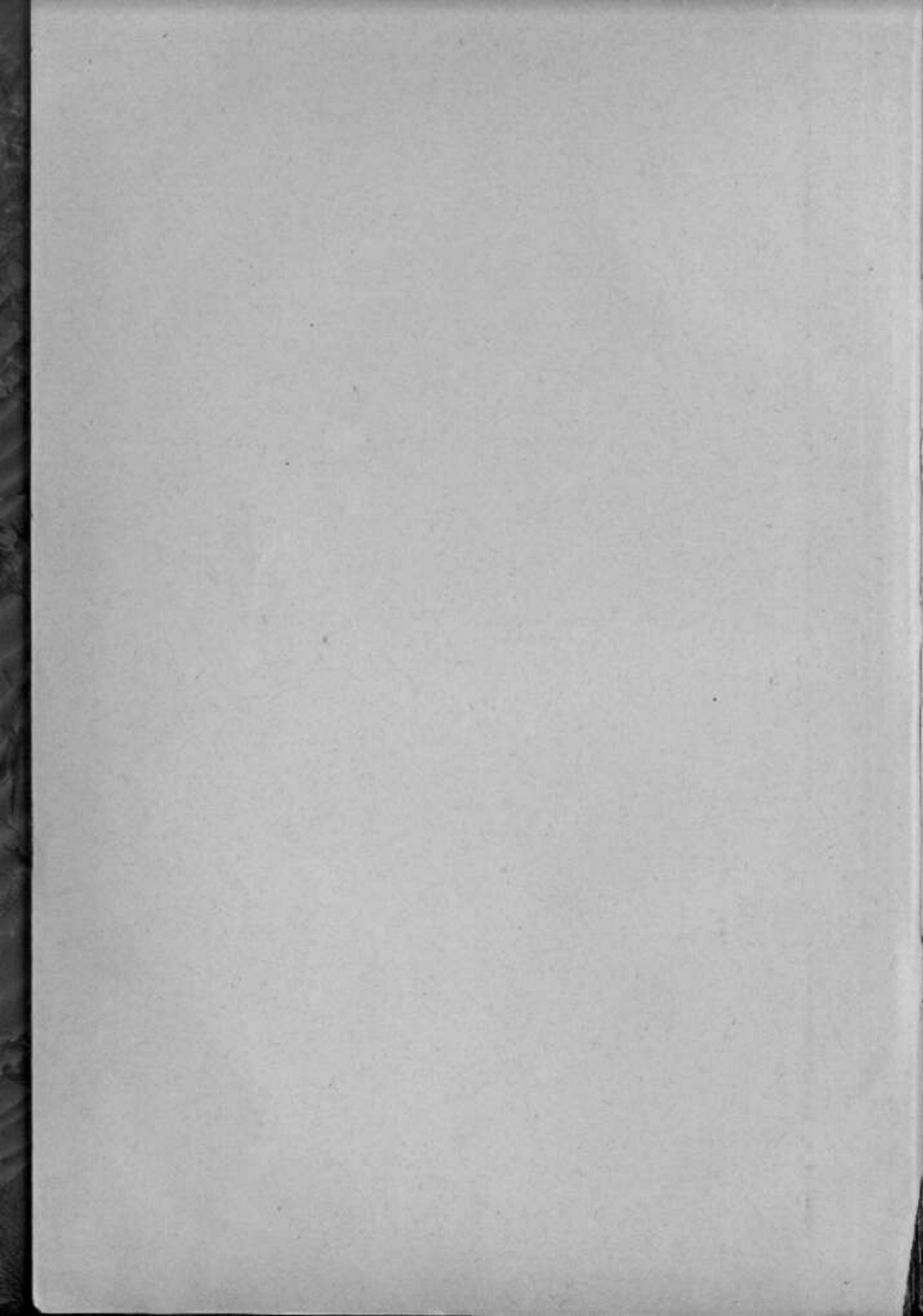

~~2. 12. 257~~
~~d. n. 551~~

248.

133

A SZÉKELY HATÁRŐRSÉG
TÖRTÉNETE.

A WEEKLY HATARDING

TORONTO

12-763

9-11
K 99
J 34

A SZÉKELY HATÁRŐRSÉG TÖRTÉNETE.

IRTA

GRÓF TELEKI DOMOKOS.

82528
A SZERZŐ HÁTRAHAGYOTT KÉZIRATÁBÓL KÖZZÉ TETTE

SZABÓ KÁROLY.

12.763

3

BUDAPEST, 1877.

FRANKLIN-TÁRSULAT BIZOMÁNYA.

25296

AZ OLVASÓHOZ.

A mult év tavaszán gróf TELEKI DOMOKOS-tól, ki súlyos betegséggel küzdve életpályájának közelgető végét érezte, felszólítást vettem, hogy vállaljam el «A székely határőrség története» czimű munkájának közzétételét, melyről intézkedni utolsó napjainak is egyik legfőbb gondja volt, s mely iránt magának teljes megnyugvást ohajtott szerezni.

Ezen rám nézve megtisztelő bizalmat elfogadni, a megboldogultnak ez ügyben hozzám intézett utolsó akaratát teljesíteni, már csak azon mély tiszteletnél fogva is, melylyel e nemes hazafiui jellem iránt viseltettem, erkölcsi kötelességemnek ismertem.

Megbízatásomban igyekeztem a leglelküismeretesebben eljárni. Éppen azért a szerző által már bevégzett s letisztáztatott kéziratban csak olyan, a munka mint irodalmi mű külalakjára tartozó igazításokat engedtem meg magamnak, melyekről meg voltam győződve, hogy azokat a sajtó alá adandó kézirat utolsó átvizsgálása alkalmával maga a szerző is bizonyosan nem mulasztotta volna el kijavítani; a dolog érdemét, a szerző fölfogását s előadási módját csak legkevesebbé is érintő változtatásoktól, pótlásoktól teljesen tartózkodtam.

Mint a figyelmes olvasó első pillanatra is beláthatja, e munka eredeti oklevelek s többnyire kiadatlan egykoru kéziratok hosszas és gondos buvárlatának eredménye. Minthogy azonban magában a munkában a források idézve nincsenek s csak néhol történik hivatkozás egyik vagy másik kéziratra és oklevélre: mellőzhetetlennek tartottam idézni a szerző Gernyeszegen 1871. június 4-dikén kelt leveléből azon helyet, hol az általa használt legfőbb forrásokat e szavakkal sorolja elő:

«E munka már nagy részben készen van. Annak kidolgozásában alapul szolgál nekem mindenek felett:

a) Hiteles nagy érdekű jegyzőkönyv az 1762. 1763 és 1764-ben a székelyföldön történekről actuarius HALMÁGYI ISTVÁN-tól. E jegyzőkönyv előbb BENKŐ KÁROLY most gr. TOLDALAGI VIKTOR tulajdona, s a katonásító bizottság jegyzőkönyvének csaknem teljes példánya, minőhöz hasonlót én többet sehol nem láttam. E jegyzőkönyv merőben különböző HALMÁGYI naplójától, valamint az erdélyi kormányshék levéltárában levő hasonló tárgyú irományoktól.

b) Egy gyűjtemény gr. MIKÓ IMRE birtokában ezen czim alatt: Von der Errichtung der Militär-Gränze im Grossfürstenthum Siebenbürgen, mely az e tárgyban német nyelven kelt felsőbb rendeleteket foglalja magában.

c) A marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban az erdélyi határőrségre vonatkozólag találtató adatok, melyek jegyzéke az én felügyeiletem alatt készült, s melyek a Teleki-könyvtárban lévő Chartophylaciumok és Miscellaneák betűsoros mutató táblájában ezen czim alatt *Határőrség* megtalálhatók.

d) HALMÁGYI ISTVÁN ismeretes naplója.

e) Denkwürdigkeiten aus dem Leben des Freiherrn SAMUEL VON BRUCKENTHAL.

* f) Mária Theresia und Freiherr SAMUEL VON BRUCKENTHAL. »

E munkát, mely a székely határőrség eddig irodalmunkban ily alaposan nem ismertetett történelmét államférfiúi fölfogással tárgyalja s valódi világitásban tünteti föl, mint a boldogult szerzőnek nemzeti irodalmunk oltárára tett utolsó áldozatát, kegyeletes tartozásom lerovásának megnyugtató érzetével nyujtom át a hazai közönségnek, nem kételkedve, hogy azt nem csak tartalma érdekességéért, nem csak a nemes gróf emléke iránti kegyeletből, hanem a czélért is, melynek előmozdításához ő ez áldozatával is járulni kívánt, szívesen fogja fogadni.

Az elhunyt szerző végakarata szerint az örökösei költségén közzé tett munka árából bejövendő egész összeg a magyar írói segélyegylet alaptőkéjének gyarapítására van följánlva.

Kolozsvártt, márczius 20-án 1877.

Szabó Károly.

1. The first of these is the fact that the
theoretical model of the atom is based on the
assumption that the electron is a point particle.
This is in fact a simplification, and a more
realistic model would take into account the
finite size of the electron.

2. The second of these is the fact that the
theoretical model of the atom is based on the
assumption that the electron is a point particle.
This is in fact a simplification, and a more
realistic model would take into account the
finite size of the electron.
3. The third of these is the fact that the
theoretical model of the atom is based on the
assumption that the electron is a point particle.
This is in fact a simplification, and a more
realistic model would take into account the
finite size of the electron.
4. The fourth of these is the fact that the
theoretical model of the atom is based on the
assumption that the electron is a point particle.
This is in fact a simplification, and a more
realistic model would take into account the
finite size of the electron.
5. The fifth of these is the fact that the
theoretical model of the atom is based on the
assumption that the electron is a point particle.
This is in fact a simplification, and a more
realistic model would take into account the
finite size of the electron.

References: 1. J. J. Thomson, 1904.

2. R. A. Millikan, 1909.
3. E. Rutherford, 1911.
4. N. Bohr, 1913.
5. W. Heisenberg, 1927.
6. S. M. B. 1928.
7. P. A. M. Dirac, 1928.
8. E. Schrödinger, 1926.
9. L. de Broglie, 1924.
10. A. Einstein, 1905.
11. M. Planck, 1900.
12. J. C. Maxwell, 1862.
13. H. A. Lorentz, 1906.
14. D. J. Griffiths, 1989.
15. R. Feynman, 1948.
16. J. D. Jackson, 1975.
17. L. D. Landau, 1932.
18. E. P. Wigner, 1929.
19. P. Dirac, 1928.
20. S. M. B. 1928.

ELŐSZÓ.

Történelmi tanulmányomnak alább közlött tárgya egyik legsötétebb foltja az osztrák politikának Erdélyben.

Lehetnek hazámiai közül némelyek, kik közleményemet korszerűtlennek fogják tartani a kiegyezés után, az uralkodás és nemzet közötti ép oly indokolt, mint üdvös egyetértés idejében. Bizonyára lesznek, kik helyesebbnek itélik oly eseményeket, minő az erdélyi határőrség felállítása, még most is nyugodni hagyni.

Én más nézetben vagyok. *Én elérkezettnek hiszem az időt, midőn általában a tudományt az időszerű politikai áramlatok fölé emelhetjük, s ha nemzeti fejlődésünkben még ennyire sem jutottunk volna el, közleményemet ez esetben is, a jelen békés és nyugalmas időben, maga helyén találnám:*

Más politikai viszonyok közt igénytelen dolgozatom talán a kedélyek izgatására, az elmék félrevezetésére szolgálhatna; talán lenne párt, mely épen politikai tökélet gyártana belőle. Jelenleg nem létezik legkisebb akadály sem, hogy hazámiai közzül az értelmesebbek, mindazok, a kiknek ítélete a közvélemény mérlegében súlylyal bír, helyesen, tárgyilagosan ítéljenek, hogy igazságos közvélemény alakuljon amaz izgalmas eseményekről, melyeket a magok valóságában közleni s minden oldalról megvilágítani lelkiismeretes kötelességemnek tartottam.

Hyszerü közlés után, a jelen közhangulat közepett, a jóakaratu közönség az uralkodás hibái, bűnei mellett mindenütt meg fogja találni nemzetünknek s benne népünk mindenik osztályának gyengeségeit, hibáit, bűneit.

A későbbi uralkodások, kormányok csak azon esetben felelősek a multak hibáiért, ha azokon nem okulnak, ha azokat ismétlik, s a mely halandó a jelen és mult között más felelősséget állitna fel, azt hasonló igazsággal lehetne felelősségre vonni szülői, eldődei gyarlóságaiért és bűneiért. Hazánkban különösen bőven elég, ha kiki tulajdon politikai bűnei súlyát hordozza !

A történelem, ha olyan, milyennek lennie kell, akkor a legvilágosabb igazság, a legigazságosabb ítélőbiró, a latin mondat szerint, az élet legjobb mestere. E magasztos feladatának akkor nem felel meg, s a szemfényvesztés, képmutatás legveszélyesb eszközévé akkor válik a történelem, ha a tények elferditőjévé, az eszmék, a gondolatok hűtlen tolmácsává aljasul.

E büntől mentsen Isten !

MÁRIA TERÉZIA Austria legügyesb uralkodói közzé tartozik. Jeles észtehetsége, nemes kedélye, ép oly kellemes, nyílt, megnyerő, mint méltóságteljes társalgási modora, szép külseje nagy hatással volt arra, hogy a hozzá tartozókat, az államférfiakat, a magasb és alsóbb hivatalnokokat, kiket kegyelmére méltatott, kikkel közelebb-távolabb érintkezésbe jött, megnyerje s a hajlam szerinti hódolatnak és ragaszkodásnak, a kötelességérzetnél nem csak kellemesebb de egyszersmind hatályosabb kötelékével csatolja magához. Mindezek egy uralkodóban minden esetre hasznos és szép tulajdonok, ezekhez azonban a szellemdús királynőnél még magasabb országlási képesség is járult. Emberei, államférfiai megválasztásánál igen szerencsés tapintattal birt, s ki egyszer megválasztatott, és tetteivel igazolta, hogy a választásra érdemes volt, az a nemeskeblű császárnő hajlamában és őszinte becslésében biztosítottak érezhette magát az indokolatlan kegyvesztés véletlenségei, az irigykedő camarilla fondorlatai ellen.

E becslésre és bizalomra támaszkodva működött a jeles államférfi KAUNITZ a diplomatai és a legfelsőbb kormányzási téren, a császárnő hosszúra terjedő uralkodása alatt, a birodalom javára, melynek megmentésére és dicsőségére évek hosszú során át harczolt az óvatos DAUN, a merész HADIK, és II. FRIGYES méltó kortársa: LAUDON. Az egyes országok kormányzásában, a felsőbb hivatalnokok megválasztásában ugyan ezen tartós bizalom foglalt helyet.

A főntebb vázolt uralkodói jellemvonások bármely férfiuralkodónak dicséretes tulajdonai lettek volna; kétszeresen

magasztalándók és egyszersmind hasznosak voltak azok egy uralkodónőnél, ki, önmunkássága mellett, egy férfinál még sokkal inkább volt az államférfiak és hivatalnokai kész és buzgó közreműködésére utalva.

A főtebb röviden érintett tulajdonok és körülmények foglalják magokban főbb indokait, legegyszerűbb magyarázatát azon többféle eredménynek, melyet a császárnő hosszú, de egyszersmind tényekben gazdag uralkodása felmutat.

A töröktől való aggodalom régibb hatását már veszítette, az orosztól való félelem még csak csirájában volt; az európai egyensúly eszméje még nem diadalmaskodott annyira, mint jelenleg az uralkodók kapzsiságán, egyéni és családi vágyain; MÁRIA TERÉZIA mégis alig várható csekély veszteséggel menekült két tartós háború válságos viszontagságaiból.

A fegyver csattogása közepett sem hanyagolta el az ország belügyeit a tevékeny császárnő, sőt csoportos gondjaiból a fejlődés, a haladás előmozdítása sem volt kizárva, melyre később, a béke tartós helyreállása után, ép oly buzgó és huzamos, mint nem eredménytelen gondot fordított, nem csak az örökös tartományokban, hanem Magyarországon és Erdélyben is.

Mindemellett igen családokoznék, ki a jeles uralkodónőnek akár szívében, akár politikájában a magyar nemzet s annak jólléte iránt valami különös hajlamot s tüzetesebb törekvést keresne vagy hinne felfedezhetőknek.

Válságok közepette, midőn csekélyebb eszközök nem használtak, kész volt ő a királyi méltóságnak s megnyerő lényének egész hatását felhasználni arra, hogy hazánk befolyásosabb egyéneit s a nemzetet a maga és a birodalom érdekeinek megnyerje, lekötözze, lelkesedésre hangolja; midőn szükséges volt, nem kimélt sem időt, sem fáradságot, hogy alkotmányos két országa ügyeivel is tartósabban foglalkozzék s szándékának megfelelő eredményt eszközöljön.

Azonban mind ez esetleges hajlam, tüntetés és alárendelt foglalkozás volt, mind e felett nem csak az őszbirodalom, hanem

az örökös tartományok érdekei is uralkodtak. S csodálkozhatunk-e ezen, különösen ha a jogot és politikát ama kor divatos eszméi szerint ítéljük meg; feltűnhetik-e előttünk, hogy midőn szűkkeblű önzésekben Magyarország s Erdély alkotmányos karai és rendei több ízben hazájokra nézve sem követtek ildomos politikát, a királynő s fejedelemsasszony kevésbé volt hajlandó, hogy a központi kormánypolitika olykor csak képzelt magaslatáról alább szálljon, hogy örökös tartományainak bár nem egyszer hibásan felfogott érdekein legkisebb csorbát is üssön, melyek — jól megjegyezzük — az egyeduralmi igényeknek s ép azért a fejedelemsasszony önzésének és hiúságának jobban megfeleltek. Nem csak az őszbirodalom de örökös tartományai iránti kiváló gondoskodásukat úgy a királynő, valamint Austria több uralkodói, nyíltan bevallották alkotmányos két országukhoz nem egyszer tett ép oly őszinte, mint sajátságos nyilatkozataikban, sőt törvényeinkben is látható ama fentartások által, melyek szerint a rendek méltányos ohajának készek annyiban eleget tenni, mennyiben az összállam vagy az örökös tartományok érdekével nem ellenkezik. Az uralkodás és az alkotmányos két ország eljárása közt a különbség abban állott, hogy míg az utóbbiak több ízben nem tették meg azt, a mit az igazság, méltányosság, általában a józan politika javalt: azalatt a királynő gyakran azt tagadta meg, azok ellen cselekedett, miket elismerni, miket teljesíteni világos törvények és saját fogadalma által volt kötelezve. A legfontosabb okot, hogy az uralkodás Magyarország és Erdély ügyeibe egyoldalulag, önhatalmilag avatkozzék, kétségtelenül az a körülmény szolgáltatta, hogy az említett országokban nem csak a közigazgatás, hanem az igazságszolgáltatás is roszt lábon állott, rosszabbul, mint az örökös tartományokban. Ez ok bizonyára legönzettelenebbnek, legplausibilisebbnek látszott, jöllehet ez sem szolgálhatott volna elégséges alapul, hogy a jog és igazság mérlegét a jogtalan hatalom részére fordítsa, kivált ha ama nem indokolatlan meggyőződésnek adunk helyet, miszerint csak valamivel több

jogerzet, okszerűbb eljárás és kitartás mellett nem lesz vala nehéz a rendek igen sok esetben helytelen daczát megtörni, őket arra bírni, hogy nem csak önhazájok, hanem a birodalom iránt is ildomosabb politikát kövessenek, hogy azon beljavításokra kezet nyujtsanak, melyeket a kor szelleme és önérdékek egyiránt igényeltek s melyek a rendek közreműködésével nem csak törvényesebben, de egyszersmind czélszerűbben jöhettek volna létre.

Államférfiai, magasb hivatalnokai megválasztása körül is a királynénál alkotmányos két országában amaz ildomos eljárást, ama józan tapintatot sokkal ritkábban találjuk, mint örökös tartományaiban. Igen, mert míg itt sokszor legjobb szándékának, leghelyesebb akaratának ügyes és buzgó végrehajtóit kereste, amott gyakran oly hivatalnokokra volt szüksége, kik zsarnoki czéljait buzgalommal és ügyesen hajtsák végre.

A vakbuzgóság, mely a r. cath. vallásnak és hitfelekezeti törvény- és igazságellenes pártolásában, a más vallásuak és hitfelekezetiük igazságtalan és törvénytelen hátrátételében, sőt olykor üldözésében mutatkozott, a királynő jellemének jelentékeny árnyoldalai közzé tartozik, s uralkodásának már kezdetén is mutatkozott, később pedig annak fényét mindinkább elhomályosította.

A kormányok, az uralkodások, a fejedelmek csak akkor felelnek meg magasztos hivatásuknak, ha a népeknél, melyeknek élére őket a gondviselés állította, kitűnőleg jobbak, tökéletesebbek. E fel fogásnak, e feladatnak MÁRIA TERÉZIA is kevésbé felelt meg.

Hogy a királynő sok oldalú változtatásai, olykori javításai, a kis Erdélyben is kellő világosságban álljanak előttünk, nem felesleges azokat némileg osztályozni.

Beczikkelyezése a régibb vívmányok legnevezetesebbjeinek, ezeknek úgy a törvényhozás útján, mint azon kívül ujakkal való szaporítása, a közigazgatásnak és igazságszolgáltatásnak lehető javítása: ezek foglalják magokban a királynő munkássága fő ágazatait. Hogy az, a mi egy vagy más célra hasznosnak tar-

tatott, törvényes-e vagy nem, azt a királynő és a bécsi kormány kevésbé vette figyelembe. Az e korban hozott törvények, a rendszeres s terjedelmes munkálatok, a dolgok valódi állásáról hiányos képet nyújtanak; mert a kényuralmi politikának nem csak hajlamánál, de ildomszabályainál fogva is nem kevesebb alkotmány sértés történt a központi kormány közvetlen intézkedése s a naponkénti rendelkezések következtében, mint a leigázott törvényhozás, vagy a szolga szellemű hazai kormánytestületek közreműködésével.

A királynő uralkodása folyamában két csak nem egyenlő tartamu korszakot vehetünk fel. Az elsőt, melynek legnagyobb része nem remélt szerenésével végzett háboruk közt folyt le; midőn Magyarországot és Erdélyt a királynő az alkotmány legfőbb szabályainak megtartásával kormányozta; midőn törvény- és alkotmányellenes intézkedéseivel, de egyszersmind többé-kevésbé üdvös javításaival is csekélyebb mértékben találkozunk. A királynő uralkodásának második felében, a béke közepett, az alkotmány iránti figyelem teljesen háttérbe vonul, a törvénysértések, a belváltoztatások, közbe-közbe javítások, valamint vakbuzgóság és vallásos üldözések előtérbe lépnek.

Az országos adót a fejedelemasszony uralkodásának közepéig Erdélyben is az országgyűlés szavazta meg, az rendelkezett felhajtásáról, kezeléséről. De az adó csekély volt, kevés az ország szükségére, sokkal kevesebb az uralkodás tervei fedezésére; jóllehet több idő óta a Lipót hitlevelében kikötött összegben túl emelkedve 800.000 és egy millió forint közt változott. Az adó emelése a különben eléggé megpuhitott országgyűlésnél is heves és folytonos ellenzésre talált. Az országos közjogokat gyakorló három nemzet egymás iránti különben is csekély testvérisége, sőt jogérzete és méltányossága is, az adóügynél, az osztrák uralkodás kezdete után csak hamar a legszánandóbb visszavonássá és ellenségeskedéssé fajult. Régebben, és pedig hosszas ideig, a szász nemzetnek volt oka méltánytalan túlterheltetés iránt panaszkodni. Majd az osztrák uralkodás pártfo-

gása mellett ők terjeszték kívánalmaikat a méltányosság határain túl, s készek voltak túlfeszített követeléseiket az ország jogai veszélyeztetésével is érvényre juttatni.

Az említett okok befolyása mellett a bécsi kormánynak már régebben megkezdett jogtalan beavatkozása az adóügybe a királynő uralkodása alatt mind tovább terjedt; míg végre a legfontosabb országos jog gyakorlatának tényleges megsemmisítését vonta maga után.

1754-ben ugyanis új adórendszer hozatott be, mely tervezőjéről és végrehajtójáról, előbb korlátnoksági tanácsos, később udvari korlátnok gr. BETHLEN GÁBOR-ról Bethlen-adórendszer, — Bethlenianum systema — nevet nyert.

E rendszer szerint a nélkül, hogy valamely az ország által megállított adóösszeg beszerzése véttetett volna célba, az adó a megállított szabályok szerint, arra rendelt hivatalok és hivatalnokok által, országos összeírás és évenkénti kiigazítás folytán rovatott ki a nem kiváltságos honpolgárok személyére, fekvő birtokára és egyéb rövás alatti vagyonára.

Az adót tehát évről-évre fel lehetett hajtani a nélkül, hogy megajánlása az országgyűlések megtartását szükségkép megkivánta volna, s az uralkodás gondoskodott arról, hogy az eddiginél jóval nagyobb mennyiségben befolyt országos adó újabb kiadási czímek önkényes felállításával mellett hova fordíttassék, s így az országnak az uralkodás által egyoldalulag feltalált szükségletében habár hiányos jogosultságot nyerjen.

A következmények, melyeknek az új adórendszer előzményül volt szánva, nem sokat vártak magokra. A fejedelemsasszony uralkodása alatt ugyanis Erdélyben az utolsó országgyűlés 1761-ben tartatott, s az országgyűlések megszűnése és az adónak országgyűlésen kívüli emelhetése igen kedvező alkalmul szolgált egy oly érzékeny és nagy költséggel járó sérelmes intézkedésnek végrehajtására, minő a határőrség felállítása volt.

A háboruk még ama korszakban igen könnyen támadtak s

leggyorsabban nyertek nagy kiterjedést; nagyszámu sorkatonaság előállítása és fentartása az általános pénzhiány és primitív pénzviszonyok miatt nagy akadálylyal járt. A háboruk fő áramlata, már hosszabb idő óta megváltoztatva régi irányát, éjszak-nyugotról indult ki, ilyenkor a nagy terjedelmű birodalom keleti határa Erdélynél maradt legvédtelenebbül a még mindig félelmes szomszéd, a török ellen. E helyzet tetemes hátránya úgy az első, mint a folyamatban levő második porosz háboru alatt igen érezhetővé vált. Az egyetemes fegyveres erő emelése, a határszélek katonai megvédése, nem csak a fegyveres ellenség, de a mirigyvész ellen is, valamint az államgazdászat érdekében a csempészet meggátlása volt a cél, melyet az uralkodás az erdélyi határőrség felállításánál maga elébe tűzött.

Magyarországon, a délnyugoti határ egy részén, a határőrszervezet már régóta létezett; Szerém, Pozsega, Verőcze, Valkó és Bács-Bodrog vármegyékben 1750-ben állítottak fel a határőr-ezredek.

Erdélyben, miután a Rákóczi-forradalom végével a székely katonaság, mely a forradalom jelentékeny támaszául szolgált, feloszlattatott, a határőri szolgálatot a székelyföld határain az e végre felállított polgári zsoldos őrség, az úgynevezett plájások teljesítették. E rendszer hiányai, a fentebb elősorolt indokok, valamint a határőr-ezredeknek Magyarországon történt szervezése hasonló katonaság felállítását tevé kívánatossá, helyezé közel kilátásba Erdélyben is.

A cél indokolt volta iránt kétség nem lehetett; az út és mód azonban, melyen a javítás végre hajtatott, bizonyoságaul szolgált annak, hogy egy csak valamennyire alkotmányos országban a törvényeknek számba nem vétele a leghatalmasb kormányt is a félszeg rendszabályoknak és semmikép nem indokolható, sőt felesleges erőszaknak mily szánalmas tévutjára vezeti.

Az ügy fontos, terjedelmes volt, s több oldalról meggondolást igényelt. Ezt mulasztotta el az uralkodás figyelembe venni mindjárt kiindulási pontjánál.

Erdély határainak Moldva és Oláhország felől való részét nagyobbára a székelyek lakták. Ezen nemzet a régi időben nemesi kiváltságaikért viszonzásul nem csak a határőrzést, hanem a honvédelem kötelességét is a más két nemzetnél nagyobb mértékben teljesítette s kiváltságait a katonáskodási teher hordozásának feltétele alatt erősítette meg LIPÓT hitlevele is. A régi állapot azonban az újabb időben lényeges változást szenvedett. A székelyek régi katonáskodási kötelezettsége fél század óta szünetelt; az adózás a székely nemzet zöménél rendszeressé, állandóvá vált, a nélkül azonban, hogy más nemesi kiváltságai korlátoztattak volna, minél fogva több rendbeli alkotmányos jogoknak nem csak élvezetével, élénk érzetével, de törvényszerű védezközeivel is birt. Mind megannyi okok, melyek a kormány czélba vett szándékánál ildomos eljárást javaltak.

A biztosítandó határszél továbbá a székely földön túl terjedt. Annak két végén, éjszak-nyugoton Bukovina és dél-keleten Oláhország felől nem csekély védtelen határrészek voltak. Ezeket tulnyomólag oláhok lakták, kiknél politikai kiváltságok tekintetbe nem jöttek, jóllehet ezeknél is, a határőrség felállítása végett, leginkább az urbéri viszonyokon kívül állókra (libertinusokra) fordulhatott az uralkodás figyelme. Azok az erőszakoskodások, melyeket az uralkodás az óhitűek egyesítése végett több mint félszázad óta folytatott, a miveletlenség egyszerűségében élő ezen békés népfajt is nagy mérvű izgatottságba hozta.

Az egyesült oláh papság a csak imént nyert kitüntetéssel és anyagi előnyökkel meg volt némileg elégedve, csekély mivelettségéből folyó felfuvalkodott erőszakoskodásai által azonban a békétlenséget inkább nevelte, mintsem annak mérséklésére hatott volna. A hitegetés anyagi eszközei korlátozottabbak voltak, mintsem általok az összes óhitű papságra, annál inkább az egész óhitű népre lehetett volna hatni, mely papjai nagyobb része által izgatva örökölt vallásához való ragaszkodásával fokozta és egyszersmind szentesítette a pártfogoltak iránti irigységet és bosszút. A békétlenek, a háborgók e szerint sokkal

számosabban voltak, mint a megnyertek, a némileg megelégedettek. Nem járt annakokáért nagy nehézséggel, hogy két bujtogató oláh szerzetes, előbb BESSARIONIS, később SOFRONI, az egyesülésnek a század első négy évtizedében szerencsés sikerrel haladott művét nagy részben meghiúsította.

A r. kath. egyháznak e vesztesége, az ország népessége nagy részének e forrongása, annál kedvetlenebb volt az uralkodásnak, minthogy a folyamatban levő hét éves háboru miatt az országban kevés katonaság tanyázott.

Az uniótól nagy részben visszapártolt oláhság leghangosabban egy óhitű oláh püspök kinevezését sürgette. Az uralkodás végre reászánta magát, hogy valamennyire engedjen. A forrongás csendesítése egyik okául hihetően a határország czélba vett felállítására is szolgált. Hogy azonban egyszersmind az unio ügye is, a mennyire lehet, biztosíttassék, erőteljes rendszabályokra is szükség volt. Az engedékenységre jelöl a kormány NOVAKOVICS DÉNES-t mint óhitű püspökjelöltet küldötte le Erdélybe; a szigor gyakorlására pedig báró BUCCOW ADOLF MIKLÓS lovassági tábornokot bizta meg, kit Erdély katonai fő hadi parancsnokává s egyszersmind a két görög szertartásu egyház ügye kiegyenlítésére rendelt biztosság elnökévé és királyi biztossá nevezett ki.

Az említett két férfi, a püspök és tábornok, 1761. márczius végén jött az országba. Úgy az óhitű, mint az egyesült oláhok szemebetünő részrehajlással országszerte megszámláltattak, összeíratottak, s a bizottság hasonló részrehajlással osztotta fel közöttök a templomokat s egyéb egyházi javakat.

A királyi biztos eljárásának támogatására a megszorított katonaság átkelő hadoszlopokban s ügyük kíséretében járta be az országot s rombolta szét az óhitűek több kolostorát, a melyekben lakó kalugerek az izgatás főmestereinek tartattak.

Mindezek oly gyorsan történtek, hogy már az említett évben augusztus végén DÉNES az erdélyi nem egyesült óhitűek püspökévé felavattatott, BUCCOW pedig, a fő munkát befejezett-

nek tekintvén, ökt. 17-én kiadott rendeletében a rendes hatóságokra bízhatta, hogy az osztályt, a hol az még nem történt meg, folytassák és bevégezzék.

A másik ügy, melyre Buccow ki vala szemelve, az erdélyi határőrség felállítása volt.

Az ország alkotmánya, az ügy fontossága, a határőrség felállításánál igénybe veendő lakosság nagy részének kiváltságos helyzete, egyiránt kívánatossá, sőt szükségessé tette volna, hogy a czélba vett változtatás a komoly megfontolás és alkotmányos tárgyalás útján eszközöltessék.

Az uralkodás, régibb szokása szerint, az alkotmányos eljárástól több akadályt, mint könnyebbséget és czélszerűséget várt. Nem csak az országgyűlés közreműködését tartotta feleslegesnek, hanem az ország törvényes fő hivatalainak tárgyalása iránt is kevés bizalommal viseltetett, s e helyett egy-két magasabb hivatalnok véleményezését s annak nyomán a legfelsőbb parancs szerinti végrehajtást tartotta legezlszerűbbnek.

A második oláh határőr-ezredhez szánt oláhoknak Besztercze vidékén, valamint Torda, Kolos és Doboka vármegye némely falvaiban, idegen tisztek által való összeíratása és szervezése már 1761-ben megkezdett. *)

A radnavölgyi oláhoknak régi időtől fogva versengése volt Besztercze vidék szász közönségével. Radnavölgye ugyanis régebben Doboka megyéhez tartozott s MÁTYÁS király azt a környékben folytatott bányászat emelése végett adományozta Besztercze közönségének, melynek e völgyfeletti joga MÁTYÁS királynak 1472-ben, 1475-ben, ismét 1475-ben és 1488-ban kelt kiváltságlevelein nyugodott. Ezek közül az első a radnavölgyi oláhokat szabadalmakkal látja el; a második Radnavölgyét Dobokától elszakasztja s minden tartozékával Beszterczéhez csatolja, különösen a romlásnak indult ezüst-bányák felvirágoztatása végett. A harmadik Budán kelt és Besztercze beigtatását

*) BENKŐ, *Transylvania generalis*. II. köt. 112. lap.

rendeli el. A negyedik végre az említett kiváltságokat és beig-
tatást erősíti meg.

A radnavölgyiek az említett kiváltságlevelekre támasz-
kodva azt állították, hogy Besztercze városától való függésök
csak törvényhatósági, de jobbágyi köteleztetést nem foglal ma-
gában, s ez okon az utolsó években addig teljesített tartozásai-
kat megtagadták. A királyi kormányzékától a meghasonlás
eligazítására kiküldött bizottmány, -- melynek egyik tagja
BRUCKENTHAL volt, — Besztercze város igényeit jogosoknak
ismerte s Radnavölgyét az elmaradt tartozások utánpótlására
ítélte. A kormányzék a kiküldött bizottmánytól eltérőleg a
radnavölgyieknek adott igazat. Buccow ellenben, az uralkodás
nevében azt hirdette, hogy a Radna völgy oláhai jobbágyok s
szabadulásukra nincs más mód, mint az, hogy katonákká legye-
nek s egyszersmind uniáljanak, minthogy katonáknak és adó-
zástól mentes neméseknek csak egyesült hitűeket vesznek fel.
E hitegetés következtében mindjárt kezdetben több mint 4000
oláh iratta fel magát katonának és lett egyesültté. *)

1672. jan. 31-én Buccow, tulajdon véleményezése követ-
keztében, a csak imént tartományi korlátnoknak kinevezett
BRUCKENTHAL SÁMUEL-lel együtt Bécsbe utazott.

A tábornoknak az erdélyi határőrség felállítására iránt kellett
jelentést tenni s e célra ki lehetett neki alkalmasabb uti társa
és segéde, mint az ország viszonyaiban jártas, eszes, nagyra-
vágó fiatal hivatalnok, ki gyakori bécsi mulatásai közben már
ügyes udvaronczzá képezte ki magát s kinél dicsszomja kielé-
gítésében a haza törvényei, főleg azok, melyek a magyarok
jogait illették, legkisebb akadályt képeztek.

Az említett két férfi és udvari korlátnok gr. BETHLEN

*) BOD PÉTER *Historia Valachorum* című kéziratában Buccow-nak
Besztercze vidékén is rossz fogadtatásáról emlékezik; minek következtében
a megáradt Besztercze vizén át kíváhván menekülni, kocsija s egy lova
vizbe fult; de HALMÁGYI, kéziratában, úgy hozza fel e tudósítást, mint
Csikhan a kedélyek izgatására koholt hirt.

nek tekintvén, ökt. 17-én kiadott rendeletében a rendes hatóságokra bízhatta, hogy az osztályt, a hol az még nem történt meg, folytassák és bevégezzék.

A másik ügy, melyre Buccow ki vala szemelve, az erdélyi határőrség felállítása volt.

Az ország alkotmánya, az ügy fontossága, a határőrség felállításánál igénybe veendő lakosság nagy részének kiváltságos helyzete, egyiránt kívánatossá, sőt szükségessé tette volna, hogy a célba vett változtatás a komoly megfontolás és alkotmányos tárgyalás útján eszközöltessék.

Az uralkodás, régibb szokása szerint, az alkotmányos eljárástól több akadályt, mint könnyebbséget és czélszerűséget várt. Nem csak az országgyűlés közreműködését tartotta feleslegesnek, hanem az ország törvényes fő hivatalainak tárgyalása iránt is kevés bizalommal viseltetett, s e helyett egy-két magasabb hivatalnok véleményezését s annak nyomán a legfelsőbb parancs szerinti végrehajtást tartotta legezlszerűbbnek.

A második oláh határőr-ezredhez szánt oláhoknak Besztercze vidékén, valamint Torda, Kolos és Doboka vármegye némely falvaiban, idegen tisztek által való összeíratása és szervezése már 1761-ben megkezdett. *)

A radnavölgyi oláhoknak régi időtől fogva versengése volt Besztercze vidék szász közönségével. Radnavölgye ugyanis régebben Doboka megyéhez tartozott s MÁTYÁS király azt a környékben folytatott bányászat emelése végett adományozta Besztercze közönségének, melynek e völgyfeletti joga MÁTYÁS királynak 1472-ben, 1475-ben, ismét 1475-ben és 1488-ban kelt kiváltságlevellein nyugodott. Ezek közül az első a radnavölgyi oláhokat szabadalmakkal látja el; a második Radnavölgyét Dobokától elszakasztja s minden tartozékával Beszterczéhez csatolja, különösen a romlásnak indult ezüst-bányák felvirágoztatása végett. A harmadik Budán kelt és Besztercze beigtatását

*) BENKŐ, *Transylvania generalis*. II. köt. 112. lap.

rendeli el. A negyedik végre az említett kiváltságokat és beig-
tatást erősíti meg.

A radnavölgyiek az említett kiváltságlevelekre támasz-
kodva azt állították, hogy Beszterce városától való függésök
csak törvényhatósági, de jobbágyi köteleztetést nem foglal ma-
gában, s ez okon az utolsó években addig teljesített tartozásai-
kat megtagadták. A királyi kormányszéktől a meghasonlás
eligazítására kiküldött bizottmány, -- melynek egyik tagja
BRUCKENTHAL volt, — Beszterce város igényeit jogosoknak
ismerte s Radnavölgyét az elmaradt tartozások utánpótlására
ítélte. A kormányszék a kiküldött bizottmánytól eltérőleg a
radnavölgyieknek adott igazat. Buccow ellenben, az uralkodás
nevében azt hirdette, hogy a Radna völgy oláhjai jobbágyok s
szabadulásukra nincs más mód, mint az, hogy katonákká legye-
nek s egyszersmind uniáljanak, minthogy katonáknak és adó-
zástól mentes nemeseknek csak egyesült hitűeket vesznek fel.
E hitegetés következtében mindjárt kezdetben több mint 4000
oláh iratta fel magát katonának és lett egyesültté. *)

1672. jan. 31-én Buccow, tulajdon véleményezése követ-
keztében, a csak imént tartományi korlátnoknak kinevezett
BRUCKENTHAL SÁMUEL-lel együtt Bécsbe utazott.

A tábornoknak az erdélyi határőrség felállítására iránt kellett
jelentést tenni s e célra ki lehetett neki alkalmasabb uti társa
és segéde, mint az ország viszonyaiban jártas, eszes, nagyra-
vágó fiatal hivatalnok, ki gyakori bécsi mulatásai közben már
ügyes udvaroneczczá képezte ki magát s kinél dicsszomja kielé-
gítésében a haza törvényei, főleg azok, melyek a magyarok
jogait illették, legkisebb akadályt képeztek.

Az említett két férfi és udvari korlátnok gr. BETHLEN

*) BOD PÉTER *Historia Valachorum* című kéziratában Buccow-nak
Beszterce vidékén is rossz fogadtatásáról emlékezik; minek következtében
a megáradt Beszterce vizén át kiválván menekülni, kocsija s egy lova
vizbe fult; de HALMÁGYI, kéziratában, úgy hozza fel e tudósítást, mint
Csikban a kedélyek izgatására koholt hírt.

GÁBOR közt a határőrség tárgyában a legfelsőbb helyre beadandó terv iránt a téli hónapokban folytak az értekezések.

A kurlátnok, a tábornok tervére tett észrevételeiben, az oláhok felfegyverzése iránt, ezen nemzet zabolátlan hajlamai miatt, némi aggodalommal nyilatkozott; a székely határőrséghez azonban legnagyobb bizalmát fejezte ki: de az első gondolat dicsőségét magának kívánván tulajdonítani, felhozta, hogy már régebben tett a felségnél az iránt indítványt, és pedig nem csupán két, hanem mindegyik székely szék felfegyverzésére, s csak a háborús körülmények birták a terv létesítésének elhalasztására.

Az adóban okozott hiány ugyanis a háboru alatt nyomasztó lesz vala, a nélkül hogy az újonnan felfegyverzett katonákat használni lehetett volna. A kurlátnok továbbá a meg² kívántató költségek miatt szükségesnek nyilvánította vigyázni, hogy az ország rendjeinek a fölállításra ellenvetésök ne legyen.

A felség 1762. apr. 11-én Buccow-ot a határőrség felállítása végett kir. biztossá nevezte ki; három nappal később kiadott határozatában a határőrség felállítását általánosságban elfogadta s egyszersmind Buccow-nak megrendelte, hogy Erdélybe visszaérkezte után arról, hogy a határőrség miként állíttassék fel, hogy az országot meg kell-e ez ügyben kérdezni, valamint arról is, hogy a szász földtől elszakasztott részek visszaacsatolandók-e vagy nem, adjon véleményt.

Ezen nyílt parancs mellett volt-e valami titkos utasítás, nem tudjuk; de a következő események kétségen kívül helyezik, hogy Buccow gondja nem véleményadásra, hanem az ügy végrehajtására irányult. Önhittségében ugyanis azon reményt táplálta, hogy a székelyek közt sem fog több akadályba ütközni, mint a mennyit Besztercze vidékén talált. Mihelyt a nagyvárúgyó férfiú az említett év tavaszán Erdélybe visszaérkezett, Gyergyóba és Csikba biztosokat küldött, kik a népet a fegyver felvételére reá beszéljék és fejenként összeírják. Biztosokul SCHRÖDER ezredest és háromszéki csernátoni származásu

ZAMLER századost nevezte ki, ezekhez rendelvén Kászoni Báró BORNEMISZA PÁL-t Csik, Gyergyó és Kaszon szék fő királybíráját alkirálybíráival együtt.

A bizottmány 1762. július 24-ikén Gyergyó-Szent-Miklóstra érkezvén, másnapra a király szavával a helység minden lakosát 50 frt büntetés terhe alatt összehívta. A lakosság összegyűlvén, a bizottmány szónoklatát latinul kezdte, melyben legelőbb a székelyek hadi dicsőségét magasztalá, majd a népnek anyanyelvén is ajánlotta, hogy a királyné parancsára vegye fel a fegyvert, azt igérvén, hogy az adófizetés alól fel lesznek mentve s legfeljebb adózási köteleztetések elismeréséül 10 garast fognak fizetni, katonai szolgálatjokat csak a határörzéssel s a legsürgetőbb esetben a veszélyeztetett haza határán belől fogják teljesíteni, végre, hogy húsz hónap alatt csak három hónapig lesznek kötelesek katonai szolgálatot tenni. A bizottmány állítá, hogy a mondottak ő felsége legfelsőbb parancsát foglalják magukban: de midőn a nép a parancs másolatát kérte, azt megígérték ugyan, de nem szolgáltatták ki. Mindemellett azon egyházhelyes székely nemesek, — lófők és szabad székelyek, — kik jelen voltak, a 10 éveseken felül mérték alá állítottak, a távol levők iránt pedig a jelenlevők kikérdeztettek, s azok is a megmérettek közzé soroztattak.

Míg Gyergyó-Szent-Miklóson a mértékelés megtörtént, azalatt a szék tisztviselői a többi helységekre menvén, a falvak lakosait életidejük szerint összeírták, azután a királyi bizottmány gyorsan bejárta a falvakat, az összeírás szerint a fegyverre alkalmasokat elé hívta s kívánságokhoz vagy ahoz képest, mint czélszerűnek mutatkozott, a gyalogok, huszárok vagy gránátosok közzé sorozta, sőt hogy ne látszassék, mintha a nép valamit megfontolás nélkül tenne, a kik a fegyvert el nem fogadták vagy elfogadását bizonyos feltételekhez kötötték, ezeket is nyilatkozatuk feljegyzése mellett összeírta. Gyergyó-szék összeírása után a biztosok Csikba mentek, hol a nép előbb vonakodott, azután ugyanoly módon mint Gyergyóban

a mértékelés megtörtént, valamint Kászonszéken és Háromszéken is.

Nem sokára ezután, az összeírás megkezdésétől számítva mintegy két hétre, folytonosan érkeztek a székelyföldre a katonatisztek. Gyergyó-Szent-Miklóstra CARATTO MANÓ alezredes, Szárhegyre REHNER gyalogszázados, Alfaluba egy lovas százados; más falvakba más századosok, hadnagyok vagy zászlótartók. E katonatisztek a törvényekkel és a megyei hivatalnokok rendeleteivel ellenkező parancsolatokat adtak s azt állították, hogy a nép az ő hatóságuk s nem a polgári hivatalnokok hatósága alá tartozik. Ebből az említett helységekben nem csekély visszavonás és forrongás támadt.

Megérkeztek nem sokára a helységekbe a királyi fegyverek, melyeket az összeírt székelyek kénytelenek voltak elfogadni a szerint, a mint inkább akarták a gyalogság vagy a lovasság fegyvereit, némelyek azonban ekkor a fegyvert elfogadni vonakodtak. Midőn némelyek a gyalog katonáskodástól idegenkedni kezdettek, lovasokká tétettek, vagy ellenkező felcserélések történtek. A felfegyverzettek híresztelni kezdték, hogy azok öröksége, kik a fegyvert elfogadni nem akarták, a fiscusra száll. Minde mellett a nép nagy része fegyvertelenül maradt, várván míg Buccow, — mint mondák, — a székelyek ünnepélyes fogadtatételének bevételére megérkezendik. Buccow csakugyan október 24-én este felé megérkezett, s azt híván, hogy az egész dolgot röviden és gyorsan elintézi, a népet fáklyák mellett a mezőre kiveté, s a sokaság közepette a katonatisztekkel helyét elfoglalván, előbb hűségét és engedelmességét megdicsérte, azután a katonai eskületételre felszóllította.

Ekkor a nép két megbizottja közül az egyik, szárhegyi születésű AMBRUS FERENCZ, a sokaság közül kilép, s miután a szőlásra szabadságot nyert, kötelességszerűleg azon ígélet kijelentésére kéri fel a tábornokot, melyre az esküt letenniök kellene; kérdé továbbá, hogy a régiebb ígéretek ez által valókká válnak-e, vagy ellenkezőleg, valamint eddig úgy ezután is kötelesek lesz-

nek-é adót fizetni, úgy szintén hogy kultartományokba is tartoznak-é majd háboruba menni? Midőn ez utóbbi kérdésekre a tábornok igennel válaszolt, a megbízottak kijelentették, hogy ily feltételek alatt nem akarnak katonáskodni. Nyilatkozatukat a nép hangosan helyeselte, kijelentvén, hogy követeivel egyetért. E nyilatkozat után a tábornok katonatisztjeivel eredmény nélkül eltávozott, s a nép szétoszlott.

Másnap mindjárt hajnalban a tábornok a két követet maga elébe hívatta. A rábeszélést először erszényével támogatta. Aranyval ajándékozta meg a követeket; majd vállait nyájasan megveregette, gondolván, hogy ha őket megnyerheti, a népnél is célt ér. Midőn azonban a követek állandóan a mellett maradának, miszerint oly feltétel alatt, hogy a kiérdemlett zsoldot adóba fizessék, katonáskodni nem akarnak, a tábornok fenyegetésre fordítá a dolgot, sőt szobájából fogságra is viteté őket. Majd visszahozatván, azt kérdezte tőlök, nem hajlandóbbak-é ellenszegülésökkel felhagyni, mintsem bitófán szegyenletes halált szenvedni? Ekkor AMBRUS FERENCZ röviden azt felelte: "Nem vall igen nagy kárt Gyergyó, ha engem felakasztanak".

Midőn a követek a tábornoknál hosszasan késtek, a nép közt az a hír terjedt el, hogy követeket letartóztatták. A sokaság ezen felboszankodván, zajongni kezdett, összeesortosult, a katonaság hivatali helyét, hol a tábornok szállásolt, körülvette; azon hamis hírre, hogy követek már vasba vannak verve, nagy láрма közt a kerítést összetörte, a kaput felnyitotta, s hogy követeket kiszabadítsa, az udvarra nyomult.

Ezek láttára a tábornok megijedvén, a követeket szabadon bocsáttatá, kiket a nép örömmujjongással fogadott. A tábornok hogy a népet megnyerje, multságukra 7 vagy 8 darab aranyat ajándékozott, azonban ezzel a zajongást le nem csillapíthatta. Az ingerült nép ugyanis, midőn a tábornok a tisztekkel együtt ebédnél ült, nagy lármával a házhoz tódult, a katonai öltözeteket, a töltenytáskákat a falra, az ablakokra, a ház fedelére

dobta, mi közben ily fenyegető szavak is hallatszottak: "A köcsüig (markolatig) üsd az ilyen adtának". Erre a tisztek megijedvén, az ebédet félbeszakították s a népet csendesítették, de az mindaddig zajongott, míg a tábornok a fegyver letételére fel nem szabadította, mire a sokaság lecsendesedvén, falvaira szétoszlott. Azonban SIKÓ JÓZSEF egyházmegyei esperest és helybeli plébános, valamint MÁRTON JÁNOS egyházfi unszolására, mintegy 40 ember az esküt letette, kiket mint a határőrkatonaság magkövét, másnap hajnalban a tábornok elébe vezettek s tőlük a tábornok a katonai esküt bevette. Mások jelentkezése iránt akkor reménye nem lévén, Buccow Gyergyóban tovább nem mulatott, hanem Csikba ment. Előfogatot a székelyektől kész pénzért sem kaphatván, az örmények szállították át Csikba.

A tábornok eltávozta után azoknak, kik az esküt letették, példájára, intésére s ingerlésére nem csak Szent-Miklóson, hanem más falvakban is számosan akadtak, kik katonákká lettek, míg a többség régi szabadságában meg akart maradni. Az írás szavai azonban, hogy t. i. "minden hatalom, mely magában meghasonlik, elvész", LOSTAINER kézírata szerint csakhamar teljesedtek. Szomszéd szomszédját, testvér testvérét vádolta hűtlenséggel, s a katonatisztek segélyével szomszédja, rokona vagyonát kívánta elrabolni; a fegyvert fogottak tizen, huszan csoportosulva másoktól nem csak adót zsaroltak, hanem a katonaság elvállalását is követelték, s a kiket így kívánságuk teljesítésére rá nem vehettek, azok ellen régi gyűlölségöknek, bosszújuknak szabad folyást engedtek. A fegyvert nem vállalók pártütőknek tekintetvén, közülök sokat megkötözve hurezoltak a csik-szeredai várba. Közöttük volt a fentebb említett két gyergyai követ egyike is, ki a szeredai várban két hétig volt lánczba verve. A másik követre, AMBRUS FERENCZ-re is a tábornok parancsára egy székely határőr kardot kötött; miért is ő egy hónapig nem vetette le öltönyét, azt állítván, hogy miután a fegyvert nem ő övezte fel, azt levetni sem akarja, míg meg-

viselve magától le nem hull. — Az erőszak és rémités következtében Gyergyóban a nép legnagyobb része a fegyvert kénytelen kelletlen felvette.

October 26-án ment át Buccow Gyergyóból Csíkszeredába, hová Csíkszék férfinépességét összehivatta, úgy azokat, kik fegyvert fogtak, mint azokat, kik azt tenni nem akarták. A tábornok a néptől itt is katonai esküt kívánt, s midőn ezt tenni nem akarták, a fegyvert azokkal is letétette, kik elébb elfogadták volt. Bizonyos zászlótartónak rábeszélésére azonban itt is vállalkozott a lovassághoz mintegy 7 ember, kik estvére Tapolczára mentek, ott esküt tettek és ajándékokban részesültek. Két nappal később a háromszékieket Kézdi-Vásárhelyre rendelte a tábornok, de midőn célját itt sem érthette el, a fegyvert letétette. Azonban itt is találkoztak olyanok, kik a későbbi meghívásra készek voltak fegyvert vállalni és fogadást tenni.

A tábornok elutazta után a fegyverfogás Csíkban is terjedni kezdett a fentebb említett hét ember példájára és közreműködésével.

Buccow elmente után általában inkább terjedt a székeleyek fegyvervállalása. Előmozdították azt az idegen katonatisztek, különösen egy FRANKOFUS nevű lovas kapitány Taploczán és alezredes CARATTO MANÓ, továbbá a gyergyó-szent-miklósi plébános és esperes SIKÓ, valamint LUKÁCS JÁNOS szent-domokosi plébános. Leghatályosabb terjesztői voltak azonban a fegyver felvételének az új határőrök, kik megváltozott helyzetökben a mások boszantására s a legerőszakosabb kihágásokra kiváltságot keresvén és valósággal találván, minden nem katonát a legjogtalanabb méltatlansággal illettek, zsaroltak és raboltak. Legrosszabb dolguk volt azoknak, kiknek valamely határőr peres társa vagy bármi okon haragosa volt.

A katonatisztek közül azok is, kik az igazság iránt fogékonysággal bírtak, a vétkes katonákat, nehogy a fegyvert letegyék, nem bántották; ha pedig polgári hivatalnok kísértette volna meg valamely határőr megzabolázását, az csak magára

vont volna veszélyt, a nélkül, hogy legkisebb sikerre számíthatott volna. Ily viszonyok között számtalanok, csakhogy a folytonos megtámadás és nyomorgatástól meneküljenek, inkább a határőrségre ígérkeztek és a fegyvert felvették.

Hogy a felfegyverzett határőrök rakoncátlansága mennyire ment, kitetszik a következő esetből. Egy csoport határőr a csík-somlyai papi lakot, hol a Gyergyó széki alkirálybíró THURI, a gyergyai és fel-csiki királyi adószedő SÁNDOR LÁSZLÓ és más nemesek össze voltak gyűlve, körülfogta. Mintha a király által kiküldött számoltatók volnának, azt követelték, hogy a katonatiszti szállásokra fizetett, de már régen elköltött pénzekről számoljanak, s kijelentették, hogy vagy teljesítsék kívánságukat vagy meg kell halniok. Fenyegetéseiktől a gazemberek mindaddig meg nem szűntek, míg a csík-somlyai kolostor gvardiánja a katonaságnak hirt adván, 30 vasas a zajongókat szét nem osztatta. E kihágással azonban a határőröknek nemesek és hivatalnokok elleni erőszakos fellépése nem szűnt meg, kik különösen Al-Csíkban, a nemesek és hivatalnokok házaik csoportosan megtámadták, barmaikat elhajtották, udvaraikat kirabolták. Mások a hivatalnokok által rajtok régebben felszedett birságokat visszakövetelték, a nélkül, hogy e galád tetteket bárki is megtorolta vagy csak tilalmazta volna. HALMÁGYI gróf MIKES ANTAL háromszéki főtisztnek is nem kis befolyást tulajdonít BUCCOW eljárásánál s a tábornoknak Udvarhelyen viselt dolgait is említi. Szerinte Buccow személyesen ment gróf HALLER GÁBOR tábornokkal Udvarhelyre, hogy ott is a székhelyeket a katonáskodásra reá vegye, de sikertelenül járt, mert a székhelyek ezernél többen gyűltek össze a mezőre, onnan a tábornok parancsolatja ellenére tömegesen a székházhoz mentek, hol gyűlés volt, s régi szabadságuk törvényes fentartását, ő felsége diplomáját s aláírását kérték, s kijelentették, hogy különben az egész dolgot a tábornok művének kell tartaniok. Erre SCHRÖDER ezredes egyik követet arczul ütötte, másiknak SAMMLER kapitány haját tépte. Ennek hallattára

nagy zavar és ingerültség támadt a nép közt. SAMMLER-t megölték volna, ha kézre kerithetik; a tábornoktól pedig a követeket bántalmazó ezredes kiadatását kívánták. Főtiszt helytartó ifj. b. DANIEL ISTVÁN-t lábáról letaszították. Csak BORSAI ISTVÁN alkirálybíró tudta őket nagynehezen lecsendesíteni. A tábornok a történeken nagyon felboszankodva eltávozott, nehezen esvén neki, hogy a nép délelőtt a kihányt pénzt felszedte, délután pedig a feltételekre tagadólag válaszolt s az elhányt pénzhez sem nyult senki. Így írja le az udvarhelyi eseményeket HALMÁGYI.

Míg e szerint Buccow a székelyek felfegyverzésével kevésre haladt s az ebből következő zavarok jelentékeny mérvet öltöttek, azalatt az ügy hivatalos tárgyalása sem vesztegelt. Úgy látszik azonban, miszerint magas körökben azt ohajtották, hogy, ha lehet, a bevégzett tényekre üssék rá a hivatalos elfogadás bélyegét.

Láttuk fentebb, hogy a királyné ápril 11-én, midőn Buccow-ot a határőrség felállítása végett kir. biztosnak kinevezte, őt egyszersmind ez ügyben véleményadásra utasította.

Buccow a tőle megkívánt vélemény megadásával hosszabbban késvén, annak megtétele 1762. június 14-dikéről a korlátnok által sürgettetett, s midőn a tábornok azon véleményben látszék lenni, hogy a felállításnak legfelsőbb helyen történt elfogadása következtében a további véleményadástól fel van mentve, a korlátnok a felség előtt kinyilatkoztatta, hogy a felállítás általános elfogadása által, — mely ő felségének a tudósítástétel iránti intézkedéseit megelőzte, — Buccow további tudósításának szüksége nem enyészett el.

Ugyanez idő tájban az udv. korlátnokság b. DANIEL ISTVÁN udvarhelyszéki, gr. MIKES ANTAL háromszéki főtiszt, gr. LÁZÁR JÁNOS országos elnök, valamint kormányzéki titoknok HALMÁGYI ISTVÁN feljelentéséből is értesült Buccow eljárásáról, hogy t. i. ő, mielőtt a legfelsőbb rendelet szerint tudósítást tett volna, a határőrség felállítását megkezdette a nélkül, hogy a tisztviselőknek írott utasítást ad vala; egyszersmind pedig a katoná-

ságra ajánlkozóknak az ország törvényeivel és mások létező jogával ellenkező kiváltságokat adott.

E tudósítás is világosan a határőrség felállítása körül elkövetett s már fentebb említett tényekre vonatkozott, melyek országszerté ismereteseek voltak s Bécsben is alig lehettek titkok.

Az ország tekintélyes hivatalnokai feljelentése következtében az udv. korlátnokság a felséghez felterjesztést tett, mely szerint Buccow-nak újból meg kellene rendelni, hogy a kir. rendeletet teljesítse, s egyszersmind azon ígéretekről, melyeket az ajánlkozott határőröknek tett, valamint ezek kívánatairól részletes tudósítást tegyen. Továbbá az említett hivatal az erdélyi püspökre (ki alatt az erdélyi r. cath. püspök értetett) kívánta bízni, hogy minden bizalmatlanság kikerülése végett azok közül, kik a fentebbi tudósítást aláírták, a Szebenben jelenlevőket személyesen, a távollevőket írásban hallgassa ki a legnagyobb titokban tudósításaik alapossága iránt.

Erre a felség jul. 15-én azt válaszolta, hogy a korlátnokság nézetéhez nem járulhat s a püspöknek sem rendelkezik, Buccow-nak azonban meghagyja, hogy a határőrség felállítására nézve a módozatról, valamint a tárgyba vágó több pontokról, mielőbb tudósítást tegyen.

Mindebből eléggé világos, hogy legfelsőbb helyen megelegedéssel tekintették Buccow eljárását, kit ő felsége már előbb, u. m. máj. 1-én főkörmányszéki elnökké nevezett ki. Főkörmányszó gr. KEMÉNY LÁSZLÓ, ámbár csekély egyéni tulajdonai pótlásául catholizált, kénytelen volt elboesátását lemondással előzni meg. BRUCKENTHALT, ki a hazai ügyekben Buccow-nak ép oly ügyes, mint engedelmes tanácsadója volt, az a kitüntetés érte, hogy még Bécsben mulatása alatt, nejére és mindkét nemű utódaira kihatólag, bárói czimmel ruháztatott fel.

Végre csakugyan felérkeztek Buccow-tól a régen várt tudósítások; szám szerint három.

Az első Besztercze városa által a Radnavölgyére nézve adott és a tábornoktól felsőbb helybenhagyás reménye alatt

elfogadott átengedést tárgyalta. HALMÁGYI emlékiratában azt állítja, hogy Buccow feljelentését a besztlerceiek tudta nélkül s akaratjuk ellenére tette, így akarván a tábornok, — kinél a mérészség ravaszsággal párosult, — a jámbor szászokra nyomást gyakorolni.

Buccow második tudósítása az oláh egyesült püspök amaz előterjesztésére vonatkozott, melyet ez az oláh papoknak pap-ságuk alatt született gyermekeiről tett. E papszülöttek a határ-őrségre ígérkezvén, később földesuraik által visszaköveteltettek, de a püspök őket a jobbágyság alól felszabadítandóknak véleményezte.

Mindkét tudósítást a fejedelemasszony a korlátnoksággal közölvén, ez úgy vélekedett, hogy kétséges, vajjon a besztlerceiek Radnavölgyet földesuri, vagy csupán törvényhatósági joggal bírják-e? s azért a várost kiváltságai bővebb igazolására kellene utasítani.

Második tudósításában úgy vélekedett Buccow, hogy a papok fiait ép oly kevéssé lehet jobbágyoknak tekinteni, mint a katona gyermekeket, s annyival is inkább ilyeneknek veendő, minthogy ebből a kincstár tetemes hasznót látna. A szabadok (libertinusok) ugyanis a jobbágyoknál több adót fizetnek; másfelől pedig a vallásos unió is előmozdítottatnék; mert többen, kik, hogy gyermekeiket kiváltságban részesítsék, uniáltak, ezen reményök meghiusultával az uniótól ismét el fognának állani.

E véleményre a korlátnokság az Approb. Const. I. R. 8. cím, 13. cikkére hivatkozott, hol a papok fiai jobbágyoknak mondatnak; továbbá miután a tábornok véleménye szerint a határőrök a fejadón kívül semmi egyebet nem fognának fizetni, a pópák fiainak határőrökké tételében a kincstárra nézve több kárt mint hasznót látott az említett hivatal. Végre pedig úgy vélekedett, hogy ha az egyesülés ily haszonleső eszközök által mozdítottatnék elő, abban sem lenne nagy haszon. Ez utóbbi vélemény annál sajátosabb értelemmel bírt, minthogy maga a korlátnok is áttért catholicus volt.

Ezen felterjesztés nyomán a felség a beszterceieket illetőleg Buccow-nak megrendelte, hogy szólítsa fel őket arra, hogy a radnavölgyieket, a haza közérdekében és a legfelsőbb megalégedés megnyerése végett, szabad embereknek ismerjék, kiket az uralkodás ezennel olyanoknak nyilvánít. Továbbá állítólagos jogaik kimutatását, az illető okmányokkal együtt, legfelsőbb helyre adják be; mit ha megtesznek, ő felsége sem lesz idegen Besztercze városnak jogos jövedelmeiért illő kárpótlást adni, s ezenkívül a szász helységekben levő oláhokat máshová telepítetteti. A mi pedig a pópák fiait illeti, ezekre nézve is a fejedelemszöny a Buccow véleményéhez járult; egyszersmind a kormányzéknek megrendelte, hogy körlevél által szólítsa fel a földesurakat, hogy a határőrség felállítását egész készséggel előmozdítani törekedjenek.

Buccow harmadik tudósítása a határőrség felállítása módját tárgyalta. A tábornak előadta, miszerint az egyesült hitű szabad oláhokat a legfelsőbb akarat iránt pópák és püspök Áron által felvilágosította; továbbá ki lőn nekik nyilatkoztatva, hogy a kik a határőrség közzé írják magokat, csupán fejöktől fognak adót fizetni; személyes ügyeiket kivéve, eddigi törvényhatóságaik alatt maradnak; a Besztercze vidéki oláhok pedig az odavaló tanács hatósága ellen oltalomba fognak vétetni.

E nyilatkozat következtében, — folytatja a tábornok, — nem csak annyi szabad oláh jelentkezett, mennyi három ezred kiállítására elégséges, hanem feles jobbágyok és zsellérek is jelentették magokat, kik azonban földesuraiknak visszaadattak.

Egyszersmind jelenti a tudósító, hogy b. BORNEMISZA PÁL, csiki, gr. MIKES háromszéki főtisztek, valamint b. JÓSIKA, SCHRÖDER ezredes és alezredes ERNST által a székelyeket is nyomósan felszólította, hogy ők is a határőrség közzé való felvételésüket kérjék, mit ha nem tennének, a székely határőrségre szükséges mennyiség, részint szabadok, részint zsellérek által, pótolható lenne, kiket minden esetre könnyű volna földesuraik-

tól nem egyesült oláhokkal kicserélni. Az 1-ső oláh ezred elhelyezését tárgyazó intézkedéseit is tudatá Buccow a felséggel.

Mi a rendek megtalálását illeti, ezt a tábornok felterjesztett tudósításában nem tartotta szükségesnek. A felség ugyanis hadjoggal bír, s a határőrség fő- és vagyon (facultas) utáni adójából fogja magát föntartani, a hadi adónak nem esik terhére, melyhez, a szász nemzetet kivéve, az országos rendek semmivel sem járulnak; de nem is tanácsos a rendeket megkérdezni, miután az ellenmondásnál egyebet nem eredményezne.

Buccow tudósítására a korlátnokság jul. 29-én a felséghez tett feliratában úgy nyilatkozott, miszerint nem elég, hogy b. Buccow a radnavölgyieknek a besztlercei tanács általi szabadon boesáttatásokat tudtul adta, de szükség lett volna őket is kihallgatni, azon feltételeket, melyeket a besztlerceiek a szabadon boesáttatáshoz kötöttek, velők megértetni, s ahhoz járulásuk esetében erről törvényes okiratot készíteni. A székely nemzetet, — folytatja a korlátnoksági felterjesztés, — a más két nemzetnek s az ország rendeineк beleegyezése nélkül alkotmányos sarkjogaiban annál kevésbbé lehet megeseonkitani, mivel a terv szerint a székely határőrség személyére nézve a tartományi (provincialis) hatóság alól elvonatnék, mely alá az Appr. Const. 3. R. 76. cz. nyomán akkor is volt helyezve, midőn katonáskodott. Ez okoknál fogva a czélba vett intézkedés rendszeres végrehajtására országgyűlés szükséges. Továbbá csodálkozik a korlátnokság, hogyan mondhatja b. Buccow, hogy a szászokat kivéve az adóhoz a többi nemzet semmivel sem járul; holott a székelyek is adóznak, kiket a határőrségbe is bevonni kíván. Mi a pópákat illeti, ezek többnyire a megyékhez tartoznak, s a tábornok terve szerint a Besztlerce vidékén található oláhok kárpótlása végett a szász nemzetnek Báthost és Szász-Régent kellene cserébe adni, melyek hasonlólag a megyébe vannak bekebelezve s adójukat ott fizetik. A felség haduri jogát, mely a tábornok véleményének alapul szolgál, senki kétségbe nem hozta. Ez közelebbről csak a határőrség felállításá-

nak jogát tárgyalja, de hogy ez mimódon történjék, ennek elhatározása az országot illeti. Miután hát a fentebbiekből kijő, hogy b. Buccow eddigi intézkedéseiben az ország alkotmányára semmi tekintettel nincs, oda kellene őt utasítani, hogy hasonló tervek készítésénél mindig a kormányszéknek, — melynek elnökségét folytatja, — tanácsával éljen, s a jelen esetben a székely nemzetnek felfegyverzésére és általában a határőrség felállítására nézve azon hivatal véleményét is felterjeszsze.

E korlátnoksági feliratra, mely a törvényesség mértékét félig-meddig megütötte, a felség aug. 12-én válaszul adta, hogy a határőrség felállításában minden a megkezdett munka félbeszakasztás nélküli folyásától függvén, megrendelte Buccownak, hogy az elkezdett ösvényen haladjon, másfelől pedig mindent, mit e részben tett, vagy ezután tenni akar, a kormányszékkel együtt vegyen fontolás alá, s törvényen alapuló tudósítását terjeszsze fel a korlátnoksághoz, melyet ő felsége mindenben meg kíván kérdezni, s melynek kötelességében áll a felküldött jelentésre részletes nézetét nyilvánítani, *anélkül azonban, hogy Buccow véleménye körén tulterjedne.*

E rendelet következtében b. Buccow a kormányszék útján egy újabb feljelentést tett. A korlátnokság azonban úgy találta, hogy e feljelentés csupán annak elősorolását foglalja magában, hogy Három széken és Csikban az összeírás mi módon ment véghez, hogy Udvarhely széken a katonaságra magát rávétetni nem akaró nép mit mivelt. Ily körülmények közt a korlátnokság annál czélszerűbbnek ítélte a határőrség rendszeres felállítása módjáról másként gondoskodni, minthogy a csiki, a három széki és udvarhely széki főtisztek tudósításaiból kitünt, hogy a nép nem önkényt, hanem különböző ellenmondások és feltételek mellett állt a mérték alá. A korlátnokság tehát úgy vélekedett, hogy Buccownak újból és szorosabban meg kell rendelni, hogy a határőrség felállítását czélzó terve iránt a kormányszéket pontról-pontra megkérdezze s jelentését azután tegye meg, annyival is inkább, mivel a korlátnoksághoz fel-

hatott tudósítások az ő előadásával nem csak egyenesen ellenkeznek, hanem hiteles magán tudósításokból is világos, *hogy az elnök jelentését, miután felküldötte, egy nappal később, csupán tudomáscrétel végett, terjesztette a főkormányzók elé.*

A korlátnokság fentebbi fölterjesztésére ő felsége nov. 1-én kinyilatkoztatta, miszerint a Buccow által szerkesztett és a kormányzók útján felküldött tudósításokból nem ítélt egyebet, hanem hogy a tábornok, az adott rendelet szerint, mindent a kormányzók beleegyezésével tett. Nem is történt egyéb, mint a mit a magas szolgálat és a hon érdeke kíván, s az oláh ezredek már létrejöttéből, valamint BORNEMISZA tudósításából világos, hogy a nép szokott hűségénél és engedelmességénél fogva az intézkedéseknek önkényt alá adta magát, ott, hol a tisztviselők jó példával mentek elől, miként ezt a besztercei hivatalnokok, BORNEMISZA s több csiki tisztviselők tették. Midőn ellenben a MIKES és DÁNIEL tudósításából az vehető ki, hogy a főtiszteknek és alsóbb hivatalnokaiknak tanusított kisebb-nagyobb idegenségekhez képest, a három- és udvarhelyszéki nép több-kevesebb ellenszenvvel viseltetett. A jelenleg oly közel álló tatár beütés mulhatlanul megkívánja, hogy a határőrség mielőbb felállíttassék és még a tél folytán gyakoroltassék. Az ügy tehát semmi halogatást nem szenved. A felség ennél fogva szorosán megrendeli, hogy a határőrség haladéknélkül felállíttassék s hogy minden honpolgár annak előmozdításán egész készséggel igyekezzék. A korlátnokság tehát a legfelsőbb határozatot adja tudtára a kormányzóknek, továbbá BORNEMISZA-t és a csiki tisztséget, valamint azokat, kik katonákká lettek, a felség különös kegyéről biztosítsa; ellenkezőleg MIKES-nek adja tudtára, hogy felterjesztése kedvetlenül esett, azonban reményli a felség, hogy kifejtendő buzgalma által eddigi hibáját jóvá teendi. A b. DÁNIEL és alkirálybíró BÁNDI megbüntetését a császárnő akkorra tartja fenn, mikor Buccow az iránti jelentése fel fog érkezni. A leirat kemény büntetéssel fenyegeti a tudvalevő és lázadáshoz hasonló összecsoportozások főokozóit.

A népnek ellenben, mely csak rosz tanácsadások és csalfa hitegetők által vezetett tévútra, kegyelmét biztosítja. Rendeli végre azt is, hogy a kormányzék adja tudtára a nemességnek és a szabad székelyeknek, hogy jóllehet ők a felség kegyvesztésére magokat méltókká tették, mindazáltal, ha hibájokat megbánják, s a bujtotatóknak példáján okulva minden bűnös kísérlettől magokat tartóztatják, ő felsége nekik megkegyelmez. *Egyébiránt, hogy kik legyenek határőrökké, arra a felség senkit kényszeríteni nem akar, s minden erőltetéstől és jogsértéstől merőben távol van;* de megkívánja, hogy minden lakos személyesen álljon elő és nyilatkoztassa ki: akar-e az új szervezet szerint katona lenni? Azok, kik azzá lesznek, a felség oltalmára bizton számolhatnak. Mi továbbá némely tisztek s különösen SCHRÖDER ezredes ellen beadott panaszokat illeti, meg van rendelve Buccow-nak, hogy a tiszteket óvatos magaviseletre szorítsa és az országnak legkisebb terheltetését meg ne engedje.

E legfelsőbb parancs folytán nov. 8-án a kormányzék rendeletet bocsátott a székelyekhez, melyben előadta, mily különös öröme szolgált neki, midőn a minap a dicső fejedelemasszony parancsából a nemzeti katonaság felállítása elkezdődött, hogy mindkét rendből való székelyek, ősi katonai dicsőségökről megemlékezve, magokat önkényt feliratták és megmérették. De ellenkezőleg nem kisebb fájdalommal értette, hogy közelebbről, midőn a kormányzék elnöke a feliratok egybegyűjtése és a fejedelemhez való hűségi eskü letétele végett őket jelenlétével megtisztelte, többen, némely rosz indulatuk bujtotatása által félrevezettelve, nem állottak a fejedelemnek hasznos, a hazának szükséges s a székely nemzet dicsőségére vezető célú haszontalan és a dologra nem tartozó nehézségek és feltételek által meghiusítani s önkényes ígéretüket visszavenni. Hogy pedig a nép dicséretes akarata megmásításában némely tisztviselők, kiknek egészen egyebet kell vala tenniök, indító okul és csábítóul szolgáltak, nem csak keményen roszalja a kormányzék, hanem azoknak közfelperes általi megbünteté-

sére is gondja leszen. Addig pedig, miután alkirálybíró Antos István legdicsegetesebb példájából világosan látja, hogy az előítéletek kiirtására, a nép szívének jobbra fordítására a tisztviselők őszinte eszélyessége legtöbbet tehet, ezennel szorosan meghagyja a tisztviselőknek, hogy a népet a katonaságnak, melyet elébb önkényt elfogadtak, elvállalására egész igyekezettel reábirják, bizonyossá tevén, hogy a katonaság ő felsége parancsa következtében fel fog állíttatni, s ő felsége az ő készségöket nem csak anyai kegyességgel fogadja, hanem a kormányzók hozzájárulásával különös kiváltságok és kitüntetések által dicsőítendi.

Tíz nappal később a fentebbi rendeletet a kormányzéknek egy másik, — Buccow aláírásával kelt, és a székely hatósághoz küldött, — rendelete követte, melyben az említett hivatal az összeirt határőrök által elkövetett kihágásokat roszzsalta, s keményen megparancsolta, hogy azoktól megszűnjenek, a kik pedig magokat sértve érzik, sérelmököt a törvény útján orvosolják, s egyszersmind a peresetekre nézve, míg ő felsége végképen intézkednék, ideiglenes rendszabályokat küldött.

E szabályok szerint a katonák közt, valamint katona és polgár közt fenforgó peres kérdések dologiakra, személyesekre és vegyesekre osztattak, a szerint a mint a kereset főtárgyát vagyon vagy személyes ügy képezte, vagy pedig vagyoni és személyes kérdések együtt forogtak fen.

A szabályok szerint a dologi kereseteknek azon polgári törvényszékeknél kellett folyni, melyek kerületében a katona lakott. A határőrök személyes keresetei tisztán katonai hatóság előtt voltak tárgyalandók. A vegyes tárgyú keresetekben pedig vegyes törvényszékek rendeltettek, melyeknek biráit az ezredparancsnokok és az illető kerület fő vagy al polgári tisztjei egyenlő számmal nevezik ki s kik a haza törvényei szerint tartoznak ítélni. Végre a fellebbezésekre nézve meg lön rendelve, hogy azok a dologi ügyekben a hazai régibb gyakorlat szerint, a személyesekben a fő katonaparancsnoksághoz, a

vegyesekben pedig mindenik fél külön felsőbbségéhez, vagyis a katonáktól a katonai főparancsnoksághoz, polgári részről pedig a kir. kormányshoz történjenek.

Hogy a fentebbi rendszabályoknak kellő eredménye legyen, két tekintélyes biztos küldetett ki, gr. KÁLNOKI ANTAL lovas ezredes és gr. NEMES JÁNOS, kik 1762-ben deczemberben Csikba érkezvén, nyomozásokat tettek, igazságot szolgáltatottak s a versengőket kibékíteni igyekeztek, azonban, — miként LOSTAINER írja, — a csak halál által kiengesztelhető visszavonást megszüntetni hatalmokban nem állott.

A fentebbi új igazságszolgáltatás felállítása, valamint ugyanazon pernek lényegileg különböző birói hatósághoz két-felé való felebbezése, mennyire ellenkezik az ország törvényeivel, valamint általában a józan törvénykezési elvekkel, úgy hiszszük, olvasóink előtt bővebb indoklásra nem szorult.

Ugyanekkor a csiki papok is azon oknál fogva, mintha a fegyver el nem vállalásának ők lettek volna okai, bíróság elébe állítottak, azonban a vádlottaknak sikerült magokat kimenteni.

E közben legfelsőbb helyre visszaérkezett Buccow-azon feljelentése is, mely Besztercze városnak a Radnavölgye átengedésére vonatkozó további nyilatkozatát s az ott felállítandó határőr-ezredbeliek felett gyakorlandó törvényhatóságot tárgyalta.

Az említett följelentés iránt az erdélyi kornátnokságnak a hadi főparancsnoksággal és az udvari pénzügyi hivatallal tartott közös értekezlete folytán a megállapodás és legfelsőbb intézkedés helyesnek ismerte el, hogy az átengedett falvakért Besztercze városa illő kárpótlást nyerjen; miután azonban nem bizonyos, hogy Besztercze az említett radnavölgyi falvakat földesuri vagy csak törvényhatósági joggal bírta-e, az átengedési okmányban csupán állítólagos birtokjogról tétessék említés. Nem különben jogosnak ítélték, hogy az átengedett helységek Besztercze és vidéke adósságainak törlesztésében ezután is részt vegyenek, azon vigyázat mellett, nehogy a katonásított

falvakat oly adósságok törlesztésénél is igénybe vegyék, melyek nem az ő érdekekben történtek. Hogy a beszterezvidéki többi falvakban találtató oláhok is Radnavölgyébe költöztessenek át, ezélszerűnek nyilvánított; erre nézve azonban az értekezlet annál kevésbé tartotta helyesnek sokra terjeszkedni, mert jónak ítélte, hogy hely maradjon fen azon esetre, ha a korlátnokság véleménye szerint, a nép szellemének tekintetbe vételével, az oláh határőrséget más nemzetbeliekkel is vegyitni kellene. Az adót a határőrségtől a katonai előjárók és névszerint a szállásmesterek szedjék fel, folytatja a legfelsőbb rendelet. Radnavölgyében a határőrök a katonai hatóság alatt legyenek, a falvak többi lakói pedig a polgári hatóság alatt. A katonai hatóság, valamint általában a 2-ik oláhezred szervezésére nézve, a magyarországi határőr-ezredek szervezete, névszerint a temesi ezredé, vétessék zsinórmértékül.

A felségnek ez értelemben kelt rendelete nov. 16-án küldött el Buccow-nak.

Hogy jövőre az ország rendivel minden kellemetlenség elkerültessék, különösen azon esetre, ha ő felségének szándéka volna a határőrszerkezetet az ország más részeire is kiterjeszteni, a korlátnokság felterjesztésében az is benne foglaltatott: nyilatkoztatná ki ő felsége a kormányszéknek, hogy Radnavölgyét a polgári hatóság alól kiveszi, azonban hajlandó ezen ténnyt az országgyűlés elébe terjeszteni, törvénybe iktatás végett. A korlátnokság e véleménye azonban legfelsőbb helyen elfogadásra nem talált.

Csak hamar ezután érkezett fel b. Buccow felterjesztése, melyben a tábornok a hely színén jelenlevő SCHRÖDER ezredes és CARATTO alezredes tudósításaira hivatkozva előadta, hogy ő felsége, úgy a közlött iratokból, valamint a velök felküldött ERNST alezredes szóbeli nyilatkozatából megértheti, mennyire hajlandók voltak a székelyek a katonáskodás elvállalására, de 24 óra alatt különböző bujtoztatások következtében mennyire megváltoztak. Mihez képest az ügynek ujabbán folyamatba

indítására czélszerű volna a kormányszékhez bocsátott rendelet által e hivatalt a határőrség felállításánál tanusított magaviseletéért megdicsérni, továbbá kötelességévé tenni, hogy azokat, kik a határőrség felállításának bármiképen ellene szegülnek, vagy akadályt tesznek, megbüntesse, bármelyik e részben hibásnak talált tisztviselőt felfüggeszsze. Főtiszt gr. MIKES-t (ugy látszik, hogy a fejedelmi megrovás a grófnál hatását már megtette) és alkirálybíró ANTOS-t buzgalmukért megdicsérje; az utolsónak a tartományi pénztárból 200 fr. segélydíjt adjon. Török alkirálybíró, jövő jutalom ígérete mellett, további buzgalomra serkentse. B. BORNEMISZÁ-t (ennél, úgy látszik, más változás állt be, mint MIKES-nél), HENTER alkirálybíró, valamint a gyergyai és kászoni alkirálybírákat is megfeddje; TURI, BOROS és SZABÓ alkirálybírákat hivatalaiktól felfüggeszsze. Végre pedig mindenkint biztosítson, hogy azokra, a kik a határőrség felállításában hasznos szolgálatot tesznek, bármely polgári hivataloknál, a hasonló képességűek felett, különös tekintet lesz.

Buccow feljelentése mellé egy leirati terv is volt csatolva. A felség mindkét irományt nov. 27-én, oly rendelet mellett közölte a korlátnoksággal, hogy a kir. leiratot mindenben a Buccow kívánata szerint szerkeszttesse és aláírás végett legfelsőbb helyre küldje fel. E parancs következtében a korlátnokság a felirat tervét felterjesztette, de egyszersmind kijelentette, hogy miután SCHRÖDER ezredes b. Buccow-hoz tett tudósításában azon sejtelmét fejezte ki, hogy b. BORNEMISZA némely Bécsből vett tudósítások folytán változtatta meg előbbi magaviseletét, fel kellene őt szolítani, nyilatkozzék, kitől vette értesülését.

E kíváratnak oka kétségen kívül abban rejlett, hogy a kifejezett gyanu által némely magasabb állásu, Bécsben lakó urak, s talán éppen az udv. korlátnok is, magukat méltatlanul érezték érdekelve, mintha bizony hazafiak közti hazafias figyelemzetés esetében szabadkozásra lenne szükség. A korlátnokság fentebbi véleményéhez mellékelte egyszersmind a székely nem-

zetet tárgyazó törvények jegyzékét, valamint minden, a határ-
 őrség tárgyában kelt régibb határozatokat, annak miként
 kijelenté bizonyosságául, hogy egyfelől a határőrségre összeirt
 székelyek előbbi állapota, valamint tisztviselőik hatósága tör-
 vényeken alapul; másfelől, hogy ha az országban, a régibb
 felsőbb rendeletekhez, melyek a törvényeket épségben hagyták,
 tartották volna magokat, a jelen zavarok nem fordultak volna
 elé. De a császárnő a leirat tervét helyben hagyván, úgy nyi-
 latkozott, hogy szükségtelen BORNEMISZÁ-ra nézve nyomozást
 tenni; *a régibb törvények pedig, a székelyek jelen állapotjára*
alkalmazhatók nem lévén, a haza közjárát célzó intézkedésnél
akadályul nem szolgálhatnak. A Buccow kívánataival megegyező
 értelemben készült kir. leirat dec. 2-án küldött el a kormány-
 székhöz.

Ugyanekkor ő felsége egy Erdélyből hozzá küldött gunyira-
 tot közlött a korbátnoksággal, hadnagy MORGENGRASt levelével
 együtt, melyben ez a kászoni alkirálybirót a határőrség ügyében
 kiejtett némely szavaiért bevádolja. A fejedelemszöszony meg-
 rendelte, hogy a kormányzék a gunyirat szerzőjének és ter-
 jesztőjének kinyomozásáról és kemény megbüntetéséről gon-
 doskodjék; a kászoni alkirálybirót pedig, ha még nem történt,
 vitesse fogva Szebenbe és fogassa perbe.

Erre a korbátnokság úgy nyilatkozott, hogy Erdély legfőbb
 és ő felsége által is megerősített kiváltságai közé tartozik,
 hogy a felségsértést és a törvényben kifejezett más eseteket
 kivéve, bármely nemes ember, mielőtt rendes ítélő bírāja elé
 nem állittatik, sem személyében, sem javaiban meg ne szorit-
 tassék. Ennélfogva célszerűbb lenne, hogy a kászoni alkirály-
 biró a helység lelkészével és MORGENGRASt hadnaggyal együtt
 Szebenbe hívassék, s ott úgy a vádló mint a vádlottak kihall-
 gattatván, ha ez utóbbiak hibásoknak találtnának, meghün-
 tetésükről a kormányzék gondoskodjék.

E jelentéssel együtt tette meg észrevételét a korbátnokság
 a kormányzék felterjesztésére, a határőrség felett ideiglenesen

gyakorlandó törvényhatóság iránt, melyet fentebb volt alkalmunk látni. A korlátnokság úgy nyilatkozott, hogy ezélszerű volna a kormányzók intézkedésére legfelsőbb helyről semmit sem nyilvánítani, hanem a dolgot úgy hagyni, a mint a kormányzók elintézte, mindaddig, míg a határőrség végkép megalakul, midőn több megfontolással lehetne a törvényhatóság iránt állandó rendszabályt alkotni.

A korlátnokság felterjesztésének harmadik tárgya a csiki, gyergyai és kászoni alsóbb hivatalnokoknak a kir. korlátnoksághoz már régebben érkezett felirata volt, melyben az említett hivatalnokok előadták, hogy kezdetben ugyan a székelyek közül többen rá hagyták magokat biratni a katonaság elvállalására és eskü letételére, részint azon ígéretnél fogva, hogy nemesi sőt kapnak, a tartományi hatóság alól kivételnek, adójuk és peres ügyeik a katonaság által intéztetnek, részint azon fenyegetés következtében, hogy a kik a katonaságra készeknek nem nyilatkoznak, nagyobb fejadót fizetnek, sőt birtokaikat is elvesztik: a nagyobb rész azonban úgy nyilatkozott, hogy határőrré lenni csak úgy hajlandó, ha régi szabadságaikat megadják, tisztjeiket közülök teszik s őket az ország határain kívül szolgálatra nem kényszerítik.

E jelentést azon hozzátétellel terjesztette fel a korlátnokság, miszerint a folytonos gyakorlat azt kívánja, hogy az ily felterjesztéseket előbb a kormányzókhoz, s ha további panaszra ok marad fen, csak ezután juttassák fel a korlátnokság útján a felséghez. Miután e helyes szabály a jelen esetben el lön mellőzve, az említett irományt a szükséges tárgyalás végett a kormányzókhoz kellene visszaküldeni.

A korlátnokság említett felterjesztéseire 1763 jan. 6-dikán a felség azt válaszolta, hogy a nemesi szabadságot akkora bűnre, mint a fenforgó, nem terjesztheti ki; azonban nem ellenzi, hogy a Kászon flu-széki alkirálybíróval, ha még nem fogatott be, az ajánlott szelidebb módon bánjanak. A mi a határőrség felett gyakorlandó törvényhatóságot illeti, legyen az ideigle-

nesen a kormányzók felterjesztése szerint, a rendszeres elintézésre nézve a korlátnokság véleménye elváratván.

A három törvényhatóság felterjesztését illetőleg a császárnő ugyancsak 1763. jan. 6-ról úgy nyilatkozott, hogy a folyamodó három székely széknek a kormányzók adja tudtul, hogy ő felsége azon határozatánál, mely szerint a *határőrséghez csak az önkényt ajánlkozók alkalmaztassanak*, változatlanul megmarad, mihez képest a folyamodóknak panaszra semmi okuk. E leirat egyszersmind a legfelsőbb akarat ellen vétőkre a már többször nyilvánított kegyvesztést és kemény büntetéseket ismétli.

Ugyancsak 1763 január 6-ról érkezett a kormányzókhoz ő felségének egy leirata, melynek Szebenben magyarra fordított szövegében szóról-szóra ez áll: "Mi a már egyszer kiadott rendeleteinket, hogy senki is az új katonák közé, haneha önként való jó kedvéből adná magát, be nem vétethetik, változatlanul megtartani akarjuk, és semmiképen nem is igyekeztünk, hogy ezen katonaság állapotjáról szabott rendeleteinkben valami változást megengedjünk." Ezen rendelet sajtó útján közhirré tétetett.

Hogy e leirat a fejedelemszonnynak több rendbeli nyilatkozatával megegyezett, kétséget nem szenved; valamint igaz az is, hogy még több oly legfelsőbb nyilatkozat fordult elő, melyekkel az említett leiratot összeegyeztetni nem lehetett. Ezt az akkor divatozó politika elveivel még összeférhetőnek tartjuk; azt azonban felfogni nem tudjuk, mily okoktól vezéreltetve juttathatta a kormányzók a legtágasabb körben köz tudomásra a fentebbi leiratot. Talán Buccow katonai felfogása lehetségesnek hitte, hogy az illetők a legfelsőbb nyilatkozatot magok részére kizsákmányolni elég bátrak nem lesznek, a kik pedig a szembeszökö következtelenség s annak következményei iránt tisztában voltak, megnyugvással tekintették Buccow balfogását.

Az említett engedelem következtében a nép közül többen fegyvereiket letették, majd ismét visszavették; egyszersmind több gunyirat kerengett, melyekben a katonaság szerzői, pár-

tolói és előmozdítói ellen kemény kifejezések fordultak elő. A nép nagy része, egymást kölcsönösen bátorítva, a fegyvert letette, annyira, hogy utak mentében egész halmaz fegyvereket lehetett összerakva látni. LOSTEINER állítja, hogy mint tanuló Udvarhelyszékről Esztelnekre menvén, szekeresének több ily fegyverhalmazt kellett kikerülni.

Mig ezek a hivatalos felsőbb körökben több hivatalnoki buzgalommal mint kötelességérzettel és ildommal folytak, a sokképen sanyargatott országban a megyei élet sem maradt mozdulatlanul a társadalmi mozgalmak közepette (Nec vocem perdidit), bár hanyatlott erejének bágyadt jelenségei csaka súlyos helyzet jellemzésére szolgáltak.

Az önkény kisebb-nagyobb mérvben számtalan alakban mutatkozott; az országgyűlések szünetelése által az alkotmány fő életszervének működése megakadt, az önkényes uton létesített, némely tekintetben hasznos reform, t. i. a folytonos táblák folyamathban levő felállításával pedig a törvényhatósági rendszer meg volt esonkitva, bilinesbe verve, annyira hogy nem kicsinylőleg, hanem méltánylattal kell megemlitenünk, hogy ha nagyon gyéren találkozunk a közönséges sedriák, márkális gyűlések fellépésével, halk felszólalásaival, ezek helyett a nemesek és törvényhatósági hivatalnokok gyülekezetei azok, melyek a törvényes formaságok mellőztével juttatták nem egyszer legfelsőbb helyre őszinte panaszaikat.

A csikiak nem elégedve meg a legfelsőbb helyre tett fölirattal, átírtak Udvarhely, Maros és Aranyos székhez, hogy az ő pártfogásokra küldjenek Bécsbe követeket. Az udvarhelyszéki sedria, — miként HALMÁGYI említi, — megígérte; Marosszék nem felelt semmit, de a levelet Aranyosszékhez átküldte, honnan azt a főtiszt Buccow tábornoknak beszolgáltatta. Ez csodálkozással vette. Doboka vármegye közönsége felírt a felségnek s a felírat másolatát elküldte a kormányszéknek is. Midőn ezen ügy a kormányszéken referáltatott, lőn mély hallgatás. A kormányszék mindenre tagadólag felelt, s hibául tette ki azt is,

hogy a megye rendei panaszukat előbb nem hozzá terjesztették. Belső-Szolnokvármegye is Doboka példáját követve, felírt a felséghez.

A csik-, gyergyó- és kászonszéki nemesek és tisztviselők közgyűléséből kelt felírat élénken adta elő a katonásításnál elkövetett fogásokat, kilátásba helyezett, de meg nem tartott ígéreteket, végbevitt kényszergetéseket, erőszakoskodásokat, a székely nemzet kiváltságain és jogain ejtett tetemes sérelmeket.

A felíratnak sajtáságos és a királynő egyéniségéhez nem ügyetlenül választott passusa volt az, melyben a szék lakói magokat mint általában igaz hitű róm. catholicusokat mutatják be, a katonásítást mint az igaz hit ellen elkövetett titkos megtámadást gyanúsítják, s egyszersmind rámutatnak, hogy az említett székek lakói a cath. vallásnak Erdélyben való terjesztésére mily alkalmas magkövül szolgálhatnak.

A folyamodókat, valamint általában a határőrség miatt aggódókat kellemesen lepte meg az a hír, mely szerint a fejedelemasszony, valamely székelyföldön kívül lakó egyén tanácsával kívánván élni, Erdély egyik ítélő-mesterét, NEMES JÁNOS-t hívta fel Bécsbe. NEMES azonban, mint megtudták, véleményével odajárult, miszerint a székelyek köteleztessenek a nekik ajánlt fegyvert elvállalni, katonai öltözetüket maguk kiállítani s ezen kívül eddigi adójukat is magok fizessék.

Azon felszólítás, melyet a Csik-Várdotfalván egybegyűlt csik-, gyergyó- és kászonszéki alhivatalnokok 1763. jan. 13-án Udvarhelyszék rendeihez intéztek, a legvilágosabb képét adja az akkori állapotoknak.

Az említett hivatalnokok a legmélyebb megindulással adják elő abban, hogy 1762. június hóban, a nélkül, hogy ő felségének vagy legalább a főkormányzéknek rendeletét látni lehetett volna, székükben 500 frt büntetés terhe alatt jöszág- és fejvesztéssel való fenyegetés mellett összeírás és katonamértékelés tétetett, mi véghez menvén, külsőorságokból katonatisztek s utóbb fegyverek hozattak, és végre hadi főkormányzó

b. Buccow a megmért nép rendbe szedésére maga is megjelent. Mily véletlen dolgok történtek akkor, mindenki tudja, de még keservesebb volt az, a mi ezután következett, midőn a fegyver letételére szabadság adatván s azt számosan letevén, vagy letenni akarván, a nép különféle kigondolt nyomorgatásokkal, rendkívüli sarczolással, veréssel, vasratétellel kényszerítettett a katonai esküt letenni.

Ebből mily fájdalmas és szívet kesergető dolgok származtak, — folytatja az átirat, — megtetszik abból, hogy jan. 11-én a nemes fiu-székek altisztjei Várdotfalván a felsőbb rendeletek végrehajtására összegyűlvén, a fentirt módon fegyver felvételére kényszerített közönségtől irtózatos fenyegetések közt gyilkos szándékkal fegyveresen körülvették, a nélkül, hogy egy is közülök menekülhetett volna. A megrémültek könyörgő levelekkel ottan levő alezredes CARATTÓ-hoz folyamodtak, hogy oltalmukra sietne és a fellázadt népet lecsendesítené. El is jött két századossal és egy hadnagygyal, de mit cselekedett, mit nem, nem tudni, mert a szorongattak állapota még terhesebb lett, midőn halálfelelmek közt voltak kénytelenek az éjszakát szobában tölteni. A nép értelmesbjei tudtul adták nekik, hogy ha lehet, segítsenek magukon, mert nincs, a ki a fellázadt népet azon szándékában zabolázhassa, hogy őket a szobából kivonván, rendre mindnyájokat megöljék.

Végre csakugyan sikerült a lelkipásztorok által őket anynyira birni, hogy helytelen kívánságaik teljesítésére szabadságuk lekötése mellett foglyaikat szabadon bocsássák, — miután szoros kötlevelet adtak és kezeseket állítottak. De őriztetésükért pénzt is kellett fizetniök. A fentebbi eseményeknél nem kevésbbé szomorító, — folytatja az átirat, — hogy a kik a fentirt módon fegyvert voltak kénytelenek fogni, katona tisztjeiknek már is legkevésbbé sem engedelmeskednek; a tömlőezőket, nemes emberek udvarait megtámadják, a nemeseket megverik, a jobbágyokat erőszakosan elővonván, nekik fegyvert adnak, 30—40 év előtt s azon innen kelt törvényes határozatokat, egymásközt

tett egyességeket tetszésök szerint felforgatnak, s társaikat magok mellé vévén, szabad akaratjuk szerint executiót visznek véghez, nincs a ki őket megzabolázza, s már annyira mentek a dolgok, hogy két hét óta a fegyvert nem fogottak közül számosan kerültek birtokukat. A nemességet üldözik, azt kiabálván, hogy a nemesség az ő árulóinak, az oka a fegyver felvételének. Már nem is arról gondolkoznak, hogy valaha katonáskodjanak, hanem hogy mindent szabad tetszésök szerint cselekedjenek; mi okon, ha még tavaszig orvoslás nem történik, a rend teljes felforgatása s a II. Ulászló korabelihez hasonló siralmas végpusztulás fog következni. Mindezek eltávoztatására folyamodnak Udvarhelyszékhez, hogy a reájok is következhető nagy veszedelmet látva, annak orvoslása végett, — míg ideje van, — küldöttjük által egyenesen a felséghez járuljanak.

Ezen levél 1763. febr. 1-én olvastatván fel Udvarhelyszék törvényes gyűlésén, elhatározzák a rendek, hogy a nemes nemzetnek a felséges császár hiv. szolgálatára való fentartását és a *gonosznak eltávoztatását* egyesített könyörgéseikkel munkálni igyekezzenek.

A székgyűlés (universitas) a fentebbi felszólítás nyomán szerkesztett emlékiratának a korlátnoksághoz leendő beszo­lgá­latására két követet küldött Bécsbe. A követek szóval is előadták, mily kedvetlenül esett küldöiknek, hogy egyenjogu honfitársaikat tőlük külön akarják választani és az oláhokkal együtt katonai törvényhatóság alá helyezni; kérték, hogy panaszaik világos és kimerítő előadására melléjük egy magyarul tudó ügynök (agens) adassék. A korlátnokság annál is inkább, hogy a követek a határőrségbe felvettek közül valók voltak, (hihetően Bardocz fiu-székből, kikre a katonásítás ki volt terjesztve), a felséghez kérdést tett, nem kellene-e őket Erdélybe legott visszautasítani, mi ha nem találtnék szükségesnek, kihallgatásuk legezlszerűbben egy korlátnoksági titoknak előtt és jegyzőkönyvi felvétel mellett történhetnék. E véleményt a fejedelemasszony elfogadta, azon hozzátétellel, hogy a határőr-

ségre senki erőszakoltatni nem fog; a székelek azonban törvényellenes gyűléseket tartottak, és ezt a felség büntetlenül nem hagyhatja. Minthogy azonban a követeket minden igyekezet mellett sem lehetett megtalálni, a kihallgatás elmaradt s a fentebbi értelemben szerkesztett leirat a kormányzéknek küldetett le, Udvarhelyszéken leendő közzététele végett. A követek kétségen kívül vagy kapott intés, vagy önmegfontolás következtében czélszerűbbnek találták utat veszteni.

A csik-várdotfalvi kihágásokra és az ezek folytán kinevezett KÁLNOKI-bizottmányra czélzott a kormányzéknek ez időben legfelsőbb helyre érkezett felirata is, melyben jelenti, hogy azon rendetlenségeknek, melyeket Csik-, Gyergyó- és Kászsónszéken az összeirt határőrök a szék tisztviselői ellen elkövettek, kinyomozására egy bizottmányt nevezett ki, mely mindent rendbe hozott.

Ugyanakkor érkezett Csikszékből Bécsbe a szék főjegyzője LÁZÁR IMRE. LÁZÁR-t Csik-, Gyergyó- és Kászsónszék nemesei közegyetértéssel és közköltségen azért küldték fel, hogy földieinek ismert nyomorúságairól ő felségét személyesen értesitse. A küldött a korlátnokságnál jelentkezett s kinyilatkoztatta, hogy miután panasza Erdélyben orvoslást nem nyert, ő felségéhez a fejedelemasszonyhoz akar folyamodni.

A korlátnokság a főkormányzék közelebb említett feliratára, valamint LÁZÁR IMRE-re vonatkozólag is, február 20-án tette meg legfelsőbb helyre felterjesztését. A felíratra úgy nyilatkozott, miszerint a benne felhozottak BOROS TAMÁS alkirálybirónak a korlátnoksághoz intézett felterjesztésével nem egyeznek. A kormányzék ugyanis azt állítja, hogy a polgári tisztviselőknek a nem határőrszékeken gyakorolt hatósága oka a békétlenségnek, holott azon nyilatkozat szerint, melyet, miként BOROS TAMÁS állítja, a határőrök nevében a szék (hihetően Udvarhelyszék) gyűlésére küldött követek tettek, a békétlenség oka ép abban fekszik, hogy a határőrök a tisztviselők ravaszságának és csábításainak tulajdonítják, hogy katonaságra kötelezték

magokat. Továbbá a kormányzék azt nyilvánította, hogy a KÁLNOKI-bizottmány mindent rendbe hozott s kinek-kinek a magáét visszaadta, holott Boros iratából az tetszik ki, hogy az erőszakoskodások megszűntek ugyan, azonban többeknek most sincs hova fejöket lehajtaniok.

A korlátnokság a fentebbi ellenmondásokból, valamint azon körülményből, hogy a kormányzék tudósításához a hely színeire küldött bizottmány jelentését nem mellékelte, a tények szándékos elpalástolására következtetett s egyszersmind úgy vélekedett, hogy a kormányzék jelentésére nem szükség válaszolni, hanem úgy a kormányzék, valamint a folyamodó LÁZÁR IMRE jelentését SISKOVICH altábornagynak kell átadni.

Az említett tábornok, jöllehet elküldésével még késtek, az uralkodás által már akkor arra látszék kiszemelve, hogy szükség esetében, a határőrség felállítása körül előállott nehézségek elhárítására, Erdélybe menjen.

A korlátnokság felterjesztése szerint a tábornok megbizandó lett volna, hogy a kormányzék tudósításának alaposságát vagy alaptalanságát a helyszínén megvizsgálja.

A korlátnokság ezen felterjesztésére febr. 27. ő felsége azt felelte, hogy a régibb leiratok után, arra a mit a korlátnokság akar, szükség nincs. A feljött nemes embert, (LÁZÁR IMRÉ-t) miután ő csak a maga személyében jött, magánosan kell kihallgatni. Azonban LÁZÁR IMRE a korlátnok által kihallgattatván, úgy nyilatkozott, hogy ő úgy a maga, mint a csík-, gyermek- és kászonszéki nemesek nevében, azon sérelmek előadása végett jött, melyek az említett székekben mult év juniusa óta történtek és ellenkezőleg a kormányzék feljelentésével mind- eddig nem orvosoltattak; minek bővebb bizonyosságul kész kérelmét írásban és okmányokkal támogatva beadni. Ez megtörténvén és ő felségének felterjesztetvén, onnan mártius 23-ról az a rendelet érkezett, hogy a folyamodás okmányaival együtt a főhadi tanácssal és a kormányzékkel közöltessék, ez utol- sónak meghagyatván, hogy a sérelmeket legott orvosolja; egy-

szersmind LÁZÁR-nak tudtul adassék, hogy ő felsége a sérelmeket megvizsgáltatja s teendő határozatát a folyamodó nyugton várja be; e közben pedig a korlátnokság LÁZÁR-ra legyen ügyelettél.

Ugy látszik, hogy LÁZÁR IMRÉ-ben a székelyek sérelmeik erélyes ügynökére találtak. Ő ugyanis, miután tapasztalta, hogy követi minőségét felsőbb helyen is elismerték, azt követelte, hogy a válasz, mely panaszaira legfelsőbb helyről leérkezett, neki hiteles másolatban adassék ki. A korlátnokság úgy vélekedett, hogy a kívánat nem szokatlan és a korlátnokságnak 1695. adott utasításon alapszik. A felség azonban a közlést kereken megtagadta.

Az említett legfelsőbb intézkedések közben a székelyföldi mozgalmakról kormányzéki elnök és főhadi parancsnok b. Buccow-tól tudósítás érkezett, melyben már terjedelmesebben jelenti, hogy a több helyen történt és szántszándékosan szított zavargások alapokainak kinyomozása végett gr. KÁLNOKI ANTAL elnöklété alatt, alezredes ERNST, gr. NEMES JÁNOS, és egy fő hadbíró személyében bizottmányt nevezett ki, mely munkálatait Háromszéken megkezdvén, főkirálybíró gr. MIKES erélyes közreműködése által mindent rendbe hozott, ellenben a határőrök Várdotfalván az összeült tisztviselőket körülvették s addig nem akarták elbocsátani, míg a kormányzékhez benyújtott kérésükhöz hozzá nem járultak; minél fogva az említett bizottmány ez esemény megvizsgálására és a tisztviselőktől kieroszakolt biztosítás megsemmisítésére Csíkba küldetett. Miután a bizottmány, — folytatja a tábornok, — munkáját bevégzi, körülményes tudósítását meg fogja tenni.

B. Buccow-nak e jelentését a császárnő apr. 11-ről azon nyilatkozat mellett közölte a korlátnoksággal, hogy a kormányzék, mint b. Buccow jelentéséből kitetszik, a csiki és háromszéki támadásra nézve teljesen a felség rendelete szerint és általában okos mérséklettel viselte magát, ennél fogva a korlátnokság a kormányzékot megdicsérvén utasítsa oda, hogy

igérete szerint általános tudósítását a bizottmány eljárása után tegye meg. Egyszersmind LÁZÁR IMRE megbízó levelét a kormányshékhöz rendelte megküldetni, oly czéllal, hogy a bizottmány a dolognak annál inkább nyomára jöhessen.

Ezen felsőbb rendelet értelmében terjesztette fel a leirat tervét az udv. korlátnok, kifejtette azonban, hogy a kormányshéki elnök azzal, hogy felterjesztésével a korlátnokságot elmelőzte, a LIPÓT császártól adott utasítás 7-ik pontját és az 1760-ik évi jul. 25-iki legfelsőbb rendeletet megsértette, hogy továbbá az említett bizottságba kinevezett gróf NEMES ily megbízásra igen fiatal, csekély itélőtehetségű ember, kihez illetlen és aljas magaviselete miatt bizalommal senki nem viseltethetik; végre, hogy b. Buccow tudósításában magával jó ellenkezésbe, azt mondván, hogy nem a Csikban előforduló eset adott alkalmat a bizottmány kinevezésére, mely már annakelőtte Háromszéken működött: holott azon jelentésből, melyet a tábornok és kormányshék febr. 11-ről a korlátnoksághoz tett, világosan az jó ki, hogy miután a kormányshék a fentemlitett eseményről értesült, küldötte ki a bizottmányt.

E megjegyzésre a császárnő apr. 28-án válaszul adta, hogy a leiratból a régibb és újabb kormányshéki utasításra való hivatkozást el kell hagyni, gr. NEMES-t illetőleg pedig a korlátnokságnak akkor kellett volna nyilatkozni, mikor a bizottmány kinevezéséről hirt vett; jelenleg a megváltoztatásnak nincs helye.

Két nappal ezután a korlátnokhoz legfelsőbb leirat érkezett, mely értesül adta, hogy miután a határőrség felállítása Erdélyben semmikép sem halad előre, a felség elhatározta ez intézmányt más uton okvetetlen életbe léptetni. E czélból a kormányshéket s különösen kormányshéki tanácsos és országos elnök gr. LÁZÁR JÁNOS-t, valamint BETHLEN MIKLÓS-t és altábornagy SISKOVICS-ot, ki már Erdélyben mulat, mint biztosokat felhatalmazza, hogy mielőbb kimerítő tervet készítsenek, miként lehetne a határőrséget felállítani, és annak állandó szervezetet

adni, mire nézve ő felsége változatlan nézete most is az, hogy annak felállításában minden erőszak elkerültessek. Meghagyott továbbá, hogy a korlátnokság közölje a fentebbieket a kormánysszékkal leirat utján.

Ugy látszik, hogy SISKOVICH-nak előbb külön küldetés volt szánya. Ő ugyanis már a bizottmány kinevezése előtt Szebenbe érkezett s onnan utját Háromszék felé vevén, mint mondók, betegsége miatt volt kénytelen Szebenbe visszatérni.

Hogy a köznép nyomorai közepett mennyire hajlandó a legesekélyebb körülményt is a maga javára magyarázni, bizonyítja az a kedvező jelenségkép fogadott s hamar elterjedt hír, hogy SISKOVICH, utjából visszatérve, Szeben külvárosában azért választotta lakását, hogy a panaszló vagy bármi okból őt felkeresni kívánó székelők hozzá annál könnyebben járulhassanak; holott ellenkezőleg épen annyira hihető, hogy a kir. biztos betegségét csak ürügyül használta, hogy magát a székelőföldtől távol tartsa.

A székelők megfosztva ekként amaz előnytől, hogy súlyos helyzetöket a kir. biztos szemei előtt közvetlenül feltárják, ismét a tollhoz folyamodtak.

Csik- és Háromszék egyházhelyi nemesei írásban terjesztették fel a kir. biztoshoz kebelrázó bajaikat. Ebben a legérzékenyebb panaszok közt sorolták elő szenvedett sérelmeiket s esedezve kérték a kir. biztost, hogy ő felségének nyomtatásban kiadott és általunk előbb említett rendelete következtében, míg ő felségétől kedvezőbb új leiratot nem kapnak, fegyvereiket letehessék s testvéreiktől, Udvarhely-, Aranyos- és Marosszék lakóitól, kikkel mindig közös kiváltságaik és törvényeik voltak, el ne szakasztassanak. Egyszersmind kijelentették, hogy ha ezzel a kir. biztos öket meg nem vigasztalhatná, panaszaikkal újabbán ő felsége királyi székéhez fognak járulni.

Mennyire sürgető volt a katonásítást az eddigiektől más kezekre bízni s a LÁZÁR-bizottmányt kinevezni, csakhamar újabb bizonyítékok kétségkívülivé tették.

A kormánysszék ugyanis máj. 10-ről az általa kinevezett KÁLNOKI-bizottmánynak egy jelentését küldötte fel, melyben ez tudtul adta, hogy a határőrség végett összeírt székelység nagy része fegyverét letevéen, karókra kötött kaszákkal, fejszékkel és csépekkel fegyverkezve, részint az erdőkre távozott, részint otthonn maradt ugyan, de tisztjeinek ellenszegül, az őrizetet a megszököttek helyett vonakodik tenni s a határokat csak az általa tett feltételek mellett akarja őrizni; hogy a huszár határőrök által elrabolt holmik még nem adattak vissza, s némely gyalog határőrök, kik közelebből bizonyos marhákat visszaadtak, azokat ismét elhajtották, hogy továbbá a tisztviselők és a nemesség a legnagyobb rettegésben vannak; végül jelenti a kormánysszék, hogy a többször említett bizottmány nem bizalmat, hanem bizodalmatlanságot költött fel a népnél.

Ily körülmények közt a korbátnokság azt tanácsolta a felségnek, hogy a KÁLNOKI-bizottmányt legott visszahivatván, az ő felsége által közelebből kinevezett biztosokat utasítsa arra, hogy haladéknélkül a székely székekbe menjenek, a népet lakhelyökbe való visszamenetelre bírják, a kivándorlás meggátolásáról és a határok őrzéséről az erdélyi hadi parancsnoksággal és kormánysszékekkel egyetértőleg gondoskodjanak. Azokkal, kik mint bujtogatók elfogattak, belátása szerint bánják a bizottság, de azokat, kik mint bujtogatók akár az egyházi, akár a világi rendből újból feljelentetnek, nyugodni hagyják, mindaddig, míg a rend helyre nem áll.

A korbátnokságnak e nézetét a felség is lényegileg helyben hagyta, s a rendelet e szerint kiadva máj. 21-én futár által küldetett el a kormánysszékhez.

A rendeletben a fejedelemasszony kinyilatkoztatta, hogy az egyetemes birodalom jóllétére fordított gondjai közt figyelme eleitől fogva szeretett erdélyi fejedelemsége irányában oda volt intézve, hogy ne csak a ragályos betegségtől, a mennyire emberi gondoskodás teheti, megoltalmaztassék, hanem belső nyugalma is biztosíttassék. A fentebbi cél elérése végett elhatározta,

hogy Erdélyben is a különböző helyfekvések és körülményekhez képest nemzeti vagy határkatonaságot állítson, melynek kötelességében álljon, hogy nemcsak a hegyssorosokat és a hegyek közt található árutakat és ösvényeket czélszerűen őrizze, s ez által amaz irtózatot nyavalya elharapózását és a csempészeket meggátolja, hanem, ha a szükség úgy kívánja, szolgálatát az összes birodalom megvédésére is kiterjeszsze. Ezen szolgálatra ő felsége a fejedelemség más lakosai mellett a székely nemzetet is, mely a régebbi időkben folytatott háborúkban magának nem közönséges hírnevet szerzett, igen alkalmasnak tartja. Az országos és helyhatósági törvények is ezt rendelik, melyek szerint különböző időkben és különböző kormányformák közt a célba vett intézmény helyes módszere mindig elől találva. Ezek előre bocsátása után a kormányzéseknek kötelességévé tétetett, hogy ő felsége akarátát gr. LÁZÁR JÁNOS-sal, gr. BETHLEN MIKLÓSSal és altábornagy b. SISKOVICH JÓZSEF-fel, mint kinevezett kir. biztosokkal közölje, Csík-, Három- és Bardoczszéket pedig a legfelsőbb intézkedés teljesítésére utasítsa.

E leiratban meg elől rendelve az is, hogy a bizottmány, egyetértve a hadparancsnoksággal és kormányzékkel, a leghatályosabb módot kövesse a kivándorlás meggátolására. Az a körülmény, hogy már 278 család hagyta el szülőtte földjét, mint nagyon aggasztó jelenség van főlemlítve.

Midőn ezek szerint Bécsben az erdélyi állapotokról helyesebb felfogás kezdett alakulni, a Buccow szeszélye után hajlongó erdélyi kormányzék ravasz visszaugrása által a felséget ismét bizonytalanságba ejtette. A kormányzékától ugyanis a korlát-noksághoz egy felirat érkezett, melyben jelenti a kormányzék, hogy a nép lecsendesítésére gróf BETHLEN MIKLÓST a székely székekbe küldötte, ki a békétleneket azon biztatással, hogy sérelmeikre a legigazságosabb határozat mielőbb le fog érkezni, lecsendesítette.

Ezen tudósítást a korlát-nokság azzal a nyilatkozattal terjesztette fel a felséghez, hogy a kormányzék óvatos előrelátása

dicséretet érdemel ugyan, de a kormányzékét egyszerűen az előbbi, május 21-én leküldött rendelet megtartására kell ismét utasítani. Egyszersmind pedig a székelyek sérelmei közlése mellett a kinevezett bizottmánynak meg kell rendelni, hogy készítendő tervét mielőbb felküldje, mert a népet sorsa iránt hasszasan bizonytalanságban tartani nem tanácsos.

Ugy látszik azonban, hogy a császárnő a kormányzék utóbbi tudósításából ismét reményt meritett, hogy az ügyek nem állanak a székelyföldön oly rosszul, mint maga is már hinni kezdé: mert a korlátnokság méltánylásában, melylyel a kormányzék óvatossága iránt viseltetett, osztozott ugyan, de másfelől legfelsőbb akaratát abban nyilvánította, hogy a székelyeknek a határórség körüli sérelmeit nem kell a kormányzékkel közölni, hanem nyugton hagyni, míg a határórség ügye el lesz igazítva. Ha kihágások történnek, — folytatja a legfelsőbb leirat, — azok a kormányzéknek jelentessenek fel megvizsgálás és illő megbüntetés végett. A kormányzék tegye továbbá a népnek szoros kötelességévé, hogy addig, míg a legfensőbb határozás megtörténik, magát csendesen viselje, egyébiránt függjön minden a LÁZÁR-féle bizottmány felterjesztésétől.

Ez utóbbi nyilatkozatból is világos, hogy a központi bécsi kormánynak változatlan eszméje a határórség minden áron való felállítása volt, s minden egyéb nyilatkozatai és lépései, úgy a mint czélszerűnek látszott, azon szándék most elfátyolozására, majd leleplezésére voltak intézve. S épen ezért nem kételkedett az uralkodás, valahányszor a felsőbb szándékra nézve kíváncsi volt, a korlátnokság által indítványozott eljárásnak épen ott élet venni, a hol az helyesebb intézkedéssé nőhetne volna ki magát.

A mi egyébiránt a korlátnokság felterjesztéseit eleitől fogva illeti, a valódi alkotmányosság és törvényesség kellekeit, fájdalom, azokban is hiába keressük. A módok és eszközök felajánlásában pedig a korlátnokság előnye csak abban állt, hogy a czél kivitelére enyhébb és ép ezért czélszerűbb eszközöket aján-

lott. A korlátnokság legfelsőbb helyre tett nyilatkozataiban a hazai törvényekhez való ragaszkodás helyett gyakran a féltékenységnek azon nyomaira találunk, mely az említett hivatal és a kormányzók, valamint különösebben a korlátnok és Buccow közt létezett. Ez állapot a tiszturalmi (bureaucratiai) rendszer mellett gyakran fordul elő s szolgál annak kihágásai mérséklésére, a nélkül azonban, hogy azt az illetőknek legkevésbé is érdemül tulajdoníthatnók.

Az a változás is, melyet olvasóink ezután észlelni fognak, a multnál még szomorítóbb azon látványban fog csupán visszatükröződni, hogy a haza előkelő, vagyonos és művelt fiai, a körülmények több ismeretével és több ügyességgel, de épen annyi törvényteleniséggel s még több szigorral és kitartással létesíték azt, a minek kivitelében az idegenek, leginkább katonák, szigorát és kitartását a körülmények nem ismerése és csekély ügyességek cserben hagyta. Mert kik voltak a legfelsőbb helyről a közbejött bonyodalmak kibontására és a nehéz feladat végrehajtására kinevezett bizottmányi tagok? Ezen bizottmány mind a három tagja magyar születésű volt.

Gr. LÁZÁR JÁNOS, a fényes Szárhegyi LÁZÁR-nemzetségből régebben kiszakadt Gyalakuti LÁZÁR családból, Erdély azon kori legeszesebb és tudományosan is legműveltebb férfiai egyike volt. Honi tanulmányai gyarapítása végett külföldön hosszasabban tartózkodott, s ez idő alatt a marburgi egyetemen a híres WOLF KERESZTÉLY-nek kedvelt tanítványa volt. Hazájába visszatérvén, a hivatali fokozatokon való felemelkedését és különféle kitüntetéseket, melyek a fiatal főurat egymásután érték, egy kellemetlen esemény csak rövid időre szakította félbe, midőn 1738 tavaszán, a RÁKÓCZY FERENCZ fiával JÓZSEF-fel való állítólagos összeköttetés miatt több erdélyi főúrral együtt elfogatott, de ártatlanságuk kivilágolván 9 havi fogság után a többiekkel együtt elbocsáttatott s egyszersmind királyi táblai ülnöki hivatalát is visszanyerte. 1746-ban kir. táblai elnök és főkormányzói tanácsos, 1749-ben országos elnök lett, s később

az országgyűlésen a főkormányzóságra legtöbb szavazatot nyert. E közben 1742-ben az ország rendei, 1749-ben pedig a széke-lyek küldötték követjökül Bécsbe.

Ily multja volt gróf és GYALAKUTI L. B. LÁZÁR JÁNOS-nak, midőn a császárnő parancsára a határőrség felállítására kirendelt bizottság elnökévé neveztetett, melynek vezérszellemé az egész végrehajtás alatt ő volt.

A bizottság másik tagja gr. BETHLEN MIKLÓS a Bethleni BETHLEN nemzetség tagja, udv. korbátnok BETHLEN GÁBOR testvére, kormányzéki tanácsos s egyszersmind tartományi főbiztos volt. A harmadik tag magyarországi Ontopai b. SISKOVICH JÓZSEF, a császári hadseregben altábornagyi rangban állott s a poroszok elleni hadjáratban jelentékeny nevet vivott ki magának.

HALMÁGYI ISTVÁN főkormányzéki titkár, ki mint tollvivő járult a bizottsághoz, az ország egyik legjelentékenyebb nemes nemzetségéhez tartozott; kitünő észtehetséggel s alapos miveltséggel bírt. Miként érdekes naplójából kitetszik, ő nem csak az ország viszonyairól, hanem hatalmasairól is igen józanon, helyesen ítél: de csodálkozhatni-é azon, hogy ő sem tudott fölül-emelkedni a függetenség színvonalán, mely a nála magasabban állókra is oly nyomasztólag hatott.

A sokképen nyomorgatott székelység sorsának jobbra fordulása iránt csak mulékony reményt keltett egy másik közbejött esemény.

A határőrség felállításának fenakadt folyama, az ezen ügyben elkövetett s napról napra világosságra jött balfogások, ugy látszik, legfelsőbb helyen is káros hatással voltak Buccow eddig oly magosan álló hírnevére, s szokás szerint egyszersmind mozgásba hozták ellenségeit, kik nem csak Erdélyben nagy számmal voltak, de a bécsi magasabb körökben, különösen a magyar főurak közt, sem hiányzottak. A vitéz tábornok fenhéjázása, kijöhetetlen természete, tapintatlansága mellett szóba hozattak olyan dolgok is, melyek

az erdélyi határőrséggel, valamint általában a főkormányshéki elnöki teendőkkel kevés összefüggésben állottak, azonban a fejedelemszónynál a vádak mérlegében nem csekélyebb súlyal bírtak. A tábornok ugyanis nyilatkozataiban és életmódjában a szabad szelleműt, a vallástalant játszotta, sőt a legszigorubb böjtnapokat sem tartotta meg.

Buccow attól kezdett tartani, hogy állása fenn meg van ingatva s a lehető kellemetlenségek megelőzése végett Bécsbe kéredzett. A szabadságot megnyerte nem csak maga, hanem bajtársa BRUCKENTHAL részére is, kitől a kormány az erdélyi viszonyok iránt érdekes felvilágosításokat várt. A legfelsőbb leiratban, mely a felmehetés iránt a kormányshékhez május hóban érkezett, a felmenetel indokául az hozatott fel, hogy BUCCOW és BRUCKENTHAL az adórendszer ügyében felmenetelle engedelmet kértek. Midőn a leirat a kormányshék ülésében felolvasztatott, BRUCKENTHAL tagadta, hogy engedelmet kért volna, de BUCCOW elismerte, egyszersmind pedig nyílt szíve szokott hánytorgatásával hozzá tette, hogy, a mint hallja, helyébe már más parancsnokot neveztek ki, de mégis reményli, hogy vissza jő.

Buccow ezen nyilatkozata a több felől szivárgó hirt, hogy a kegyencz állása meg van ingatva, még inkább megerősítette.

Buccow távollétében a főkormányshék elnökségével legfelsőbb helyről a róm. catholicus, vagyis a divatos czímzés szerint, erdélyi püspök BAJTAI JÓZSEF bizatott meg.

E főpápnak sem kis része volt a shékelyek nyomorgatásában, ki annak előmozdítására a csiki cath. papságot körlevele által szólitotta fel; azonban elég ravasz volt papjait figyelmeztetni, hogy szelid és békés eszközökkel, ne csalárdsággal s hazugsággal éljenek, hogy a kik az ő tanácsukra lesznek katonákká, ezt mintegy önkénytesen láttassanak cselekedni.

A mi Buccow-ot illeti, daczára az ellenkező híreknek, Bécsben csekély fáradsággal és gyorsan megsemmisítette az ellene legfelsőbb helyre felhatott vádakát, s BRUCKENTHAL-lal együtt a

kormányzékától és a LÁZÁR-féle bizottságtól érkezett felterjesztések felülvizsgálata által a határőrség, valamint Erdély egyetemes ügyeiben több befolyást gyakorolt, mintha az országban maradt volna, sőt könnyen megeshetik, hogy a számtalan költött hírek ellenére felmenetek is a fentebbi indokon alapult.

Fenn mulatása alatt a tábornok a határőrség felállításával kapcsolatban levő azon kellemes jelentéssel is megörvendezettette a legfelsőbb kormányt, hogy az új adórendszer a folyamatban levő évben 1,255.634 frt. és 16 kr adójövedelmet helyez biztos kilátásba. Ezen emelkedés körül-belől egy negyeddel volt több, mint a mennyit a régibb rendes évi adójövedelem tett.

A május 21-ről érkezett és fentebb látható legfelsőbb rendelet következtében, a kinevezett bizottság, gr. LÁZÁR JÁNOS elnökölete alatt, 1763. június 1-én ülést tartván, legelső feliratában ő felségét arról értesítte, hogy a háromszéki nép, miként ezt ő felsége a kormányzék felterjesztéséből is láthatta, a csikakkal együtt mozogni kezdett, de a bizottság egyik tagja gr. BETHLEN MIKLÓS felszólítása s ő felsége nyílt parancsának felolvasása után, a kir. leirat ígért megérkezése reményében, lecsendesedett. Hihető, hogy a csiki és gyergyai nép is a kormányzék hasonló intézkedése következtében ugyan azt teendi, annál is inkább, mivel ezen törvényhatóságok tisztviselőitől újabb mozgalmak iránt semmi tudósítás nem érkezett. Azonban attól lehet tartani, hogy a nép, mely a felség legfelsőbb leiratát várja, miután a kiment biztosok ezt neki előadni nem képesek, sorsa iránt kétségbe fog esni. Azért a közbejött körülmények miatt helyesnek tartaná a bizottság, — a kormányzék ítélete is oda járulván, — hogy addig, míg a megrendelt tervet kidolgozza s míg ezen terv ő felsége által megerősítve visszaküldetik, útját a székekbe elhalaszssa, hacsak idő közben a közbiztonság egyebet nem javasolna.

A határok őrzésére és kivándorlások meggátolására nézve a bizottság úgy intézkedett, hogy az őrködés ott, hol a határőrkatonaság hiányzik, ideiglenesen a parasztokból felállított és

az egészségre felügyelő bizottságnak alárendelendő plájások által eszközöltessék. Gr. BETHLEN MIKLÓS azt is kijelentette, — folytatja a bizottság, — hogy az említett székekben a nagy számmal elhelyezett katonaság számos panaszra ad okot. A bizottság ennél fogva a hadi parancsnoksággal egyetértőleg úgy intézkedett, hogy Háromszéken, valamint Csikban, a rendes katonaság az adózó népre igazságosan osztassék fel, az OKELI lovas ezred két százada Csik-Szeredában, az ifjabb modenai herezeg lovas ezredének egy százada Háromszéken hagyassék, a lovasság azon része, mely LAUDON- és HALLER-ezredből való, rendeltessék vissza, végül pedig az ALTHÁN-ezredből két század, a GOTHAI-ból egy lovas század Udvarhelyszékben helyeztessék el, s arra is ügyelet legyen, hogy Háromszéken és Csikban a fegyvert fogott székelyekhez katona ne szállásoltassék.

A bizottságnak a kormányzék útján felküldött ezen jelentését a korlátnokság helyeselve, azon hozzátétellel terjesztette fel a felséghez, hogy a bizottság hatalmaztassék fel szükség esetében újból is közhirrre tenni, hogy a határőrségre senki sem fog kényszeríttetni.

A császárnő a korlátnokság véleményét egyébiránt helyeselte, de a fentebb említett közhirrre tétel ismétlését szükségte-
lennek tartotta.

Pár nappal azután a császárnő több melléklet kíséretében, — melyekben lázadás nyomait hitte felfedezhetni, — saját kezű iratot (Handbilet) küldött le a korlátnokhoz, s abban tudatta, miszerint értésére esett, hogy Udvarhelyszéken még febr. hóban tartott tanácskozmányban az altisztek és több összegyűlt szabad székely esküvel kötelezték magukat, hogy az igazságszolgáltatás körül tett újabb javításokat, különösen a folytonos táblák felállítását, semmikép meg nem engedik; nem különben, hogy a szövetekezéshez alkirálybíró BORSA (hihetően BOROS vagy BORS) és ülnök VÁRADI is hozzájárultak, és más ülnököket is elcsábítani igyekeztek. Rendeli tehát, hogy úgy BORSA, mint a többi bujtozatók legott fogattassanak be s vettes-

senek közkereset alá, ellen nem állván a nemesi kiváltság, miután itt felségsértésről van szó. Nem kevesebb kedvetlenségét fejezte ki a felség a felett, hogy Háromszéken azok is, kik a fegyvert felvették, még mind nem szüntek meg annak visszadásával, jóllehet a nép BETHLEN-nek nem csak azt ígérte, hogy csendesen marad, hanem a fegyvert is megtartja a felsőbb határozat leérkezéséig. Az adott szónak ily meghazudtolása, — folytatja a királynő, — a legkeményebb büntetésre méltó. A mellékletből továbbá, melynek eredetije ERNST alezredesnél van, kitetszik, mily rossz szándéku iratok által igyekeznek némelyek a népet a katonaságtól elidegeníteni s különösen hogy egy kézdiszéki lelkész mily bűnös kifejezéssel élt a katonák ellen. Miután ezt sem lehet eltűnri, a korlátnokság rendelje meg a kormányzéknek, hogy azokat, kik ily bűnös iratokat aláírtak, azonnal elfogassa, azon bűnrészeseket pedig, kik nincsenek aláírva, kinyomoztassa, valamint az említett lelkész törvény elébe állítása iránt az illető törvényhatósággal érintkezzék. Az udvarhelyszéki állítólagos bűnös gyülekezet legnagyobb hihetőséggel az volt, melyről fentebb emlékeztünk. Ezen legfelsőbb intézkedésekben a Bécsben mulató Buccow és BRUCKENTHAL keze aligha könyökig benne nem volt.

A korlátnokság nem tartotta tanácsosnak a jelen körülmények között, hogy a vádlottak lakásuk helyén fogattassanak be, minthogy a nemesi kiváltság ellen súlyos gyanu vagy bebizonyulás előtt ezen elfogatások kedvetlen következményeket vonhatnának maguk után s a Csikban és Háromszéken már is lábra kapott kivándorlást segítenék elé; minél fogva czélszerűbbnek ítélte a vádlottakat Szebenbe rendelni, ott ellenök nyomozást tenni, s őket, ha vétkeseknek találtnak, letartóztatni. Továbbá, miután ezen összeesküvés február óta nem maradhatott titokban, a korlátnokság úgy a feladót, mint a kormányzékot, hosszas mulasztásukért feleletre vonandónak véleményezte.

A felség azonban a korlátnokság véleményére nem hajol-

ván, a rendelet az előbbi értelemben lön a kormányshékhé megtevé; de a kormányshék úgy nyilatkozott, hogy már régebben a legtöbb rendetlenség azok erőltetéséből támadt, kik az elfogadott fegyvert ismét letenni kívánják. Attól lehet tehát tartani, hogy ha azok, kik BETHLEN benjárta után tették le a fegyvert, annak felvételére kényszerítettnek, azok is, kik azt régebb tették le, félelembé és nyugtalanságba esnek. Továbbá a háromszéki fegyvert fogott lakosok, sem egyetemesen, sem küldöttjeik által nem nyilatkoztak, hanem csak azok ígérték BETHLEN-nek, hogy a fegyvert megtartják, a kik önkényt hozzámentek, kiknek nyilatkozatai a többieket annál kevésbbé kötelezik, mert a BETHLEN által ígért legfelsőbb leirat maig sem érkezett meg. Végül azoknak, kik a fegyvert letették, száma kevesebb, mintsem miattuk a shéket újabb nyugtalanság veszélyének kitenni tanácsos volna.

A kormányshék ezeknél fogva elégségesnek tartotta, hogy mellözve a rendelet közhirré tételét, a háromszéki és csiki hivatalnokokat oda utasítsa, hogy a népet az elfogadott fegyver megtartására és csendes magviseletre intsék.

E feljelentésre a fejedelemasszony is előbbi rendeletétől a fegyvert letevőket illetőleg elállott.

Ugyanekkor érkezett fel a kormányshéknek a fentebb már említett LÁZÁR IMRE panasza tárgyában tett feljelentése, mely szerint a panaszt mellőztetni kérte, miután az a polgári hivatalnokok és katonatisztek tudósításával ellenkezik, a kormányshéknek a sérelmek orvoslására intézett rendeleteit nem említi s egyébiránt is a sérelmek felette kevés kivétellel már el vannak enyészttetve.

A korlátnokság azonban LÁZÁR IMRE panaszát bővebb megvizsgálás végett a határőrség felállítására kinevezett bizottsághoz kívánta áttétetni, annál is inkább, minthogy a kormányshék feljelentéséhez a polgári hivatalnokok és katonatisztek tudósítása mellékelve nines; a korlátnokeághoz tett tudósításból pedig az jó ki, hogy a jelentéstételkor a tanácsnokok nagyobb

része a tárgy bővebb megvizsgálását tartotta szükségesnek; végre BETHLEN MIKLÓS tudósításából világos, — folytatja a korlátnokság, — hogy a sérelmek elenyésztetve még koránt sincsenek. E véleményhez aug. 26-án a felség is hozzájárult.

Nem sokára felérkezett a kormányzék azon feljelentése, melyet a körirat alakjában szétküldött s mint fentebb láttuk, a felség által nyomozás végett leadott lázító okmányok tárgyában tett. Ebből kiviláglott, hogy az egyik iromány aláírói KORÉH JÓZSEF, JÁKÓ SÁMUEL és Izsák FERENCZ megidézttetvén eskü mellett bevallották, hogy a fentebb említett egyik köriratot ők szerkesztették; a más két irományról azonban semmit sem tudnak. A kormányzék úgy nyilatkozott, hogy miután a két utolsó irat tartalma vétkesebb s a vádlottaknak mentségökre szolgál, hogy idéztetve önkényt megjelentek, őket kezesség mellett szabadon lehet bocsátani; a kérdéses más két iratra nézve, — folytatja a kormányzék, — a tisztviselők által a nyomozás foly, mely ha hasonlólag nem végződne a vádlottak terhelésével, úgy azok mindenestre az ő felsége kegyelmére lennének méltók. Mivel továbbá azon irományok, melyeket alezredes ERNST ő felsége előtt eredetieknek állított, bővebb vizsgálat után másolatoknak valósultak, szükségesnek ítélte a kormányzék az alezredest az eredeti beadására szorítani.

A korlátnokság a kormányzék ezen véleményéhez járulván, a vádlottak bővebb mentségére még felhozta, hogy a gyűlést nem szándékosan hívták össze, hanem alezredes ERNST által házaikban felkerestetvén, félelemből gyűltek másutt össze s az iromány szétküldésében főczéljuk az volt, hogy sérelmeik kinyomoztassanak. Ez annál hihetőbb, mivel az összegyűlt nép semmi kihágást nem tett, mihelyt gr. BETHLEN által az iránt biztosított, hogy bátorságban haza mehet, legott eloszlott.

A korlátnokság e felterjesztésére érkezett legfelsőbb leirat hibául tulajdonította a kormányzéknek, hogy ily nagy vétekben a vádlottakat esküre bocsátotta s hogy alezredes ERNST-től a nyomozás befejezése után s nem az alatt követelte a körirat

eredetijét. Ily s ehhez hasonló észrevételek folytán a császárnő azon gyanuját fejezte ki, hogy a kormánysszéknek és bizottságnak nem volt komoly igyekezete a bűnös kihágásoknak végére járni. Miután azonban a vizsgálat be van fejezve, azt annyiban hagyni megengedte, keményen megparancsolván, hogy az alkirálybíró Bors és bűntársai ellen rendelt nyomozást több erélylyel és pontossággal vigyék véghez és a jelentésben mind-egyik tanácsos egyéni szavazatát világosan megemlítsék.

Mialatt ezek a királynő, a korlátnokság és főkormánysszék közt így folytak, a határőrség felállítására kinevezett bizottság a terv kidolgozásához fogván, eljárásában a következő utat szabta maga elé: 1. Dolgoztassék ki a székelyek alkotmányos állása, a rólok szóló régibb és újabb törvények szerint, nem különben azon gyakorlat, mely szerint katonáskodtak ugy régen, mint a későbbi időben. 2. Fontoltassanak meg azon kétségek és ellenvetések, melyek a fentebbi jogok és köteleztetések ellen ugy a fejedelem, mint a nép részéről támadhatnak. 3. Gondolkozzék a bizottság módokról, miként lehetne e kétségeket és nehézségeket elenyésztetni, úgy a fejedelem, mint a nép érdekében.

Ezen tárgyalási módnak, melytől a részrehajlatlanság tetszetét megtagadni nem lehet, melyben azonban az elmefuttatásnak, álokoskodásnak és jogelfacsarásnak mégis elég tág kapu maradt nyitva, indítványozója az elnök volt. A képmutatás azonban, habár ügyetlen nyíltsággal, még tovább volt vive, mennyiben ugyancsak az elnök vállalta magára, hogy ellenvetéseket tegyen a székelyek alkotmányos állásáról készített munkálatra, melyet egy SIMON JÁNOS nevű ügyvéd készített s a bizottság katona tagja, báró SISKOVICH adott be. Az észrevételek után az ellenészrevételekre is ut nyitattott, melyeknél az Approbata és Compilata, az országgyűlési végzések s különösen azon törvényezikkek és országos határozatok tették az elmés tanácskozás tárgyát, melyek 1669 óta, midőn a Compilata szerkesztve lön, a székelységet illetőleg hozattak. Majd az

I. RÁKÓ-CZY GYÖRGY és TELEKI MIHÁLY által készített lustrák és az egyes családok levéltáraiból való hasontárgyu adatok vétettek vizsgálat alá; végül pedig a különböző dolgozatok az egyes tagok közt köröztettek.

SIMON, ki a székelyek alkotmányos állásáról szóló munkálatot készítette, a körülményekhez teljesen találó egyéniség volt. Ő bibarczfalvi lőfő családból származott. Az enyedi ref. iskolából engedetlensége és tanítóival való huzalkodása miatt távozni lévén kénytelen, a jogi pályán hırneves ügyvéddé képpezte magát. Képességére figyelmessé tétetve Buccow nem egyszer használta fel az ő tollát a korlátnoksággali versengései és alkotmányellenes tervei ép oly engedelmes mint hatályos eszközeül. Ez úton nyerte SIMON a LÁZÁR-bizottságban is fontos szerepét. Később az ítélőmesterségre volt kiszemelve, midőn a halál a jobb hazafiak előtt gyűlöletes életének véget vetett.

Mily fontosságot tulajdonított a bizottság a munkálat siettetésének s annak alaposságára mennyi gond fordított, megdetszik abból, hogy daczára a terjedelmes alapnak, melyet a bizottság a tárgyalásnak adni kívánt, már június 13-án, a 4-ik ülésen a megállapodás megtörtént.

Azonban, miután a bizottság véleménye szerint az udvarnak nehéz lesz vala tudomását hosszas felterjesztésekből meritni, elhatározott, hogy csupán a rövidbe foglalt főpontok, melyeket ismét az elnök szerkesztett, terjesztessenek fel. Ezek a következők voltak:

1. Az Approb. III. Része, 76. czíme 8. és 20. cikke szerint a székelyek a fejedelem parancsára mindig tartoztak katonászkodni; mi okon az irt törvény 12. cikke szerint lajstromba is szedettek s ugyanezen törvényezikk által meg lőn tiltva, hogy zászlóik alól elvonulhassanak, vagy bármi módon jobbágyságra kényszeríttessenek.

2. Ellen nem állván a katonai állapot, másokkal együtt a székelyek is adóztak, most kevesebbet, majd többet, miként az 1658. éven innen, de főleg a Compilata létrejötte után kelt

törvényezikkekéből világos. LIPÓT hitlevele is világosan a fentebbi előzményre mutat. Ez adózás vagy önkénytes ajánlat utján, vagy a más két nemzettel egyenlő módon történt.

3. Az 1562. jan 20-ról szóló törvény rendeli ugyan, hogy a haza keblében csak egy hóig tartozzanak a magok költségén katonáskodni: miután azonban az Approb. V. része 63. czikke azt tartja, hogy csak a hazán kívül adassék zsold, világos ugy ezen törvényből, mint a LIPÓT hitleveléből, hogy az adómentesség a haza oltalmának feltétele alatt adatott nekik s hogy tőlök adót kívánni csak akkor nem lehet, mikor valóságos szolgálatban vannak. Béke idején a várakat tartoztak az Appr. 3. R. 76. czim. 21. czikke szerint őrizni. Ugyanezt kell érteni tisztjeikről is, kiknek jobbágyaik ez okon voltak adómentesek.

4. Hogy a székelyek a haza határán tul is tartoztak katonáskodni, régibb idők példái bizonyítják; azon seregben is, melylyel SZAPOLYAI JÁNOS erdélyi vajda II. Lajos király táborába készült, voltak székelyek. Így történt ez BOCSKAI-val, BETHLEN-nel, I. és II. RÁKÓCZI GYÖRGY-gyel és APAFI MIHÁLY-lyal; s a LIPÓT hitlevelének ezen szavai: "quod pro tuenda patria propriis impensis militare obstricti permanent" nem azt teszik, hogy a hazán kívül nem lehet őket kivinni, hanem hogy a hazán kívül tulajdon költségükön nem tartoznak katonáskodni. Ezen értelmet adja a fentebbi szavaknak az 1693-ban kelt ugynevezett ALVINCZI-resolutio, melynek 15-ik pontjában ez van: "megegyezik ő felsége kegyelmesen, hogy a székelyek Erdély határain tul ne vitessenek, hanem ha a haza oltalmának módja és szüksége azt kívánná". Ily értelemben szól azon emlékirat is, melyet a székelyek gr. BETHLEN MIKLÓS-nak nyújtottak be. A határőrség felállításának ügye azonban annál könnyebben fog sikerülni, — folytatja a bizottság, — ha ő felsége kegyelmessége a határőrség kivitelét csak a török háboru esetére és Magyarország határára szorítja. Egyébiránt a kölesönös oltalom kötelessége, mely a birodalom több országai közt

létezik, magával hozza, hogy a székelyek is tartoznak szükség esetében a birodalom többi országait is oltalmazni.

5. A fejedelem szabad akaratától függ, hogy, ha az egész nemzetet felfegyverezni nem kívánja, csak két vagy három széket fegyverezzen fel s őket állandóan fegyverben lenni parancsolja, midőn régebben is a nemzet néha ötödrészt, majd 1597-ben huszad részét tartozott állandóan fegyverben tartani, sőt 1606-ban a székelyek önkényét kötelezték magokat, hogy 2000 gyalogot s ugyanannyi lovast a fejedelem parancsára készen tartanak.

6. Az Approb. 3. R. 76. czim 8. czikke rendeli, hogy jó hadi készülettel és jó fegyverekkel üljenek fel; de az akkori hadi eszközöket most czélszerűeknek tartani nem lehet.

7. Az 1656-ki törvényczikk a veres gyalogokról szól; a honnan világos, hogy minden székben külön gyalogság és lovas-ság volt, tulajdon kapitányaik alatt, és mintegy külön ezredekbe osztva. Ehez képest helyes volna, hogy most is minél olcsóbb, a köznép öltözetéhez hasonló, de némileg megkülönböztetett öltözetök legyen.

8. Az Approb. 3. R. 20. czíme szerint a katona-gyakorlatokon, valahányszor a fejedelem parancsolta, jelen lenni köteleztettek.

9. Had idején mindenik köteles volt szolgálni, békében pedig azok, kiket a fejedelem rendelt. A kik a véghelyekben várőrségre rendeltettek, két évenként felváltattak; így kellene azokat is, kik a hazából kivitetnek, felváltani.

10. A tisztek, milyenek a tábornok, főkapitányok és királybirák, a székelyek közül tétettek. Az 1666-ki törvény szerint a kapitányokra nézve a fejedelem tekintélye fentartatott, kik más nemzetből is tétethettek. A főkapitányok az ezredek parancsnokai voltak. A mondottaknál fogva a törvényeket az alsóbb tisztekre, minők jelenleg az alezredek, főstrázsamesterek és kapitányok, alkalmazni nem szükség, kiket az első felállításkor csupán székelyekből kiállítani nem is lehet.

11. Az 1623. évi törvényezikk, valamint BETHLEN GÁBOR-nak 1616. kelt hadi törvényei bizonyítják, hogy a zsoldosok régebben is esküvel voltak zászlaikhoz kötelezve; ezt kívánja a gyakorlat és a nemzetközi jog.

12. A jó rend s a katonai intézmény hozza magával, hogy a székely katona, a katonai személyes keresetekben, a katonai szabályok alatt legyen. Az Approb. III. R. 19 czím 13 czikke is ezt tartja. Az említett törvény arra mutat, hogy a rágalmi és hatalmaskodási ügyek a hadbírákhoz is vitettek; a vagyonperek azonban több törvényeknél fogva a szék hivatalnokai ítelték el.

13. A székelységnek rendesen, azonban nem mindig, volt nemzeti tábornoka, s erre most sincs okvetetlenül szükség, ha csak azért nem, [hogy az egyszersmind főhadbíró is legyen, kihez a személyes ügyekben a felebbezés történjék.

14. A lófőknek, — jóllehet régebben lovasok voltak, — nem lehet sérelmökre, ha lovuk nem lévén gyalog szolgálatra szoríttatnak; régebben is így történt ez, a mint az 1670. 1-ső deczemberi 24. törvényezikk mutatja.

A fentebbi törvényes alapok előre bocsátása mellett két különböző tervet dolgozott a bizottság.

Az első a székely nemzet katonáskodási kötelezettségéből indult ki, kapcsolatban az ő felsége által nekik adandó előnyökkel. A másik azt tárgyazta, miként lehetne a katonaságot önkénytes összeírás, úgy szólván toborzás útján létesíteni. Mindkét terv felterjesztését azért tartotta szükségesnek, hogy ő felsége azt választhassa, a melyiket a magas szolgálat és jelen viszonyok érdekében helyesebbnek tartja.

Az első terv főbb pontjai a következők voltak:

Jóllehet a katonáskodás törvény szerint minden székelynek kötelessége, mindazáltal a nemzeti vagy határőri katonaság könnyebb állandósíthatása tekintetéből ő felsége a határőr székelyeket következők javadalmakban részesíti:

1. A törvények értelmében a székely a haza határain belül

saját költségén tartozik ugyan katonáskodni, ez mindazáltal csak az illető székek határaitra értetik, melyeket átlépve a határőr azonnal a rendes katonaság béke idején járó zsoldját kapja.

2. Ő felsége mindenik határőrt a szervezés alkalmával fegyverrel megajándékozza, valamint szíjszerszámokkal, sőt ha a szolgálatban, történetesen s nem gondatlanságból, valamelyiknek fegyvercsöve elromlanék, e helyett is újat ad; ő látja el mindeniket béke idején is löszerezet és szíjszerszámokkal; az említett felszerelést azonban, az egyszeri ellátás után, jókarban tartani ök kötelesek.

3. A határőrök mindennemű közmunkák hordozásától, — kivéven a tisztán katonai fuvarokat, — mentesítettnek.

4. Mig valamely családban a katonai szolgálatra csak egyetlen alkalmas egyén is lesz, azon család a katonai telek osztatlan birtokában maradván, minden előnyökben, javadalmakban és katonai kiváltságokban részesül.

5. A székely határőr rendes adója egy harmadánál többet nem fizet.

6. Az altisztek, oda érve a dobosokat, trombitásokat és őrzetöket is, vagy minden adó alól mentesíttessenek, vagy folytonosan vegyék a szokott zsoldot.

7. Hogy az öltözet egyforma s mégis olcsó legyen, a jelenleg használt fehér harisnya, zeke és csákó meghagyatik, a mel-lény is csak fehér legyen; a zeke szegője pedig közönséges sárga posztóból készüljön.

8. Jóllehet törvényszerűleg a fejedelem tetszésétől függ, hogy háboru idején egy részben vagy egészen kivigye a hazából a székely katonaságot: mindazáltal óhajtandó volna, hogy ő felsége egyszerre csak az egyik részét parancsolja ki, melyet aztán két év elteltével a más rész váltson fel.

9. Háboru idején nem csak a táborozó határőr, hanem ott-honn maradt egész családja is, mely vele közös telket bir, ment legyen az adótól.

10. A csatában elveszettek özvegyei adómentesek legyenek egész életökben.

11. Jóllehet a szervezés alkalmával az elkerülhetetlen szükség hozza magával, hogy tapasztalt idegenek tétessenek tisztekké, jövőben mindazáltal ő felsége a hadban és békében magokat megkülönböztetett székeleyekre különös tekintettel lesz.

12. Akár háboru, akár béke idején, ha az őrkatonaság táborba száll, a sátorok és más tábori szükségletek költségét a kincstár hordozza.

13. A határőrök a tisztán katonai szolgálaton kívül ugy a fő-, mint az altisztek zsarolásai alól ki vannak véve.

14. Valamely magtalanul elhalt katona ingó és ingatlan javai soha el nem koboztathatnak, hanem a törvényes örökösökre szállanak.

Ezen pontok után a székely határőrség összeírását illetőleg a bizottság ő felsége határozatát kérte az iránt, hogy a székely földön minden egyházhelyes nemes, lófő és darabont (mely utolsó rend az akkori adólajstromokban szabadok — libertini — név alatt fordult elő) alkalmaztassék-e a katonaságra, vagy csak a csik-, gyergyó-, kászon- és háromszékiek?

A bizottság ugy vélekedett, hogy csak Háromszéket, Csikot, Gyergyót és Kászont kell ez idő szerint igénybe venni; mivel bármi kevés részben engedtetnék is el a határőr székeleyek adója, az egész székelység felfegyverezése által a közkincstár jövedelemforrása igen megapadna. Ezen megszorítást a bizottság annál szükségesnek tartotta, minthogy Udvarhely-, Maros- és Aranyosszék lakói mint az ország határszélénél bentebb lakók, a határőri szolgálatot mindig székeik határán kívül fogának teljesíteni, s az előre bocsátott terv szerint mindannyiszor zsolddal lennének ellátandók.

A bizottság továbbá ugy vélekedett, hogy az említett székekben lakó egyházhelyi nemes és szabad székelység elég számos arra, hogy Csik-, Gyergyó-, Kászonban egy s Háromszéken

is egy ezred felállíttassék s mindegyik ezred 600 gyalogból és 300 lovasból álljon.

Hogy pedig az udvar magát annál könnyebben tájékozhassa, a bizottság táblás kimutatásokat terjesztett fel azon egyházhelyes, lófő és darabont székely családok számáról, melyek az említett székely székekben találtattak, valamint e családok adójáról is. E kimutatásokból kiviláglott, hogy az egyházhelyes nemes, lófő és darabont családok, valamint az özvegyek családjainak száma 1762-ben külön-külön következő volt: Csik-, Gyergyó-, Kászonban 4821, az özvegyeké 408, Háromszéken 4183 és 760, Udvarhelyszéken 4723 és 639, Marosszéken 3048 és 347, Aranyoszákon 1245 és 231.

Az említett családok adója tett összesen Csikban 29.899 frt. 3 krt, Háromszéken 27.707 frt 24 krt; Udvarhelyszéken 32,994 frt 38 krt, Marosszéken 30,343 frt 24 krt, Aranyoszákon 8749 frt 56 krt. És így a két első szék adóösszege 57,606 frt 27 kr-ra, a többi székeké 61.887 frt, 58 kr-ra ment.

A határőrezredekhez szükséges létszámra nézve a bizottság ezen számítását jóval felülhaladta egy másik felszámítás, melyben a két ezred felállításánál igényelt tisztek és közlegények fel voltak számítva, s mely hihetően a katonaságtól került. E szerint egy ezrednek két törzs és hat rendes gyalog, valamint két könnyű lovas századdal, — ide számítva a törzskart, valamint a felsőbb és alsóbb tiszteket, — 3065 emberből kellett volna állani. A mi a fentartási költséget illeti, a közlegénységre csak félzsold számíttatott, minthogy csak tényleges szolgálat alatt kell zsoldot kapniok. Ezen számítás szerint a két ezred összes fentartási költsége évenként 49.112 forintot tett. Végül a hiány is számításba vétetett, mely a kincstárra a határőr családok adója két harmad részének elengedéséből származandó volt. E hiány 38.404 frt 18 kr-ban vétetett fel.

Hogy ezen felszámítások kétségtelenül szándékosan alacsonyra voltak téve, a következés fényesen igazolta.

Hogy a polgári állapotban hagyott három többi széknek

polgártársaiktól megkülönböztetett lakosai a határőröknek adott kiváltságokból való kizáratásukért panaszt ne emeljenek, czél-szerűnek ítélte a bizottság kijelenteni, hogy azok is készen áll-janak, ha kíváztatik, a fegyver felvételére. Ez a feltevés annyira felesleges volt, hogy nem kételkedünk azt a bizottság részéről képmutatásnak bélyegezni.

Kérdésbe tette a bizottság azt is, hogy mivel a székely katonáskodás közbeni adómentességéhez annyira ragaszkodik, nem lenne-e tanácsos nekik az egész adót elengedni? E kér-désre azonban úgy nyilatkozott, hogy ha az adó két harmada elengedtetik s a szék határán kívüli szolgálatért a határőrök zsoldot kapnak, az elég lesz.

Két út van a fegyver felvételére, — folytatja a bizott-ság, — önkénytes vagy erőszakos. Megfontolandó, hogy nem sikerülven az első mód, mily eszközökhöz kellene ekkor nyulni? ki által és mi módon intézni a végrehajtást?

A mi az előadott és felsőbb helyen megállítandó rendsza-bályok végrehajtását illeti, — így szól a felterjesztés, — a bizottság megkapván a királyi választ azonnal a hely színére megy, összehívhatja a falvak biráit, esküdtjeit és öregeit, s fel fogja eleveníteni a székely katonaság régen tanusított példás vitézségét, melyet darab idő óta szunnyadni látván a fejedelemnő, eltökélte magában a nemzetet ismét régi fényére emelni; meg fogja magyarázni, hogy a kormány új intézkedése folytán a mostaninál mennyivel diszesebb állás várakozik a székelyekre, hogy jöllehet minap némelyek vak buzgósága ő felsége kísér-letét meghiusította, a nép undorral fordulván el a fegyver fel-vételétől, miről ő felsége érzékeny fájdalommal értesült: a feje-delemasszony még sem hitethető el magával, hogy a harez zajához szokott székelység a fegyver szerezte dicsőségnél többre becsülné silány és terméketlen földjének mivélését, annál is inkább, minthogy egyszersmind katona is, földmivelő is lehet, szolgálata főleg határőrségre szorittatván, és ha olykor a szék határát elhagyni kénytelen volna is, silány gazdasága jövedel-

ménél a zsoldjával többre fog menni. Adójok béke idején egy részben, hadjárat alkalmával pedig egészen elengedtetik, holott a régi háborus időkben a küllellenség ellen hadakozni s az adóban is osztozni kényszerítették. Ha ezen okok az ügy békés elintézésére elég hatással nem birandnak, lehet kényszeríteni is a székeleyeket; de mivel az osztrákház vele született kegyessége és a fejedelelnő gyöngéd szive úgy hozza magával, hogy a kik halálra ítéltetnek, azokat sem kívánja legott kivégeztetni, hanem büntetésöket inkább szelidíti: úgy vélekedik a bizottság, hogy a jelen esetben is a katonaságtól vonakodóknál nem kellene a felség legfőbb hatalmához s kivégzésekhez folyamodni, hanem öket a közfelperes által a kir. tábla elébe idéztetni, s kiváltságuknak, melyet követelnek, de oly értelemben, mint állítják, soha megoltalmazni nem képesek, elvesztésével büntetni és kinstári jobbágyokká tenni, s akkor a fejedelemtől fog függeni úgy banni velök, mint akarja.

A bizottság ezen okoskodásához bármely commentárt feleslegesnek tartunk.

A második tervben, mely szerint a székey katonaság azon esetre, ha az első terv nem nyerné meg ő felsége helybenhagyását, önkénytes összeírás útján lett volna alakítandó, a szervezetet illetőleg ugyanazon pontokat találjuk, mint az elsőben, kivéve, hogy e szerint a szolgálatban levő katona a székek határára belül is zsoldot kapott volna, s adója felerészben engedtetett volna el.

Végre a határőrök feletti igazságszolgáltatás módja iránt a bizottság úgy vélekedett, hogy az a tisztán vagyoni ügyekben az eddigi mód szerint, egyebekben a katonai törvényszékeken ingyen történjék.

A bizottság az említett két terv közül az utóbbinak adott elsőséget s úgy vélekedett, hogy azt kellene előbb megkísérteni, mert 1. A katonatisztek jelentéséből úgy jő ki, hogy a székeleyek közül többen, kik a fegyvert elfogadták, hajlandóbbaknak nyilatkoztak azt megtartani, mint polgári ható-

ság alá térni vissza. 2. Az önkénytelen beállottaktól több készséget várhatni, mint a kik kényszerítve lesznek katonákká. 3. Ha az önkényt ajánlkozóknak első évi adója elengedtetik, könnyen meg lehet őket nyerni. 4. E terv szerint a székelyek régibb kiváltságait illetőleg minden kérdés elenyészne, s azok helyébe az ő felsége által megerősítendő pontok lépnének.

Miután a régebben összeirtak között többen a katonáskodás iránt kedvezően nyilatkoztak, reményét fejezé ki a bizottság, hogy sikerülend neki rábeszélés és ő felségének egyenes parancsa előmutatása által számosakat megnyerni, mindazáltal, ha a czélt így nem lehetne elérni, mindig fenmarad az ut az első terv létesítésére.

A bizottság czélszerűnek gondolta, hogy míg az oláh határőrség iránt tervét elkészíti, addig is a székelyekre vonatkozó munkálátát ő felsége elébe terjeszsze, minthogy az oláhok állása a székelyekétől merőben különbözik.

1763. június 29-én kelt a bizottság felirata, melyben az ügy tárgyalási módjának rövid elősorolása után kijelenti, hogy a székely határőröknek adandó előnyöknél a régibb törvények határain tul ment. Mindemellett, ha a székelységet jelen felháborodott állapotában a katonáskodás önkénytes elvállalására rá birni nem lehetne, czélszerűnek vélte, hogy a bizottság oly hatalommal ruháztassék fel, hogy a székelyek biztosabb megnyerhetése végett az adó két harmadánál még többet, sőt az egészet is elengedhesse. Azon esetre pedig, ha ő felsége a második tervet fogadja el, hasonlóan felhatalmazást kért, hogy a székelyek azon kívánatainak, melyek sem a felállítandó katonaság rendszerével, sem a kincstár érdekeivel nem ellenkeznek, eleget tehesen.

Ezek után az oláh határőrség tervére menvén át, annak kidolgozásánál azon elvből indult ki a bizottság, hogy e nemzet felett, "melynek, kivéve a boérokat, nemeseket, kiváltságos helyek lakóit és földes urak alatt álló jobbágyokat, sem különös törvénye, sem kiváltsága nincs", a fejedelem hatalma korlátlan,

és így rólok szabad tetszése szerint rendelkezik. De mivel ő felsége szokott kegyességénél fogva e nemzetet sem akarja erőszakkal kényszeríteni a határőrségre, s mivel továbbá sokan közülök kiváltságaik miatt béke idején fegyverviselésre nem szoríthatók, s az oláhok nagy része az országban szanaszét lakván e miatt a határőrzésre nem alkalmazható: a bizottság úgy vélekedett, hogy legelőbb Erdély délkeleti határszélén csak egy gyalog ezred állíttassék.

Ezen oláh határőr ezred alakításánál a bizottság birulat alá vette a főhadi kormányzó b. Buccow által ez iránt készített tervet.

Buccow terve, mely nagy részben végre volt hajtva, előbb a határőrségre alkalmazandó személyekről szólt, majd a határvonal irányát jelölte ki. Erre nézve a moldvai határon kezdve, a törcsvári szoros közelében az ugynevezett kalibás helyeket, majd Fogaras és Szelistye vidékét, a sós falukkal, (salinales) Szunyogszeget, Fehérpadot Hunyad vármegyében, Zsibótót Szászváros székben s végre Bukovát és Strimbát a Vaskapunál, mint végpontokat, oly hozzátétellel állította meg, hogy a mely helységekben elég számú alkalmas benszülött nem találhatik, oda másunnan telepíttessenek családok az egyesült hitűek közül; minthogy ezekben, mint a kik a szomszéd országok lakosaival semmi összeköttetésben nincsenek, inkább lehetne bizni, mint az óhitűekben; másfelől pedig azt is lehetne reményleni, hogy a katonáskodással egybekötött előnyök az unió előmozdítására szolgálnának. A terv az egyesült oláhok közül a papok fiait és a papi családok újabb sarjadékait is az új határörtelepek alakítására jelelte ki.

A bizottság kimutatta, hogy az ezen tervben kijelölt helyek közül némelyek rosszul vannak választva, hogy a telepítésre kijelölt lakosok közül többen az átköltözésre reá állani nem fognak, az egyesült oláhok azon vidéken elég erős határvonal fentartására megkívántató mennyiségben nincsenek, végre, hogy a határőrségnek csupán az egyesült hitűekre szorítása

inkább hátráltatására, mint előmozdítására szolgálna az uniónak, a mint ezt Radna vidékén több példa bizonyította. Ennélfogva a bizottság némely kijelelt helységek kihagyásával több új helységet kívánt a határőrvonalba bevonatni, főleg Szeben, Szerdahely, Szászsebes és Szászváros székeken, mely törvényhatóságoknak csupán oláhokból álló számos havasalji falvai vannak, s úgy vélekedett, hogy a hiány pótlására a boérokat és egyházhelyi nemeseket, kik különben is katonáskodni tartoznak, valamint, ha különben czélt nem érhetni, általában a nem egyesült hitűeket is igénybe kellene venni.

Összeiratván ekként a határőrvonalba eső és a fentebbi néposztályokhoz tartozók között úgy azon családok, kik katonáskodásra alkalmas tagokkal bírnak, valamint azok, kiknél ilyenek általában hiányoznak, ez utóbbiakat, hogy helyökbe határőröket lehessen telepíteni, földesuraiktól meg kell venni s telkeiktől megfosztván szabadságba helyezni, hogy mint zsellérek másutt helyet keressenek. Mert, így folytatja a bizottság sajátos szabadelvűséggel, jóllehet az említett jobbágy családoknak jobbágyokul leendő eladása által megváltatásuk ára részben legalább megfordulna, mindazáltal oly sok családnak házaikon és telkeiken kívül, mint valamely rabszoláknak, tömeges eladása az országban eddigelé szokatlan. Ennélfogva helyesebbnek tartaná azoknak, kik házaikból és ősi lakhelyükből különben is kihányatnak, inkább kedvezni és szabaddá tenni őket, annyival is inkább, minthogy telepedésök újabb helyén mint zsellérek több adót fognak fizetni a fejedelemnek, mint mennyit jobbágyi állapotjukban fizettek.

Hogy a nemegyesültek az egyesség elfogadására annál is inkább édesgettessenek, a bizottság úgy vélekedett, hogy a katonáskodásra képtelen vagy attól idegenkedők között legelsőben is a nem egyesült hitűeket kell házaikból való kitakarodásra meginteni, és hogy a nép a kormány szándékának teljes hitelt adjon, a kihányást a katonáskodásra alkalmas tagokkal nem bíró családok között azokon kell kezdeni, a kik nem egyesült hitűek.

Hogy végre az uniálásra később is állandó indok maradjon, czélszerű lesz az egyesült hitű katonáknak a tizedet elengedni.

Mint hogy pedig a kijelelt helyekben az egyesült hitűek koránt sincsenek elegendő számmal, ezeknek, mennyire lehet, szaporítására czélszerűnek vélte a bizottság a vármegyékben találtató számos egyesült hitű oláh zsellérek közül többeket, kik erre hajlandók, a nagy határu szász falukba áttenni. E végett a bizottság a szebeni tartományi convent útján felszólította a szász nemzetet, hogy az átköltöztetendő oláh családoknak, valamint ezt más befogadott idegen telepekkel tették, falvaik terjedelmes és felesleges határaiból telkeket és külsőségeket rendeljen.

A szász székeknek a felszólítás következtében összegyűlt előjárói, — mint előre lehetett gondolni, — a legalázatosabb szabadkozások mellett úgy nyilatkoztak, hogy a szász nemzet birtokait a más két nemzettel egyenlő joggal bírja, a szász vidékeken az említett vonalba eső falvak oly népesek, hogy másutt kénytelenek magoknak élelemmódot szerezni, ellenben a vármegyéken volnának számos szabad helységek, melyek messze kiterjedő határaikat most is másoknak szokták bérbe adni. Továbbá, hogy ha volna is a szász földön néhány terjedelmesebb határ, azok rövid időn a növekedő belnépesedés befogadására sem elégségesek; mi világos abból, hogy az osztrák és karinthiai települőknek, kiknek a szabad vallás-gyakorlat végett ő felsége különös kegyelméből a szász föld jelöltetett ki, valamint a porosz, badeni és más német kivándorlottaknak sem volt képes a szász nemzet mezei gazdaságuk gyakorlására elégséges földet adni. E szükség még szembetűnőbb lesz, ha az említett idegenek, kik azon reményben, hogy hazájukba visszatérhetnek, eddig kézimunkával táplálták magokat, sorsukat jobban átlátva, mezei gazdaság folytatására szükséges földet követelnek.

A bizottság a szász nemzet előjárói ezen feteletét fontolóra vévén, kijelentette, hogy előbbi nézete mellett marad, annyival is

inkább, mert előbb sem volt szándéka a szász nemzet birtokjogát csorbitni, vagy a szász lakosokat mivel földjeik birtokában megszorítani, hanem csak a miveletlen és puszta részeket kívánta igénybe venni, melyek hogy léteznek, magok az előljárók elismerik. Minélfogva kívánatosnak tartotta a bizottság, hogy azok, kiknek ő felsége a terv végrehajtását kötelességévé teszi, a határok kiterjedését és a lakosok számát részrehajlatlanul összeírják. A mi a vármegyék szabad helységeit illeti, — folytatja a bizottság, — miután véleményében világosan kijelentette, hogy a határőrségnek Fogarasvidék és Hunyadmegye több szabad lakosaiból kitelhető része ezekből állíttassék ki, igazságos, hogy a szász föld is a határőrség felállításához aránylag hozzájáruljon, annál is inkább, minthogy a megyék azon szabad helységei, melyek az országban bentebb vannak, a határőrség elfogadására nem alkalmasok.

A mi az oláh határőrség belső szervezetét illeti, az felette kevés kivétellel ugyanaz, mint a székelyeknél láttuk. Az oláh határőrezredben azonban az adónak csak felét kívánta a bizottság elengedtetni.

Ha a felség ezen tervet az ellene felmerülő akadályok miatt nem fogadná el, a bizottság oly tervet is ajánlott, mely az önkénytes összeírás elvén alapuljon. Az oláhság legnagyobb részének eddigi szolgai viszonyából önkényt folyt, hogy a bizottság szabaddá tételüket különös eszközül és indokul említi a terv előmozdítására.

A 2-dik oláh ezredet Besztercze vidékén Radna völgyében, hol, mint láttuk, az összeírást Buccow legelsőben megkezdette, tervezte a bizottság, az első ezredével egyenlő javadalommal s kötelezettséggel, csakhogy ezen határőröket, minthogy több helységet kirekesztőleg ők laknak, a közterhek alól felmentendőknek nem tartotta.

A rájok váró javadalmak közt világosan kitétetni kívánta a bizottság, hogy a besztercei tanács hatósága alól kivétesse nek. Minthogy pedig ezen ezredbe számosan soroztattak be a

vármegyékből is, ezek tétessenek át Radna vidékére, s a kik átmenni nem akarnak, azoktól a fegyver vétessék vissza.

A mi a törvényhatóságot illeti, birtoki viszonyaikban legyenek az eddigi, minden egyébben a katonai hatóság alatt, a Radnavölgyieket kivéve, kik, — mint önálló külön terület, — minden tekintetben katonai hatóság alá rendeltessenek. Minthogy az említett terület a végett adatott Besztercze vidéke által a fejedelemnek, hogy abban határőrséget állítson, Buccow-nak tanulmányunk elején látható tervével megegyezőleg a bizottság is úgy vélekedett, hogy a második oláh határőrezred területén a horvátországi határőrök módjára lehet a jóságokat úgy rendezni, hogy a tehetősebbek segítsék a szegényebbeket a katonai kellekek kiállításában.

Mindkét ezred egyenkint 8 gyalog és 2 lovas századra terveztetett. Az önkénytes összeírás előmozdításának fő eszközét látta a bizottság itt is abban, hogy az összeírára kiküldöttek minél világosabban fejtsék fel a nép előtt sorsuk régibb alárendeltségét, a fejedelmeknek rajtok való korlátlan hatalmát s azon kegyesség nagyságát, mely mindamellettt őket a réginél sokkal kedvezőbb helyzetbe akarja emelni. A bizottság az önkénytes elhatárolás eszközei közzé számította azt is, hogy a kinevezendő biztosok jelentsék ki, hogy az önkényt ajánlkozók az említett jótékonyságokban mind részesülnek, a vonakodók pedig a császári kegyelem ezen megvetéséért a rendes katonaság hiányának pótlására fognak használtatni, mindaddig, míg a családban egyetlen alkalmas egyén találtatik.

A bizottság ekként tervét az oláh határőrségről is elkészítvén, azt az adóban eredő hiány iránti kimutatással együtt július 21-ikén kelt felirata mellett a felség elébe terjesztette, a felszerelésre és fentartási költségre nézve a székely határőrség tárgyában felküldött hasontartalmu kimutatásra hivatkozván.

Ha a most tárgyalt tervekre visszatekintünk, legelőbb is azon könyelműségnek, jobban mondva lelketlenségnek kell szemünkbe tűnni, melylyel a bizottság magát feljogosítva érezte

a haza alkotmányának és törvényeinek tekintetbe nem vételére. A bizottság a haza törvényeivel és hazafiúi kötelességeivel meg-
egyezőleg semmi egyebet nem tehet vala, minthogy mindjárt
kezdetben felvilágosítsa az uralkodást, hogy a reá bízott ügy
a törvényhozásra tartozik, s minden további tárgyalástól tar-
tózkodjék. E helyett mily jogtalan, mily hűtlen eljárást köve-
tett! A hazai törvényeknek szinlelt figyelembe vétele mellett
mily szégyenletes gazdálkodás folyt a kevés bajjal fellebbent-
hető lepel alatt! A törvények több esetben nemde csak azért
említették, hogy azok éle hűtlen összeállítás, ravasz elfacsarás
által kivétessék, s ott, hol az elfacsarás nagyobb nehézséggel
járt, mily könnyedén ugrott át a bizottság a legfontosabb joga-
kon és törvényeken!

De nem tartjuk véleményünk további indokolását szüksé-
gesnek. A bizottság munkálatainak s eljárásának fentebb lát-
ható előadása a legvilágosabban indokolja kárhóztató ítéletün-
ket. Csak annyit kell még kinyilatkoztatnunk, hogy meggyőző-
désünk szerint a bizottság kinevezése által a haza ügye inkább
vesztett, mint nyert, minthogy ezen bizottságban az uralkodás
törvénytelen s önkényes szándéku végrehajtására az előbbie-
nél képesebb és sikeresebb eszközökre talált.

A bizottságnak a székely és oláh határőrség tárgyában
készült munkálatát a fejedelemasszony legelőbb is vélemény-
adás végett Buccow-val közölte, azután a főhadi tanács és a
korlátnokság közt tartatott felette tanácskozmányt. E közben
a csiki székelységnek szorongatott állapotán érzett fájdalma
július 18-án a szépvízi gyűlésen magának ujjalag utat tört, hol
a katonatisztek oly kifakadásoknak és vádaknak voltak kitéve,
hogy kényszerítve érezték magokat elégtételért a felséghez
folyamodni.

A határőri bizottság munkálatai felett a bécsi tanácskoz-
mányok befejeztetvén, 1763. oct. 8-án küldetett le a két kir.
leirat, egyik a bizottsághoz, másik a kormányshoz, az uta-
sitással és nyílt parancsossal együtt.

Nov. 1-én vette a bizottság a kir. leiratot tanácskozás alá. E leiratban a felség megdicsérvén a bizottságnak a magas szolgálat előmozdítása körül bizonyított fáradatlan buzgalmát, azon akaratát és reményét fejezi ki, hogy a bizottság ezen nagy-érdekű ügyben, mely eddig is az országgal egyetértőleg kezeltetett, s melynek alapját a bizottság munkálata képezvén végrehajtása is őt illeti, mielőbb ohajtott célhoz fog jutni, a nélkül, hogy a támasztott alaptalan kérdések és mozgalmak által magát feltartóztatni engedné, vagy felesleges feliratokkal töltené az időt. A határőrezredek felállítására nézve a leirat b. Buccow véleményével megegyezőleg rendeli, hogy a fegyvert felvett határőrök közzül a székelvekből egy huszárezred nyolcz századdal 1500 főből, és két gyalogezred állittassék, mindegyik külön-külön tizenkét századdal 3000 főnyi legénységgel. A határőrség fentartására szolgálendő pénzalap kijelölését a leirat, eléggé jellemző naivitással, az idő rövidsége miatt későbbre halasztja.

A kormányshékhöz szóló és másolatban a bizottsággal közlött leirat az illető törvényhatóságok tisztviselőit oda rendeli utasittatni, hogy a határőrség felállítására kiszállandó bizottság minden rendelete iránt engedelmisséggel viseltessenek s egyszersmind közhirrre tegyék, hogy a bizottságnak hatalom adatott: *“a nyomozásnál hibásnak talált egyéneket minden hosszabb formáságok nélkül perbe fogni és legrövidebb uton megbüntetni”*.

A határőrség feladata lesz, — folytatja a nyiltparancs, — a határokat a mirigyvész és ellenséges megtámadás ellen őrizni, a közcsendet és békét fentartani, szükség esetében pedig a haza határán kívül is katonáskodni. Ezután előre bocsátván, hogy a kormány, valamint általában, ugy ezen intézkedésnél is, az ország törvényeit és különösen az országgyűlések végzéseit vette alapul, *“annál kedvetlenebbül értette ő felsége, — így szól a nyilt parancs, — hogy többen, kik a fegyvert önkénytesen elvállalták és esküt tettek, később fegyvereiket lerakták. Jóllehet pedig ezen vakmerő engedetlenség indítóit, valamint azok is,*

kik magokat esküvel szentesített kötelességöktől eltántoríttatni engedték (t. i. a fegyvert visszaadott határőrök), a legnagyobb büntetésre volnának érdemesek: mindazáltal a felség vele született természeténél fogva a kegyességet a szigornál előbb kívánja tenni, s mindazoknak, a kik esküjüket megszegték, megbocsát, ha egy hó alatt hűségre térnek, kötelességöknek minden tekintetben eleget tesznek és csábítóikat felfedezik. Azok ellenben, a kik bűnös megrögzöttségükben megmaradnak, s általában mindazok, a kik e zavaroknak okozói és előmozdítói voltak, a felség legnagyobb bosszankodására s a legszigorubb büntetésre tarthatnak számot. A kik pedig kötelességökben hiven megmaradtak, azoknak folyó évi adójuk el fog engedtetni. Mit midőn a kormányshék közzé tesz, egyszersmind szigoruan intse meg a főrendűeket (magnates), nemeseket és a tartomány minden lakosait, hogy nem csak minden fondorlattól tartóztassák magokat, hanem ezen közhasznu intézetet előmozdítani teljes igyekezettel törekedjenek: különben a legfelsőbb bosszankodásra és legszigorubb büntetésre teszik magokat érdekessékké."

Vége azon meggyőződést fejezi ki a nyílt parancs, hogy a székelység a határőrséggel járó számtalan javadalmat megfontolván, ő felsége kegyessége iránt őszinte hálával telik el és a rá szabott kötelességeket a legnagyobb készséggel, pontossággal és hűséggel fogja teljesíteni.

Hogy ezen nyílt parancs a legfelsőbb akarat indokolása végett a törvényeken kívül az országos végzésekre is hivatkozott, az a LÁZÁR-bizottság munkálata alapján szándékosan történt. Az országos végzések közt ugyanis sokkal könnyebben lehetett olyakat találni, melyek a kormány eljárásának némi támogatására szolgálhattak, mint a hazai törvények közt.

Általában tudva van, miben különböznek érvényükre, hatásukra nézve valamely ország törvényei az országos határozatoktól és végzésektől. Erdélyben azonban a törvényhozás munkásságának említett két terménye közt még más sajátos

különbség is létezett. Erdélyben az országos törvényezikkekre és végzésekre nézve két időszakot lehet megkülönböztetni. Az első azon régiebb időből való országos törvényezikkek és végzéseket foglalja magában, melyekből Erdély két ismeretes, országosan elfogadott és századokon át gyakorlatban levő törvénykönyve, az *Approbata* és *Compillata* készült. Ezen általánosan használt törvénykönyvek mellett a nekik alapul szolgáló országos törvényezikkek és végzések halmaza feleslegessé és érvénytelenné vált. A második korszak azokat az országos törvényezikkek és végzéseket foglalja magában, melyek az összeszedett törvények (*Compilatae constitutiones*) létre jötte után, az osztrák uralkodás megalakulása előtt s az utóbbi alatt egészen 1744-ig hoztak, midőn hosszú megszakítás közbejöttével újabb törvénykönyvünkben az első törvényezikkekkel találkozunk.

Kétségtelen, hogy a régiebb országos végzések közt is találunk oly intézkedéseket, melyek a viszonyok kényszerűsége közepett hozatva az országos törvényekkel ellenkeztek, egyik vagy másik nemzet, különösen a székelyek jogait, kiváltságait sértették, annál is inkább, minthogy kiválólág a székelyekre nehezedett azon korszak legsúlyosabb terhe, a haza védelme.

Ezen megjegyzésünk még inkább talál Erdély legzavarosabb korszakára, az 1669. évet követő időkre; midőn a publica salus, az ország lehető megvédése szolgált az országos végzések egyedüli alapjául, s ép e végzésekben találta a Lázár-bizottság a legfelsőbb nyílt parancs szabályainak fő támaszát. Ugyde az említett végzésekre kétszeresen is illett ama közjogi elv, miszerint bizonyos egyes esetekre hozott országos határozatok nem csak törvényül nem szolgálhatnak, de más körülményekre szolgáló zsinórmértékül sem érvényesíthetnek.

Ha már azokat, mik a katonásító bizottság munkálatában, valamint a legfelsőbb leiratokban, a székelyek katonáskodási kötelezettségének bebizonyítására különböző alakban felhozattak, fontolóra vesszük, az igazság hatalmát kell bennök annyiban feltalálnunk, hogy a leghatalmasabb kormány s annak külön-

bőző közegei oly annyira törekedtek munkájok támogatására az igazságnak bárcsak látszatát megnyerni. Ez okoskodásokban azonban egyet, mi legszükségesebb, mi egyedül lett volna képes a látszatot valóvá változtatni, hiában keresünk. Hogy hazánk védelme körül a székeleyekre törvényeink az ország többi kiváltságos nemzeteinél súlyosabb kötelességet ruháztak, hogy e kötelesség különösen rendkívüli időkben felette terhes volt, törvényeinkből s különösen, mint fentebb mondók, az országos végzésekből könnyen be lehetne bizonyítani: de a mit elvitatni semmi esetre nem lehetett, s a mire a legerőltetettebb okoskodások tömkelegében is indokokat hasztalan keresünk, az abban állott, hogy a kormány által czélba vett katonásítás egy egészen új, s az eddigiektől nagyrészt különböző oly katonarendszert foglalt magában, melyet érvényesíteni alkotmányos országban s valamely a törvények oltalma alatt élő nemzetre nézve csak az országos törvényhozásnak állott hatalmában.

A fentebb közlött nyílt parancs kihirdetése végett megrendelte a fejedelemasszony, hogy a törvényhatósági főtisztektől e végre kinevezett biztosok helységről helysére menvén s a polgári hatóság alatt levő szabad székeleyeket és egyházi nemeseiket előhíván, velök a legfelsőbb parancsot értessek meg; jelentsék ki nekik a megtérésre és bűnbánatra kitűzött határidőt; tegyék kötelességükké, hogy a határőrség felállítására rendelt bizottság parancsára okvetetlen megjelenjenek. Mely intézkedésekre hogy mit felelnek, gondosan írják fel, és eljárásukról készített pontos tudósításaikat küldjék az illető törvényhatóság főjegyzőjéhez.

Ennek következtében szükségesnek tartotta a bizottság felhívni a kormányzóságot, hogy a határőrség tárgyában teendő rendeleteit, szükséges tudomás és ahoz tartás végett, a bizottsággal másolatban közölje.

A bizottsághoz szóló utasítás, mely annak nov. 2-ki ülésében vétetett fel, a határőrség rendeltetéséről a leirattal megegyező értelemben szól, s a bizottság tervei közzül az elsőt, vagyis a

határőröknek törvényes kötelezettségöknél fogva való felfegyverzését veszi alapul.

Ezen utasítás az elfogadott tervben, főleg Buccow észrevételei nyomán, a bizottság munkálatain némely nem lényegtelen módosítást tesz. Az ezredek létszámát, miként már a leiratban láttuk, magasabbra emeli, s a felállítást Csikon és Háromszéken kívül, az Udvarhelyszékhez tartozó Bardocz fiuszékre is kiterjeszti, a székely katona adójának nem $\frac{2}{3}$ -át, hanem csak $\frac{1}{3}$ -át engedi el s a határőrt a hazán kívüli szolgálatra is azon ígéret mellett kötelezi, hogy a felségnek lesz gondja rá, hogy ilyenkor a belesend fentartására elegenden otthon is maradjanak.

Rendeli továbbá az utasítás, hogy a székely határőr, béke idején és a hazában is, valahányszor a határokon, a szoros utakon, veszteg intézetekben, várakban őrségen, vagy ehez hasonló szolgálaton van, a szolgálat valóságos megkezdésétől annak megszűntéig zsoldot kapjon, a gyalog naponként 4, a lovas 8 krt, ide nem értvén a zászlók és fogházak őrzését, valamint az ezredek közvetlenül illető más szolgálatokat. E zsoldból tartozzék a gyalog katona magát, a huszár pedig lovát is élelemmel ellátni, kivéven ha a határőrséget a székek határán kívül vonnák össze gyakorlátra. Az utasítás a zsold melletti szolgálatot egyszerre a határőrök létszámának legfeljebb csak hetedrészére számította. Az említett nyílt parancs és utasítás szerint ellenség előtt, úgy honn, mint a hazán kívül, a székely határőr hópénze és ló adagja ugyanaz, mint más határőröké. Az altisztek is rendes hópénzt kapnak, mely költség más külön alap kijelöléséig az által lesz fedezendő, hogy a zsold melletti szolgálatok tételére rendszeren a határőrök hetedrésze sem szükséges. A határőrség minden évben egyszer, tavasszal vagy ősszel, miként a főhadi kormányzó kívánja, katonai gyakorlatokra vonassék össze.

Ha a székely határőr ellenség előtt, tolvajok vagy más kihágók üldözésében vagy bármely közszolgálatban vesztí el lovát, annak árát, mely később elég alacsony árban, csak 20

ezüst forintban állapított meg, az állam pótolja vissza. A székely szolgálati lova nincs adó alatt.

A katona-szabályok (regulamentum) iránt, valamint az iránt, hogy a székely határőrnek ugy személyére mint vagyonára nézve az igazságszolgáltatás hogyan történjék, rövid időn ígértetik intézkedés; addig ideiglenesen személyes ügyeik a katonai, vagyoni ügyeik a polgári, vegyes ügyeik a vegyes ítélőszékeken folyjanak. Tisztjeiknek a határőrök, a hadi szolgálatot kivéve, semmi szolgálattal ne tartozzanak; közterheket, a hidak csinálásán, utak, árkok, gátak, gyepek igazításán kívül ne hordozzanak, s a helységek közös haszonvételeit a többi lakosokkal teljesen egyenlő mértékben élvezzék, a nélkül, hogy a törvényhatóságok közgyűlési költségeire bármivel is járulni kötelesek lennének. Sem a magánosok elkülönített, sem a helységek közös birtokaiból a katonatisztek számára semmi kiszakíttatni nem fog, szabad lesz azonban a tiszteknek azon helységek határain, a hol laknak, a legeltetést igénybe venni, azon arányban, melyben lótartással bírnak, a nélkül, hogy ezen ezim alatt a legelőnek egy részét magoknak kiszakaszthatnák vagy bármi módon ezen jótékonyssággal visszaélhetnének. Hasonlóan illeti őket a helységek közérdejből magán szükségökre szorított és minden kihágás nélkül gyakorlandó fahasználat is.

A székely határőrt más ezredekbe ujonezul alkalmazni nem lehet. A bizottság az általa teendő összeírásnál vegye alapul azon összeírást, melyet SCHRÖDER ezredes az illető fő királybírák közbejöttével készített.

A bizottsághoz küldött legfelsőbb leirat megengedi, hogy a bizottság, mielőtt munkálata végrehajtásához fog, az előre nem láthatott körülményeket s netalán tehető észrevételeit legrovidebb idő alatt fölterjeszthesse.

A bizottság, ezen engedelemmel élve, nem késett észrevételeit a legfelsőbb leíratra megtenni. Ilyenek voltak: hogy miután az adónak közelebbről eszközölt tetemes felemelése miatt egy harmadrész elengedés majd semmi könnyebbséget sem tenne,

az adó fele engedtessek el, hogy a tiszti szállások építésénél a pénzzel fizetendő anyagok és kézi munkák költségét a közpénztár hordozza; hogy az anyagok fuvarozását mérsékelt bér mellett a székelyek, — úgy katonák, mint polgáriak, — eszközjék stb. stb. A bizottság ígérte, hogy a katonai szabályokat (Regulamentum) a rendelet szerint polgári és katonai biztosok közbenjöttével mielőbb elkészíti, annak végleges megállítását azonban akkorra kérte halasztatni, midőn terve végrehajtása körül nyerendő bővebb tapasztalatai is szolgálatára állandnak.

A fentebbieket nem tartotta a bizottság oly fontosoknak, hogy azok legfensőbb ellátásáig kiszállását el kelljen halasztania, s a kiszállást nov. 22-re határozta.

Ezen megállapodások azokban az ülésekben történtek, melyeket a bizottság november első három napján és 5-kén Szebenben s ugyanazon hó 17. és 18-án Gyalakután az elnök udvarában tartott.

A bizottság e sürgölődése nem lephet meg bennünket, ha figyelembe vesszük, hogy a székelyek bösz szelleme, Buccow, ki, mint fentebb láttuk, május óta a Lázár-bizottság felterjesztéseinek tárgyalása alatt folytonosan Bécsben mulatott, most a legfelsőbb határozatok leérkezése után csakhamar visszatért Szebenbe, hogy befolyását a bizottság tárgyalásaira a közelből gyakorolja.

A másik főmestert BRUCKENTHAL-t ekkor is Bécsben marasztották, világosan kifejezett oly czélból, hogy Buccow felérkező tudósításait felvilágosításaival támogassa.

Egy 1762. decz. 22-ikén kelt legfelsőbb rendelet BRUCKENTHAL-t oda utasította, hogy az erdélyi udv. korlátnokság mindazon gyűlésein vegyen részt, melyeken az erdélyi határőrség és adó ügye tárgyalatik. Az erdélyi főurak ki akarták ugyanis őt a gyűlésekből szorítani, mi ellen BRUCKENTHAL a császárnőnek panaszt tett.

Mielőtt a katonásító bizottság működése színhelyéhez közeledve nov. 20-án Székely-Udvarhelyt üléseit újból megkezdte,

az azt megelőző napon a legfelsőbb rendelet értelmében a székek főtisztjaitól a végett kinevezett biztosok Fel-Csik mindkét járásában megkezdték s ugyan e hó utolsó napjaiban és dec. 1-én végre is hajtották a kir. nyiltparancs kihirdetését s a nép értesítését. A biztosok írásban tett tudósításai szerint Csik-Szent-Mihályon nov. 19-én az összegyűlt nép azt felelte, hogy valaminth eddig ő felségét adófizetéssel hűségesen szolgálta, ezután is kész szolgálni, de katonaságra magokat jó akaratjokból nem adják; a kik pedig a fegyvert felvették, de ismét letették, kijelentették, hogy azt erőszakos executióval vétették fel velök.

Nov. 30-án a vacsáresiak úgy nyilatkoztak, hogy inkább adóznak, mint hogy adózzanak is, fegyvert is viseljenek. "Hadi főkormányzó Buccow ő excellentiája is úgy nyilatkozott a csikszeredai vár előtt, hogy a kik a fegyvert felveszik, de jó akaratjokból megtartani nem akarják, tegyék le; ők pedig sem egyszer, sem másszor a fegyverhez nem nyulván, ebben is ő felsége parancsához tartják magokat."

Ugyan az nap hasonló feleletet adtak a göröcsfalviak, kik közül azok, kik a fegyvert felvették, azt is kinyilatkoztatták, hogy erőszakosan vétették fel velök a fegyvert, s nekik oly ígéretekkel tettek, melyeket nem tartottak meg.

Ugyanaz nap a csik-rákosiak úgy nyilatkoztak, "hogy a kik a fegyvert felvették, azokat pandurokkal ijesztették, hogy minden jóságukból kifosztják; ígérték hogy a nemesektől és királybiráktól függeni nem fognak, hogy nemes sőt kapnak, hogy őket Csikből ki nem viszik stb. De a mit a kapitány ur hitére ígért, nem teljesedett, s ezt észrevevén tették le a fegyvert. Ezen panaszuikat a felségnek is feljelentették s ezután is ahoz tartják magokat."

Hasonló feleletet adtak ugyanaz nap a csik-madarasiak, a Karczfalván polgári hatóság alatt megmaradt öt személy, valaminth a csik-szenttamásiak is.

Szent-Domokoson a polgári hatóság alatt maradtak hasonlóan nyilatkoztak, a kik pedig a fegyvert felvették, de ismét

letették, NÉMETH strázsamester jelenlétében csak ennyit mondtak: "halljuk ő felsége parancsolatját."

A Fel-Csik alsó járásába kiküldött biztosoknak főkirálybíró b. BORNEMISZA PÁL-hoz tett feljelentése szerint nov. 19-én a delnei, csik-pálfalvi, csik-csobáti, nov. 30. és decz. 1-én a szépvízi, borzsovai és vardoti szabad székelyek, valamint decz. 1-én a madéfalviak hasonló feleleteket adtak, mindnyájan úgy nyilatkozván, hogy a mint ő felségét és atyját eddig szolgálták, ezután is szolgálni készek, de katonáskodni nem akarnak, s hivatkoztak b. Buccow tábornok nyilatkozatára. A taploczaiak írásba foglalt nyilatkozatukban azt adták elő, hogy 1762-ben 500 frt büntetés alatt kényszerítették megjelenni; ők nem értették a katonaságmivoltát, úgy adták nekik elő, hogy ő felsége csak azokat kívánja, kik önkényt ajánlkoznak, s hogy őket a hazából ki nem viszik. Most pedig a rendeletekből az tetszik ki, hogy őket a felség minden birtokaiba, a hova tetszik, ki akarja vinni; ennél fogva katonák nem lesznek, de mint eddig, ezután is adóznak.

Az Al-Csikba kiküldött biztos PÉTERFI MIHÁLY előterjesztését mély hallgatással fogadták; mások a már fentebb irt módon nyilatkoztak, s általában azt kívánták, hogy tartassék szék gyűlése, hol ezen fontos tárgy iránt tanácskozhassanak. Bővebb nyilatkozatot foglalt magában Csik-Sz.-Simon és Csatószeg nem-katona lakosainak hasonló értelmű írásba tett válasza, kik közül ez utóbbiak előadták, hogy 1762-ben jul. 22-én, a főkirálybíró parancsolatjából, 500 frt büntetés alatt tiltotta meg a falusi bíró, hogy házából senki ne távozzék, azután fejök és jószáguk vesztésével fenyegettetve kellett mérték alá állniok, s a sok kínzást és executiót nem állhatván, kénytelenségből a fegyvert felvették és megesküdték: de midőn a tisztek által a csiki vár elébe hivattak, azok, főleg ERNST százados, úgy nyilatkoztak, hogy ő felsége nem szorult az ő katonaságukra, azért a kik inkább akarnak adózni, mint katonáskodni, vigyék a fegyvert oda, a honnan hozták. Ennélfogva ők mind akkor mind most inkább akarván ő felségét adóval, mint fegy-

verrel szolgálni, a fegyvert visszavitték, de azután sem szünvén a súlyos kinzások, vasba veretések, könyörgő levelükkel a kormányzékhez folyamodtak, s onnan is ő felsége azon akaratát értették, hogy senkit kénytelenségből katonává tenni nem akar; mely választ a székbe előbb küldött bizottság is helyben hagyta. S minthogy ő felsége jelen leiratában is az van, hogy a kik jó akaratjokból ezelőtt a fegyvert felvették, egy hónap alatt ismét vegyék fel és esküdjenek meg: ők, kik ezelőtt sem önkényt vették fel, most sem akarják felvenni, hanem legyen székgyűlés, s a miben ott megegyeznek, arról bővebb választ fognak adni.

A fentebbiek folyama alatt a Székely-Udvarhelyre átköltözött bizottság ott nov. 20-án tanácskozásait újból megkezdte, Csik-Somlyón 24-én és 25-én, Dánfalván 26-án tartotta üléseit, melyek tárgyát a nyiltparancs és a katonai rendszabályok hibás magyar fordításának kiigazítása és az ut körüli alkalmi intézkedések tették, nov. 27-én pedig Dánfalváról Gyergyó-Szent-Miklóstra érkezett, hogy itt terve végrehajtását megkezdje.

A bizottság Csik-Somlyón létében a Sz. Ferencz rendi kolostor confratereit, számszerint 32-öt, fegyver alá írván, ezért a szerzet követei által a császárnőhöz folyamodott, ki elébb az említett szerzettel a kárpótlás feletti egyezkedésre BETHLEN MIKLÓS-t bizta meg, kijelentvén, hogy készebb bármely kolostornak adományozni, mint attól valamit megvonni, később pedig azt rendelte, hogy a confraterek régi állapotjukban meghagyassanak.

Gyergyó-Szent-Miklóson legelsőben is a legfelsőbb akarat ünnepélyes kihirdetésénél követendő rendtartás szabályai felett állapodván meg a bizottság, ennek folytán a következőket rendelte:

A határőr pattantyusság a hó 29-én reggeli 8 órakor a törzstiszti lakra jöjjön és az Okeliek várdája balszárnyán foglaljon helyet.

Miután a helység lakosai nagyobbára fegyveresekből állnak,

ezek 9 órakor egy bizonyos helyre összehivatván, onnan délben tisztjeik vezérlete alatt a törzstisztikák udvarára menjenek, hol ugyanakkor a város nem-fegyveres lakói is megjelenjenek.

Mindkét rendbeliek megvizsgáltatván, az ittasok az altisztek által távolíttassanak el.

A fegyveresek csak szablyával, a lovasok lovaik nélkül jelenjenek meg, s mindnyájan, mint hűséges és engedelmes alattvalókhoz illik, a felsőbb parancsot alázatos tisztelettel hallgassák.

Senkinek sem szabad megszólalni, annál kevésbbé mások nevében beszélni, majd az összeírás alkalmával, kiki a mit akar, a maga ügyében előadhatja.

A katonák közül két higgadtabb és okosabb előre kijelöltetvén, a kir. nyílt parancs kihirdetése és ő felsége aláírásának felmutatása után, a sorból lépjen elő, és egy tiszt vezérlete alatt a bizottsághoz járulván, a kegyes nyílt parancs másolatát kérje ki. Erre a gyülekezet az adott parancsra oszoljon szét, kötelességévé tétetvén a helység előljáróinak, hogy a másolatot megtartsák, s egyszersmind kijelentsék, hol kívánják megőrizni.

A fegyvertelen néppel meg kell előre értetni, hogy jöllehet ő felsége egyenes rendeletéből a bizottság tekintélye emelésére fegyveres erő lesz jelen, mindazáltal attól a jó magaviseletűek semmit sem félhetnek, s ha meg nem jelennek, sokkal keményebb büntetésre tarthatnak számot.

Hogy a nyíltparancs kihirdetése után a bizottság mit fog tenni, a kihirdetés végével tudtul adandja.

A fentebbi parancsolatok, a mennyiben a fegyvereseket illetik, alezredes CARATTÓ-nak, a mennyiben pedig a polgáriakra vonatkoznak, főkirálybíró b. BORNEMISZA PÁL-nak írásban tudtul adattak.

Másnap, nov. 28-án helybeli pap és Gyergyó füzéki főesperes SIKÓ JÓZSEF, ki a határőrség létesítésénél kitűnő buzgalmat tanusított, a bizottság elébe hivatván megdicsértetett s buzgalmának bővebb serkentése és újabb támokok meríthetése

végett" az eredeti legfelsőbb nyílt parancs előtte felolvastatván, kötelességévé tétetett, hogy az alatta levő papságot a közremunkálásra intse s a népet a fegyver felvételére tovább is buzdítsa.

Nov. 29-én, a már megírt módon a nép a törzstiszti szállásra vitetvén s a bizottság a katonatisztek, a helybeli lelkész s a főkirálybíró kíséretében a felállított fegyveres csapat és a két ágyu közt az udvar közepén megjelenvén, előadta, hogy "ő felsége az előtte mindenek felett kedves Erdély lakóival anyai szeretetét éreztetni s azon sok nyomornak, melylyel e tartomány látogatott, mennyire emberi erőtől függ, elejét venni kívánván, eltökélte magában, hogy nemzeti vagy határkatonaságot alakítson s e végre a kinevezett biztosokat saját kezével s pecsétjével megerősített nyílt parancsossal látta el, méltóztatván azon seregnek ugy kötelességét, valamint a nekik adandó hasznokat és javadalmakat tudtul adni, miket a legott felolvassandó kir. nyílt parancsból azonnal megérthetnek."

Erre a kir. nyílt parancs magyar fordításban felolvastatván és némely pontjai a népnek megmagyaráztatván, ő felsége legmagasb aláírását a bizottság a közönségnek megmutatta. Ezután egy gyalog és két lovas káplár előlép s magok, valamint a többiek nevében, ugy a latin, mint a magyar másolat közlését kéri; mi megtörténvén, a bizottság az ünnepély befejezéséül az összesereglett népnek kijelenti, hogy már "többé nem tetszésöktől függ katonákká lenni vagy nem, mit az ősi gyakorlat s a századokon át megerősített törvények tőlök a legszigorubban kívánnak s a választott fejedelmek alatt önkényt teljesítettek. Annál nagyobb büntetésre tennek hát magokat méltókká, ha kegyes fejedelemasszonyuk legkegyelmeseb parancsa iránt illő előzékenységei nem viseltetnének. Erre ösztönzik őket azon kitünő javadalmak, melyek által ő felsége a székelyek állapotját az eddiginél sokkal kedvezőbbé tette. A bizottság nem kételkedik, hogy a szabad székely bir annyi hűséggel és okossággal, hogy a jót a rosztól megkülönböztesse s ennél fogva teljes kész-

sége által ő felsége bővebb kegyelmét kiérdemelje. De ha minde mellett volnának némelyek, kik akár a népet bal tanácsokkal az egyenes utról eltántorítanák, akár ő felsége legmagasb rendeletének ellenszegülnének, az ilyenek ellenkezése és alaptalan mentegetőzése által a bizottság nem fogja magát munkálatában feltartóztatni, s nem tekintve a törvény formáságait, ellenök a legrövidebb eljárást követi s őket a törvényszabta büntetéssel fogja illetni. Ha a régibb hazai törvények a fegyvergyakorlatra meg nem jelenőkre halált szabnak, mennyivel nagyobb büntetésre méltók azok, kik a katonaságtól, melyre születtek s melyre teljes joggal kötelesek, merőben elvonják magokat? Minélfogva mindenki intetik, ne tegye ki magát a bizonyos veszélynek s ne vonja magára az ő felsége által ezen bizottságnak tulajdonított hatalmat."

Egyszersmind tudtul adatott, hogy midőn parancsot vesznek, az összeírásra, vagyis a nemzeti fejedelmek alatt is gyakorlatban volt lajstromozásra, okvetetlen megjelenjenek, mi megtörténvén s a századok megalakittatván, az altisztek legott az ígért zsold élvezetébe lépnek.

Igy ment véghez nov. 29-én kezdve decz. 5-ig a kir. parancs kihirdetése Gyergyó fíuszék különböző helységeiben, egy helyre több szomszéd falvak lakosai is összehivatván.

Nov. 30-án Tekerőpatakon SIKÓ JÓZSEF az összes gyergyai cath. papságot a bizottság elébe vezette, kik előtt a nyílt parancs felolvastatván s a pecsét és aláírás megmutattatván mindnyájan megintettek, hogy ő felségének a székelység és közbátorság javára intézett törekvését üdvös tanításaikkal előmozdítani iparkodjanak, mit a papság meg is ígért.

Tapasztalván, hogy a remeteiek kevésbé hajlandók a fegyver felvételére, czélszerűnek tartotta a bizottság, hogy elébb a főkirálybíró és a polgári előljáróság által értesíttessenek a felség parancsáról. Mi megtörténvén, a bizottság elébe Szent-Miklósrá hivattak s előttök a nyílt parancs a legnagyobb csend közepett felolvastatott.

Miután a nyílt parancs kihirdetése megtörtént, deczember 5—16-ig REHM hadi biztos az összeírást vitte véghez, felírván a besorozottak nevét, életmódját, vallását, birtokát, fiait, s hogy az illető melyik rendhez tartozik, lófő, darabont vagy szabad székely-é?

Az összeírás végéhez közelgetvén, a gyergyai határőrségnek zászlószentelése, az ideiglenes katonai szabályok felolvasása és a felesküvés Gyergyó-Szent-Miklósra decz. 18-ára tűzetett ki. Az ünnepélyes szertartás, némely csekélyebb intézkedéseken kívül, következőleg rendeltetett el:

Az ünnepélyt megelőző napon a pattantyusság egész osztálya jöjjön Szent-Miklósra s az éjtel ott töltsse.

Kik fegyverrel el vannak látva, azokat a tisztelgésre és más az ünnepélynél szükséges mozdulatokra meg kell tanítani, vigyázván, nehogy e miatt a katonaság iránt megunatkozzanak.

Mindegyik századnak tudtul kell adni, hogy mi czélból gyűltek össze. Minélfogva senki se merészeljen, börtön és békó büntetés alatt, részegen megjelenni. Az ünnepélyen, a legkeményebb testi büntetés terhe alatt, senki se merészeljen egy szót is szólani. A ki akár maga akár más nevében egyetlen egy gyanus szót bocsát ki száján, halállal büntetik.

Ily előintézkedések után decz. 18-dikán Gyergyó-Szent-Miklóson, az ugynevezett örmény templomban, mely a helység melletti téren feküdvén az ünnepély-megtartására a főtemplomnál alkalmasabbnak találtatott, a bizottság és számos hallgatóság jelenlétében, puska- és ágyudurrogatás közt hajtotta végre SIKÓ JÓZSEF a templomon kívüli térségen felállított négy század gyalog és egy század lovas határőrség lobogói fölszentelését, melyeket, mint mondá, "bennök és változhatlan hűségökben helyezett bizalom külső jeléül" átadott és vitézségökre bízott. Erre a négyszögbe állított s az OKELI-gyalogság, KÁLNOKI-huszárok és két ágyutól körülvett csapat előtt ugyancsak az említett esperes ékes beszédben megmagyarázván ő felségének a nemzet iránti legmagasabb kegyelmét, a lobogó fogalmát s

annak védeése iránt hittel erősített köteleztetést, a katonai szabályok és eskü szavai felolvastattak, s a szokott hitet mindnyájan hallható szóval letették; végre a bizottság elnöke az eskü természetét, annak a jelen nem levőkre is kiterjedő erejét, ő felsége anyai kegyességét újból is megmagyarázván, a templomba visszatértek, hol Te Deum tartatott s a menet a szentség kíséretében ismét kijöven, az újonnan felállított székely katonaság megáldása után az ünnepély befejeztetett.

BENKŐ JÓZSEF azokon kívül, kiknek még akkor nem jutott fegyver, a Gyergyó-Szent-Miklóson besorozottak számát 1061-re teszi.

SÍKÓ a katonásítás körül tanusított érdemeért később érdemjellel diszítettett fel.

A Gyergyó fűszéki határőrszázadok ekként megalakittatván, a határőr intézménynek jövődre leendő fentartása végett a bizottság a következő szabályokat hozta:

Mindazon egyházhelyes nemesek és szabad székelyek, kik most összeirattak, akár kaptak fegyvert, akár nem, katonai törvényhatóság alatt állnak. Mindenki, a mint a sor találja, kir. szolgálatra köteles, mire nézve felhatalmaztatnak mindenik század főtisztjei, hogy a gyalog századoknál 250, a huszároknál 180 személyig a legalkalmasabbakat sorozzák szabad tetszésök szerint fegyver alá, akár benszülött, akár beházasodott családhoz tartoznak, akár többen, akár kevesebben élnek egy háznál. Az említett számon felül levők számfelettieknek maradnak, a végett, hogy ha valaki az irt számból elhalna, a számfelettiök pótolják.

Ha egy háztól többen, például ketten-hárman, lennének felírva, azokból egy rész a gazdaság folytatására otthon hagyassék.

A tisztek ennél fogva a székelységet négy osztályba sorozzák. Az elsőbe a fegyveresek, a másodikba a számfelettiök, vagyis azok jöjjenek, kik fegyverhordásra alkalmasak ugyan, de jelenleg fegyvert nem kaptak; a harmadik osztályt tegyék az utódok,

vagyis azok, kik még a katonaságra alkalmas életidőt nem érték el, de ezt elérvén, vagy a fegyveresek, vagy a számfelettiék közé fognak soroztatni; a negyedik osztályba sorozandók végre azok, a kik öregségük vagy rokkantságuk miatt a szolgálatra alkalmatlanok.

Ha valamely akár valóságos akár kétes jobbágy katonai szolgálatra akarna lépni, ezeket a tisztek mindaddig, míg szabad voltukat tökéletesen be nem bizonyítják, a szabad székelyek közé fel ne vegyék.

Ha valamely lovas egy vagy más ok miatt elszegényedvén, lovas szolgálatra alkalmatlanná válik, parancsnoka beleegyezésével gyaloggá lehet, ellenkező okok miatt ezredese beleegyezésével a gyalog a lovassághoz átmehet.

Miután pedig nem minden egyházhelyes nemes és szabad székely jelenhetett meg az összeírásra és hittételre, ezeket a tisztek írják össze és eskessék fel.

A kik a fentebbi szabályoknak titkon vagy nyilván ellene szegülnek, halállal fognak büntettetni, ha pedig elszökésök sikerül, javaikat örökre veszítik. E rendelet nyílt parancs útján is közzé tétetett.

Tapasztalván a bizottság, hogy a népesség növekedése következtében a székely örökségek 8 sőt 10 részre is fel szoktak daraboltatni és a katonai szolgálat fentartására elégtelenné válnak, megrendelte, hogy az örökségek felosztása ezután csak a katonaságra alkalmas egyének közt történjék.

A fentemlitett zászlószentelési ünnepély befejeztével a határőrség a székely nemzet egy részével fel lőn állítva, életbe léptetve, de azon ellentétek és zavarok, melyeknek a polgári és katonai osztály közötti különbségből és ezen két osztálynak egymással való mindennapi érintkezéséből természetesen folyni kellett, megelőzve koránt sem voltak. Hogy e tekintetben a katonásító biztosok is nem helytelen sejtelemmel bírtak, arra mutatnak azon kérdések, melyeket a bizottság, a gyergyai altisztviselőknek és a birtokosságnak több mint husz pontban beadott

észrevételei által is figyelmeztetve, magának felállított és határozatai által lehetőleg elenyésztetni igyekezett.

Mielőtt Fel-Csikba, honnan Gyergyóba jött vala, visszatért a bizottság, a határőrök számos panaszát látta el, a személyes bántalmakat eligazította, a birtokpereket pedig a törvényszékhez utasította.

Fel-Csikban csakhamar kiviláglott, hogy itt a bizottságnak több akadálylyal kell megküzdenie, mint Gyergyóban. Csik-Szent-Tamáson ugyanis decz. 26-án a helységbeliek, a csik-domokosiak és jenőfalviak előtt, az OKELI-gyalogság, a pattantyusság és néhány huszár jelenlétében, a kir. nyílt parancs felolvastatott, de midőn más nap az említett helységbeliek összeírása folyt, a bizottság azt a hirt vette, hogy a madéfalviak, legtöbbször szabad székelyek, feleségeiket és gyermekeiket a faluban hagyván, az erdőbe távoztak. Erre a bizottság ZÖLD János biztost következő parancsesal küldte hozzájuk:

Kérde meg tőlök, miért távoztak a faluból. Ha félelmök oka a nálok elszállásolt katonaság volt, biztosítsa őket, hogy attól nincs mit tartaniok. Ha a határőrségtől akarnak menekülni, mondja meg nekik, hogy 24 óra alatt térjenek vissza, mert az alól semmikép sem vonhatják ki magokat. Ha ez intés nem sikerül, adja tudtokra, hogy ha nem engedelmeskednek, fiaik letartóztatván, többi gyermekeik és feleségeik hozzájuk fognak tűzetni, a nélkül, hogy valamit magokkal elvihetnének. Ha 24 óra múlva ezután sem térnek haza, házaik lerontatnak, örökségeik a hazatérteknek fognak adatni, ők pedig akár többekkel együtt, akár külön kézre kerülnek, érdemlett büntetésüket el nem kerülnek.

Másnap hire jöven a bizottsághoz, hogy nem csak a madéfalviak, hanem a madarasiak, rákosiak s más falubeliek is az erdőkre menekülnek, az egész székben közhírré tétetni rendelte, hogy senki az erdőre menekült lakosok közzül valakit befogadni, nekik táplálékot adni, vagy az erdőkre élelmet szállítani ne merészeljen, mert ellenkező esetben épen úgy, mint az erdőre

menekültek, fej- és vagyonvesztéssel fognak lakolni. A ki pedig egy családfőt a szökevények közzül megfog s a bizottsághoz visz, jutalmul egy aranyat nyer. A falubírák, ha valakit a faluban lappangani vesznek észre, a legsúlyosabb büntetés terhe alatt fogják meg s a bizottsághoz vagy a legközelebbi katonai parancsnokhoz vezessék. Ugyanezt tegyék azokkal is, a kikről észre veszik, hogy szökni készülnek. Azokra pedig, kik minden vigyázat ellenére elszöknek, ügyeljenek, hogy semmit házaikból el ne vigyenek, és marháikat a tisztviselők kezéhez vigyék, kiktől azoknak becsértékével fognak megjutalmaztatni.

Ugyanez nap a fentebb említett biztos ZÖLD jelentette, hogy négy fegyvert kapott határórön kívül Madéfalván egy családfőt sem talált otthon, s a parancsot csak nejeiknek és gyermekeiknek hirdethette ki.

A bizottság erre helyettes alkirálybíró BLÁSI ÁDÁM-ot küldötte az előbbi rendelettel az erdőbe szökött lakosokhoz.

Más nap a Dánfalvára átszállt bizottság úgy értesülvén, hogy a madéfalviak közzül még senki sem tért vissza, egy Okeliszázadot küldött ki, mely a megszököttek fiait letartóztatván, a fentebb említett rendelést teljesedésbe vegye; egyszersmind midőn hírt vett arról is, hogy a csik-szeredaiak is következő éjjel készülnek megszökni, a fő királybíró és kir. adószedő SÁNDOR LÁSZLÓ-t küldötte hozzájuk, hogy őket feltartóztassák, onnan pedig az erdőbe menekültekhez menjenek; azoknak, kik engedelmességre térnek, biztonságot ígérjenek s nyíltan megkérdejk: akarnak-e a felsőbb parancsnak engedelmeskedni vagy nem; mert ha nem térnek vissza, a bizottság úgy tekinti őket, mint a kik nem akarnak engedelmeskedni.

Ugyanez nap értesült a bizottság, hogy a menekültek nejei és leányai könnyek és jajgatások közt Madéfalvából kiűzettek s nekik meg lön mondvá, hogy ha másnap férjeikkel s testvéreikkel együtt nem térnek vissza, házaik is le fognak rontatni.

Más nap decz. 30-án a bizottság ülésében ugyancsak Dánfalván alkirálybíró BLÁSI ÁDÁM jelenté, hogy a megszökött lako-

sokat a szépvízi erdőben megtalálta, kik nagy számmal jöven elébe, nekik a bizottság parancsát kihirdette; mire azt felelték, hogy soha katonákká nem lesznek és mindaddig, míg attól fel nem mentetnek, vissza nem térnek; legkevésbé sem hiszik pedig, hogy nejeik ki fognak üzenni és házaik lerontatni, miután a bizottságtól inkább oltalmaztatásukat, mint elpusztításukat várják.

Az alkirálybíró e kérdésre: ki szónokolt a többiek nevében, azt felelte, hogy nem vehette ki, mert mindnyájan együtt beszéltek, s midőn őket arra kérte, hogy akaratuk nyilvánítását valamely személyre bizzák, azt felelték, hogy mindnyájan akarnak beszélni, nehogy a nép akaratának tolmácsa cselekedeteik indító okául és vezetőjökül tekintessék: mert mindnyájan együtt éreznek és együtt beszélnek. Egyszersmind a bizottsághoz intézett emlékiratukat is előadták, melyet ő el nem fogadván, a szék vele ment lovas legénye hozott el. Ebben felhozták a menekültek, hogy ő felségének soha sem lehetett szándékában s most sincs a székelyeket s ezek közt Fel- és Al-Csik lakóit akaratuk ellenére, erőszakosan katonaságra szorítani, számos törvények, esküvel megerősített kötlevelek és kiváltságok ellenére. Ezen állításukat az emlékiratban felhozott rendeletekkel bizonyíták, melyeknek ellenére történt, hogy a gyergyaiak nagy része fegyverfelvételre szorítottatott, midőn fejvesztés büntetése alatt előhivatva, azoknak, kik a fegyvert felvenni nem akarták, ezen szavakkal tették azt nyakukra: "ha nem akarád vala felvenni, nem kaptál volna fegyvert". Mihez képest a bizottság előtt egyszer mindenkorra kinyilatkoztatják, hogy sem szokott fenyegetései, sem ijesztgetései által, — terjeszszék azt bár a bitófáig, — nem fognak arra biratni, hogy előttük megjelenjenek; nem azért, mintha ő felsége tisztviselőinek engedelmeskedni nem akarnának, hanem azért, nehogy erőszakot kövessenek el rajtuk. Hasonlóan egyszer-mindenkorra kinyilatkoztatják, hogy ne kényszerítse őket a bizottság arra, hogy akaratjuk ellen a fegyvert felvegyék; mert valamint régebben, úgy a jelen felsőbb

rendeletek szerint is, szabadságukra lévén bizva, hogy a fegyvert felvegyék vagy nem, azt soha el nem fogadják. Ha pedig arra kényszerítenének s az esküt le tennék is, ez által magokat kötelezetteknek mégis soha sem tartanak. Mihez képest minden erőszakoskodások, törvénytelen sérelmek, károk, nyomorgatások és fogságok ellen, mint a melyek ő felsége akaratával nem férnek össze, óvást tesznek. Miután 1763. márcz. 31-ről ő felsége azt rendelte, hogy az ő sérelmeik valósággal orvosoltassanak, jövődre is ő felségéhez folyamodnak, s a katonaság elvállalásával nem lévén kötelesek, a nyomorgatások és terheltetések ellen ő felségéhez panaszt tesznek. Az összeírás ugyanis úgy ment véghez, hogy senki sem tudta mi célból történik, a megmérés pedig halál, birtokvesztés és 500 frt büntetés alatt történt. Miután mindezek erőszakkal vitettek véghez, semmi erővel nem bírtak és nem bírnak. Ezen kívül ő felsége akarátja ellen is történtek, miként ez az 1763. okt. 4-én kelt leiratból megtetszik, melyben a történeteknek semmi nyoma. Ezen felül egy új összeíráson mesterkednek, melyet ők nem fogadtak s nem is fogadnak el, óvást tevéen, nehogy általa a katonai állapotba kevertessenek. Ők a fegyvert soha nem vették fel, nem is fogják soha felvenni, hanem ő felségének hív adófizetői kívánnak maradni. A kik pedig felvették, erőszakkal, különböző kínzásokkal, békókkal, fogsággal, veréssel, nemkülönben számtalan és a határőri tisztek által hit alatt erősített ígéretekkal, u. m. adóelengedéssel, ingyen sóval és mi több, a honbóli soha ki nem vitellel és számtalan más hitegetésekkel, (melyek mai napig sem teljesítették) kényszerítették a fegyver felvételére. Ezért rakták le azok is a fegyvert, a kik felvették, és azt soha ismét fel nem veszik, hanem ő felségének mind engedelmes adófizetői akarnak maradni ennek utána, mint eddig. Ne méltóztassék azért a bizottság őket utolsó szükségre kényszeríteni és e célból hozzájuk kiszállni. Mindezekre nézve a bizottság feleletét bevárják, különben oda folyamodnak, honnan sérelmök orvoslását remélik.

Ezen nyilatkozatban vakmerőséget s inkább felháborodásra, mint várakozásra való okot látott a bizottság, s miként magát kifejezé, a vakmerő írásra valamit felelni méltónak nem tartván, megrendelte, hogy a szomszéd Udvarhely széken teli szálláson lévő Trautmansdorf vasasok fél osztálya, valamint a Háromszéken téliszálláson lévő Okeli zászlóalj két százada a zajongók megzabolázására rendeltessék. Miután pedig a faluból kiüldözött madéfalvi asszonyok még férjeikhez nem juthattak s a fő királybíró sem tért vissza, az épületek lerontása a bizottság további rendeletéig elhalasztatott.

Eközben megérkezék a fő királybíró b. BORNEMISSZA PÁL levele, azon jelentéssel, hogy a szeredaiak csodálkozván a rólok híresztelt tudósításon, kinyilatkoztatták, hogy szökésre nem is gondoltak; a mi pedig az erdőre menekülteket illeti, ezek kipuhatólása végett Delnére ment, de midőn itt sem tudhatott semmi bizonyost, biztos embereket küldött ki felkeresésükre, kiktől ha hirt veend, a hely színére megy és a tapasztaltakról tudósítást fog tenni. A minthogy más nap SÁNDOR LÁSZLÓ kir. pénztárnokkal és BORSOS LÁZÁR al-esiki alkirálybíróval a bizottság előtt megjelenván, előadta, hogy az említett alkirálybíró, általa az erdőbe összesereglett néphez küldetvén ki, jelentette nekik, hogy a főkirálybíró a bizottság parancsolatjával meg kívánja őket keresni, mire ők azt felelték: "nincs szükség a megkeresésre, miután ők akaratjukról és állapotjukról a bizottságot írásban megkeresték s nyilatkozatuknál egyebet tenni nem kívánnak; de elvárják a bizottság feleletét. Hogyha tehát régiebb állapotjuk fenntartása végett mennének hozzájuk, szívesen látják őket; ha pedig a katonaság felvételére akarnák őket reábeszélni, távol maradhatnak, miután azt soha sem fogadják el". — Ezen felül többen átokra fakadtak s fenyegetőztek úgy a tisztviselők, mint különösen a főkirálybíró és nemesek ellen, mint a kik e nyomorúság okai. Ily körülmények közt habozván a főkirálybíró és társai, vajon czélszerű volna-e a vakmerő nép elébe menni, már le is nyugodtak, mikor a menekültek közül

7-en vagy 8-an a nép nevében hozzájuk mentek s kinyilatkoztatták, hogy másnap 8 órára a bizottság feleletét, hangozzék az bármiként, elvárják; mert megunták az erdőben szenvedett nyomorúságot, s január 1-ső napján tul a feleletet nem várhatják. Erre a tisztviselők a megjelenteket mindenkép megnyugtanni igyekeztek, s a bizottság rendeletét, akarnak-e a felsőbb parancsnak engedelmeskedni vagy nem? előadták. Feleletül azt nyerték: oly czélból, hogy a katonaságot a jelen mód szerint elfogadják, soha sem mennek vissza, ő felsége sem rendeli, hogy akaratjuk ellen katonaságra kényszeríttessenek. Az ő tanácsadóik az Isten s a feleletet a bizottságtól várják. Erre a következő társaikhoz mentek vissza, kik nagy számmal a falu végén voltak összegyűlve.

1764. első napján az erdőbe menekült fel- és alsíki lakosság küldöttje küldöinek ellenmondását nyújtotta be a bizottsághoz a mult év utolsó napjáról, melyben kinyilatkoztatták, miszerint tudva van a bizottság előtt, hogy ő felsége soha nem kívánta, hogy erőszak követtesék el; már pedig a bizottságnak Gyergyó székben az ellentmondók testvéreinek követett eljárásából kitetszik, hogy a bizottság erőszakot használván, ő felsége akaratját megváltoztatta, midőn a székelyeknek vérrel szerzett kiváltságát és örökös nemesi szabadságát akarja megsemmisíteni. E felett családjaikat minden igaz ok nélkül és törvény útján kívül a bizottság örökségeiből kizaklattatta, s házaikat és épületeiket le kívánja rontani, vagyonaikat elraboltatja. A "megváltó kinszenvedéseire kényszerítik" a bizottságot, méltóztassék a törvénytelen nyomorgatóknak más eljárást szabni elébe; mert azok mindent törvény ellenére tevén, elég okot szolgáltatnak arra, hogy az erőszakot erőszakkal verjék vissza; de ők mindeddig királynőjüknek bebizonyított anyai kegyessége figyelembe vételével semmit sem tettek, azonban mivel látják, hogy folyamodásukra választ nem kapnak s a bizottság az erőszakoskodástól megszűnni s magát ő felsége szándékaihoz alkalmazni nem akarja, ünnepélyesen ellenmondanak, hogy ők sem-

minek kezdői nem voltak s jövődőben sem akarnak lenni, de ha az erőszakoskodások valami nagyra kényszerítik őket, Isten és emberek előtt semminek okai nem lesznek, mert ők soha a fegyvert el nem fogadták s jó szántokból katonák lenni nem akarnak és soha nem is lesznek, s régi kiváltságaiktól nem megválni, hanem azon kiváltságok mellett ő felségének hű adófizetői kívánnak lenni. A kik pedig elszánt akaratjukból és önkényt katonák kívánnak lenni, azokkal lássa a bizottság mit mivel. A követ a bizottság elébe hivatván, kijelentette, hogy ő a szépvízi erdőbe fáért menvén, ott nagy embercsoportra akadt, kik őt veréssel kényszerítették, hogy az írást a bizottsághoz elhozza és a jövő éjjel választ vigyen. Ez alkalommal a küldött ittának találtatván, más nap kikérdezés végett ismét a bizottság elébe állíttatott, s előadta, hogy a fel-csíkiak az említett erdőben, az al-csíkiak egy más szomszéd helyen vannak összegyűlve s onnan gyakran követeket küldenek tanácskozás végett a fel-csíkiakhoz, a minthogy a követek akkor is jelen voltak, midőn az ellenmondást neki átadták. Hogy ki adta azt át, úgy szintén hogy kik állottak körötte, nem tudja, azon írásnak valaminth a nép erdőre való menekülésének szerzőjéről sem tud semmit; úgy hiszi azonban, hogy a gazdagabbak által vezetett a szegény nép félre, nemeseket mindamellett is köztük egyet sem vett észre.

Az erdőre költözöttek ismételt nyilatkozatából tisztán kiviláglott úgy a kedélyek nagy mérvű izgatottsága, valamint az is, hogy a tömeg valamely művelt egyénben, vagy többekben, megtalálta nem csak tanácsadóit, hanem végelkeseredettségének méltó tolmácsait is.

A bizottság a küldöttnek kinyilatkoztatta, hogy azok, kik a kegyelmes kir. rendelet meghallására haza mennek, minden méltatlanságtól mentek lesznek, ellenkező esetben, ha az ellenszegülőkön valami rossz történik, magoknak tulajdonítsák; azok, kik a lázadók indítóit és tanácsadóit felfedezik, bizonyos jutalomra tarthatnak számot.

Erre a bizottság más tárgyakra menvén át, megjelent előtte egy madéfalvi határőr egy borzsovai emberrel. Az első jelenté: "hogy a közelebbi éjjel némely rokonai és barátjai az erdőről haza jöttek s kérték, hogy nevökben a bizottságtól kegyelmet eszközöljön nekik, kik az erdőben szenvedett, valamint nejeik és gyermekeik által kiállott nyomorúságokat megunván, ha biztosíttatnak, nem csak haza térnek, hanem a vétkes tanácsadókat is kiadják, sőt, ha szabadságot nyernek reá, házaikból is kihuzzák és megölik".

A határőr megkérdezte, kit tart a nép tanácsadójának, azt felelte, hogy BOROS FERENCZ-et és a delnei plébánost, kik nekik azt tanácsolták, menjenek vissza az erdőbe s várják meg ott a bizottság eltávozását, midőn házaikhoz visszatérhetvén, ismét régi állapotjukban maradhatnak; a megjelentek kérték a bizottságot, hogy azoknak, kik az erdőből visszatértek, biztonságáról adjon irást. Ezen irás kiadatott, sőt azoknak, kik ezen zavarok tanácsadóit és vezetőit felfedezik, ő felsége különös kegyelme is megígértetett.

Ez megtörténvén, a bizottság üléseit Csik-Taploczára tette át, oly czélból, hogy az erdőhöz közelebb levén, a nép mozgalmára jobban felügyelhessen; ha valamit meg akarnának kísértetni, ellenállhasson; hogy továbbá közelsége által azokat, kik Al-Csikban a fegyvert már elfogadták, megnyugtassa; s végre hogy a középpontból az egész székben jobban intézkedhessék. Más nap, jan. 3-dikán, gr. COLLOREDO főstrázsamester jelenté, hogy midőn a bizottságtól Háromszékre visszament, Kézdi-Vásárhely és Csik szék közt 100 fegyveres lovassal és vasvillával fegyverkezett számos gyaloggal találkozott; sőt Kézdi-Vásárhelyt alezredes b. AZINIEK úgy van értesülve, hogy a csikiak a három székiektől 500 embert kérvén, ezek 1300—1500 ig való segítséget ígértek. Ezen felül a bizottság más oldalról arról értesült, hogy a csikiak segítségükre az udvarhelyszéki lakosságot is felszólították. Ezek hallattára a bizottság a kormányszéket megtalálta, hogy ez is intézkedjék, s

minthogy a katonák számát, különösen a lovasokét, szaporítani szükség, ezeknek élelmezése végett támogassa a fő tartományi biztos gr. BETHLEN MIKLÓS által tett intézkedéseket. MIKES ANTAL három széki és ifjabb DÁNIEL ISTVÁN udvarhelyszéki főtisztek pedig, a csíki mozgalmakról tudósítván, felszólítottak, hogy ily körülmények közt személyesen jelenjenek meg a gyanúsabb falvakban, s a lakosságot az összeesküvéstől, mely csak önvészedelemekre vezetne, tartóztatni igyekezzenek, nehogy egykor azon vád érje őket, hogy kötelességüket elmulasztották.

Jan. 4-én a Trautmansdorf vasasokból egy és fél osztály megérkezvén, hogy az erdőben levő lakosság az élelem szerezhetéstől inkább elzárassék, a hegy alját környező falvakba rendeltetett el.

Ezután a bizottság tudósítást vett, hogy mintegy 500 háromszéki és kászoni szabad székelv érkezett a környékbe. Kevés idő múlva ezek egy huszártól, ki őket Ménaság-Ujfalunál találta, azon nyilatkozatot küldötték a bizottsághoz, hogy a soha fegyvert nem fogott, vagy azt ismét letett adófizető lakosok különböző tudósításból mély fájdalommal értették, hogy a bizottság nagy katonai erővel készül ellenök oly czélból, hogy vagy a fegyvert vétesse fel velök, vagy mindenöket elprédálja; hogy továbbá e tudósításon a nép annyira megrettent, hogy téli időn vagyonával együtt az országból ki akart futni, de végre a jutott eszébe, hogy a bizottságot lábaihoz borulva kérje, hogy szomorító és majd nem megszökésre okul szolgáló szándékától álljon el. Ez egyedüli oka jövetelöknek, a mint holnap beadandó folyamodásukból még tisztábban ki fog világítani. Hogy pedig oly számosan jöttek, azért történt, mert követül senkit sem kaptak, s mert a múlt évben juniusban Szebenbe küldött követjök sem talált hitelre. Ide érkezve fájdalmasan értették, hogy csíki rokonaik megrettenve házaiukat odahagyták, de ezek is az ő megjelenésök által felbátorítva ismét lelket kaptak, annyira, hogy velök együtt akarják fájdal-

maikat a bizottság lábai elé borulva előadni; "mihez képest a mindenható Istenre kérik a bizottságot, hogy ne vegye ezt nekik rossz néven, mert, miként megértendi, semmi rosszát keblökben nem forralnak".

Ugyanakkor a bizottság elébe jött Boros strázsamester, ki alszázadosától kémlés végett kiküldetve előadta, hogy a mint értesült, mindnyájan le akarnak jönni, együtt akarván a bizottság előtt könyörögni. Kérdeztetve, mit tud a lázadás okairól, úgy nyilatkozott, hogy közvetlen tudomása nincs, másunnan azonban hallotta, hogy mindazon elhíresztelt irományoknak szerzője szépvízi Szőcs PÉTER, a ki őt is a fegyver letételére gyakran rá akarta bírni. Ugyanekkor tudomására jött a bizottságnak, hogy a nép, miután a szépvizekkel is szövetkezett, megbátorodván Szépvíz havasalji faluba beszállott, ott a Trautmansdorf vasasokkal barátkozik, s készül, hogy csoportosan menjen a bizottság elébe.

A bizottság erre megízené a Szépvízen levő Trautmansdorf vasas századosnak, hogy intse őket, ne jöjjenek tömegestől a bizottsághoz, hanem, ha valami bajok van, küldöttjeik által adják elő.

Másnap egy KÁLNOKI ezredbeli hadnagy a bizottságnak jelenté, hogy kémlés végett azon tájakra küldetve, többeket, kikkel találkozott, intett, vigyázzanak, hogy az ágyuk elébe ne menjenek, ha nem akarnak azok által visszaüzetni; de általok embertelenül fogadtatott, kik azt felelték: "te sem vagy jobb!" s kinyilatkoztatták, hogy "az ágyukig s azokon keresztül is készek menni".

Ugyanekkor főkirálybíró gr. MIKES ANTAL-nak jan. 3-ikán Uzonból kelt levelét olvasta fel a bizottság, melyben a fentebbi mozgalmakra hivatkozva jelenti, hogy a háromszéki nép a szomszéd székbeli mozgalmakról hirt vévén, 2-dikán indult meg s tömegesen akar a bizottság elébe menni; rossz következtől tart, annál is inkább, mivel a csikiak a felszólításban úgy nyilatkoztak, hogy a közel szomszéd ég; hogy állapotjuk

jobbra fordult, mióta követjük nincs; hogy kiki legalább 8 garast hozzon magával, s azokat, kik küldöttjeik voltak, ha nem akarnak, erővel is hozzák el. Mennyiben rajta állott, ő a nép lecsendesítésére a szükséges intézkedéseket megtette s a rendeleteket mindenütt kihirdette.

Jan. 6-án a bizottság tudósítást vett, hogy a háromszéki nép, valamint a esikiak és kászoniak nagy része, 2000-et meghaladó számmal a hegyekről leszállván, Madéfalván az Olt mellett helyet foglalt, s ekként magát a bizottság, Csik- és Udvarhelyszék közé vetette. Ez iránt a bizottság személyesen is meggyőződhetett, minthogy munkálkodása helyéről a háromszékieket szemügyre vehette, s a vasasok mozdulatait is figyelemmel kísérhette.

A történetek után a bizottság nem tartotta helyesnek a nép ellenszegülését, melyet patvarkodásnak és vakmerőségnek nevezett, tovább tűrni, s a madéfalviakhoz és az általok befogadott néphez rendeletet bocsátott: "hogy még az nap minden késedelem nélkül nyilatkoztassák ki akár írásban, akár két küldöttjük által, akarnak-e a legfelsőbb parancs meghallgatására jönni vagy nem, ha igen, mikor?" — Büntetés terhe alatt megtiltatott továbbá, hogy senki más idegent házához be ne fogadjon, ha csak nem császári katona. Kik a határőrök házához szállottak, onnan legott kimenjenek, különben a lázadók büntetésébe esnek; a kik pedig a zavar szerzőit és fő tanácsloít kéz alatt kiadják, nem csak elkövetett vétségeikért nyernek bocsánatot, hanem ezen felül 20 arannyal jutalmaztatnak, 100 aranyat kapván és ő felsége különös kegyelmét nyervén meg azok, kik a fő lázitókat kézbe szolgáltatják. Minthogy pedig meg van rendelve, — folytatta a bizottság, — hogy a Háromszékről eltávozottak iránt nyomozás tétessék, azok, kik onnan jöttek, minden késedelem nélkül térjenek vissza s meneküljenek a veszelemtől, mely őket itt, vagyonukat pedig otthonn érni fogja.

E rendelet közzététele a főkirálybíróra bízott, abból 5 példány Madéfalván kiosztatni határoztatván.

A rendelet elküldése után a bizottság elé jöttek LÁSZLÓ JÓZSEF madéfalvi és NAGY JÓZSEF kökösi lakosok, kik a háromszékiek az iránti könyörgéseit adták be, hogy ma az innep miatt (Vizkereszt napja volt) a bizottsághoz kérésükkel nem járulhatnak, de azt holnap beadják s kérik a bizottságot, hogy a késedelmet ne vegye rossz néven, mert ők semmi rosszat nem szándékoznak tenni, hanem könyörgéseikkel a bizottság lábaihoz akarnak borulni.

E levélre a bizottság az előbbi határozatához hasonló hátrattal felelt, de a háborgók erre sem tettek egyebet, mint hogy a küldött parancsok közül egyiket azon hátrattal küldötték vissza, hogy késésöket a bizottság holnapig rossz néven ne vegye.

A fentebb elősorolt események mind inkább arra mutattak, hogy az eldöntés órája ütött, a drámai fejlődés a válság azon pontjára ért, hol több egymásra halmozódott kisebb-nagyobb vétségek, bűnök végzetesen sodorják a cselekvőket a legnagyobb végrehajtására. Az éveken át elkövetett alkotmány- és törvénytíprás, a míveletlen néptömeg hiszékenysége, háborgó, kihágásra hajlandó jelleme, egy hatalmas kormánynak, — mely arra kényszerülve nem volt, — hosszasan folytatott kétszínűsége, soknyelvűsége, néhány magas állásu hazafi függetlensége, szolgai jelleme, együtt termék meg a gyümölcsöket, melyek a tanúság fáján megérve, lehullásra készen állottak.

A bizottság a kért csekély időhaladékot, — melyet úgy látszik csak fogásnak tartott, — nem adta meg; mert, mint jegyzőkönyvében kifejezte, attól tartott, hogy az udvarhelyszékiektől kért segély Parajd felől megjövén, a helybeliek egy része más úton Gyergyóba vonul s az odaválókat is elpártolásra bírja. A fegyvert vállalt lakosság is, a lázongók példájától indítva, már ingadozott, s a zavargók szaporodván a felsőbb parancs iránti megvetés növekedében volt. A bizottság aggodalommal gondolt arra, hogy a zavar színhelyeül szolgált terméketlen vidéken az élelemszerek megfogyatkozván a lázongók

rablásra vetemednek, s az elcsábított lakosságot vagy megintgatják, vagy javaikat, miként fenyegetőztek, kirabolják. Végre értesülve lévén, hogy Háromszék, honnan a lázongók még több segélyt sürgettek, új mozgalmakra készül, azt sem tartotta a bizottság lehetetlennek, hogy e példa a többi nem katonásítandó szék lakóit is arra bírja, hogy támadásukkal a bizottság munkáját akadályozzák. Sőt a bizottság föltevése szerint attól is lehetett tartani, hogy ha a mozgalmat ez alkalommal csekélyebb eszközökkel is le lehetne csendesíteni s a békétleneket összeiratván közöttök fegyvert osztatnának ki, később mégis még nagyobb fondorlatok és összeesküvések támadnának: minthogy a zavargók beadott emlékiratukban kijelentették, hogy a fegyvert bitófa büntetés alatt sem veszik fel, sőt ha annak felvételére kényszerítették, magokat még sem tartanák soha kötelezetteknek s minden következményeknek ellene mondtak. A fentebbi okoskodás előrebocsátása mellett, a jegyzőkönyv szerint, hosszabb tanácskozás után kényszerítve látá magát a bizottság a zavargók lázongását, még mielőtt többeket vonnának veszélybe, katonasággal elnyomni. Megrendelte tehát alezredes CARATTÓ-nak, hogy másnap hajnalban a madéfalvi lakosokat s az általok befogadott háromszékieket, valamint a csikiakat és kászoniakat, kik, miként PERSZÉNA kapitány jelentette, 2000-nél többen vannak s felerészben fegyverrel is elvannak látva, a kirendelt katonasággal és két ágyúval támadja meg, oly további utasítással, hogy kik tüzelő fegyverrel oltalmazák magokat, különösen pedig a háromszékieket, kik eljövételök-nél fogva nagyobb büntetésre méltók, minden különbség nélkül vágják le; a kik paraszt-fegyverekkel állnak ellent, azokat a huszárok és vasasok megsebesítve hagyják futni; a többieket megrettentve üzzék szét; ha pedig kétségbeestökben ellent állnának, nehogy a császári katonák hasztalan veszélynek tétessenek ki, a házakat gyújtsák rájuk s így üzzék ki őket a faluból.

CARATTO nem késett a vett parancsnak túlságos szigorral való végrehajtásában. Január 7. viradóra a katonaságot, mely

a TRAUTMANSDORF-vasasok, a KÁLNOKI-huszárok és az OKELI-ezredbeli csapatból állott, négy részre osztván, a falut körül veszi, a két ágyu közzül egyiket a Rákos felé vezető uton, a másikat azon pontra állítja fel, honnan az Udvarhelyszék felől elvonuló magaslatok a falu fő utczáján uralkodnak. Ekkor a katonaság egy része, a bentartózkodók kiüzése végett a faluba nyomulván, a házakból történt pár lövésre irgalom nélkül a benlevőkre rohan, s az ágyuk tüzelése közben meggyújtott faluból kiszaladó legnagyobb részben fegyvertelen tömeget, a künmaradt katonaság által támogatva, a falu melletti sikságon bőszen dühvel üzi, vágja és gyilkolja.

A vezénylő alezredes még az nap jelentette a bizottságnak, hogy miként az ágyuk dörgéséből, a kisebb fegyverek ropogásából hallhatta, az napon hajnalban az általa vezényelt katonasággal megtámadta a lázongókat, kik az éjt Madéfalván töltötték s magokat nem csak oltalmazták, hanem az előállókra tüzeltek és egymást kölcsönösen biztatva kiabálták, hogy senki magát meg ne adja; sőt miután a házak ablakaiból is lövés történt, kénytelen volt az erő ellen erőt használni, a falunak harmadrészét felégetni.

Az elestek még számba nem vétethettek, — folytatja az alezredes, — az elfogottak száma a 400-at meghaladja, kik utban vannak. Egyedül egy KÁLNOKI huszárhadnagy és egy vasas kapott gyenge sebet, egy más lovasnak pedig lova lövett át.

LOSTEINER világosan említi, hogy a madéfalvi mészárlásban új székely határőrök is vettek részt.

CARATTO tudósítását legkisebb megjegyzés nélkül tudomásul vevén a bizottság, abban állapotott meg, hogy miután oly számos fogolyra a csik-szeredai várban hely nincs, a megsebesített foglyok, valamint a csikiak általában, haza boesáttasának, kivéven a háromszékiet s a csikiak közzül minden faluból 3—3-at, kik a nyomozás megtehetése végett megtartandók, melyet hogy CARATTO ezredes a katonai szabályok szerint megkezdjen, elrendeltetett.

Hogy pedig a szék lakói kötelességökben inkább megmaradjanak s a szétverték házaikhoz visszatérjenek, a bizottság egy nyílt parancsban hirrét tétette, hogy a közelebbi szomorú példából mindenki átláthatja, mi a jutalma a legfelsőbb kir. parancs elleni engedetlenségnek, s egyszersmind kijelentette, hogy jöllehet többen lettek volna hasonló büntetésre érdemesek, mindazáltal a büntetés tovább terjesztetni nem fog, csak-hogy Al- és Fel-Csik lakosai késedelem nélkül mind haza térjenek s magokat a legfelsőbb parancshoz alkalmazva a fegyvert felvegyék és szolgálatjokat őszinte hűséggel teljesítsék. Azok ugyanis, a kik nem figyelve e parancsra, továbbra is házaiktól távol maradnak, mint ő felsége ellenségei, még súlyosabb büntetéssel fognak lakolni.

“A csikiak közül továbbá, senki se merészeljen egy háromszékit is házába fogadni, vagy azoknak élelmet szolgáltatni halálbüntetés terhe alatt, sőt hasonló büntetés alatt kötelesek őket, akárhol találják, megkötözni és kötve a bizottsághoz vezetni. Férjeik távolléte esetében az asszonyok kötelesek a rendeletet azoknak tudtul adni s ez által őket a különben bekövetkező veszélytől megóvni.”

Háromszéki főtiszt MIKES-nek a lázongókat ért veszély tudtul adatván, kötelességévé tétetett, hogy a nép lecsendesítésére mindent megtegyen.

Az elestek rokonainak végre megengedettettt, hogy halottaikat eltemessék, RÖMER századosnak kötelességévé tétetvén, hogy a kiknek atyjokfiái nem jelentkeznek, különösen a háromszékieket Madéfalván az országút mellett eltemettesse.

Miután a bizottság hatalmát a legjogtalanabb és legembertelenebb módon gyakorolta, helyesnek találta valami részben a mérséklet szabályait is követni. Madéfalváról többen folyamodván a bizottsághoz a katonaság által elrabolt és elárverezett marháik visszaadásáért, a visszaadást elrendelte, minthogy senkinek sem volt megengedve, hogy a más vagyonát elvegye és eladja.

A madéfalvi mészárlás a közel vidékekre megtette ugyan hatását rögtön, de míg híre távolabbra elhatott, addig messzebb helyeken a rendetlenség inkább növekedőben, mint apadóban volt.

Jan. 8. a katonatisztek Háromszékről jelentették, hogy az odavaló lakosság a fegyverre keltek eltávozása után még hetvenkedőbb lett, új gyűléseket tartott, segélygyűjtésről gondoskodott, löport készített, s a határőröket végkiirtással fenyegeti.

A bizottság, jóllehet meg volt győződve, hogy a szenvedett súlyos csapás és a katonaság oda rendelése után az említett merények megszűnnek, mindazáltal a csendesség eszközzésére nem tartotta feleslegesnek Háromszékre is nyílt parancsot küldeni.

A bizottság jan. 3-án kiadott rendeletére 9-én vette MIKES ANTAL-nak jan. 6-ikáról kelt tudósítását, melyben a főtiszt jelentette, hogy betegsége által akadályoztatva, altisztjeit küldötte a háborgók lecsendesítésére. Ez nem kis veszélyvel járt, mert a katonaságon kívül alig van más mód az erőszak megzabolázására. A nép ugyanis már oly vakmerőségre vetemedett, hogy több mint 100 fegyveres udvarára rontott, kik közül hat szobájába jöven, nem ártallotta az újonnan felállítandó ítélőszékek (folytonos táblák) ellen az egész szék nevében óvást adni be, minek jegyzőkönyvbe vételét a legnagyobb ingerültséggel kívánták s a főtiszt hivatala és személye ellen a legáljasabb szidalmakat szórták. Ő minden módon igyekezett őket jobb utra téríteni, de mindaddig nem mentek el, míg a jegyzőnek meg nem rendelte, hogy az óvást bevegye és jegyzőkönyvi kivonatot adjon. "Ő kész ugyan, — folytatja a főkirálybíró, — élete veszedelmével is a felsőbb rendeleteket végrehajtani, de ítélje meg a bizottság, hogy ily körülmények közt mit használhat." Ugyanakkor megküldötte Miklósvárszéki helyettes alkirálybíró BALÓ LÁSZLÓ levelét is, melyben jelenti, hogy ott még minden csendes volt, kivéve, hogy a székbeli katonaság, melynek száma utóbbi időben is szaporodott, a nem katona lakos-

ságot olykor megtámadja és megsebesíti, de ő a megsértetteknek azt javasolta, hogy panaszaikat a bizottság eljöveteleig halasztásuk el. Továbbá némely lakosoktól úgy értette, hogy bizonyos izgató köriratok is bocsáttattak szét és jutottak oda, melyeknek tartalmát meg nem tudhatta, de a falvak előjáróit magához híván figyelmeztette, hogy az ily köriratok elfogadása és kihirdetése által mily veszélynek teszik ki magokat és a széket. A jelen voltak ígérték, hogy rendeletének engedelmeskedni fognak.

A bizottság jan. 12-én tette meg a 7-én történekről tudósítását a kormányshék útján ő felségéhez, s az előzményeket, valamint magát a madéfalvi veszedelmet is, úgy a mint történt, előadván, eljárása igazolására a felségnek mult 1763. év october 8-ról kelt leirata azon kifejezését hozta fel, mely szerint meg volt rendelve, hogy a bizottság magát bármely mozgalmak által feltartóztatni vagy megzavartatni ne engedje s az ügy előmozdítására minden eszközt felhasználjon.

Az elesettek a bizottság tudósítása szerint azért nem számláltathattak még meg, mivel egy tágas térségen feküdtek és némelyek rokonaik által eltemetés végett titkon elvitettek, de azok jegyzékét, mihelyt elkészül, felküldi ő felségéhez. Ez a jegyzőkönyv tanusága szerint jan. 22-én megtörtént, a nélkül, hogy a sebesültek és elestek jegyzéke a jegyzőkönyvben előfordulna.

Hogy CARATTO a bizottsághoz, valamint ez a felséghez a halottakatfeljelenteni késedelmeskedett, s hogy a jegyzőkönyvben a szám szerinti feljegyzés hiányzik, nem kissé gyanus dolog.

Hogy a halottak a rét nagysága miatt, melyen elestek, nem számláltathattak meg, merőben alaptalan ok: mert sokkal nagyobb csatatérekén számítottak már fel ezerekre menő halottakat. — Nem kevésbé gyanus a bizottság által felhozott másik ok is, hogy többeket rokonaik titkon elvittek, hiszen maga a bizottság engedte meg a rokonoknak halottaik eltemethetését, kik e szerint nem titkon vitték el azokat, mit hogy engedelem

nélkül a rémület első óráiban tettek volna, alig hihető. Végre a halottak nagy része háromszéki volt, kiknek rokonai távol voltak. A mészárlás után pár óra a halottak megszámlálására elég lett volna, különösen oly csatatéren, mely egészen a győztes birtokában maradt.

A bizottsági tollnok rövid naplója, kinek adatai különben a bizottsági jegyzőkönyvvel teljesen egyeznek, a halottak számát 180-ra teszi.

BENKŐ Erdély általános leírásában (Transsilvania generalis II. kötet, 549. l.) 186 halottat, 34 sebesültet mond.

A sérülést szenvedett katonák s az elesett székelyek száma közötti nagy aránytalanság arra mutat, hogy a katonaság nem annyira harczott, mint inkább mészárolt.

A madéfalvi gyászos eseményeket a törvény és igazság határozottan elítéli, nem mentik ki azokat a nép részéről történt megelőző cselekvények sem. A legtörvénytelenebb, legjogtalanabb erőszakon kívül a nép izgatottságában, elkeseredésében legnagyobb része volt az uralkodás ép oly erkölestelen, mint ügyetlen eljárásának. Ama kétszínű magaviselet, mely szerint a legfelsőbb leiratokban ismételve ki lőn mondva, hogy a királyné a fegyverfogásra senkit erőltetni nem akar, más felől azonban legfelsőbb helyen megelégedéssel nézték, ha az alsóbb hatóságok a nép kényszerítésére a legerőszakosabb módokhoz nyúltak, a népet a valósággal létező legfelsőbb akarat iránt folytonosan kétségben tartotta. A nép izgatására továbbá nem kevesebb hatással volt azon tétovázó késedelem is, melylyel a legigazságtalanabb eljárás bizonytalanságát és szenvedéseit két évre nyújtották.

Mindemellett a nép lecsendesítése, megzabolázása a választottnál szelidebb módon is sikerülhet vala. Hogy a cél szelidebb eszközökkel is elérhető, azt a bizottság is fontolóra vette, csak hogy, miként a jegyzőkönyvi nyilatkozatból fentebb láthatuk, a szelidebb rendszabályok alkalmazásától a legfelületesebb álokoskodások által igyekezett menekülni. A legforrongóbb köz-

ségeknek s különösen Madéfalvának is, melynek lakosai már haza voltak szállva, katonasággal való megrakása, bár lassabban, de kétségtelenül megtette volna hatását.

Az előzmények után az ember hajlandó volna azt hinni, hogy a megtorlás a végrehajtás hevében terjesztetett tovább, mint a bizottság tervezte; azonban ezen föltevést megczáfolja az a meglegedés, melylyel a bizottság, különösen annak elnöke, a katonaság eljárása iránt viseltetett. Ezt figyelembe véve, a részrehajlatlan ítélőbirónak arra a meggyőződésre kell jönni, hogy a kegyetlen eszköz felhasználásában leginkább azon aggodalom vezérelte a bizottságot, hogy különben a benne helyezett bizalomnak, az iránta tanusított legfelsőbb kegynek, elég pontossággal megfelelni nem lesz képes, hogy másrésről az irgalmatlan lakoltatás után teljes elégtételt talált a bizottság abban, hogy fentebbi aggodalma végképen meg lőn szüntetve.

Már a madéfalvi vész harmad napján időt vett magának a bizottság elnöke, gr. LÁZÁR JÁNOS, hogy cath. püspök BAJTAI JÓZSEF ANTAL-nak írjon. Levelében az eseményt kedélyesen rajzolván, értesíti a főpapot, hogy nem gyönyörködtetés végett, hanem maga szerény emlékéül (in exilem mei memoriam) következő chronostichonba foglalta :

Castigata seDItIo sICVLorVM.

(A székek megbüntetett támadása.)

És tovább :

Qui arma Principis detréctare volebant,
Madefalva Csíkensis succensa igne,
Háromszékensis plebs faece et colluvie
Se consociante caesa et capta,
Septima Idus Januarias coelo allabente
Facto ceteris obedientiae perennis exemplo,
Ut noscant Principem non impune laedi.

Signavit JOAN. COMES LÁZÁR, L. B. de GYALAKUTA.

Magyarul :

Kik a fejedelem fegyverétől vonakodtak,
 Csík-Madéfalva tűzzel felgyújtatott,
 A háromszéki nép alja és sepredéke
 Velök csatlakozván leváगतott vagy elfogatott,
 Január 7-dikén napkeltekor,
 Másoknak az engedelmességre örök például,
 Hogy megtudják, hogy fejedelmet büntetetlen bántani nem lehet.

Jegyzette GYALAKUTI b. és gr. LÁZÁR JÁNOS.

Egy másik chronostichon :

SICVLICIDIVM,

melynek szerzőjét nem tudjuk, a madéfalvi mészárlást sokkal helyesebben jellemzi, mint a fentebbi. *)

BAJTAI püspök gr. LÁZÁR-hoz tett válaszában hasonló elmésséget igyekszik kifejtteni a levél irmodora és chronostichon feldicséréseben. A történeteket teljesen helyesli. Jósolja azonban, hogy nem fognak hiányozni hírek, hogy ezer ártatlan azért vágatott le s a többiek is halálra azért kerestetnek, hogy a törvény oltalmára hivatkoztak s e czélból a bizottság segélyéhez folyamodtak. Ily hírek ellen szerinte a bizottságot lelkiismerete megnyugtatta, s a püspök és vele együtt minden jó polgár erősíteni fogja, hogy a bizottság a jó orvos kötelességét teljesítette, a metsző vasat csak az utolsó szükségben használtván. A latin levelezés e tárgy körül a két főrangú férfi közt, kik közül egyik fő lelki pásztor s mindkettő az ország főhivatalnoka volt, még tovább folyt, mindkét részről hasonló egymás magasztalásával, ugyanazon keresett elmésséggel, s a régi írókból vett sűrű idézetekkel, melyekben mindketten nem kis jártasságot tanusítottak. Írás közben a bizottság elnökét buzgalma arra a nyilatkozatra ragadta, hogy mozdíttassék csak a fejedelem

*) "Erdély három államférfia a 18-ik században" című tanulmányomban, mely a "Budapesti Szemlé"-ben jelent meg, tévedtem, midőn az utóbbi chronostichont tulajdonítottam gr. LÁZÁR-nak.

érdeke elő, a módok megválasztásával ő nem sokat törődik, s hogy midőn Madéfalván a tűz házról házra harapódzott, ő megannyi füstölgő oltárt képzelt látni a vétkesek bűnei kien-gesztelésére. Barátja nézetéhez a főpap is hozzájárulását fejezte ki, az utóbbi hasonlatot azonban egy kissé túlzottnak találta.

A megrettentés fegyvere, melyhez a bizottság folyamodott s mely épen az által okoz rémülést, mert az állítólagos vétke-seket és ártatlanokat egyaránt sújtja, Madéfalvánál is megtette hatását. Mihelyt a madéfalvi mészárlás híre a vidéken elterjedt, több ellenállásról szó sem volt.

Jan. 10-dikén Csik-Taploczáról Rákosra menvén át a bizott-ság, rendes munkálódását újból megkezdette s abban oly könnyen haladt, hogy Fel-Csikban a határőrség felállítását jan. 17-dikén tartott zászlószenteléssel és felesketési ünnepélyvel, melyen hasonlólag SIKÓ esperes szerepelt, bevégezte.

Január 15-dikén vette a bizottság udvarhelyszéki főtiszt ifjabb b. DÁNIEL ISTVÁN tudósítását, melyben jelenti, hogy a nép fegyelemben tartására a szükséges rendeletet megtette, de a más székbeliékel szőtt összeesküvésnek Udvarhelyszéken semmi nyoma.

Jan. 16-dikán érkezett a bizottsághoz háromszéki főkirály-bíró gr. MIKES ANTAL tudósítása, melyben jelenti, hogy a nyílt parancsot közzététette, de annál a Madéfalváról visszatért sebe-sültek sokkal hathatósab intést hoztak magokkal, és a lakosok annyira megrettentek, hogy már számosabban fegyvert kértek a katonatiszektől.

A fel-csiki zászlószentelés napján kemény megfeddést hatá-rozott a bizottság háromszéki alkirálybíró TÖRÖK-re, ki alezre-des CARATTO által figyelmeztetve, hogy némely háromszéki lakosok puskaport készítenek, azt felelte: ily tárgyak a kir. kincstárt illetik. A megdorgált tisztviselő figyelmeztetve lön: "hogy kötelességének ismerje eljárását a jelen súlyos körülmé-nyek szerint intézni."

Jan. 18-dikán olvastatott fel a kormányshék leirata, mely-

ben a bizottság eddigi eljárását helyeselve jövőre az eshető zavarokat illetőleg kevés fontossággal bíró rendelkezéseket tesz.

Ezután a bizottság az összeírásról és felesketésről bevehető ok miatt elmaradottakat felvétel végett illető tisztjeikhez utasította; kik pedig ellenszegülésből maradtak el, azoknak 15 napot tűzvé ki a megtérésre, kihirdette, hogy később mint szökött katonák fognak tekintetni s javaikkal a közelebből kibocsátandó rendelet szerint fog a bizottság bánni.

Fel-Csikban munkálatát bevégezvén, jan. 18-án Al-Csikba Szent-Imrére szállott át a bizottság s oly gyorsan működött, hogy 26-án, midőn a zászlószentelés volt, munkálatát a szék említett részében teljesen bevégezte.

E munkálatok közben jan. 20-dikán tárgyalta a bizottság főtiszt MIKES ANTAL egy újabb tudósítását, mely jelenti, hogy a lakosság kedélye oly annyira engedelmességre változott, miként több falvak tömegesen fegyvert kértek. Úgy látszik e jelenség némi feltékenységet keltett a bizottságnál, mintha további működése már feleslegessé is válhatnék.

Válaszul adta ugyanis, hogy tudtára az annak előtte fegyvert vállaltakon kívül kevés új egyént vettek fel katonának, s megrendelte, hogy átszállása előtt többet ne vegyenek fel. Továbbá jelentette a főtiszt, hogy a kormányszéktől rendeletet vett arra, hogy a Csikba ment lakosok iránt a falvakban nyomozást tétessen s a tisztviselők a távollevőket fogják perbe, de e rendelet végrehajtását elhalasztotta, a nép új felizgatásától tartván.

A bizottság Kászon fuszékba átkelvén megrendelte, hogy minden faluban, hol katonák vannak, katona falubíró s a mellé két másodbíró választassék, s ezek egyike, a hol jobbágyok vannak, közzülök való legyen. Ezenkívül választandó 12 esküdt a két osztályból vegyesen, a jegyző pedig a katonák közzül.

Jan. 29-dikén Kászon székbe Feltizre ment a bizottság, s másnap a nyílt parancsot felolvastatván s az összeírást is megtevé, 31-én zászlószentelést és felesketést tartott. Csik-,

Gyergyó- és Kászonszékben 4982 családfőt iratott össze katonaság alá, kiknek ezredese eddigi alezredes CARATTO MANÓ lett.

Még mialatt a bizottság Csikban mulatott, a kászonszékiek egy küldöttsége azon kéréssel járult hozzá, hogy több régi s különösen BÁTHORI GÁBOR-tól kelt s I. LEOPOLD császártól is megerősített kiváltságaik értelmében külön ítélő székök lehessen, melynek biráit szabadon választhassák s onnan pereiket egyenesen a királyi táblához felebbezhessék, vagy ha ezt meg nem nyerhetnék s a felállított folytonos ítélőszékre kellene menniök, annak reájok eső ülnökeit választhassák. Továbbá, hogy régi kiváltságuk és a gyakorlat szerint havasaik Moldva felőli ösvényeit ők őrizvén, máshová menni ne kényszeríttessenek stb.

E folyamodást a fuszék összeírásának bevégezte után azon kijelentéssel utasította vissza a bizottság, hogy úgy a BATHORI GÁBOR kiváltság-levelét, mint LIPÓT megerősítését, ő felségéhez fogja küldeni, miután mindkettő hitelesség nélküli és vakarásokkal van tele.

Febr. 1-én ezredes CARATTO és csíki főkirálybíró b. BORNE-MISZA PÁL kérvényeikkel járultak a bizottsághoz. Az első csekély fizetése megjobbításáért folyamodott; a másik arra kérte a bizottságot, hogy ő felségét a közelebbi időben is tanusított hű buzgalmáról értesítvén, őt jövőre is kegyeibe ajánlja. Miután azonban, — folytatja a kérelmet, — a múlt évi összeírás és katonamértékelés alkalmával, a nélkül, hogy ő felségének világos parancsa létezett volna, a nép között forgott, sokan a nép jelen baját neki tulajdonítják, ennél fogva, tartva a boszutól, hivatalából elboesáttatását kéri, s addig is, míg ez megtörténhetnék, az elnöklétől való felmentetéséért esedezik.

A bizottság CARATTO kérelmét maga részéről is támogatván, mindkét folyamodást ő felsége elébe terjesztette.

Febr. 3-án ment át a bizottság Háromszékbe, Kézdivásárhelyre. Itt a nyílt parancs febr. 6-án felolvastatván, következő napokon az összeírás megtörtént és 13-án a kantai

kolostorban történt a Kézdi fuszéki szabad székelység nagy részének a felszentelt zászlóra való felesketése.

Febr. 14-dike a kézdivásárhelyiek összeírására fordított s másnap azok felesketése is megtörtént.

E városból a bizottság jellemzésére szolgáló esemény gyanánt említi BENKŐ JÓZSEF, hogy gr. LÁZÁR JÁNOS "a böles imája Istenhez" című elmélkedését (*Praeces philosophi ad Deum*) e városban írta.

Mi e művet nem olvastuk, de mindemellett bátran kimondjuk, hogy ha azon átalános és nem helytelen fogalom szerint, melyet a közönség a böles nevével összeköt, a szerzőnek sikerült (mit alig hiszünk) említett művében a felemelkedett és higgadt lélek magasztos gondolatait tolmácsolni, e lélek felemelkedésnek az elnök grófnál helyesen tisztje elvállalása előtt és annak visszautasításában kell vala mutatkozni; mert így legvétkesebb eljárása közepett elmefuttatásaiban, lettek legyen azok bármily szépek, csak a lélek elfásultságára és a képmutatás azon magas fokára ismerünk, mely az emberekkel együtt magát a mindenhatót is reá szedhetni reményli.

Ha BENKŐ, ki a mennyire jeles adatgyűjtő volt, ép oly kevésbé birt a lélektani és történetirői ítézet magaslátára emelkedni, az említett művet e szempontból tekinti, nem fogta volna magát ezen tény elismerő méltánylattal említni.

Febr. 16-án Zabolára szállott ki a bizottság, hol 26-án ment véghez néhány Kézdi székbeli és az Orbai székekben fekvő helységek szabad székel lakosainak felesketése. Itt tartott üléséből ajánlotta a bizottság másoknak hasonló tettekre való buzditása végett ő felsége kegyébe Kovászna helyét hitű lelkészét, és az orbai egyházkerület esperesét, IMRE SÁMUEL-t, ki a katonásítás körül tanusított buzgalmaért később ő felségétől érdemjellel ajándékoztatott meg, melyet a kir. biztos Szebenben adott neki által, hogy így SIKÓ JÓZSEF egy protestans papban méltó társát találja.

Hasonló szertartással ment véghez a Sepsi fuszékbeli

szabad székelység felesketése márcz. 6-án Uzonban, 13-dikán a Miklósvár székieké Nagy-Ajtán, 18-dikán a Bardocz fuszékieké Olasztelkén, hol egyszersmind a székel határörség felesketése be lett végezve.

Háromszéki utja közben különbözö, a határörség rendezésére vonatkozó dolgokat végzett a bizottság. Ilyen volt a határörségi igazságszolgáltatás végleges megállapítása.

Ennek alapjául a kormányshék által kiadott és fentebb ismertetett ideiglenes szabályok vétettek. A határörök, valamint a köztök és a polgári lakosok közt fenforgó perek személyiekre, vagyoniakra és elegyesekre osztattak, a szerint a mint személyt, vagyont vagy a kettöt együtt tárgyazták. A személyiek a tisztán katonai, a vagyoniak a polgári, a vegyesek a vegyes törvényszékekre utasittattak. Megrendeltetett továbbá, hogy a katonák ügyvédeiül a kincstár által fizetett törvénytudók szolgáljanak. Az újabban felállított folytonos polgári törvényszékekhez ö felsége két löföshékelyt is fog nevezni. A vegyes ítélöshékek álljanak az elnökkel együtt hat bíróból, három katonából, három világiból. A katonaság részéről, ha az ezredes nem kíván elnökölni, elnök a kapitány, tagok két alsöbbs tiszt; a polgáriak részéről elnök az alkirálybírö, bírák két fölhivatalnok, vagy a folytonos táblától kinevezett ülnökök; tollvivök egy hadbírö és a shék jegyzöje. A kiadott perrendtartásban a határörök pereire a legrövidebb perfolyam határoztatott. A szabályok szerint vegyesnek határozott perek is a katonai törvényszékekre tartoztak, ha mindkét perlekedö fél katona.

E terv legfelsöbbs helyen is helyben hagyatott, honnan egyszersmind meglön rendelve, hogy a hazai fötörvényszék a határörök fellebbezett vagyoni pereiben a formaságokhoz ne tartsa magát. A shékely örökösödést illetöleg elégnek ítelték a tiszteknek kötelességövé tenni, hogy a régibb törvényeket, melyek a szabad shékely elbirtoktalanodását gátolják, fentartsák s örködjének a felett, hogy a katona-örökségek házasság utján paraszt kézre ne szálljanak.

A fentebbi terv szerint 1765-ben állítottak fel és láttattak el utasítással a vegyes határőri törvényszékek a vegyes perek elítélésére. Azonban nem hosszasan tartott ezen intézmény s 1769. végén az utóbb irt ügyek a székely székek folytonos tábláira utasítottak.

1764. márcz. 24. jelent meg a székely katonásítás befejezéséül a székely határőrség számára a haditörvény és katonai szabályzat, az ezredek létszámának táblás kimutatása, a tisztek szállás, hópénz és ló-illetményeinek rovatos jegyzékével együtt.

A hadi törvények 60, a katonai szabályok 70 pontból állanak. Alapul mindkettőnél a sorkatonaság haditörvényei és katonai szabályai szolgáltak, melyek a katonai fegyelem minél szigorubb fentartására vannak irányozva. Hogy a székelység jogairól és kiváltságairól szó sem volt, igen természetes; ellenben annál számosabbak voltak a szabványok, melyek az említett jogok és kiváltságok megsértésével, a székely nép századokon át fejlett viszonyainak a sorkatonaság állapotjának igényeihez való idomítását tárgyzták. Ez egyeztetés természetesen sajátosságos s a sorkatonaság hadi törvényeitől és katonai szabályaitól eltérő intézkedéseket is tett szükségessé. Nem lehet tagadni, hogy mindkét rendeletben a sorkatonaság szabályainál enyhébb pontok is fordulnak elő.

A hadi törvények több rendbeli, a korszakot sajátlag jellemző intézkedéseket foglalnak magokban, minők a korszak polgári büntető törvényeiben sem hiányoztak. Így például a kuruzslóknak, ördögösöknek, az ellenség vagy haza földjén gyujtogatóknak megégetés volt a büntetése; a hamis esküvőnek két ujja vágatott el; az utakon való rablás kerékbetöréssel büntetett stb.

A mi a katonai szabályokat (Reglement) illeti, azokat, a mennyiben a határőri viszonyokra vonatkozó oly lényegesebb intézkedéseket foglaltak magokban, melyeket fentebb látni alkalmunk nem volt, a következőkben tartjuk szükségesnek ismertetni.

A határőr minden szolgálatot köteles teljesíteni, melyre a főhadi vezérsegtől, utána pedig a törzs- és főtisztektől rendeltetik. E szabály által elég világosan el volt döntve, hogy a határőr hazáján kívül is köteles katonáskodni.

Egy köz határőr se merészeljen hir nélkül a maga vagy szomszéd ezred, illetőleg a maga századja határán kívül 48 órán túl távol lenni. Az előljárók, a katonatisztek azonban a szolgálaton nem levők elbocsátásában szükségtelen akadályt ne tegyenek, miután különösen a csíkiak és gyergyaiak kereskedésből élnek.

A hivatalos levelek hordozására lovas határőrök használtassanak.

Előfogatokat az ezred szükségeire a határőrök ingyen adjanak, de a tiszteknek csak fizetésért tartoznak adni, s csak azon esetben, ha más lakosoktól teljességgel nem kaphatnának.

Úgy a súlyosb büntető, mint más személyes perekben az alezredek és ezredparancsnokok ítéljenek, a katonai törvény-cikkek és a közönséges büntető törvény szerint; az ítéletek csak azután vétethessenek teljesedésbe, miután a tartományi katonai parancsnok megerősíti; kegyelemjog a határőr-tiszteknek nem adatik. Ezek az ítélletétnél a szolgálatban levő katonákat a szolgálaton kívüliektől megkülönböztessék. Az apróbb katonai vétségeket az ezred- vagy századparancsnokok büntessék. A századparancsnok senkit 24 óránál tovább fogva ne tartson.

Úgy a fő- mint altisztek vigyázzanak, hogy határőrt bottal ne büntessenek s kikerülhetlen esetben az ily büntetések a lehetőségig szelidek legyenek.

Az igazságkiszolgáltatás ingyen történjék; pénzbüntetés ne legyen.

Az ezredek körében a határőrök hadi munkákra, például sánczásásra kötelesek.

A létszám táblás kimutatása szerint Gyergyó fíuszékben egy zászlóalj gyalog, egy század huszár; Fel-Csíkbán az

oda csatolt néhány helységgel együtt ugyanannyi; valamint Al-Csik és Kászon fuszékben is egy zászlóalj gyalog és egy század huszár állíttatott fel. A másik gyalog-ezred és öt huszár-század Háromszékről és Bardocz fuszékból volt kiállítva.

A századok helységeként ki vannak mutatva és a századosok nevével neveztetnek. A főtisztek mily nemzetbeliek legyenek, nincs megemlítve; de a tizedeseknél ki van mondva világosan, hogy egy századnál hat idegen és két honfi legyen. Ez bizonyosan csak az első felállításra vonatkozó intézkedés volt.

Az első felállítás alkalmával összeíratott Kézdi fuszékban a gyalogsághoz 1273 családfő, a lovassághoz 395, Orbaiban gyalog 726, lovas 184; Sepsiben gyalog 795, lovas 320; Miklósvárszékben gyalog 498, lovas 124; Bardoczban gyalog 359, lovas 26.

E szám azonban évről-évre oly gyorsan szaporíttatott, hogy már 1773-ban egyedül a 2-ik székely gyalogezredben 4851 családfő találtatott. E családokból szolgálatban levő rendszer katoná volt a törzskarnál 14, a századokban 2907, számfeletti 190, ifjak és utódok alkalmasak 5718, nem alkalmasak 243, szolgálatban levő idegenek (extraneusok) 459, az ezred területén levő egyházi személyek 262, rokkantak 873, felrokkantak 1924, összesen 12,490.

A tisztek failletősége jegyzékéből, — mely, mint mondók, a katonai szabályokkal érkezett le, — kitetszik, hogy csupán Háromszéken a tisztek és ezredek failletménye évenként 5256 ölet tett, melyet a községek ingyen adtak a közerdőkből s a köztelherviselők felette olcsó áron vágtak és fuvaroztak, néha messze helyekről és a legroszabb uton, mert egy kemény vagy lágy öl fa vágása 7, a kemény behordása 15, a lágyé 10 krral fizettetett.

Az első székely gyalog határőrezred első ezredesévé a Madéfalváról eléggé ismeretes CARATTO MANÓ, a 2-ik gyalog-ezred parancsnokságára alezredes b. ZIMNIQUE SIMON, a huszár-ezred

ezredesévé alezredes REICH FERENC neveztetett ki. Hazánk egyik legelőkelőbb családja tagjának tábornok gr. GYULAI SÁMUEL-nek jutott a kétéves tisztetség, hogy mind a három ezred parancsnok tábornoka legyen.

Fentebb láttuk, hogy a katonásító kir. bizottság jan. 12-én tette meg tudósítását a madéfalvi veszedelemről a kormány-szék útján a felséghez. A fő hadivezérség is, a kormány-szék valamint b. SISKOVICH tábornok által értesítve, megtette a leg-felsőbb helyre jelentését. Ott, miként a következmény megmu-tatta, a madéfalvi események a legélénkebb felháborodást kel-tették.

A katonásító bizottság által mindjárt a madéfalvi esemé-nyek után a bűnösök kinyomozására kinevezett katonabizott-ságot ugyanis elégségesnek nem tartották. Legfelsőbb leirat által a korlátnokságnak meg lőn rendelve, hogy a katonásító bizottság alá egy nyomozó s egyszersmind büntető bizottság neveztessek, mely szükség esetében kivallatás útján is minél sikeresebb nyomozást vivén véghez, a bűnösöket testi, sőt ha-lálbüntetéssel és vagyonvesztéssel is büntesse; továbbá a leirat megfontolandónak rendelte, nem volna-e helyes Csikot, Udvar-helyt és Háromszéket, miután a legfőbb parancsnak ellene sze-gültek, minden kiváltságaitól megfosztani.

A kormány-szék által közölt legfelsőbb rendelet a katoná-sító bizottságot nem csekély mértékben lepte meg.

A bizottság, mint láttuk, megbízatását vasszigorral haj-totta végre, a bekövetkezett botrányos eseményt egész élénksé-gében jelentette fel, s nem késett a lehető gonosztevők kinyo-mozására katona-bizottságot kinevezni, de arra, hogy tanusított buzgalmán a legfelsőbb körökben még tul tegyenek, nem volt elkészülve; nem várta ugyanis, hogy a történetek, — melyekből inkább a bizottság túlszigora, mint a nép bűne tűnt ki, — a legfelsőbb kívátnak meg ne feleljenek.

Az eddigi nyomozásból a háromszékiek közül csak két bujtogató, egy OROSZVÁRI és egy CSORJA nevű egyén jött vilá-

gosságra, de az első legott megszökött, a másik, ha ugyanazt nem tette, a madéfalvi sikon lelte halálát. Ezeken kívül kettő volt még fogva Háromszékről, OZON SAMU és SZALAI LÁSZLÓ, kiket a katonai bizottság az említettekén kívül súlyosan terhelteknek talált; azok is később szabad lábra tétettek. A legfelsőbb rendelet továbbá a katonásító bizottságnak a madéfalvi esemény után kiadott azon kibocsátványával is ellenkezett, mely szerint biztosította a lakosságot, hogy ha ő felsége parancsának magokat egész készséggel alávetik, a büntetés tovább terjesztetni nem fog.

A katonásító bizottság az említettekénél fogva bármely új nyomozó és büntető bizottságot feleslegesnek nyilvánított, minthogy szerinte az általa kiküldött katona-bizottság is megfelelhet mind a két czélnek, ha pedig újabb bizottság kinevezése mégis szükségesnek találtatnék, az előbbinek munkálatai az utóbbinak alkalmas anyagul szolgálnának.

A mi a leirat másik ágát illeti, a katonásító bizottság sem azt, hogy Csik, Udvarhelyszék és Háromszék kiváltságait általában veszítse, sem azt, hogy vagyonuk elkoboztassék, helyesnek nem tartotta. A székelynek ugyanis fő kiváltsága a fegyverhordozásban áll s ép azért adatott a fegyver rájuk. Továbbá mennyivel inkább megerősödik a katona székely birtokában, annál állandóbb katona és egyszersmind gazdaságot folytató polgár lesz; a fentemlitett szigorú büntetéssel néhányak hibájért sok ártatlan igazságtalanul szenvedne, annál inkább, mert bizonyos, hogy a madéfalvi támadásban egy adómentes székely sem vett részt. S jóllehet — így folytatja a bizottság érveléseit, — a háborgó és fellázadt madéfalvi tömeg súlyos büntetésre tette magát érdemessé, mindamellettt világos, hogy a fegyver felvételét illetlen és kárhozatos módon kívánta ugyan kikerülni, ebből azonban voltaképeni lázadásra következtetni nem lehet. Az eredeti szöveg szerint: "Quin ut-ut tumultuosa, seditiosa turba Madefalviensis poena omnino gravi digna fuerit, apparere nihilo minus illam equidem receptionem armorum

modo indecenti et damnabili evitare voluisse, rebellionem tamen formalem inde elici non posse."

De a bizottság ezen önvallomása után ugyan mily ment-ségre találhat a madéfalvi mészárlás? Szabad legyen itt mind-azáltal megjegyeznünk, hogy a részrehajlatlan bírónál mégis némi vigaszul szolgálhat, miszerint volt egy határ, melyen túl az idegen kormányférfiak boszuját követni a benszülöttek vonakodtak.

A bizottság utóbbi nézetéhez a fejedelemasszony különben hozzájárult, de az újabb nyomozó és büntető bizottság kineve-zése mellett megmaradt. Ennek tagjaivá a következő egyének neveztettek ki legfelsőbb helyről: tábornok b. ROTH elnökle-te alatt, SCHWARTZ alezredes, SZILVÁSI és ZINCESPERGER századosok, a tartományiak közül gr. TELEKI KÁROLY aranykulesos s Belső-Szolnokmegye főispánja és báró JÓSCZI, tollvivővé RIBICZEI ÁDÁM.

A LÁZÁR-bizottság a felsőbb intézkedés és az általa elébb kiadott bünbocsánat közötti ellentétet azzal kívánta elenyész-tetni, miszerint nyiltparanesban közhírré tette, hogy a fentebbi bünbocsánat azokra szólt, kik a fegyvert önként felvették s a bujtogatókat kiadják. Abból, hogy a bujtogatókat az újabb bizottság kinyomozza, az az előny fog következni, hogy a határőrök ártalmára működött főczinkosokat a félrevezettettek-től meg lehet különböztetni.

Az újabb nyomozó és büntető bizottságnak, azon utasítás szerint, mely a főhadvezériség és az erdélyi udv. korlátnokság értekezletei folytán készült, kötelességévé tétetett, hogy ugy a székely, mint az oláh határőrök közt előfordult kihágásokat kinyomozza és felettök ítéljen.

A bizottság legyen azon, hogy nem csak a vezetők és főczinkosok, hanem a tanácsadók és izgatók is napfényre jöjjenek.

A csíki katona-parancsnokság mindazokat, kiket az előbbi bizottság bünösöknek talált, ugyanazon napon apr. 3-án fogassa

be és vitesse a csikszeredai várba, mely napra az új bizottság is ugyanott megjelenjék.

Hogy annál több bizonyítványt lehessen szerezni, a feladók részére az előbbi már közhirre tett 100 frt jutalom újból kihirdetessék.

A bizottság nyomozásait minél messzebb terjeszsze a mozgalom kezdetétől végig. Az igazság kivilágítására minden eszközt felhasználjon; a kínvallatás alkalmazására azonban minden egyes esetben a katonásító bizottság engedelmére szükséges.

A bevádolt papok és nemesek ne fogattassanak ugyan el, de az utóbbiak tisztességes őrizet alá teendők. A papok további rendeletig e szabály alól kivétettek.

A tanácsadók, bujtogatók, vezetők bűneik fokozatához képest testi büntetéssel, halállal és jószágvesztéssel bünhődjenek.

Kormányszéki titkár CSEREI-nek neje is azok közzé jelöltetett, kik gyanus szavaik által magokat bűnrészesekké tették.

A Madéfalván halva talált 5 bűntárs ellen (kik voltak ezek, az előzményekből nem jön ki) a per csak úgy folyjon, mintha élnének, s a meghalt CZIKE ISTVÁN-nál talált levél felett a nyomozás folyjon tovább, miután ő dolgait nagyon titokban vitte. Végre kormányszéki írnok GÁL-ra legyen a bizottság különös figyelemmel.

A RORN tábornok elnöklete alatt működendő nyomozó és büntető bizottság 1764. márczius 24-én érkezett Köhalomba, hová a katonásító bizottság a székely határőrök felfegyverzése és megeskete után már említett hó 20-án áttette ülését, oly célból, hogy az új bizottsággal értekezzék, azt a szükséges utasítással és adatokkal ellássa, maga pedig munkálkodását az oláh határőrség felállításával tovább folytassa.

A RORN-bizottság, miként legfelsőbb helyről meg volt rendelve, az utasítás és adatok átvétele után, munkálkodása megkezdése végett marc. 26-án Csik-Taploczára ment át.

Tanulmányunk elején láttuk, hogy a határőrségre kinézett

besztercezevidéki oláhoknak még a székelyek előtt fegyver adott s ők a fejedelem hűségére feleskettettek.

Volt alkalmunk bőven megismertetni, mily mozgalmakra, mily gyászos eseményekre szolgáltatott okot a katonásítás a székelyeknél, kik az által századokon át megszokott szabadságukat és kiváltságaikat csaknem teljesen elvesztették. Az oláhoknál, a szolgaságot és elnyomatást megszokott e népfajnál, kiknél az új állapot aligha előnnyel nem járt, a katonásítás okozta zavarok sem oly élénkek, sem oly terjedelmesek nem voltak, mint a székelyeknél. Mindazáltal az oláhok közt is a katonaságtól való irtózásnak, az arra való vállalkozás megbánásának, a visszaeséseknek és zavaroknak nem ritka példái fordultak elő.

SISKOVICH az országba érkezte után csakhamar mondta HALMÁGYI-nak, hogy a kormánysház kimosdott a besztercezei oláhok befogatásából, de ő maga megselekedte, bármi történéj is; az 1. oláh határezred parancsnoka alezredes LUCHSENSTEIN pedig úgy nyilatkozott, hogy bár előre fogták volna be mind a 45-öt, mert így az egész dolog csendesen lefolyt volna, de miután csak tizet fogtak el, félő, hogy az elbocsátottak ott-honn lármát ütnek.

A székely határőrök felállítására után pedig, midőn SISKOVICH az 1-ső határezred felállítására Szebenből kiment, HALMÁGYI az ügy haladása iránt tudomást szerzendő, őt Sinán meglátogatta, hol az egész falu a fegyver felvételének ellene szegült, az ifjuság papjával együtt menekült; de a tábornok az öregeket börtönbe vettette, a katonaságot kirendelte, az ágyukat kiszégeztette s kinyilatkoztatta, hogy vagy elvesznek, vagy elvállalják a fegyvert. Ez eljárásnak aztán sikere lett. A falunak a szász nemzet által birt részéből számos család felfegyvereztetett, s azután sok könyörgésre a tábornok a rabokat is kibocsátotta. Így írja ezt HALMÁGYI.

Az oláhok közt néhol támadt zavaroknál az ügy haladásában nagyobb akadályt okozott az, hogy az említett lakosok tényleges állapota a határaréri viszonyoktól merőben külön-

bőzött, s ennél fogva annak átídomítása volt mulhatlan szükséges. A 2-ik gyalog oláh határőrezred fővonalául, mint fentebb láttuk, Besztercze vidéke s ezen kívül Torda-, Doboka- és Kolosmegyék némely falvai jeleltettek ki. A beszterczevidéki rész az ugynevezett Radna völgyén vonult végig s Radna mezővárost s Major név alatt 20 falut foglalt magában. Láttuk azt is, hogy Buccow legfelsőbb helyre tett jelentése szerint a beszterczei közönség, mindjárt kezdetben, az ujonnan állítandó határőrség számára illő kárpótlás mellett Radnavölgyét átígérte s a szász nemzet kinyilatkoztatta, hogy kész a beszterczei közönséget Radnavölgyéből vont rendes jövedelméért kárpótolni.

Ily előzmények után azon adósságok és tartozások kárpótlásáról volt csak szó, melyekkel a radnavölgyiek a városnak a mult időkről tartoztak.

A radnavölgyiek tartozásának és általában a Besztercze vidékével való kiegyezkedésének utólagos végrehajtására az uralkodás ugyanesak a fent említett tábornok ROTH elnöklete alatt gr. NEMES ÁDÁM és kincstári ügyvéd SZOMBATHFALVI LÁSZLÓ személyében egy bizottságot nevezett ki, mely Maros-Vásárhelyen gyűlt össze, s Besztercze vidék jogát Radnavölgye irányában nem annyira kiváltságok, mint a hosszas gyakorlat nyomán elismervén, úgy az adóhátralékok, mint a Besztercze város által támasztott jogos követelések és létező adósságok kérdését kitisztázta; az első rendbelieket a fejedelemasszony elengedte, az utóbbiakra nézve pedig azt rendelte, hogy addig, mig az erdélyi hivataloktól a visszafizetések iránt a kívánt terv felérkezik, az összeg kamatai a határőr-közönség majorság-jövedelméből fizetessenek, melyeknek fentartására és szaporítására a legnagyobb gondot fordítson az említett határőrvidéken felállított gazdasági bizottság.

A mi továbbá a 2-ik oláh ezredbe felvett jobbágyokat illeti, ezek földesurai a kir. táblához utasítottak igényeik bizonyos határidő alatti bebizonyítására. A tényleges birtokosoknak a törvényszékhez való csupán utólagos utasítását a birtokjog és

a hazai törvények elleni merényletnél alig lehet egyébnek neveznünk.

A császárné a Radnavölgye iránt hozott fentebbi intézkedéseit, melyek kárpótlási előnyöknek nevezettek, egy leiratba foglalta s egyszersmind Besztercze vidéke közönségének tanúsított készsége iránt méltánylatát fejezte ki.

Az első gyalog határőrezred vonalául Brassó vidékén kezdődve Fogarasvidék, Szeben- és Szászvárosszék, valamint Hunyadmegye több helysége volt kinézve.

Végre a 8 oláh dragonyos-századnak Fogaras vidékén, Hunyad-, Alsó-Fehér- és Tordamegyék, valamint Aranyosszék nem csak oláh, hanem magyar és székely lakosaiból is kellett felállíttatni.

1764-ben febr. 5-én neveztetett ki LUCHSENSTEIN alezredes oly utasítással, hogy több mérnök vagy mérnökséget értő tisztek társaságában Fogaras vidékére menvén, a névszerint megemlített falvakat felmérje, minden a határőrség felállításával kapcsolatban levő körülményekre figyelmet fordítson, azokat feljegyezze, a lakosokat vallás szerint összeírja, nehogy az egyesültek a katonáskodástól való félelemből más vallásra menjenek át. Végre meg lön rendelve az is, hogy a földesurak neveit pontosan feljegyezze, birtokaikat felmérje, hogy velők ezek kicserélése iránt annak idején egyezkedni lehessen, a kik pedig egyezkedni nem akarnak, azokra nézve tudva legyen, mennyi azon birtok, melyet a határőrség részére igénybe szükség venni.

Láttuk fentebb, hogy a katonásító bizottság a székely határőrség tervének felküldése után 1763. jul. 21-én az oláh határőrségét is legfelsőbb helyre felküldötte.

A fejedelemasszony már azon utasításban, melyet 1763. oct. 8. főleg a székely határőrség felállítására nézve a bizottság tervére feleletül leküldött, az oláh határőrségről is több pontokban megemlékezett. Ezek a következő főbb határozatokat foglalták magokban:

Mintán az oláh határőrök már a katonaságra felesküdték, visszaesésök daczára sem szüntek meg katonák lenni; ennél fogva Siskovich altábornagy illő fedezet mellett menjen közzéjök; a hűségben megmaradtakat a felség kegye iránt biztosítsa; a kik visszatérnek, azokat eskesse újra fel, a határőröket általában a nekik adandó kiváltságokról tegye bizonyosokká, s azokat a kik most is ellenszegülnek, keményen büntesse meg. Hogy azonban ezen nép is ugy határőri köteleztetéseit, mint a nyert javadalmakat átláthassa, azon kiváltságleveleket, melyek az ő felsége aláírásával a korlátnokság útján a kormányshoz el vannak küldve, az altábornagy vegye magához, s egyiket a radnavölgyieknek, másikat az 1-ső oláh ezrednek szolgáltatassa ki.

Mintán, — folytatja az utasítás, — a hűségesen fegyverben maradt és azon oláhok, kiket újból fegyver alá lehet fogni, elégségesek, hogy belőlök 8 dragonyos-század 1500 emberrel, ezenkívül két gyalogezred, mindenik három zászlóaljjal s 3000 emberrel, és így összesen 7500 főnyi oláh határőrség alakíttassék: nem szükséges még többeket határőrökké tenni, és a nem egyesültekre is kiterjeszkedni, hogy ez utolsók maradjanak a Gyulai- és Károly-ezredek pótlására. Ez intézkedéstől később az uralkodás elállott, s miután a katonásító bizottság az egyesülteket nem találta elégségeseknek, megengedte, hogy a nem egyesülteket is igénybe vegyék.

A mi az oláh határőrségbe keblezendő családok átköltöztetését illeti, — folytatja a leirat, — a dragonyosok és a 2-ik oláh ezredbeli gyalogok Radna völgyében tulajdon telkeikben laknak, s a besztercezi tanácsesal csak a kárpótlás feletti okmányok elkészítése van még hátra. Ez okoknál fogva Radnavölgyében csak azon családokra nézve szükséges az átköltöztetés, kiket még oda kell szállítani. Ide tartoztak a Beszterceze vidékkel szomszédos Torda-, Doboka-, és Kolos megyékben elszórva találtató határőrök. Ezek átköltöztetését s e végett Radnavölgyének felmérését és az új határőr-telkek kijelelését egy későbbi rendelet annál inkább sürgette, minthogy tapasztalás szerint a rad-

navölgyi határőr-esaládok száma Buccow összeírása óta csökkent. E rendelet továbbá a völgyben lakó rendes bányászokat meghagyta s csak azon szász és magyar lakosokat kívánta felcseréltetni, kik nem bányászok s nem kívánnak bányászokká lenni.

Az 1-ső oláh határőrezred közt is, — folytatja az utasítás, — több oly családok találtatván, melyek nemesi vagy másként tulajdonul birt telkeiken laknak, ezek nem mozdíttathatnak ki. A többi ezen ezredhez tartozó családok vagy mint zselérek nemesi birtokban vagy a szász földön laknak, ezek átköltöztetése semmi akadálylyal nem jár, annyival is inkább, hogy Fogaras vidékén elegendő hely van számokra.

Udvári korbátnok gr. BETHLEN ugyanis, ki a vidék tetemes részét birta, birtoka átengedésére késznek nyilatkozott s ő felsége e birtokot 200.000 frtért 99 évre a szász nemzetnek adományozta oly további feltétel alatt, hogy az említett mennyiségből 100.000 frt adományozási összegül számíttassék, 40000 frt az idő előtti visszaváltásért gr. BETHLEN-nek menjen; 60.000 frttal pedig köteles legyen a szász nemzet más, a határőrvonalba Fogaras vidékén kívül bevont helyeket kiváltani, ide értve a hunyadi kamarai uradalomhoz tartozó Hátszeget is.

A szász nemzet megegyezett abban, hogy addig, míg a határőrség számára ottan hely készül, a szász földön találtató családok ideiglenesen ott maradjanak. Szunyogszeg, Báth és Zsibóth helységekre nézve azon intézkedés tétetett, hogy különösen a szunyogszegi 182 család, valamint a báthiak, kik nem egyesültek és szolgálni nem akarnak, az oda telepítendő más családok helyett eladassanak, és a belőlök bejövő pénz a katonai pénztárba tétessék. Innen világos, hogy az uralkodás a szabályozó bizottság aggodalmában, melyet ez a jobbágyok tömeges eladására nézve fentebb nyilvánított, nem osztzott.

Az utasítás az oláh határőrök felállításánál is a már készen levő összeírásokat tette alapul, s megrendelte, hogy a radnavöl-

gyiek minden közterheket viseljenek, a többi oláh határőrök a közterhekre nézve a székeleyekkel egy lábra tétessenek.

A székeleyekre nézve határozott törvényhatóság az első ezredbeli oláh határőrökre is ki lőn terjesztve, de a radnavölgyiek, kik az ország több lakosaitól inkább inkább el voltak szigetelve, úgy személyes mint vagyoni tekintetben egészen a katonai törvényhatóság alá vettettek. Hogy a bíraskodás egészben katonai és polgári helységek közti perekben kit illessen, arra nézve a kormányshéz véleményadásra szólíttatott fel. A kormányshéz a székeley, valamint az oláh határőrökre nézve egyiránt oda nyilatkozott, hogy ily esetekben katonákból és polgárokból alkotott vegyes bizottságok ítéljenek s a felebbvitel mindenik féltől a maga felsőbb hatóságához és onnan a felséghez történjék. A felebbezésnek itt újból egy igen sajátságos nemére akadunk.

Az oláh határőrség felállításával, miként fentebb láttuk, első sorban altábornagy SISKOVICH volt megbízva; úgy látszik azonban, hogy az ügy bonyolultabbnak bizonyult, mint vélték, s annak igazítására az egyetemes bizottság befolyása lett szükségessé. Ugy találjuk ugyanis, hogy a katonásító bizottság még a következő év elején is, a gyalog- és lovas határőrök ügyében, az ország különböző vidékén több gyűlést tartott, míg végre 1765. apr. 16-ról értesítette a fejedelemasszonyt az erdélyi határőrség felállítása körüli nehéz munkálat befejezéséről. Ugy gr. LÁZÁR János, mint gr. BETHLEN MIKLÓS külön felterjesztésben szemérmeskedő szerénytelenséggel hordták fel a bokros feladat körüli érdemeiket s magok porban csuszó megalázásával köszönték meg a bennök helyzett bizalmat. A bizottmány katona tagjának SISKOVICH-nak figyelmét a határőrség neve sem kerülte el. Ő felterjesztésében a limitrofa nevet, (melyből az országban gunyból timitrofát csináltak), sem a provincialis militia elnevezést, mely országos katonaságot tenne, czélszerűnek nem tartotta, hanem úgy vélekedett, hogy kemény büntetés alatt meg kellene tiltani, hogy az említett katonaságot senki máskint,

mint *regimina limitanea*, ne nevezze; mit a fejedelemsasszony 1765 febr. 25-én kelt rendeletében helyben hagyott.

Kezdetben a felsőbb rendeletekben is a *nationalis militia* név nem ritkán fordult elő.

A határőrség felállításának befejezését, miért oly sokat tervelt, fondorkodott és fáradott, Buccow nem érte meg. Szebenben 1764. máj. 17-én egy számba nem vett orbánczos baj, alig egy napi rohamosszenvedés után, véget vetett nyugtalan életének.

Az osztrák uralkodás kétesebb és különös szigort kívánó feladatok végrehajtására nem egyszer használt fel hazánkban magasabb állású katonai személyeket. Ez egyének közzül többekkel a katonai ügyekben szerzett jártasság és e téren aratott kisebb-nagyobb eredmények, de még inkább önhittségek és nagyravágásuk elhittették, hogy a polgári pályán is az uralkodás hasznára és öndicsőségekre nagyszerű eredményeket képesek kivinni. Önhittségek, valamint a hazai törvények és körülményekkel való ismeretlenségek okozta, hogy ezen férfiak a katonai és polgári működés eszközeit és módjait megkülönböztetni általában czélszerűbb eljárást követni még azon esetekben is képtelenek voltak, midőn mások felvilágosítása folytán helyesebb utra térhettek volna.

Az állam feje iránti korlátlan hódolatot, a szigorú fegyelmet, az alárendeltek vak engedelmességét, — mint a katonai rendszer egyik fő és nélkülözhetlen kellékét, — hozták ők magokkal és kívánták a polgári téren is szigorú következetességgel érvényesíteni.

Eljárásuk eredményének ama kétségtelen igazság szolgálhat ép oly rövid mint hű jellemzésére, miszerint legfőbb igyekezetök, legfáradhatlanabb buzgalmuk igen gyakran ment füstbe, szenvedett hajótörést. A mi eredményt pedig felmutattak, azt is legtöbbször az ország nagyobb bajai, szenvedései, általában nagyobb áldozatok árán hozták létre, mint különben lehetséges lesz vala.

Másfelől el kell ismernünk, hogy az osztrák uralkodás fon-

tosabb czélzatai kivitelével megbizott magasabb állásu katonák közt, bár nagyon ritkán, találkoznak oly egyéniségekkel is, kik megbízatásuk pontos teljesítése mellett a hazai viszonyok és, a mennyire lehetséges volt, a törvények kimélete által küldetésök nyomasztó voltát enyhíteni igyekeztek; midőn azután a katonai erkölcsökkel nem ritkán párosult lovagias és nyílt jellem az e tulajdonok iránt előszeretettel viseltető magyar nemességnél és népnél nem kis indokul szolgált az említett férfiak megkedveltetésére.

Buccow a fentebb jellemzett vakbuzgó katonai egyének legdrasticusabb példányai közé tartozott.

Gr. KÁROLYI ANTAL, ki Buccow kineveztetésekor történetesen Erdélyben mulatott, azt jegyezte meg róla, hogy sok tervelésével a jól rendezett Csehországot is szinte zavarba hozta, s mint nagy tervelő bizonyosan Erdélyt is összezavarja. HALMÁGYI ISTVÁN Buccow-ot éles elméjű, fáradhatlan férfiúnak mondja, ki az uralkodás szolgálatát tűzön-vízen előmozdítani igyekezett. Állítja továbbá, hogy ha BRUCKENTHAL által a más két nemzet t. i. a magyar és a székely iránt oly balul értesítve nem lett volna, az országnak nem okozt volna annyi kárt.

Ugy, a milyennek magát Buccow katonai parancsnoksága és kormányzéki elnöksége pár éve alatt tanusította, ítéletünk szerint az okozott bajok és szenvedések által hagyta örökre fen gyűlöletes emlékét. — Neve, valamint hű társáé BRUCKENTHAL-é, még hosszasan maradt fen a székely köznép ajkain is. A székely közvitéz, tánczra kelve, még hosszas idő múlva is e szavakban adott kifejezést fanyar kedvének: "Hej Buccow BUCCOW, BRUCKENTHAL!"

Buccow megürült hivatali helyére, ugyancsak 1764. aug. 5-én altábornagy gr. HADIK ANDRÁS neveztetett ki, ki az előbbi két porosz háboru alatt a legszebb nevet vívta ki magának.

HADIK a fentebb jellemzett magas állásu katonai egyéniségek második osztályához tartozott s Erdély ritkán kedvelt katonai parancsnokai közt egyike volt a legkedveltebbeknek. Jó hatást tett

a magyar nemzetre már azzal is, hogy főkormányzói székelő beszédét magyar nyelven tartotta.

Három tárgy volt különösebben, mely a határőrséggel kapcsolatban állott s az ezredek tényleges felállítását után még hosszasan foglalkoztatta az uralkodást és országot, u. m. a nyomozó bizottság eljárása, a magánbirtokosoknak kisajátított birtokaikért való kárpótlása, valamint a határőrség fentartásának költsége.

Már 1764 tavaszán, midőn a nyomozó és büntető vegyes bizottság munkálkodását megkezdette, főleg költségkimelés tekintetéből, kijelentette a fejedelemasszony, hogy egy hó alatt az országban minden bizottságnak meg kell szünni. Erre a főhaditanács kinyilatkoztatta, hogy a büntető bizottság megszűnése jövőre veszélyes hatással lenne s annál kevésbé volna helyes, mivel a bizottság költségét utóljára is a bűnösök fogják hordozni.

Erre az erdélyi korlátnokság úgy vélekedett, hogy a büntető bizottság költségének visszafordítására a főhaditanácstól kijelölt alap nagyon bizonytalan, mivel eddigelé csak két tisztviselő találtatott bűnösnek. A felség mindemellett a főhadi tanács véleményét fogadta el.

A nyomozások közben a megszökések a székelyföldről aggasztó kiterjedést nyertek. A szökevények nagyrészt nem határőrök, hanem jobbágyok voltak. A körülmények továbbá azt gyanítták, hogy a szökés oka nem csupán a fegyvertől való idegenkedésben, hanem a bűnrészesség érzetében és a hosszas raboskodástól való félelemben fekszik. Ez októl indítva az uralkodás megrendelte, hogy ez ügy megvizsgáltassék, a raboskodás megrövidítése tekintetéből a büntető bizottság munkáját siettesse, a kevésbé bűnösöket kezességre bocsássa, végre pedig a nyomozást a nemesek és polgárok ellen annál több szigorral folytassa, hogy kitűnjék, hogy nem annyira az alsóbb sorsuaknak, mint a nemeseknek, kik őket bujtogatták, megbüntetése van ezélba véve.

A kormány sürgetései daczára a bizottság eljárása nagyon késedelmes volt. A büntető bizottság jegyzőkönyvét nem láttuk, és a katonásító bizottságnak, mely amazzal érintkezésben állott, terjedelmes irományai közt a nyomozás eredményéről, a bűntényekről és azok terjedelméről kielégítő adatokat nem találtunk. A már fentebb említett OROSZVÁRI-n és CSORJÁ-n kívül még BORS és CSEDŐ fordulnak elő mint főbb bujtogatók, a nélkül, hogy a két utóbbi további sorsáról tudomásunk lehetne. Ama bajokról azonban, melyek a katonásítással összefüggőleg a csiki cath. papság némely tagjait érték, LOSTEINER bővebb adatokat közöl.

Az esztelneki kolostorban elemi osztálytanító BECZE BERNÁT bizonyos ünnepélyre négy font puskaport készítvén, ez két kolostorbeli szerzetesnek azon alattomos feladásra adott alkalmat, hogy a háromszékiekkel tartott tanácskozmány következtében, az említett kolostor gvardiánjának rendeletére, 75 font puska-
por és 800 puskagolyó gyártatott s adatott át a madéfalvi vész előtt a háromszékieknek, azon ígérettel, hogy tavasszal még többet fognak nekik szolgáltatni.

E vádra előbb a RORN-féle bizottság Esztelnekre menvén, ott 10 napig folytatta nyomozását; majd az egyházi hatóság kiméltése tekintetéből, a katonásítás eseményeiből bőven ismert SIKÓ JÓZSEF elnöklete alatt, kizárólag egyházi személyekből álló bizottság neveztetett ki, mely újabb nyomozást vivén véghez, eljárása eredményét a RORN-bizottmánynyal közölte, ez pedig a fejedelemasszonyhoz terjesztette fel, ki a vádlottakat teljesen ártatlanoknak nyilvánította.

Még 1763 elején, midőn a csiki székelység egy része a fegyvert felvette és a fegyvert nem vállaltak ellen kihágásait megkezdette, szentléleki cath. lelkész ZÖLD PÉTER, Mindszent, Szépviz, Szentmiklós, Vacsáresi, Madéfalva, Borsova, Delne és Pálfalva falukban éjjel-nappal megjelenvén, azok lakosait eskü alatt egyesítette, miként ő állítá, nem a fegyver visszaautasítása czéljából, hanem azért, hogy a fegyvert elvállalt határőrök kihágásainak egyesült erővel ellene szegüljenek.

ZÖLD PÉTER ezen magaviseletéért feleletre vonatván, arra ítéltetett, hogy más lelkészi állomásra tétessék át, addig azonban, míg hely ürül, előbbi állomásán meghagyatott. Néhány hónappal később ZÖLD-ön kívül még több pap, u. m. BEKE ISTVÁN delnei, NÉMETHI JÓZSEF szentmihályi, továbbá a tusnádi és rákosi lelkészek törvény elébe idéztetvén, közölők ZÖLD-re, az előbb említett más két lelkészre, továbbá egy negyedikre nézve, kit LOSTEINER nem nevez meg, püspök BAJTHAY-tól azon rendelet érkezett, hogy 24 óra alatt, ha önkényt nem akarnak, katonai fedezettel is Fehérvárra vitessenek; minthogy, — így hangzik a felsőbb rendelet, — az említett lelkészek, ismételt atyai intésem hátrátételével, nem kétkodtek ő felsége szándékának ellene szegülni. Ezen rendeletre a négy pap, nem várva az erőszakot, Fehérvárra ment, s ott még elítéltetésök előtt fogságra vettek. Alig távoztak el lakhelyeikről, a katonaság házaikat feldulta és kirabolta. Fehérvárról a szentmihályi lelkész csakhamar haza bocsáttatott, ZÖLD és BEKE állítólag házaik kipredáltatásának hallattára visszaszöktek. A püspök erre a megszökött papokat azon rendelet mellett köröztette, mely szerint bárhol találatnak, ellen nem állván papi mentességek, tartóztassanak le. BEKE nem várva be az erőszakot önkényt Fehérvárra ment, ZÖLD azonban semmi kedvet nem érzett megjelenni. E végett imitt-amott lappangva katonák által elfogatott, de ezek kezei közül ismét megszökvén, az erdőkön vadászó katona tisztek által meglepetett s őrizet végett a somlyai esperesnek adatott át. Azonban innen is megszökött, Moldvába menekült s egész tavaszig ott lappangott azon 640 székely közt, kik a csiki nyomozó bizottságtól féltökben oda menekültek. ZÖLD hányattatása itt sem ért véget. A beállott tavasz ugyanis honvágygyal töltvén el keblét, elhatározta ismét vissza térni. Levelét azonban, melyben hazajöttét atyjának tudtul adta, megbízottja CARATTÓ-nak szolgáltatta át; minek következtében mindjárt haza érkeztekör atyja házánál elfogatott, a szeredai várba vitetett s onnan bilincsekbe verve 24 katona őrizete

alatt BEKE ANDRÁS kilyénfalvi pap kíséretében Fehérvárra vitetett.

Ezek következtében az előbb említett papi bizottság nyomozását újból megkezdvén és végrehajtván, ugy ZÖLD-et, mint a delnei plebanust BEKÉ-t, a felségsértés vádja alól felmentette, de azon oknál fogva, hogy alattvalói hűségök félretételével nemzetöket tanácscsal és írásban bujtogatták, ezenkívül pedig ZÖLD veszélyes összeesküvésnek volt okozója, mindkettőt eddig élvezett papi javadalmaitól, a lelkészi és bármely más egyházi működéstől, az ítélet hozatalától számítandó négy évre megfosztotta, egy évi súlyosabb s három évi könnyebb fogságra ítélte, kijelentvén egyszersmind, hogy a székely földön nyerendő bármely papi állomásra merőben képtelenné váltak s hogy máshelyt valami egyházi javakat nyerhessenek, csak azon esetben remélhetik, ha különös érdemek által bűneik szennyét lemosniok sikerül. Ez ítélet BEKÉ-re nézve teljesezésbe is ment, a mennyiben csak négy év múlva nyert bent a hazában egyházi alkalmazást s később a kolozsvári akadémiához tanárrá mozgíttatott elő.

ZÖLD-nél nem hiányoztak a módok és eszközök, hogy a súlyos fogságot magára nézve könnyebbitse s társánál egyszersmind kedvezőbb jövőt vivjon ki magának. Kilencz hónap elteltével ugyanis Szt. János napkor börtönéből megszökvén, ismét földieihöz Moldvába tért vissza, hol könyörgésére kegyelmet nyervén, öt évig lelkészi hivatalt viselt s ez idő elteltével ezer forint jutalom mellett a Csikból kiszökötteket magával együtt visszahozta és Csikban a delnei lelkészséget nyerte el.

ZÖLD életre valóságáról és bátorságáról a fentebbiek is eléggé bizonyítanak. A mi furfangos észjárását illeti, HALMÁGYI után még megemlítjük, hogy ő csikszeredai fogsága alatt irt vallomásaiban azt nyilvánította, hogy a miket mivel, MONTOJA tábornok, a kincstárnok és CSEREI ELEK tanácsára tette; különösen terhes váddal illette b. BORNEMISZA PÁL-t, gr. BETHLEN MIKLÓS-t és gr. LÁZÁR JÁNOS-t. Ez utóbbiról azt vallotta, mi-

szerint azt mondta neki, hogy a ref. papok még nagyobb dolgokat cselekedtek, azért ő se féljen, BETHLEN pedig úgy nyilatkozott, hogy vegyék csak fel a székeket a fegyvert, mert akkor királyt is választhatnak magoknak.

A ROTH-bizottság iratai közt mint bűnösök szerepelnek még LÁZÁR IMRE csíkszéki jegyző és fia LÁZÁR ISTVÁN.

LÁZÁR IMRE, mint láttuk, még 1763 vége felé ment Bécsbe, mint mondá maga nevében, de egyszersmind megbízó levéllel a csík-, gyergyó- és kászonszéki nemesektől. Kérelemlevele némi figyelmet gerjesztett. Az általa tett feladás kinyomozása elrendeltetett, de egyszersmind az erdélyi udv. korlátnokságnak meg lön parancsolva, hogy míg a kormányshék a nyomozást úgy a küldött személyére, valamint felterjesztésére nézve befejezi, a folyamodót Bécsben tartsa s rá szorosán felügyeljen.

1764. máj. 30-án a kormányshék feljelentette, hogy LÁZÁR IMRE ellen még semmi sem jött ki, azonban ő is a bizottság elé állítandó s ez okból is haza bocsátandó; mit a felség azon rendelet mellett hagyott helybe, hogy LÁZÁR IMRE, míg magát kitisztítja, hivatalától függesztessék fel.

Ez ismételt rendeletek ellenére LÁZÁR IMRE ügyét még 1765. febr. 4-én is az előleges tárgyalás terén találjuk.

LÁZÁR ISTVÁN kormányshéki irnok azzal vádoltatott, hogy jöllehet 1763-ban a bujtogatások eltiltására felsőbb rendelet jelent meg, ő mindemellet is Csíkban és Háromszéken a fegyver letételére felszólítást köröztetett; továbbá ugyanazon év május havában a nyomtatott nyílt parancsból, mely a határőr-ség önkénytes felállítását rendelte, két példányt magának megszerezvén, midőn Szebenből szülői látogatására ment, azokat magával vitte s Csíkszéknek akkor Szépvízen tartott gyűlésén nem csak többekkel közölte, de némelyeknek által is adta s végre a nyílt parancsot egy valaki számára leírta és elküldötte. LÁZÁR ISTVÁN ez utóbbi tényeket nem tagadta, de igen helyesen azzal mentette magát, miszerint úgy tudta, hogy a kir. kormányshék a nyílt parancsot a végett nyomatta ki, hogy közönséges helyen

kiakasztassék, sőt a szépvízi gyűlésen hallotta, hogy azt az 1763-ban működő bizottság alkalmával bizottsági tag gr. NEMES JÁNOS a székely népnek közönségesen felolvasta. Mely nyílt parancs hogy visszavonatott volna, sohasem hallotta; azon rendelet ugyanis, melyet a kormányzék 1763. május 8-án a végre, hogy a nyílt parancs közzé ne tétessék, kihirdettetett, soha tudomására nem jött. A fentebbi okoknál fogva az említett nyílt parancs közlésében sem a büntető bizottság sem főkormányzó HADIK-nak e bizottság véleményére alapított ítélete büntényt nem látott; LÁZÁR ISTVÁN mindemellett is a bizottság eljárásának lehető eredményétől megrettenve Moldvába szökött s ott állítólag a fejedelelemnél mint a szökevények követe jelent meg. Ez okból a büntető bizottság valamint gr. HADIK által 1765-ben febr. 27-én arra lőn ítélve, hogy száműzessék s a hazai törvények értelmében őt személyesen illető javait vesztse, a nemesi adományos birtokot örökösön, a székelyeket visszaváltathatólag.

HADIK e büntető hatalma a felségnek a mult év decz. 3-án kelt határozatán alapult, mely szerint az említett tábornok, mint az erdélyi katonai parancsnokság és kormányzék elnöke s kir. biztos felhatalmaztatott, hogy a büntető bizottságnak nem halálos ítéleteit végrehajthassa; a halálos ítéletek végleges ellátása felülről váratván. E rendelet nyilván kijelentette, hogy az ítéletek felsőbb vizsgálatánál nem szükség két kormányzék tanácsosnál többnek jelen lenni, mindemellett az ítéleteket a kormányzék neve alatt kellett kiadni.

Már előbb nov. 16-án a felség bünbocsánatot hirdetett mindazon megszökött székelyeknek, kik mint fő czinkosok a székely mozgalomban nem szerepeltek. E rendelet sem volt azonban képes a kedélyeket lecsendesíteni, s midőn az uralkodásnak ismételve tett intézkedése s a büntető bizottságnak másfél évi nyomozása sem tudott nagyobb mérvű bűnösöket találni, 1765. decz. 14-én jelent meg végre a felség rendelete, melyben kinyilatkoztatta, hogy miután a székely határőrség

felállítására teljességbe ment, s a némely helyeken mutatkozó ellenszegülés is végkép megszűnt, valamint azoknak, kik Moldvába szöktek s köztök LÁZAR ISTVÁN-nak is megkegyelmez; azonképen bűnbocsánatát mindazokra, kik büntető kereset alá helyeztetek, kiterjeszti, főkörmányszék HADIK-ra bizván, hogy a visszatérés határidejét, a meddig szükségesnek tartja, meghosszabbíthassa. E határidőt a kormányzók jövő october haváig terjesztette ki, reményét fejezvé ki, hogy a kivándorlottak a bűnbocsánatot hálás érzettel fogják hasznukra fordítani.

E közben a kir. főkörmányszék külön szigorú rendeletek által is igyekezett a lábra kapott nagy mérvű kivándorlást korlátozni.

1765. jan. 15-én egy rendeletet bocsátott közre, mely szerint minden faluban örök rendeltettek, kik a szökni akarókat feltartóztatassák, s midőn a kivándorlók akkora számmal vannak, hogy nekik ellenállani nehéz, a tömeges szökést a megye tisztjének és a közel levő katonaságnak feljelentsék, mely utolsók a szükséges segély megadására a tartományi katonaparancsnokságtól már utasítva voltak. A rendelet szerint a szökevényeknek talált ingó javak az öröket illették.

Ha a szomszédok a szökevények szándékát előre fel nem adnák, — folytatja a rendelet, — kemény pálcza-büntetést szenvedjenek, s a szökevények adóját eleven dijaikkal (vivum homagium) a falu fizesse az ország pénztárába.

Miután világos, hogy legtöbbnyire idegenek, különösen Moldvából és Havasalföldről való, árutakon beszökött egyének csábítják a népet átköltözésre, minthogy némely ilyenek már kézre is kerültek, rendeltetett, hogy akárhol találtnak, megfogassanak s irtózatossal halállal büntetessenek. Kik az ily bűnöket lappangtatják, valamint az ezek irányában kötelességeket nem teljesítő tisztviselők, hivatalvesztéssel és 200 forinttal büntetessenek.

A családotól és vagyonostól utazókat bármely város határára szabad letartóztatni és szökés gyanúja esetén lakhelyükre

visszavinni. A tartományi katona-parancsnokság menedéklevele (utlevél) nélkül senkit sem szabad, — eselédjét is ideértve, — a hazából kibocsátani.

Kétségtelen, hogy valamely ország népének tömeges kivándorlása rendesen azon ország sulyos belviszonyaira mutat, de igaz másfelől, hogy e baj más módok, és nem a kivándorlás elleni rendeletek által orvosolható.

A fentebbi intézkedések egyébiránt az államtudomány akkori téves elveiben találják alapjokat, mely szerint az ország élnéptelenedését a legerőszakosabb rendszabályokkal gondolták meggátolhatónak és meggátolhatónak.

Az említett kemény rendelet ellenére a kibujdosás folyvást tartott s 1766. június 17-dikén a tartományi hadparancsnokságnak egy átíratát olvassuk, melyben a birodalmi főhadi tanács rendelete folytán felszólítja a kormányszéket, hogy azon fogarasi jobbágynak, kiknek lakhelyei a szélbeli katonáknak adatnak, szökésüket meggátolja, őket más helységekbe tegye át és szükségkel lássa el.

E rendelet némi világosságot derít azon fentebb látható körülményre, hogy a kivándorlottak közt számos jobbágy is taláztatott. Valószínű továbbá, hogy a kivándorlások nem egyedül a katonásításból, hanem az ország általános nyomorából is következtek.

A határőrség felállítására már messzire haladott, midőn ennek költségei felől az illető hivatalok komolyabban kezdettek gondolkozni. Fentebb láttuk azon tervet, mely szerint a határőrkatonatisztek fizetésének nagy részben az által kellett volna fedeztetni, hogy a főhadi tanács számítása szerint rendes időben a zsold mellett teendő szolgálatra a határőrök hetedrésze sem igényeltetett.

1765-ben febr. hóban a korlátnokság és birodalmi főhadi tanács közt vita támadt, hogy az a hiány, mely a határőrök adójának egy harmad részben, az 1763-ik évi adónak pedig egészben történt elengedéséből eredett, honnan pótolassék.

A főhaditanács az adó egy harmadának elengedését a tartományi pénztárból akarta pótolni, a korlátnokság ellenben a fentebbi összeget a katonai pénztárra kívánta róni s a tartományi pénztárt csak azon mennyiséggel terhelni, melybe a határőrség évi fentartása kerül s mely 170.000 frtot tett.

A haditanács főleg azon tetemes adónövekedésre hivatkozott, melyet a BRUCKENTHAL-féle adórendszer eredményez, továbbá azt állította, hogy az oláh határőrök, mint szabadok, ezután nagyobb adót fizetvén, mint eddig, a harmadrész elengedése a két nemzetbeli határőröknél nem tenne többet 18.000 frtnál. A korlátnokság ellenben azt erősítette, hogy a BRUCKENTHAL-féle rendszer sem fog 130 vagy legfeljebb 152.000 forint adóemelkedésnél többet eredményezni.

A két fél megegyezni nem tudván, a tárgy ellátása a kormánysektől leendő újabb felvilágosításig el lön halasztva. Azonban a BRUCKENTHAL-féle rendszernek, mely különböző rendeletek által 1763-tól 1769-ig jött létre, következményei csakhamar nagyobb világosságra jöttek, s kitünt, hogy a főhadi tanácsnak volt igaza.

Az említett rendszerben felállított csupán azon új adónemek, melyeknek czéljául a határőrség költségének fedezése volt kitűzve, a bécsi kormány számvetése szerint 190.000 frt adóemelkedést eredményeztek, ide számítva azt is, a mit a tartományi pénztár a határőrség felállítására előtt is a határőrzésre fordított, mi körülbelől 20.000 frtot tett.

Hogy a fentemlített új adónemek törvénytelenek, az a fő hivatalok vitatkozásainál legkevésbé sem jött szóba.

A polgári és katonai hivatalok véleményeinek meghasonlása főleg onnan származott, hogy azon felterjesztés szerint, melyet Buccow az 1763-beli adóról az uralkodásnak tett, az ország nem csak a határőrség költségére szükségelt 170.000 frtot fedezte, de ezen felül még 8873 frt felesleget mutatott ki, mely az előfogati és egyéb előre nem látott költségekre lett volna fordítandó.

Egyébiránt szolgáljon a bécsi kormány előre látásának bizonyosságául, hogy ámbár országgyűlésen, azonban a legnagyobb erőszakoskodások közt hozta be a BETHLEN-adórendszert, utána csakhamar és már országgyűlésen kívül merőben törvénytelen uton léptette életbe a BRUCKENTHAL-adórendszert s általa az ország adóját több mint 20 százalékkal emelte. Ezen eljárásánál az uralkodást főleg azon előre látó gondolkodás vezette, hogy a növekedett jövedelemből a határőrség költsége fedeztessék.

A BRUCKENTHAL-rendszerben a baza államférfiai, különösen a magyar nemesség és főurak, a nagyravágyó és testestől-lelkestől szász főhivatalnoknak BRUCKENTHAL-nak a magyar nemzet és különösen a magyar nemesség ellen intézett hadjáratát szemlélték, s főleg azért voltak ellene, a mennyire a körülmények és bátorságuk engedte: holott BRUCKENTHAL kétségtelenül arra is törekedett, hogy adórendszerében a föld és földművelés nagyobb nyomásával a kézműiparon s az ezt különösebben üző szászokon és városokon segítsen. Eljárásának azonban, bár nem egyedüli, de egyik főoka egy közelebb fekvő cél, t. i. a határőrség költségének fedezése volt.

A határőr vonal végleges kijelölését és az ország egyes birtokosainak innen eredt kárpótoltatását a mi illeti, a határőrség elhelyezésére szükséges egyes helységek megállapítása, a régibb lakosoknak, hol czélszerűnek mutatkozott, határőrökkel való felcserélése még hosszasan folyt; a tárgyalások a határőrség számára igénybe vett magán birtokokért járandó kárpótlás felett az ország polgári s katonai hivatalai és az egyes birtokosok között még több ideig tartottak; míg végre a határőr vonal az ország szélein és belsejében meg lőn állítva s az egyes birtokosoknak adott kárpótlás által a magánjog szigorú követelményeinek is, habár utólagosan és későn, elég tétetett.

A határőrség felállításakor ennek szellemi képeztetése sem került el teljesen az uralkodás figyelmét, bár arról igen felületesen és csekély mértékben lőn gondoskodva. Sepsi-Szent-

Györgyön és Csík-Szeredán három osztályu normalis iskola állíttatott fel, az első osztály két évfolyammal szerveztetett, és így a tanfolyam négy évig tartott. Ez iskolákban nyerték a határőrök gyermekei az altiszti képeztetést. A tanítás ingyen történt. A csík-szeredai iskolában könyvet és papírt ingyen kaptak a gyermekek, Sepsí-Szent-Györgyön ellenben a tanulók egy évre 40 kr. tandíjt fizettek. A tanulók száma idő haladtával 100 és 200 közt változott.

A határőrök elemi képzése írás-, olvasás- és számolásban a határőrszázadoknál úgy eszközöltetett, mint a rendes sor-ezredeknél.

A határőrök falusi iskoláira az ezred- és századparancsnokok csak annyiban folytak be, hogy az illető szülőket tanköteles gyermekeik iskoláztatására szorították.

HADIK 1767-ben tartott szemlét a határőrség s különösen a székely határőrök felett; a mint HALMÁGYI írja, kiméletesen bánt velök, mindenkit kihallgatott, maga is naplót vitt, katonai titkárával is vitetett. Sajnálta a szegény katonák nyomoruságát a sok idegen származású és nyelvű tiszt alatt, kik csak kihágásokhoz értettek. Néhány hanyag tisztt ellen keresetet indított, kettőt letett. A 2-dik székely ezred parancsnoka, — írja HALMÁGYI, — báró ZIMNIQUE előregedett s nem odavaló ember volt; a főstrázsamesterek is valami pártában maradt udvari leányok elvétele folytán mozdítottak elő. Dicsérte HADIK a székely katonaságot, főleg a huszárokat, kik szerinte a seregzredbeliekkel is kiállják a versenyt úgy a fegyverforgatásban, mint csinosság és katonai szolgálat tekintetében.

Az erdélyi határőrség nem sokára felállíttatása után 1772-ben jelentékeny változáson ment keresztül. Akkor ugyanis az oláhokból felállított nyolcz dragonyos század összevonatván, belőle négy huszár-század alakíttatott s a 8 székely huszár-századhoz csatoltatott. Ezen később alakított huszár-századokat nevezték azután a katonai iratokban elég barbar latinsággal reportata militiának.

A székely határőrség számára kiadott katonai szabályokban kimondotta a királynő, hogy a székely határőrség felállításánál csak az ország határszélén fekvő Csíkszékre, Háromszékre és Bardocz fűszékre akar terjeszkedni, jogát azonban fentartja, hogy a többi székely székeket is, mihelyt a szükség úgy hozza magával, törvényes kötelezettségek teljesítésére szorítsa. Ez utóbbi kijelentés teljesedésbe nem ment. Későbbi időkben, még e század első két évtizedében is, nem egyszer rebesgették, hogy találtattak oly hazafiak, kik nem átallozták a határőrség kiterjesztését az illető helyeken említésbe hozni, ebben keresvén alkalmat és módot arra, hogy magokat a legfelsőbb kegybe beszinlelhessék. Valósággal a többi székek fegyver alá tétele a mult század három utolsó tizedében és a jelen század elején alig járt volna több bajjal, mint az első katonásítás, mindaddig, míg Magyarországon 1820-on innen, Erdélyben néhány évvel később az államélet ébredezni kezdett. Azon idő alatt, mely e kort megelőzte, az uralkodás újabb katonásító tervével nagy nehézség nélkül czélt érhetett volna, kivált ha valamivel nagyobb ügyességet fejt ki, mint 1763-ban. Az 1790-től kezdve rövid ideig, 5 évig, tartott alkotmányos mozgalmak fentebbi véleményünk megezáfolására erővel nem birnak.

Az eddig mondottakban előadtuk az erdélyi határőrség felállításának történetét. A már létező intézmény hiányainak kiigazítása, folytonos fejlesztése, tökélyesítése, a határőr katonaságnak a haza védelmére az országban és ennek határán kívül tett szolgálatai, az alkotmányt és törvényeket sértő intézmény irányában nyilvánult alkotmányos ellenhatás, végre az egésznek a közelebbi forradalom utójátéka képeni összeomlása, a történelem szakadozottabb, egymástól távolabb álló, azonban nem kevésbé érdekes jeleneteit foglalják magokban. S ugy hiszszük, nem teszünk olvasóink előtt kellemetlen munkát, ha befejezésül az erdélyi határőrség életéből a főbb mozzanatokat a forradalomig elősoroljuk.

Az uralkodásnak, mint fentebb is láttuk, az erdélyi határ-

őrség felállításánál közelebbi czélja az volt, hogy Erdély délkeleti határai a csempészet, mirigyvész, valamint a külellenség ellen megvéddessenek, általában pedig az ország egyetemes véderéjét kívánta a kormány ez új intézmény által nevelni.

A csempészet Erdély és a vele dél s kelet felől szomszéd országok iparviszonyaihoz képest majd nem egyedül a konyhasóval, de ezzel nagy mérvben üzetett, kivált mióta az uralkodás a só árát több ízben önkényes emelés által tetemesen felhágatta.

A csempészetnek meggátlása oly tárgynál, mely az élet első szükségleteihez tartozik, természetesen hiányosan sikerülhetett, különösen oly katonaság által, mely a vidék lakóiból állott.

A török a legveszélyesebb szomszédok közzé tartozott, melyek valamely országot valaha nem szellemi fölénnyök, hanem egyedül anyagi erejük és vad bárdolatlanságuk által fenyegettek, s szomszédosága hazánkon századokig tartó sebeket hagyott hátra. Miután az osztrák uralom Erdélyben megszilárdult, a török az országtól távol tartatott, de a töle való aggodalom még mindig indokolt volt s ez maga elégséges ok lehetett, hogy helyes uton és módon határőrség állittassék fel, minél czélszerűbb határvédrendszert ama korszak nem ismert.

Hazánk egyik legnagyobb régi veszedelmének, a tatárpusztításnak, gyászos emlékét is a törökkeli szorosabb érintkezés elevenítette újból fel különösen Erdélyben. Az utolsó tatárpusztítás, köznyelven tatárjárás, tatárfutás, hazánk nemzetközi hátrányos fekvésén kívül védrendszerünk leghiányosabb voltáról tett tanúságot, midőn még 1717-ben nem nagyobb, mint körülbelül 20,000 főből álló tatár csoport rohanta meg Erdélyt a radnai havasokon át, mindenütt rabolva, gyujtogatva és pusztítva nagy zsákmánnyal s tömérdek fogolylyal utját Szathmár és Ugocsa megyéknek vette, míg végre a biztonság érzetével visszatérőket a néhány lelkes hazafi vezetése alatt összesereglett magyarság Máramaros megyében, a borsai hava-

sok szorosaiban, körül fogta s nem csak foglyaiktól, zsákmányuktól és lovaik nagy részétől megfosztotta, hanem bennök is tetemes kárt okozott. Ezen becsapás után a tatárfutást Erdély nem valódi pusztításaiból, hanem inkább csak egy-két alkalommal a hamisan költött hír okozta rettegésből ismerte. Azonban mégis a királynő a határőrség felállítására vonatkozó egyik rendeletében nem tartotta feleslegesnek a tatár beütés miatti aggodalomra hivatkozni, melyről azt állította, hogy nem indokolatlan.

A mirigyvész pusztítása, melynek Magyarország, de kivált Erdély, különösebben a XVI-dik századon kezdve gyakran ki volt téve, fő kutforrását azon szoros viszonyban találta, mely az említett időszakban hazánk és a török birodalom közt létezett.

Azonban e viszonyok tetemes tágulása után is még koránt sem találta magát Erdély bátorságban az emberi nem ezen egyik legsúlyosabb csapása ellen s hogy az osztrák uralom megszilárdulása után is hazánk mily sűrűn ki volt téve annak, szolgáljanak biznyságul az alábbi adatok. Kisebb-nagyobb mirigyvész szállotta meg Erdélyt 1710., 1726., 1728., 1733., 1738., 1740., 1742., 1756., 1763., 1770., 1771., 1772., 1786., 1795., 1813. és 1828-ban.

Az 1710-ben kiűtött mirigyvész az ország különböző részeiben különböző erővel 10 évig dühöngött s 200,000-nél több embert ragadt el; nagy szám, különösen az ország akkori népessége arányában.

Ámbár már a határőrségnek felállítása előtt a kormánynak a veszély orvoslására czélzó intézkedései és eszközei időről időre tökéleyesbültek s az ország határait tullépő baj korlátozása mind inkább jobban sikerült: mindemellett is 1756-ban a ragály oly erővel lépett fel, hogy Brassóban, a Barezaságon és Fogaras vidékén, hol erélyes óvmódok alkalmazása mellett uralma korlátozva lön, 6677 embert rohant meg, kik közzül 4033 meg is halt.

A székely határőrség felállítása után a mirigyvész korlátozása úgy terjedelmére, mint tartamára nézve még inkább sikerült ugyan mint az előbbi időkben : de mégis bátran állítjuk, hogy a megváltozott helyzetben az erdélyi határőrségnek csekély része volt. Sokkal nagyobb befolyással birt arra a töröknek szűkebb korlátok közzé való szorítása, a nemzetközi viszonyok tetemes megváltozása, valamint az egyetemes civilizáció haladása, melynek üdvös befolyása alatt a jelen század 3-ik évtizede után a mirigyvész nem csak a Törökországgal szomszédos tartományokból ki volt zárva, hanem nyomai eredeti hazájában is mind inkább-inkább enyésztek.

Az uralkodás legkevésbé sem csinált titkot abból, hogy a határőrség felállításánál egyik főczélja az ország egyetemes véderejét nevelni s hogy szükség esetében a határőrséget az ország határain kívül is használni szándéka.

A székelyek a katonásítás megindítása óta természetesen a haza határán kívüli hadviselés ellen tanusítottak legnagyobb ellenszenvet, s a nemzet kebeléből a királynőhez felhatott különféle feliratok és kérelmek különösen ez ellen szabadkoztak a legvilágosabban, de a legfelsőbb helyről adott válaszok, ámbár máskülönben a folyamodók aggodalmait megnyugtadni igyekeztek, az említett pontot érintetlenül hagyták. A változhatatlan legfelsőbb akaratot tolmácsolta az is, hogy a határőri katonai szabályokban világosan ki volt fejezve, hogy a határőr mindenemű fegyveres katonai szolgálattal köteles, a melyre felsőbb vagy alsóbb rendű előjárói rendelik.

A sulyos kötelesség teljesítése nem sokáig váratott magára. Ugyanis már a legelső és pedig csekély erőfeszítést igénylő, úgy nevezett bajor örökösödési háboru alatt 1778. és 1779-ben úgy az első mint a második székely gyalog határőr ezred egy-egy zászlóaljja Csehországban volt alkalmazva, s mindkettő dicséretes vitézséget tanusított. Különösen az előbbi sept. 2-án Lewin mellett a GILLERN nevet viselő gránátos zászlóalj elleni támadásban vitézül viselte magát.

1779. febr. 1-én ugyancsak az első ezred zászlóalja a pfaffenbergi és mössnigi hadállásnak öt ellenséges zászlóalj ellen való megoltalmazásában tevékeny részt vett. A második ezredbeli zászlóaljból egy század az említett év január havában az ellenségnek a Remetehegyen (Einsiedlerberg) levő sánczait megtámadta, az ellenséget kiverte, a lovasság őrházait felgyújtotta.

A székely huszárezred a bajor örökösödési háboru alatt Csehországban a főhadssereghez volt beosztva. Aug. 20-án egy osztály (Commando) 300 darab marhát mentett meg, melyet az ellenség egy osztálya Branau vidékén rabolt. Ugyanazon hó 25-én Burkersdorfnál az ellenség utócsapatai ellen intézett esetepatében egy osztály ugyanannyi BARKÓ-huszárral egyesülvén homloktámadást tett. October 19-én egy osztály FRÖLICH Szent-György ezredbeli őrnagy által vezetettve jelen volt az ellenség dietersbachi hadállására intézett támadásnál.

Ezen háboruban az oláh gyalog határőr ezredekől egy-egy zászlóalj a Morvaországban felállított birodalmi hadseregnél volt alkalmazva.

A török háboru, melyet II. JÓZSEF uralkodása végén indított, eredetét csekély indokokban, támaszát természetellenes szövetségben találta, s ámbár e részben a régibb idők legtöbb háboruihoz hasonlított, osztrák részről még azon hátrányokkal is járt, melyek a legjobb szándéku, jeles tehetségű, erős akaratú, de egyszersmind csekély gyakorlati ügyességgel felruházott uralkodó vállalataira végzetesen súlyosodtak.

A háboru 1788 tavaszán vette kezdetét.

Az osztrák sereg már a megelőző tél folyama alatt gyülekezni kezdett a török határhoz, melynek hosszában Triesttől Gácsországig öt hadtest ugyanannyi vezénylő tábornok alatt volt felállítva.

A balszárnyon Gácsországban és Bukovinában herceg Szász-Coburg lovassági tábornok, Erdélyben FÁBRIS tábornagy vezényli. A központon a főszeregnél, mely Futaknál állított fel, a császár vette át az összes sereg fővezérségét.

Az erdélyi határőrök az erdélyi és bukovina-moldvai hadtestekbe voltak beosztva, hol a háború első évében az ügyek aránylag legjobban állottak.

1788-ban az első székely gyalog-ezred egy része a Moldvában felállított seregnél volt, május 29-én a foksáni esetepátéban és az említett helység elfoglalásában vett részt; június elején a talmácsi táborba vonult, említett hó 7-én a foksáni ütközetben volt jelen, július 12-én a gimesi szoros vitézül megvédte; 14-én Grosestinél és 16-án Chirastonál egy osztály a tulnyomó ellenség előtt hátrálni volt kénytelen, de sept. 1-én az ojtói szoros oltalmazásánál vitézül viselte magát; az adsudi ütközetben pedig a jobb szárny négyszögében volt alkalmazva.

1789. az első székely határőr-ezred két zászlóalj az ojtói szoroshoz, június hóban ugyanazon két zászlóalj a Moldvában levő hadtesthez rendeltetett és a foksáni csatában a jobb szárnyon vitézül védte magát. Sept. 19-én egyik zászlóalj a székely huszárokat és a császár nevét viselő ezred zászlóalját a Rimna folyó mentében intézett kémszemlénél vitézül támogatta s az ellenséget az említett folyótól és az egész vidékről elűzte; a martinesti csatában is az első székely gyaloghatárőr-ezredbeliek dicséretes bátorság által tüntették ki magokat, 1790-ben pedig a Giurgewo melletti csatában és az említett város ostrománál vettek részt.

1788. a 2-ik székely határőrezred egy része az Orosz ezred egy részével az oláhországi, az említett ezred egy másik része a moldvai hadjáratban vett részt. Az előbbi a tömösi szoros oltalmazásában tüntette ki magát, mártius 24-én nem több mint száz főből álló osztály a sinai kolostor mellett elsánczolt korcsmánál nagy számú ellenség ellen magát vitézül megvédte és teljes rendben vonult a magaslatokra vissza. Ez alatt két század a kolostorban foglalt védő állást s jöllehet a kolostor a törökök tüzétől lángba borult, a székelyek csak akkor vonultak az égő romok közül a tömösi szoroshoz, midőn a törökök 300 halottat hagyva hátra a vidéket oda hagyták. Apr. 14-én a bod-

zai szorosnál kénytelen volt egy század a tulnyomó ellenség elöl hátrálni. Junius elején a 2-ik székely határőrezred is a talmácsi táborba vezéreltetett. Említett hó 14-én a bodzai szorosnál a Malomhegyen két század négyszeggé tömörülve és két szárnyán két szakasz székely huszár által fedezve, miután 3500 török ellenében vitézül védte magát, az ágyuk védvonala mögé vonult.

Aug. 11. éjjelen a többször említett ezred öt, és az Orosz nevet viselő ezred egy százada a bodzai elsánczolt táborban nagy számú ellenség által meglepetve szétszórattott és 339 halottat veszített.

1789 márcziusban a 2-ik székely határőrezred egy zászlóalja a római sánczokhoz vezéreltetett s e zászlóaljából egy század a július 25-én tartott kémszemle alkalmával különösen kitüntette magát.

A török háboruban az oláh határőr gyalogezredek is teljesen osztoztak székely határőr bajtársaik fáradalmaiban s vitéz magatartásában.

Az 1-ső ezred 1788. az oláhországi hadseregnél lévén alkalmazva, febr. 17-én egy osztálya az Olt vizén való hídfo elfoglalásánál tevékeny részt vett és Kineenig nyomult előre. Apr. 20-án egy század, WIELAND százados alatt, egy Orosz-ezredbeli századdal és az oláh önkénytesekkel egyesülve a 10 zászló alatt Rukurból jövő 800 török ellen az oradie-i állást, a töresvári szoros mellett 8 órán át vitézül védte s mindvégig megtartotta. Ugyanazon hó 30-án az említett ezred egy osztálya (Abtheilung) két székely osztálylyal és 120 Orosz-ezredbelivel egyesülve predjali hadállását 1200 török ellen három órán át a legnagyobb vitézséggel megtartotta. Máj. 10-én az ezred egy osztálya egy Orosz-ezredbeli osztálylyal és LIPÓR toscanai herczeg nevét viselő huszárokkal együtt a vulkáni szorost több mint 500 török ellen kitünő vitézséggel védte, de nagyon sokat is szenvedett. Ugyanezen hó 13-án egy osztály (Detachement) egy Orosz-ezredbeli osztálylyal a töresvári szoros mellett a nemojesti csa-

tában vett részt. Junius elején az ezred a talmácsi táborba vonult. Jul. 19-én a római sánczoknál vívott csatában kénytelen volt a CABALLINI százados alatti század egy Orosz-ezredbeli századdal együtt a tulnyomó ellenség előtt hátrálni. Nem több szerencsével vívott az ezred a töresvári szoros mellett Sirmánál és Vallje-Mulierinél, hol aug. 26-án az ellenség erős becsapásánál négy ágyu veszteséggel volt kénytelen visszavonulni. Oct. 7-én egy század a predjáli hadállást védte vitézül és megtartotta. Télen át az ezred a töresvári szorosnál állott.

1789. márcziusban két zászlóalj a vulkáni szoroshoz vezéreltetett s a porcenji ütközetben kitünő vitézséggel viselte magát; végre a giurgewoi ütközetben és ostromban is részt vett.

Az 1788. évnek mindjárt elején a 2-ik oláh határőr-ezred egy zászlóalja Bukovinába vezéreltetett. Két osztály (Division) két század székelv huszárral márcz. 12-én Moldvában Bajáig nyomult; 22-én a rotusáni esetepátóban, az ottani magaslatok megszállásában, apr. 18-án Lárgánál a török tábor bevételében s másnap Jassy elfoglalásában tevékeny részt vett. Az említett zászlóalj egy osztálya május 29-én Bessarábia határán a waslui esetepátóban (Scharmützel) vett részt. Julius 28-án két század 3000 előnyomuló török ellen a strojestjei és rotusáni ut mellett fekvő magaslatokat vitézül megvédte. Aug. 31-én a belisesti i esetepátóban két osztály az alakított négyszögben nagyon vitézül viselte magát. Az adsudi csatában egy osztály a jobb-, más két osztály a balszárny négyszögében foglalt helyet. Octoberben a Moldvában volt zászlóalj Erdélybe tért vissza, az ezred többi része junius elején az erdélyi talmácsi táborba vezéreltetett.

Következő évben, márczius hóban, a 2-ik oláh határőrezred két zászlóalja a töresvári szorosnál foglalt állást. Apr. 9-én öt század a vallje-mulieri-i állás vitéz megoltalmazásában tevékeny részt vett. Sept. 17-én 3 század és 150 vadász (Scharfschütz) Oláhországban a kimpolungi, május 1-én egy zászlóalj a turnuli hadmiveletben vett részt, végre pedig emez

ezred egy osztálya is a giurgewoi csatában és ostrommál volt elfoglalva.

A székely huszár határőr ezred két osztálya (Divisio) 1788. Moldvában altábornagy herczeg COBURG hadtesténél volt. Közülök febr. 29-én egy osztály az Okna város elleni vállalatban vett részt és több foglyot ejtett. Márcz. 12-én egy osztály és a 2-ik oláh határőr-ezred négy százada Bukovinából Moldvába, Baja elévonult. Máj. 29-én egy osztály az ERDŐDY-huszár ezredbeli főhadnagy KOSZTOLÁNYI alatt Bessarábia és Moldva határán a Waslui melletti esetepatében a balszárnyon kitünő vitézséggel viselte magát, s az ERDŐDY-huszárokkal, kik a jobb szárnyon voltak elhelyezve, a JUKUB aga hadtestéhez tartozó 400 spahit a faluból a vizen át kergette. Ugyanezen napon egy század 1-ső székely gyalog-ezredbeli, főhadnagy HORVÁTH által vezéreltetve, a foksáni esetepatében vett részt, több mint 70 törököt megölt, 20-at elfogott, 8 zászlót, egy lófarkat, két dobót, egy trombitát és 20 szekér gabonát zsákmányolt. Jun. 7-én a Foksán melletti második esetepatében az első székely gyalog-ezred egy osztálya (Divisio), az ellenség által lesből megtámadtatva, magát négyszögben oltalmazta s a legsikeresebb támogatásban részesült egy század székely huszár által, mely az ellenséget visszaverte. Hasonló feladatot teljesített egy osztály, aug. 31-én a retischesti-i esetepatében, hol egy század ERDŐDY-huszárral egyesülve visszaverte az ellenséget.

Az adsudi csatában oct. 14-én egy osztály (Divisio), ERDŐDY-huszár főhadnagy KÉRINÓ alatt, a négyszög jobb szárnyán, egy másik osztály FÁBRIS tábornok alatt a balszárnyon foglalt helyet. Ez utóbbi egy osztály ERDŐDY-huszárral egyesülve, rendkívüli bátorsággal verte vissza az ellenséget.

Ugyanezen évben a székely huszárezred két osztálya az erdélyi hegyssorosoknál volt elosztva. Közülök egy osztály apr. 18-án Oláhországban Retisán mellett a Pripora völgyben vívott csatában vett részt. Máj. 10-én a vulkáni hegyssorosnál folyt csatában kénytelen volt egy szakasz (Zug) az ellenséges lovas-

ságra intézett támadásnál a tulnyomó ellenségnek engedni, míg LIPÓT toscanai herczeg huszárok segítségére nem jöttek. Ugyancsak az említett hó 13-án egy osztály (Theil) Onoszgyalog-ezredbeli őrnagy LEYRITZ vezetése alatt, a föresvári szoros mellett a nemojesti csatában volt elfoglalva. A malomhegyi csatában másfél század magát kitűnő vitézséggel viselte. Jul. 14 és 16-án egy osztály 1-ső székely gyalog-ezredbeli, főhadnagy HORVÁTH alatt, a procesteri hegy megvédésével volt elfoglalva.

A katonai vitéz tettek szép napja viradt fel ugyanazon hó 19-én, midőn a római sánczoknál egy szakasz (Zug) ugyanannyi Savoyai dragonyossal EICHELBURG főhadnagy alatt magát oly jelesen védte, hogy JÓZSEF császár által mindkét szakasz külön-külön 50 arannyal jutalmaztatott meg.

1789. márcz. hóban a székely huszár-ezred öt osztálya az erdélyi öt hegyszoros megvédésére osztatott szét. Apr. 9-én a vallje-mulieri-i esetepatében két szakasz (Flügel) a megtámadt hadállásnak támogatására sietett s egyesülve a toscanai herczeg LIPÓT nevét viselő huszárokkal, az ellenséget 258 halott hátrahagyásával űzte vissza. Julius 15-én egy osztály Onosz-ezredbeli, őrnagy LEYRITZ alatt, a tömösi szoros vitéz oltalmazásában vett részt.

Aug. 3-án a bodzai szoros oltalmazásánál három század székely huszár, egy század LIPÓT-huszárral egyesülve, a törököket 400 halott, 2 zászló, 20 szekér, számos vágó marha és körülbelül 200 ló hátrahagyásával verte vissza.

Sept. 17-én egy osztály (Flügel) Oláhországban a kimpolungi hadmenetben vett részt.

Már előbb juniushan egy osztály (Divisio) Moldvába tábornok herczeg COBURG hadtestéhez rendeltetett, ott a foksáni ütközetben SPLÉNYI tábornok alatt a jobb szárnyon kitűnő vitézséggel viselte magát. Ezután a KARACSAI tábornok dandárjához tétetett át. Sept. 19-én az említett osztály a rimnai kémsemlénél, hol a törökök a császár-huszárok közé már behatoltak, ez utóbbiaknak segítségére sietvén, merész megtámadása

következtében az ellenséget visszavonulásra kényszerítette. A martinestii csatában KARACSAI tábornok dandárát az ellenség ismételt támadásai ellen vitéz kitartással védte s az erdőnél állást foglalt janicsárok elleni támadásban minden más csapatok felett kitüntette magát.

Deczember elején egy osztály tábornok herczeg COBURG hadtestével Oláhországba ment.

1790-ben a székely huszár ezred is részt vett Giurgewo ostromában, valamint e városnál június 8-án az osztrákokra nézve kedvezőtlen kimenetű csatában.

Az 1789-ki hadjárat minden tekintetben kedvezőbb volt az előbbinél az osztrák fegyverekre nézve. Mindemellett II. LIPÓT mindjárt uralkodása kezdetén átlátta, hogy helyesen cselekszik, ha a török háborút is elődének megszüntetendő vállalkozásai közé sorozza. Különösen Poroszország kétes magatartása tette ezt szükségessé.

A berlini cabinet ugyanis nem késett NAGY FRIGYES óta ezélul tűzött politikájával közbe lépni. E politika a diplomatia legsikeresebb elvét követte s azon állandó törekvésben pontosult össze, hogy mint ellenség és mint barát egyiránt fölnyit gyakoroljon Austria felett. Az említett két hatalom közt az egyesség a béke helyre állítására 1790-ben július 17-én kötött meg, melyet sept. 29-én az Austria és Törökország közti fegyverszüneti szerződés, 1791. aug. 4-én pedig a sistowi békekötés követett, mely a legesekélyebb határkiegyenlítéseken kívül a belgrádi békekötést újból megerősítette.

Ama nagyszerű nemzetközi küzdelmekben, melyek a mult század utolsó évtizedében vették kezdetöket, legelsöben Austria sietett Poroszországgal egyesülve a harcztérre, megboszulni a királygyilkosságot s mindjárt kezdetben elfojtani a forradalom istentelennek bélyegzett törekvéseit. Nem különben Austria volt egyik legerősebb támasza a kevés félbeszakasztásokkal majdnem 25 éven át folyt háborúnak.

A francia nemzet szellemi tulsulya és kiapadhatatlan

segélyforrásai miatt, valamint a régibb világviszonyok és politikai elvek következtében, az események főbb mozzanatait nem egyes országok küzdelmei, hanem terjedelmes államszövetségek és Európát is tulszárnyaló harezok alkották.

Igénytelen feladatunkhoz képest azon szerény szerep megírására kell szorítkoznunk, mely a nagymérvű küzdelmek közepette az erdélyi 5 határőr ezrednek jutott, s az egész kép legfőbb vonásainak rövid vázolására csak annyiban terjeszkedünk, a mennyiben az az általunk tárgyalt kis részlet érthetővé tételére szükséges.

Az erdélyi határőr ezredek magatartása a háboru sorsára nagyon is alárendelt befolyással bírt, mindamellett nekünk érdekes tudni, mennyire feleltek meg hazánkfiak katonai kötelességöknek és becsületöknek.

Mindjárt a háboru kezdetén ugy a székely valamint az oláh két gyalog határőr ezredből egy-egy erős zászlóalj (Compoinirtes Bataillon) alakíttatott. Ezek az ellenség előtt maradván, a többi rész rendesen az országban hagyatott, az ellenség előtt álló határőr zászlóaljak pedig kiegészítéseket ezredök területéről kapták. E zászlóaljakon kívül azonban a háboru távolabb fekvő színhelyén külön működő erdélyi határőr csapatot is találunk.

1793. sept. 11-én a rondenthali oltalmi támadásnál és visszavonulásnál (Attaque defensive und Rückzug) történt, hogy a székely gyalog zászlóalj egy osztálya BEAUMONT főhadnagy alatt az ellenség jobb szárnyának sánczait megmászta és két ágyut vett el. A legujabb franczia-német háboruból is ismeretes weissenburgi vonal bevételénél herczeg CONDÉ hadtestét Bergzabernnél és Dornbachnál erőlyesen támogatta s az ellenséges hadvonal megvívásában (Erstürmung) jelentékeny részt vett, mire téli szállásra Mainzba vonult, melyet időközben a poroszok a köztársasági sergektől vissza foglaltak.

1794-ben szeptemberben a zászlóalj Wormsnál állott. Octo-

ber 9-én az oggersheimi csatában három század és egy század lovasság vitézül nyomult az említett helységbe.

1795-ben az említett zászlóalj Mannheim szerencsés ostrománál volt elfoglalva, s ez alkalommal annyira kitüntette magát, hogy az osztrák katonai naptárak közleményeiben is állandó helyet vívott ki magának. Az említett erőd több napi erős bombázás folytán került az osztrákok kezére. Dec. 10-én ugyanezen zászlóalj a schwegenheimi hadállást oltalmazta s 13-án a tzippstadti csatában vett részt. 1796-ban Kehl ostromához rendeltetett. Ezen kívül az említett évben a székely gyalog határőrség két százada Krakkó elfoglalásában vett részt. E csapat kétségen kívül nem tartozott a Rajna mellett működő egyesített gyalog székely zászlóaljhoz.

Az egyesített oláh gyalog zászlóalj a háboru kezdetén a székely gyalog zászlóaljjal együtt vett részt 1793. sept. 11-től 14-ig a rondenthali támadásnál és visszavonulásnál, ugy szintén Bergzabernnél és Dornbachnál a Condé herezeg hadteste támogatásában; később oct. 26. és nov. 18-án a brumpti erdőbeli hadállás megoltalmazásánál vitézül tartotta magát. Nov. 21-én Brumptonál az ellenségre intézett bátor támadás folytán Geidersheimba nyomult, decz. 13-án az erdő előtt a Hagenauba vezető ut mellett az ellenség sánczait szétrombolta. 1794. aug. 20-án részt vett a mundenheimi csetepatében és oct. 23-án a Coblenztől a Rajnán át való visszavonulásban az utócsapatok közt volt elhelyezve, ezután helyőrségül Mainzba ment. Innen tevékeny részt vett a zászlóalj nov. 11-én a bretzenheimi, 18-án a weissenauai hadállás és decz. 2-án a zahlbachi sánczok visszavételében. 1795-ben nov. 10-én Ringennél az ellenség visszaszorításán (Delogirung) működött és decz. 17-én a bacharachi támadásnál volt elfoglalva.

1796. sept. 6-án az egyesített oláh határőr zászlóalj az aschaffenburgi hadjáratban és ugyanazon hó 16-án a Lahm mellett Limburg megtámadásában vett részt.

A székely huszárok kezdettől fogva egyik legjelesebb csa-

patját képezték az osztrák lovasságnak, mely, különösen a huszárság, a háboru különböző esélyei közt jó hírnevét a győzedelmes ellenség előtt is mind végig megtartotta.

1793. oct. 13-án Elsassban a lauterburgi vonal bevételénél a székely huszárok az első hadoszlopban voltak elhelyezve, mely Plittersdorfnál ment át a Rajnán. A huszárok átusztattak a Salzbachon s az ellenségből többet levágtak, 80 embert elfogtak. Ugyánazon hó 18-án az Offendorf melletti csatában vitézül viseltek magokat. Oct. 26-án Wantzenau bevételénél három ágyut vettek el; november hóban Fort-Louis ostromában vettek részt.

Említett hó 25-én egy osztály (Divisio) Uttenhofent oltalmazta s az ellenséget vitézül verte az erdőbe vissza. Decz. 1-én a tielhofeni erdő előtti hadállás oltalmazásánál az ellenség visszaverésében a WALDECK-dragonosoknak sikeres támogatást nyújtott. 1794. jul. 31-én egy osztály (Abtheilung) a Rajna mellett a mündenheimi csatában vett részt.

1795. sept. 24-én az osztrák vezénylő tábornok CLAIRFAIT által PICHEGRU ellen nyert handschuhsheimi ütközetben a székely huszárok egy osztálya (Divisio) Wiblingennél a HOHENZOLLERN-vértesekkel egyesülve az ellenséget hátrálásra kényszerítette.

A szerencse kedvezett az osztrák sergeknek a következő évben is, midőn annak vezényletét KÁROLY főherczeg vette át. A legszebb tehetségű fiatal fővezér vitézül állott ellen azon mindkét seregnek, melyek egyike JOURDAN alatt a Lahn folyóhoz, másika MOREAU alatt a Schwarzwaldon át a sváb földre nyomult. Az első előbb Wetzlarnál, majd néhány nappal később 1796. sept. 3-án a würtzburgi heves csatában legyőzve kénytelen volt a Rajnához vonulni vissza. E hadjáratban a székely huszárok aug. 5-én Bapfingennél, valamint sept. 3-án a würtzburgi csatában vitézül tüntették ki magokat. Ez utóbbi csatában 200 székely huszár, ugyanannyi KINSZKY könnyű lovassal, az első támadásnál herczeg LICHTENSTEIN tábornok alatt az ellenség jobb szárnya ellen működött.

Mialatt Austria azon igyekezett, hogy magát a Rajna mellett fentartsa, addig a kezdetben sokat ígért szövetség tetemes változáson ment át. Az ellenség részéről fenyegető veszély ugyanis még nem volt elég nagy arra, hogy a szövetkezett fejedelmek és cabinetek mellékes, önző érdekeit elhallgattassa.

Már 1795 elején Poroszország Austriára féltékenykedve tárgyalásokat kezdett az ellenséggel, melyek a baseli békére vezettek. Ebben nem csak a bal Rajnapart Hollanddal együtt engedtetett át az ellenségnek, hanem egy fegyveres határvonal megállítása által a semlegesnek határozott éjszaki Németország a délitől, hol a háboru tovább folyt, elválasztatott. A többi német birodalmi tartományok is hozzá csatlakoztak a fentebbi békéhez. Toscana már előbb kibékült az ellenséggel.

A szövetség e felbomlása annál nagyobb veszélylyel fenyegette Austriát, minthogy a franczia directorium s annak lángelméjű fiatal tábornoka BONAPARTE Olaszországban és közelebből annak felső részében, a köztársaságra nézve ép oly természetes mint szerencsés harczterét választva, a köztársasági fegyverek tetemes súlyával fordult a számtalan érdektől szétzaggatott félsziget ellen.

Egy évi hadjárat elég volt az ellenállhatatlan tábornoknak, hogy Austriát teljesen megalázza s elébb 1797. april 18-án a leobeni békeelőzetekre, majd ugyanazon évben oct. 17-én a campoformioi végleges békére kényszerítse, mely említést is alig érdemlő kárpótlás mellett Austriát legszebb olasz birtokaitól megfosztotta, a német birodalom irányában a baseli békét újabb veszteségekkel tetézte s ezen kívül még számtalan előnyt biztosított a köztársaság részére. BONAPARTE nem elégedve meg a nyert előnyökkel, az 1797. decz. 9-én létrejött rastadti congressuson kívánt telhetetlen politikájának újabb foglalásokra utat nyitni.

Ily viszonyok közt a campoformioi béke csak igen rövid időre eszközölt nyugalmat. Az újabb coalitioi készülétekre a köztársaság, az elvileg még fenálló béke tényleges megszégésé-

vel, a német birodalom határa megtámadásával felelt; minek következtében 1799 tavaszán a rastadti congressus eredmény nélkül bomlott fel.

A nemzetközi jog és közmorál gyalázatos megsértését, mely a rastadti congressus sikertelen felbomlása után a köztársaság képviselőin a város közelében elkövettetett, melynek következtében a követek közül kettő mindjárt ott meghalt, a történelem még teljesen be nem bizonyított állítása szerint székely huszárok vitték végbe. De lett légyen ez bár igaz, a szennyes tettnek a végrehajtók oly annyira tájékozatlan és alárendelt büntársakul szolgáltak, hogy a felelősség e tettökért őket legkevésbé illetheti.

1799 elején ismét egy coalitio állott a köztársasággal szemben.

A hadjárat kezdete, mely 1799. év tavaszán indult meg, Austriára nézve ugy Német- mint Olaszországban kedvező volt. Az erdélyi határőrség a Rajna mellett osztozott a szerencsés kezdet dicsőségében.

1799. márcz. 20-án az oláh határőr zászlóalj, az ellenségnek Polsternig való visszaverésében, majd a sváb földön Osterachnál és a stockachi szerencsés csatában jelentékeny részt vett, de az utóbbiban sokat is szenvedett. Nov. 8-án a philipsburgi erőd ostrom alóli felmentésében vitézül viselte magát.

1799 május hóban a Rajna melletti Oppenheimnél egy székely huszár-esapat (Detachment) 20 lovasból álló ellenséges zsaroló járatot (Executions-Detachment) megsemmisített. Rastadtnál egy 180 hordóból álló lisztküldeményt foglalt el s vitt Geisbachba. Juliusban egy osztály (Divisio) Offenbachnál foglalt állást, s egy ökörszállitmányt, mely a mainzi várőrség számára volt szánva, vett el. Az említett hónap 28-án egy szakasz (Abtheilung) Höchstnél az ellenségre intézett támadásnál volt jelen. Septemberben négy század a báró ALBINI alatt álló felkelő hadsereghez Höchstbe tétetett át s ugyanazon hó 11-én a francziáknak Heidelbergből történt elvonulása után a városba

bevonult, 23-án pedig Rheingauban, a rüdesheimi csatában, egy osztály a mainzi huszárokkal egyesülten tüntette ki magát.

A francia állam szervezetében e közben véghez ment változás, a consulság megalapítása s BONAPARTE fő consulsága igen alkalmas volt arra, hogy gyorsan véget vessen a második coalitio hadjáratának s több mint egy évtizedre végkép megalapítsa a francia fegyverek dicsőségét, melynek Olaszországban 1800. június 16-án a marengói, Németországban a stockachi, mőskirchi, hochstädti, blentheimi győzelmek s végre a decz. 3-án Hohenlinden-nél megnyert nagyszerű ütközet fényes inaugurálására szolgált.

E hadjárat alatt úgy látszik, hogy a székely gyalog határőrezredeknek nem összesített, hanem több külön zászlóalja vett részt. Részt vett-e a székely határőr-zászlóaljak közül valamelyik a hirneves marengói csatában, erre adatot nem találunk. Az adatok arra mutatnak, hogy azon késlekedésnél fogva, mely NAPOLEON gyors mozdulataival szemben a szövetségeseket oly sok eredménytől fosztotta meg, az osztrák sereg egy részével a székely határőrök is az eldöntés napján a csatatértől távol voltak. Azonban 1800. júl. 12-én az első székely gyalog-ezred egy zászlóalja parancsot kap, hogy altábornagy KUKUSOVICH hadtestéhez, mely Tyrolba rendeltetett, Trientbe vonuljon; később ezen ezred 14-ik számmal neveztetik meg, melynek 4-ik zászlóaljáról megjegyeztetik, hogy a tiszteken kívül 1076 emberről állott.

Másnap a veronai katonai parancsnokság az említett zászlóaljat őrnagy ZILLIK alatt azon rendelettel indítja meg Trientbe, hogy utána való napon oda érkezzenek.

1800. sept. 10-én tervbe vétetett a hadjáratot Tyrol völgyeiből a végett megkezdeni, hogy Brescia elvételét és az ellenség előnyomulását az Oglio-hoz megátolják. Erre a székely határőrezred egy zászlóalja rendeltetett.

1800. sept. 4-én a zászlóaljat vezérőrnagy STOJANOVICH

osztályában találjuk, ki hadosztályával Val Camonica-tól Welschig és Deutsch-Metzig az előcsapati vonalt foglalta el.

1801. elején vezérőrnagy STOJANOVICH dandárával a Piaván átkél s a viz mentében Colalto és San-Salvador közt foglal helyet, mely mozdulatánál találjuk a székely zászlóalját is.

1801. apr. 12-én az említett zászlóalj parancsot kap, hogy Udine mellől Venzonétól, Horvátországba Károlyvárosra menjen, hova a hó 27-én kelle megérkeznie.

Az említett zászlóaljtól kétségtelenül különböző az a zászlóalj, mely apr. 1-én Winzertől Passau mellől Linzbe rendeltetett.

1800. nov. 20-án altábornagy báró VUKASOVICH hadtestéből a székely határőr ezrednek egy zászlóalja a Monte Tonalehoz előcsapatul rendeltetett, hogy az összeköttetést a hadtest többi részével fentartsa.

Ha 1800-ban a németországi harezter felé fordulunk, a székely huszárokat és a székely gyalogság egy másik zászlóalját ott találjuk.

Az említett év június 18-án tábornagy KRAY engedelmet ad alezredes gróf WALMODEN-nek, hogy a kért portyázatot, diverziót, tegye; hogy hova, megírva nincs; de azután legott foglalja el állomását, meghagyatván neki, hogy egy század huszárság Heckingenben maradjon vissza.

1800. július 3-án alezredes gr. WALMODEN, Langkreitzból Hemmau mellől jelenti a fentemlitett tábornagynak, hogy osztályával s abban egy század székely huszárral Langkreitzba megérkezett s hogy tábornok KLENAU-tól azon rendeletet vette, hogy Stadt am Hofba menjen, egy század székely huszárt pedig Nürnbergén át az ezredhez küldjön. E parancs következtében az alezredes is kéri, hogy az ezredhez visszamehessen.

Ugyanazon hó 21-én vezérőrnagy SZENTKERESZTI jelentést tett az ellenségnek a folyó hó 4 és 5-én a Nidda mellett, azután Neu-Isenburgnál történt mozdulatairól, megemlítvén a veszteséget és a magokat kitüntetett egyéneket. Jul. 5-én ugyanis SZOMBATHELYI őrnagy Isenburgnál a francziáktól megtámadtatva,

két század székely huszárral és a Mainz választó fejedelemségi csapatokkal az ellenséget feltartóztatta és állását sikeresen megvédte. Ez alkalommal SZÉKELY kapitány az ellenségre vezénylett roham közben elesett.

Ugyanez alkalommal egy század székely huszár a mainzi választó fejedelem csapatainak támogatására a Majna jobb partján Kelsterbachnál volt felállítva. SZÉKELY halála után HANDEL 2-od százados vette át SZÉKELY századát s Eschelbronn irányában csapatjával utat tört, az ellenségből számosat levágott s egy tisztet és 20 embert elfogott. HANDEL ez alkalommal tanúsított vitéz magaviseletéért kitüntetésre lön ajánlva.

BÁRÓ ALBINI, a mainzi választó fejedelemség korlátnokai, KRAY tábornagyot Aschaffenburgból 1800 aug. 25-én altábornagy báró SYMBSCHEN azon kívánságáról értesíti, hogy a székely huszárokat vezérőrnagy SZENTKERESZTI-vel együtt hagyja még nála.

Az alexandriai fegyverszünet, majd 1801. febr. 9-én a lünevillei és végre 1802. márczius 22-én az amiensi béke volt a rövid hadjárat következménye, mely a köztársaság hóditmányainak s hatalmának növekedésére, a szövetségeseknek pedig az eddiginél még nagyobb megalázására s veszteségeire vezetett.

Az ezen békekötések által létesült helyzet, valamint általában az, mi Európában a lefolyt évtized alatt ugy a háboru, mint a diplomatia terén egy részről a francia állam előnyére, más részről nem csak az európai legitim uralkodók, de több nemzet tetemes sérelmével végbe ment, a legerőszakosb újabb viszontagságok magvát hordozta magában. A béke csupán egyik fél teljes leveretésével tarthatott állandóságra számot.

NAPOLEON-nak 1804. decz. 2-ikán császárrá emelkedése az évtizeden át folyton erősödött francia állam erejét az eddiginél még szorosabban összpontosította s a föld eddig ismert legnagyobb katonai lángelméje és egyik legügyesebb uralkodója kezei közé tette. A császárság fénye, nagyszerűsége tetemes befolyással volt a francia nemzet ereje, önérzete felhangolására, mely

a végbe ment változások által hiúságát oly annyira kielégítve találhatta.

Európának ez érdekekkel szemközt álló, sokképen megalázott, de erejéből még ki nem fogyott nagyobb részében úgy az uralkodók, mint a népek átláthatták s valósággal átlátták, hogy vagy megsemmisíttetésre vagy élet-halál harezra kell magokat elszánni, s midőn ez utolsót választották, csak az önfentartás felzaklatott hatalmas ösztönét követték, bár ez még akkor sem volt elég erős, hogy a külön vált és mellékes hasznot leső érdekeket elhallgattassa s az uralkodókat és népeket a közellenség ellen szilárdul egyesítse.

Az említett viszonyok közt a kedvező alkalmak a háboru megkezdésének döntő okait képezték, s a békekötések csak rövid, több kevesebb tartamu fegyverszünetekül szolgáltak. A természetes állapot a háboru volt.

A harmadik coalitio létre jött, de annak szétépésére NAPOLEON-nak egy újabb rövid, de az eddigieket dicsőségével tulszárnyaló hadjárata elégséges volt.

1805-ben a francia császárnak a leggyakorlottabb tábornokok által vezénylett hadai hét hadtestben s a legtöbb németországi fejedelmek által támogatva özönlötték el déli Németország különböző tartományait, hogy veszélyes csapásukat Austria szívébe intézhessék. Donauwörthnél átkelvén a Dunán már octoberben a Duna mindkét partjának urai voltak. A werdingeni, gүнzburgi és elchingeni vesztett csaták után Ulm őrizetével együtt capitulált. Az osztrák és orosz sergek, nem véres összeütközések nélkül, hátrálni voltak kénytelenek, s a veszélyes ellenség fenyegetőleg közeledett a Duna hosszában az osztrák határokhoz. E szorongatott helyzetben az orosz hadvezér KUTUSOFF érzékeny csapást intézett ugyan az ellenségre Dürrensteinnál és Steinnál, a nélkül, hogy e győzelem Bécs elfoglalását megakadályozhatta s az ellenséget diadalmenetében meggátolhatta volna. A francia szövetséges sergek a nyert előnyökön felbátorodva s tömérdek zsákmánynyal megterhelve

folytonos esetepáté közt követték az egyesült osztrák-orosz sereg Morvába. Itt Auszterlitznél 1805. decz. 2-án ment végbe a három császár közt a véres ütközet, midőn a téli fényes nap NAPOLEON egyik legragyogóbb diadalát világította meg.

Austria a pozsonyi békekötéssel 1805. decz. 26-án újabb tetemes veszteségek árán vásárolta meg a rövid tartamu békét.

Az auszterlitzi csatában a balszárnny előesapatánál az első szekely gyalogezred két zászlóalja, valamint a 2-ik ezrednek is két zászlóalja, mind két ezredből külön-külön 1300 legény, volt jelen s a legdicseretesebben viselte magát.

Nem több szerencse követte Austria második hadjáratát 1809-ben. NAPOLEON-nak 1806/7-ben Porosz- és Oroszországellen folytatott háboruja Poroszországot teljesen földre sujtotta, Oroszországot szövetségeseitől elkülönítette, a NAPOLEON-ra nézve nyugtalanítólag fejlődő spanyol események pedig az életerős viadorra zsibbasztó hatással még kevésbé voltak.

Ily viszonyok közepette Austria elszigetelve állott, de a megaláztatás, valamint a még nagyobb veszély feletti bizonytalanság, türehetetlen lett rá nézve, s uralkodás és nép-kedvet érzett inkább az önsegély erőfeszítését kísérteni meg, mint folytonos aggodalmak közt várni be az előbb-utóbb bizonynyal bekövetkező újabb válságot.

Az ettől való aggodalomra majd minden nap új meg új indokot szolgáltatott. NAPOLEON ugyanis kibékült ellenségeitől nem csak békében maradt, hanem szolgálai engedelmességet, határt nem ismerő nagyravágyó terveinek kész előmozdítását követelte tőlök, s e részben a legkisebb határozatlanság vagy hanyagság a követeléseiben határtalan barátság felmondására szolgált okul.

A háborút kezdő fél 1809-ben Austria volt.

A legjogosabb méltatlankodástól, a legszebb lelkesedéstől áradozó államnyilatkozatok, kiáltványok bocsáttattak szét. A birodalom népeinek, a hadsereg szellemének fokozására, harczvágya élénkítésére minden meg lön téve; a magyarországi nemesi felkelés igénybe vétetett, Erdélyben készen állott, Tyrol-

ban népfelkelést rendeztek, a hadi készüléteket a legdicséreteseb erélyvel megtették: de mindez semmit sem segített. NAPOLEON, Württemberg, Bajorország és a rajnai szövetség uralkodói által erélyesen támogatva, ismét szokott gyorsaságával nyomult a Duna mellett lefelé. Az osztrákok a Hausen vagy Taunnál, Abendsbergnél, Landshutnál, Eckmühlnél, Regensburgnál hátrányukra vívott csaták folytán kénytelenek voltak az Inn mögé vonulni. A fel nem tartóztatható ellenség, mint 4 évvel előbb, ismét Austria szívébe nyomult s már május 23-án győzelmesen vonult a birodalom fővárosába. Az aspern-esslingeni csatában, május 21 és 22-én, a győzelem eldöntetlen maradt. A kimerültség mindkét részről rendkívüli volt s NAPOLEON legelsőben ingadozóvá lett hadi szerencsáját újból megkísérteni előbb nem merte, mint midőn egy jelentékeny franczia hadsereg Tyrolból Magyarországra nyomult, János főherceget és a magyar felkelő serget június 14-én Győrnél tönkre verte és Bécsnél a franczia sereg zömével egyesült. Csak ekkor keltek a francziák ismét a Dunán át s kényszerítették a wagrami igen véres csata után júl. 5 és 6-ikán KÁROLY főherceget visszavonulásra.

Az 1809-ki hadjárat nem kevésbé vette igénybe az erdélyi határőrezredeket, mint a majd 20 éven át rövidebb-hosszabb szünettel folyt eddigi háborúk egyes episdjai.

Az utóbbi hadjárat alatt a csaták fő színhelyén, a Duna mentében, határőreinket ugyan hiában keressük, de jelentékeny rész jutott nekik a lengyelországi hadjáratban, mely a felső olaszországgal együtt a küzdelmek mellékes színhelyét képezte. A lengyelországi hadjárat nem volt ugyan gazdag fegyvertényekben, de számos családfőnek és munkaképes családtagnak a hazától távolléte miatt érzékeny áldozattal sujtotta polgártársaink tetemes részét.

A tilsiti béke a varsói herezetség felállításával által Austria szomszédságában egy sokképen ellenséges államot teremtett s Oroszországot a franczia szövetséghez kötötte. NAPOLEON-nál továbbá nem hiányzott sem a belátás, sem a mód arra, hogy az

oroszzsal kötött szövetséget Austriára nézve minél fenyegetőbb alakban tüntesse fel. A mondottak elég bő okot szolgáltatottak arra, hogy Austria az új háboru kezdetekor észak-keleti határa megoltalmazásáról gondoskodjék.

A 7-ik osztrák hadtest ESTEI FERDINÁND kir. herczeg vezérlete alatt Gácsországban foglalt állomást.

Lovassági tábornok gróf BELLEGARDE-nak, — ki az 1-ső és 2-ik hadtestet, melynek Csehországból a Duna balpartján kell vala működni, vezénylette, — Krakkóból, febr. 27-ről kelt tudósításában a 7-ik hadtesthez rendelt erdélyi határőrök menetterméről a következőket találjuk:

Az 1-ső gyalog székely határőrezred 1-ső zászlóalja márcz. 24-én érkezik Körtvélyesre és apr. 4-én Krakkóba. A 2-ik székely gyalog határőrezred 1-ső zászlóalja márcz. 20-án érkezik Béltekbe (Szathmár megyében) és apr. 7-én Krakkóba. Az 1-ső oláh határőrezred 1-ső zászlóalja is márcz. 20-án érkezik Béltekbe; a további állomás nincs megjelölve. A 2-ik oláh határőrezred 1-ső zászlóalja márcz. 7-én érkezik Béltekbe, a nélkül, hogy további állomása megjelölve volna.

A székely huszárok 8 százada márcz. 31-én érkezik Dukába és apr. 10-én Krakkóba.

Ezen határőresapatok közzül a nyolcz huszárszázad a DIENERSPERG hadosztályához és ennek vezérőrnagy GERINGER alatti dandarához, a két székely gyalog zászlóalj pedig a SCHMURROTH-hadosztály MOHR dandarához tartozott.

1809. márczius 5-én a határőresapatok iránt a következő további elhelyezési rendelet tétetett. A DIENERSPERG-hadosztály 6 székely huszárszázaddal szállja meg Krakkót, ugyanazt tevéen a GERINGER vezérőrnagy alatti két székely gyalog határőrzászlóalj, ugy szintén a BRANOVÁČKY-dandár hasonlólág két erdélyi oláh határőr-zászlóaljjal.

A megnevezett csapatok egy részének elöhaladásáról később a következő adatokat találjuk: 1809. márcz. 21-én a 8 székely huszárszázad Erdélyből megindulván, 26-án Nagy-Károlyba

érkezett. Ugyancsak márczius 21-én két székely gyalog zászlóalj hagyván el Erdélyt, apr. 13-án Gácsországban Duklánál állapodott meg. Apr. 20-án a székely huszárezred ezredesi osztálya Mogielniczáról (lengyel város, délnyugatra Varsótól) utnak indulván, a hó 23-ra Tarczyna ért (a varsói kormányzó-ságban).

Apr. 23-án FERDINÁND herczeg Varsót, ugyanaz nap, melyen KÁROLY herczeg Regensburgból kivonulni volt kénytelen, bevette, de ezzel az osztrák sergek hadi szerencséje Lengyelországban forduló pontjához ért.

Varsó bevétele után mindjárt harmadnap e város mellett egy előrsi összecsapás az osztrákokat előnyös állásuktól fosztotta meg. DOMBROWSKY seregével Posen tartományában az osztrákok elébe ment; PONIAŁOWSKY herczeg a Bug bal partján összpontosított állást foglalt el s ez által Varsó erődét Prágát szemmel tarthatta, és egyszersmind Gácsország határát fenyegette. A gorai hídfőnek bevétele a Vistula jobb partjának birtokába helyezte őt. A lengyel tábornok gyorsan Gácsországba nyomult s május 14-én Lublinba bevonult. Csakhamar május 18-tól 24-ig Sandomir, Zamosk, Jaroslaw feladta magát; végre az ellenség Lemberget is bevette.

Hasonló szerencsével nyomta vissza DOMBROWSKY az osztrákoknak Posenbe nyomult csapatait. Ekkor DOMBROWSKY egész erejével az osztrák főserg ellen fordult, melynek főhadi szállása FERDINÁND herczeggel együtt folytonosan Varsóban volt. Az osztrákok Thornnál eredmény nélkül megkísérelt ellenállás után kénytelenek voltak hirtelen visszavonulni. A főherczeg június 6-án Varsót is odahagyta, melyet a lengyel sergek elfoglaltak. A főherczeg ezután Gácsország visszafoglalását újból megkísérelte. A sandomiri erődöt sikerült neki többszöri roham után visszavenni és Lemberget ismét megszállta. A Sandomirba való bevonuláskor az opatovi kapunál a diszszorfolat a székely huszárezred képezte. Az osztrákoknak Lemberg-nél és Sandomir-nál kivívt győzelmök feletti öröme nagyon rövid

tartamu volt. Az előbbi várost ugyanis a lengyelekkel egyesült oroszok kevés nap múlva visszafoglalták s az osztrákok a szétrombolt Sandomirt odahagyni voltak kénytelenek. A főherceg nem tehetett egyebet, mint hogy visszavonulásról gondoskodjék, annál is inkább, mivel a lengyel sereg hova-tovább több erősítést nyert, herceg GALIZIN egy orosz hadtesttel Gácsországba nyomult, s az osztrák sereg, mely 12,000 főből állott, a nagy túlsúlynak megfelelni képtelen volt. Az osztrákok végre jun. 13-án Krakkót is odahagyták s a főherceg Magyarországra vonult vissza.

A fentebbi hadmiveleteknél az erdélyi határőröknek a következő feladat jutott.

Április 24-én a székely huszárok 3-ik osztálya Gorán át, vezérőrnagy MOHR vezetése alatt, mint előcsapat a Vistula jobb partjára kelt át.

Másnap a székely huszárok első osztálya oda lőn utasítva, hogy Sierocknál vagy Modlinnál a sereg jobb szárnyát, hol négy hét fontos taraczk (Haubitz) volt felállítva, fedezze; ugyane napon a székely huszárezred őrnagyi osztálya parancsot kapott, hogy a Varsó és Blonie közötti utat szállja meg, hova május 1-én meg is érkezett.

Apr. 26-án Karczewből MOHR vezérőrnagy SCHNURROTH altábornagynak jelenti, hogy a székely huszárezred egy osztálya a táborba megérkezett.

Apr. 29-én a GERINGER-dandárba beosztott őrnagyi osztálya a székely huszárezrednek a sereg jobb szárnyán és a Vistula melletti uton előrsi állást foglalt el Szekanowtól Burakowig.

Május 6-án egy székely huszárosztály (Divisio) gr. KÁL-NOKI vezérlete alatt a Vistula mentében Glusztól Burakowig állást foglalt. Az egyik század SALAMON kapitány, a másik KERESZTES kapitány alatt, összesen 246 legényt számlált.

Máj. 15-én egy huszárszázad, tábornok BRANOVATZKY-t Gorába kísérte, hogy ott a nádor-huszárok egy századát felváltsa.

Május 27-én NEYPERG ezredes Varsóból jelentést tesz, hogy

elhatározta magát a székely huszár-ezred hat századával Jeziernába (Gácsországban, Tarnopol mellett) menni, mivel azon meggyőződésre jött, hogy az ellenség ágyuival szemben a hajókat a Vistulán tovább nem tarthatja meg.

Junius 5-én a sandomiri összeesapásnál a huszár-ezrednek két fogoly és két sebesült vesztesége volt.

Jun. 6-án jelentés tétetik az obrazovi táborból, hogy egy Sandomir elleni kémszemlében egy ember és egy ló elesett, két ember és hat ló megsebesült.

Jun. 8-án jelentés érkezett a főhadiszállásra, hogy a székely huszárezred azon századának, mely Warkánál állott, lovai annyira elsatnyultak, hogy Swidrybe volt kénytelen vonulni. E századból három szakasz (Zug), — folytatja a jelentés, — junius 7-én Warkánál MAURER és AMBOI kapitány alatt mindazt megtette, a mit egy teljesen kiképzett lovasságtól kívánni lehet; 10 huszár veszteséggel ugyanis az ellenséget oly keményen visszaverte, hogy Bruszától Bialobrzig volt kénytelen visszavonulni.

Jun. 11-én a székely huszárok egy osztálya a sulkowska-wolai csatában vett részt.

FERDINÁND főherczeg eltávozása után az erdélyi határőrök még tovább is Gácsországban maradtak. Junius 30-án ugyanis a székely gyalogezred a slawkowi csatában vett részt. Az említett ezred egy százada előörsön egy halottat és 5 sebesültet veszített, s BENKE százados, VEINZIRL főhadnagy és HERRMAN zászlótartó kitüntették magokat.

Augustus 7-én a GERINGER-dandárral a huszárok két százada a jablonkai szoros megszállására rendeltetett.

Ugyanezen évi sept. 28-ról jelentés kél, mely szerint a 2-ik székely gyalog határőrezred két zászlóalja és a huszár-ezred 2 százada Gácsországba BELLEGARDE tábornagy hadtestéhez EYRMAN tábornok hadosztályához a GERINGER dandárába indítottatott. Nov. 19-éről továbbá egy tudósítást olvasunk, mely szerint a székely gyalog határőr-ezred 4 százada MOHR vezér-

őrnagy alatt a gdowi uton Rzeszow irányában az oroszok után nyomult és a székely huszárok útjokat Horodeszkowba vették.

Az osztrákokra nézve minden oldalon szerencsétlen kimenetelű háboru 1809. oct. 14-én a bécsi békére vezetett. E béke Austria birtokát 2000 □ mértfölddel és 3.000.000 lakossal apasztotta. A veszteség nagy része a lengyel tartományokra esett, s a varsói herezegség s Oroszország osztoztak meg a nyeremény felett.

A bécsi békekötéssel a francia császárság diadala s nagysága tetőpontjához ért. E nagyság NAPOLEON személyében volt öszpontosítva. Több jellemmel, az emberi jogok és az igazság helyesebb méltánylásával, ily széditő magasságra ő soha sem jut vala, de a helyzet veszélyes ingereinek, az önzésnek, öntúlbecsülésnek és kielégíthetetlen diadalszomjnak ellenállni nála sokkal jellemesebb ember is bajosan lett volna képes. NAPOLEON 1809-ig leghatalmasabb ellenségeit is könnyen legyőzte és eltiporta; ez év után ő lett magának legveszélyesebb legyőzhetetlen ellensége.

E nagyság hanyatlásának ivkörét kísérni, leírni távol esnék szerény feladatunktól. Lássunk azonban a világtörténelmi mozzanatokból ezután is annyit, mennyi szükséges, hogy tárgyunknak a főbb eseményekkel való összefüggését megjeleljük.

1812-ben az oroszországi nagy hadjáratban NAPOLEON Austria részéről 30,000 főnyi segédesapattal megelégedett. E sereg nem osztozott a nagy sereg szerencsétlenségében. Erdélyi határőreink az 1812-ki hadjáratban nem vettek részt.

1812. apr. 15-én nagy-szebeni kelettel határőreinknek következő elhelyezési kimutatását olvassuk:

Az 1-ső oláh ezred első zászlóalja Hátszegen, a 2-ik zászlóalj Orláthon.

Az 1-ső székely gyalogezred 1-ső zászlóalja Csík-Szeredában, a 2-ik Gyergyó-Szent-Miklóson.

A 2-ik székely gyalogezred 1-ső zászlóalja Brassóban, a 2-ik zászlóalj Kézdi-Vásárhelyt.

A székely huszárezred 8 százada közzül kettő Medgyesen, két század Sepsi-Szent-Györgyön, 2 század Segesvártt, 1 század Szépmezőn, fél Déván, fél Szászvároson.

1812. júniusban a 2-ik oláh ezred Bukovinában állott.

1812. aug. 23. Szebenből altábornagy STIPTICS értesíti a főhaditanácsot, hogy miután Erdély minden lovasság nélkül van, úgy rendelkezett, hogy a székely huszárezred egy százada multhatatlanul Erdélyben maradjon s egyszersmind a nem mozgósított osztály (Divisio) fele részben lóval láttassék el, fele részben a nélkül hagyassék.

1812. aug. 31. Bécsből a főhaditanács az erdélyi főhadi parancsnoknak megrendeli, hogy miután Moldvában Chotinnál orosz hadtest állíttatott fel, vezérőrnagy báró SZÉCHEN az 1-ső és 2-ik székely határőrezred 2 zászlóaljával Beszterczére vonuljon.

1812. sept. 7-ről Csernovitzból kelt jelentés szerint a b. NOVÁK altábornagy vezérlete alatt Bukovinában álló hadtesthez a 2-ik oláh határőrezred két zászlóalja is tartozott, valamint egy székely gyalog zászlóalj is várattott oda.

1812. decz. 26-án Lembergől kelt elhelyezési tudósítás szerint tábornagy 15-ik HENRIK REUSZ-PLANEN herceg tartalékhadtestéhez Galicziában a SZÉCHEN-dandár is tartozott, melybe az 1-ső székely gyalogezredből két zászlóalj és a 2-ik oláh gyalogezredből is 2 zászlóalj volt beosztva.

A fentebbiek szerint tehát 1812-ben határőreink nagy része tűzhelyétől ki volt mozditva. Egy rész a sorkatonaság hiánya miatt bent a hazában tett sorkatonai szolgálatot, a másik pedig a birodalom szomszéd tartományaiban volt elhelyezve.

1813. január 4-én Lembergől kelt menetparancs elrendelte, hogy a NOVÁK altábornagy hadosztályában a SZÉCHEN-dandárhoz tartozó, és 1812. decz. 30-án Csernovitzból megindult 1-ső zászlóalja az 1-ső székely gyalogezrednek, 1813. január 12-én Gácsországba Brzczánba és Zborowba érkezék.

Az 1-ső székely gyalog határőrezrednek 1813. jan. 2-án

Károly-Fehérvárról elindult 2-ik zászlóalja febr. 2-án érkezett Kozovába és Zborowba; a 2-ik oláh határőrezred két zászlóaljának, jan. 4-én indulva Beszterczéről, azon hó 11-én kellett megérkezni Podhaycebe, Monaszterzyskába és Baryczba.

1813. jan. 8-án Szucsavából kelt elhelyezési kimutatás szerint az 1-ső oláh ezred törzskara Csernovitzban volt; az 1-ső zászlóalj, mint mirigyvész elleni őrvonal, a Dnieszter és Pruth közt volt felállítva, a 2-ik zászlóalj Szereth vidékén foglalt téli szállást.

A 2-ik székely határőrezred főhadi szállása Szucsavában volt; az első zászlóalj, mint mirigyvész elleni őrvonal, Szucsava és a Pruth közt foglalt helyet; a 2-ik zászlóalj Szucsavában vezérőrnagy SPLÉNYI dandárához tartozott.

A székely huszár-ezred 6 százada közül kettő Szucsaván és környékén, két század Csernovitzban volt elhelyezve.

1813. jan. 31-én Lembergől kelt elhelyezési táblázatban, a REUSZ herceg alatt álló tartalék-seregben az első székely gyalog határőrezred 2 zászlóalja 1953 legénnyel Krystianpolban és ennek környékén volt előőrson, vezérőrnagy báró LEDERER alatt; főhadiszállás Brodi; a 2-ik oláh határőrezred 2 zászlóalja, mely 2156 emberből állott, Brodiban és az előőrskön foglalt helyet.

1813. apr. 1. Galicziában a táborszernagy XV. HENRIK REUSZ herceg vezénylete alatt álló tartaléksereghez altábornagy NOVÁK hadosztályához és a MIELERBEN és LEDERER dandártábornok dandárához tartozó erdélyi határőrezredek következőleg voltak elhelyezve: A 2-ik oláh ezrednek két zászlóalja Lembergben állott; e két zászlóalj előcsapatul a Vistula mentét foglalta el a Wisloka befolyásáig.

Az 1-ső székely gyalogezred két zászlóalja a Vistula mentében állítottatott fel a Wisloka beömlésétől a Dunajecz torkolataig előcsapatként.

1813. apr. 4. Lembergől érkezett menetrend következtében a NOVÁK-hadosztály vezérőrnagy LEDERER alatt álló dandá-

rából a 2-ik oláh ezred két zászlóalja parancsot kapott, hogy Brodiból kivonulván, említett hó 26-ikára Kolbuszowba s onnan tovább menjen, ugyanekkor az első székely gyalogezrednek a SZÉCHEN-dandárhoz tartozó két zászlóalja parancsot kapott, hogy april 10-én Krystianpolból kiindulván, e hó 27-én a dandár törzsállomására érkezzék Radomislbé.

1813. april 24-én Lembergben altábornagy báró NOVÁK hadosztályának menetrendje következőleg volt megállítva: a vezérőrnagy SZÉCHEN-dandárában lévő 1-ső székely gyalog határőr-ezred két zászlóalja april 30-án indul el Radomislből és május 3-án érkezik meg Bochniába; a 2-ik oláh gyalog határőr-ezred két zászlóalja pedig báró LEDERER vezérőrnagy dandárával aprilis 30-án indul el Kolbuszowból és május 8-án érkezik Bochniába.

Az 1-ső oláh határőr-ezred 1-ső zászlóalja altábornagy RADIVOJEVICS hadosztályával, és vezérőrnagy b. SPLÉNYI dandárával, apr. 30-án indul Csernovitzból, és május 17-én érkezik Jaworowba. A 2-ik székely gyalog határőrezred két zászlóalja, összesen 2216 ember, apr. 30-án indul el Radautzból és május 27-én érkezik Janowba. A székely huszárezred hat százada, számszerint 727 ember, május 1-én indul el Szucsavából és május 22-én ér Grodekbe.

1813. május 20-án a Zakrzewből kelt elhelyezési rendelet szerint a 2-ik oláh határőrezred (17-ik számú) két zászlóaljjal LENK ezredessel, KAPSCHERMET és STHVISTINSKY őrnagyokkal, összesen 2253 emberrel, a tarnowi és bochniai kerületben Bogumiloviczen és vidékén állomásozott.

1813. máj. 21-én Szezepanowból a bochniai kerületből kelt elhelyezési jegyzék szerint a SZÉCHEN-dandárban az 1-ső székely gyalog határőrezrednek BETZMAN ezredes alatt 2181 emberrel Szezepanowban volt főhadiszállása. Az első zászlóalj FÖLDVÁRI őrnagygyal Okuliceban és környékén, a 2-ik zászlóalj MITTROVICH századossal egy meg nem nevezett kincstári uradalomban állott.

1813. jun. 1-én a táborszernagy herczeg REUSS alatt álló hadtesthez és RADIVOJEVITS altábornagy osztályához és vezér-
 őrnagy VLASSICS dandarához tartozó székely huszárezrednek
FIKWEILER ezredes alatt álló 5 százada, 760 emberrel, Uscie-Sol-
nében és annak vidékén állomásozott. Alezredese volt REI-
 NISCH, őrnagy gr. KÁLNOKI. Továbbá vezérőrnagy b. SZÉCHEN
 dandarával, melynek főhadiszállása Woyniczben volt, a 2-ik oláh
 ezred két zászlóalja 2215 emberrel Zakrezewben állott. Altábor-
 nagy b. MAYER hadtestében b. PICCARD Bochniában állomásozó
 dandarában az 1-ső oláh határőrezred két zászlóalja 1057 ember-
 rel Prosoykyban állott; végre a Niegowiceben állomásozó vezér-
 őrnagy SUDEN dandarában ugyanott állott a 2-ik székely határ-
 őrezred két zászlóalja, 2144 emberrel DIRÉKY ezredessel, az első
zászlóalj RIEBEL őrnagy, a a második BENKE őrnagy alatt.

1813. jan. 9 Wadowiczéről altábornagy Novák rendeli,
 hogy a 2-ik székely gyalogezred a Gdowról Wielieskába menő
 ut mentében táborozzék.

Jun. 23. 1813. Wadowiczéből Novák altábornagy és osztály-
 tábornok báró WIMPFEN vezérőrnaggyal és dandárnokkal a
 főhadi tanács azon parancsát közli, hogy dandarával, melyhez
 a 2-ik székely ezred is tartozott, a Magyarországon felállítandó
 2-ik tartaléksereghez menjen.

A nagy catastrophá, mely NAPOLEON-t Oroszország zord
 égalja alatt érte, nem csak közelebről megtámadott ellenfelét
 bátorította fel a megtorlásra, hanem jobb sorsuk iránt reményt
 ébresztett mindazon hatalmasokban, kik a világhódítótól jogaik-
 ban, sőt tényleges javadalmaikban kisebb-nagyobb károsítást
 szenvedtek.

Legelsőben a porosz király fogott kezét az oroszszal, ezt
 követte csak hamar a német nemzet zöme is; de, kivéve a
 poroszt, a német birodalom legtöbb fejedelmeinél még élénkebb
 volt a NAPOLEON büvös hatalmától való félelem, mint sem az
 eddig történtek után újabb bátorítás nélkül tőle félrevonulni
 merészelték volna.

Austria a családi viszony által is ösztönöztetve előbb a közvetítő, a békeszerző szerepét kísértette meg: de miután a pläswitzi fegyverszünet, valamint a prágai fejedelmi összejövetel, célra nem vezetett, 1813 aug. 12-én az osztrák császár is megizente a háborút NAPOLEON-nak.

Mennyire tartotta szükségesnek Austria, hogy a háboru esélyeire készen legyen, megtetszik abból, hogy FERENCZ császár a fentemlitett hadüzenet előtt már 3 hóval, máj. 10-én parancsot adott, hogy a Csehországban levő osztrák hadsereg 120.000 emberre emeltessék.

Ugyanazon napon a bécsi haditanács elnöke tábornagy gr. BELLEGARDE tudósítja tábornagy herczeg SCHWARZENBERGET a Gácsországban állomásozó figyelő sereg felosztása iránt. E sereghoz tartozott altábornagy MAYER hadosztályában, vezérőrnagy SUDEN dandárában, a 2-ik székely határőrezred két zászlóalja, valamint vezérőrnagy PICCARD dandárában az 1-ső oláh határőrezred egy zászlóalja; továbbá altábornagy RADIVOJEVITS hadosztályában, gr. SZÉCHEN dandárában, az első székely gyalog határőrezred két zászlóalja és a 2-ik oláh gyalog határőrezred két zászlóalja, végre VLASSITS vezérőrnagy dandárában a székely huszárok hat százada.

1813. jun. 26-án ő felségének főszárnysegéde KUTCHERA jelenti altábornagy gr. RADEZKY-nek Gitschimből, hogy a cs. kir. első tartalékhadtest Csehországba, jelesen az 1-ső oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja június 19-én Kardasch-Rzeczicz-be (a tábori kerületben), továbbá az első székely gyalog határőrezred két zászlóalja június 17-én Jamnitzba, valamint a székely huszárezred 6. százada Datschitzba és Lukaweczbe megérkezett, végre a Csehországban álló 2-ik tartalékhadsereghez mozgásban lévő csapatok közt találjuk a 2-ik székely határőrezred két zászlóalját, mely jun. 14-én Nagy-Szombathba és a 2-ik oláh határőrezred egy zászlóalját, mely jun. 17-én Neustadtba volt érkezendő.

A csehországi hadseregnek 1813. június 1-én kelt hadi

rendje szerint a balszárnyon lovassági tábornok gr. KLENAU alatt, altábornagy báró MESKÓ könnyű hadosztályában, BAUMGARTEN vezérőrnagy dandárában, egy zászlóalja volt az 1-ső oláh határőrezrednek. Vezérőrnagy herczeg REUSS alatt altábornagy FRESNEL hadosztályában is, vezérőrnagy SUDEN dandárában, az 1-ső székely gyalog határőrezred két zászlóalja és 6 század székely huszár volt.

1813. aug. 30-ról Marienbergből lovassági tábornok gróf KLENAU herczeg SCHWARZENBERG altábornagynak jelenti, hogy említett hó 27-én Kommutauba intézett menete közben ellenségre talált, s hogy Steinbachnál Drezda irányában egy kis összecsapás történt, melyben az oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja is részt vett, s hogy altábornagy báró MESKÓ és vezérőrnagy SZÉCHEN, kik igen messzire merészkedtek, az ellenség által elfogattak. Az összecsapásnál az oláh zászlóalj mindössze 155 embert vesztett.

A négy nappal később kelt csatarendben egyéb új nem fordul elő, csak hogy altábornok báró MOHR veszi át az elfogott MESKÓ altábornagy hadosztályát.

Szárnységéd őrnagy gróf THURN 1813. sept. 29-ről jelenti, hogy a megelőző napon Altenburgnál és Zeitznél vívott csatában az 1-ső gyalog határőrezred is jelen volt, jelesen annak egy százada csatárláncezul volt alkalmazva.

Vezérőrnagy báró PAUMGARTEN-nek oct. 11-ről tett, és az említett hó 3 és 4-én Hohenfichte és Flöhe közt vívott csatára vonatkozó jelentése szerint ez alkalommal az 1-ső oláh határőrezred egy zászlóalja is tűzben volt, s ellenére a tulnyomó ellenség támadásainak, úgy ezen fontos állás, valamint minden többiek meg lőnek oltalmazva; e zászlóaljból kitüntette magát PETTENEK őrnagy és segédje Nosz.

De kisérjük hazánkfiait a lipcei csatátérre, hol két részről fél millió harczos találkozott s hol oct. 16-án és egy kis felbeszakítással azt követett két napon, a világtörténelemben egyik legfontosabb és legnagyobb csata vívatott.

A Liebertwolkwitznél és Seifershaunál vívott csatáról oct. 16-án tett tudósítás szerint az első oláh határőrezred zászlóalja 3 halottat, 34 foglyot, és 10 meg nem találtat veszített zászló-tartón alól. A rothenburgi főhadiszállásról oct. 17-én kiadott csatarend szerint lovassági tábornok báró FRIMONT hadtestében, altábornagy FRESNEL könnyű hadosztályában és vezérőrnagy gr. HARDECK dandárában, volt a székely határőr ezrednek is két zászlóalja; továbbá altábornagy báró SPLÉNYI lovassági tartalék-osztályában, MINETILLO dandárában, a székely huszárok hat százada.

Vezérőrnagy PAUMGARTEN-nek a lipcei ütközetről 1813. oct. 18-ról tett jelentése szerint Holzhausen falu megrohanásánál és bevételénél az 1-ső oláh határőrezred is részt vett és ez alkalommal a zászlóalj őrnagy PETTENEG hidegvérűsége, elhatározottsága és csapatjának vezénylete által a legdicsérete-sebben tüntette ki magát.

Az említett csatában szenvedett veszteségekről tett jelentés szerint az első oláh határőrezred holtakban egy tisztet és 8 embert, sebesültekben egy tisztet, 63 embert és meg nem talál-takban 3 embert veszített.

Altábornagy gr. FRESNEL-nek Mainai-Frankfurtból, 1813. nov. 12-ről kelt, oct. 29-től nov. 1-ig terjedő és a hanaui csa-tára vonatkozó tudósítása megemlíti, hogy a kinzigi hid bevételénél az 1-ső székely gyalogezred legkitartóbb vitézsége által tüntette ki magát, és FÖLDVÁRY őrnagy, valamint FRESCHI szá-zados, a legfelsőbb meglegedésre méltóknak mutatták magokat, egyszersmind altábornagy, SPLÉNYI segédjét, székely huszár-ezredbeli főhadnagyot CHRISTOPHORIT (talán KRISTÓFI-t) kitün-tetésre érdemesnek nyilvánítja.

A nov. 14-én Majnai-Frankfurtban megjelent hadi lap (Feldzeitung) következőleg ír a hanaui csatáról, — mely nem a szövetségesek győzelméről, hanem azon ügyességről de egy-szersmind tetemes áldozatról lett emlékezetessé, melylyel NAPO-LEON az egyesült osztrák és bajor sergen át visszavonulását a

Rajnához kierőszakolta: — Oct. 30-án NAPOLEON császár egész erejével támadta meg a Hanauba vezető országot mindkét oldalán lovassági tábornok gr. WRÉDÉ-t; az ellenségnek tulnyomó lovassága és tüzérsége daczára az egyesült sereg vitézségén minden erőfeszítései meghiúsultak. A szövetséges sereg, vezérének hősi példáján fellelkesülve, a legmakacsabbul állott ellen. Az ellenség ismételt kísérlete, hogy az országon a szövetséges sereg központját áttörje és a kinzigi hidon való átmenetelt kierőszakolja, meghiúsult, a bajor gyalogságnak, a székely határőrezrednek és az osztrák gránátosoknak jól irányzott ágyutüzeléssel támogatott vitézsége miatt. A szenvedett veszteség, mely tetemes volt, az adatokból nem jö ki.

Mig a szövetséges hadsereg Németországon érzékeny csapásokat intéztek az erejében fogyatkozni kezdett híres hadúr, az alatt Austria különvált serei Felső-Olaszországban is tetemes előnyöket vívtak ki. A hadmiveletek ez oldalról a bécsi béke által a francia uralomhoz csatolt Horvátország és szomszéd osztrák tartományok visszafoglalásával kezdődtek.

FRIMONT lovassági tábornok, ki később, mint láttuk, a németországi csatatéren is megjelent, 1813. aug. 21-én Villachnak a Dráva balpartján levő részét elfoglalta. REBROVICH, FÖLSEIS és ESTVICH tábornokok és STAHPREBER ezredes az alkirály serei ellen kivívott apróbb előnyök után tábornagy báró HILLER JÁNOS magát az alkirályt visszanyomta s végre 1813. sept. 29-én Laibachot elfoglalta.

BONFANTI olasz tábornok a mühlbachi szorosától Trientig visszanyomtatva, miután több erőt vont magához, ismét visszatért és FENNER altábornagyot Brixenig nyomta vissza; azonban az osztrákok nagyobb erővel visszafordultak és a mühlbachi szorosban helyet foglalt BONFANTIT erős állásából bámulatos vitézséggel kivertek, s a visszavonulásnál útját állván csapatját egy részben elfogták, a másik rész önkényt általállott. A mühlbachi szoros megmászása közben, midőn számosan a meredek oldalakról menthetlenül zuhantak a mélységbe, a székely gya-

log határőrszázalóaljból NADLER százados és SIMON főhadnagy különösen kitüntették magokat. E győzelem után altábornagy FENNER akadálytalanul vonult be Botzenbe és csakhamar Trientbe.

Az ut Olaszországba Dél-Tyrolon át ezzel meg volt nyitva; lassu, de folytonos előnyomulás után francia tábornok GRENIER Bassanonál megveretett, a trieszti és trienti erőd october 28- és 30-án feladta magát s az utóbbi napon két hónapi táborozás után az osztrákok Karinthia, Krain, Friaul, Isztria, Dalmatia, valamint a velencei tartományok nagy részének és Dél-Tyrolnak birtokába jutottak. Az alkirály kényszerítve érezte magát a Piavát és Brentát elhagyni és Padua irányában visszavonulni.

Mig NUGENT tábornok, oly czéllal, hogy Velenczét a tenger felől bombázza és a Pó torkolatánál partra szálljon, Triesztben hajóra szállt, az alatt az osztrák sereg nagyobb része, nov. 8-án, az Etsch völgyben állást foglalt; előbb ugyan az alkirály altábornagy SOMMARIVÁ-t Ala mellé visszanyomta, az erélyes ellentállás következtében azonban, melyet ECHARDT és VÉCSEI tábornokok csapatai nov. 15- és 16-án kifejtettek, kénytelen volt az alkirály Caldieroba hátrálni, honnan Veronába vonult vissza.

Az osztrákok nov. 19-én Montoriot elfoglalták, a francziákat Saint-Michelbe nyomták vissza, s HILLER készüléket tett, hogy az ellenséget az Etsch völgyből és Veronából elűzze.

Ez alatt NUGENT a Pó torkolatánál partra szállt s miután Goro magát megadta, Ferrarát szállta meg. Velence minden oldalról bezáratott, a dalmát partokon Zárát TOMASITS tábornok ostromolta. Lesina, a Napoleon és Spanga erőd s majd Zára is feladta magát; ez utóbbi erődök elesését az őrizetőkben szolgáló horvát határőrök elpártolása nem kevésbé mozditotta elő.

Igy álltak a dolgok Olaszországban, midőn HILLER tábornagyszernagy a főszereghez hivatván, az olaszországi sereg vezényletét decz. 15-én BELLEGARDE tábornagnak adta át.

1813. nov. 9- és 10-ről Serravalleból vezérőrnagy VLAŠITS

a nov. 9- és 10-én Borghettónál és Alánál vívott csatáról altábornagy SOMMARIVÁ-nak jelenti, hogy a 2-ik oláh határőrezredből főhadnagy BRANAVACZKY említett hó 9-én századjával az ellenség vadászai által már elfoglalva tartott Roccapinta hegyet megmászta és az ellenséget onnan levetette, mely tény a foscada-banditói támadásra döntő befolyással volt; másnap ugyanazon tisztt a borghettoi magaslatok megvédésénél tüntette ki magát. Ez ütközetekben a veszteség a következő volt a székely határőrök részéről: elesett egy meg nem nevezett tisztt és 6 legény, megsebesült 22, elfogatott 22.

1814. jan. 2-án Tyrolból Avioból kelt jelentés szerint a 2-ik székely gyalogezrednek BENKE őrnagy által vezényelt 2-ik zászlóalja 1062 embert számlált.

1814. jan. 4-én altábornagy örgróf SOMMARIVA jelenti tábornagy BELLEGARDE-nak, hogy egy zászlóalj a székely gyalog határőrökből MÓRICZ őrnagy parancsnoksága alatt Darzonál Rocca d'Anfo figyelésére felállítottatott.

Az említett altábornagy ugyanonnan másnapról altábornagy FENNER-rel tudatja, hogy egy oláh határőrosztály MARINOVICH őrnagy alatt említett hó 10-én Arcoba meg fog érkezni.

Másnap Vicenzából kelt jelentés szerint örgróf SOMMARIVA hadteste következőleg volt felállítva: FENNER altábornagy hadteste Alánál; vezérőrnagy VLASSITS-é ugyancsak Alánál. Ehez tartozott egy zászlóalj a 2-ik székely határőrezredből, jobbra Ala felé; vezérőrnagy STANISAWLOVITS osztálya Roveredoban. Ehez tartozott egy oláh zászlóalj Rocca d'Anfonál. Végre a 2-ik székely gyalogezred másik zászlóalja Rivánál és Novínál.

Ugyanazon napon Roveredoból SOMMARIVA altábornagy FENNER-rel egyebek közt tudatja, hogy a (17-ik számú) 2-ik oláh határőrezred zászlóalja, melyet addig MARINOVICH őrnagy vezényelt, jan. 10-én Arcoba érkezik.

1814. jan. 11-én vezérőrnagy STANISAWLOVITS jelenti altábornagy FENNER-nek, hogy a 2-ik oláh határőrezred azon

zászlóalja, mely Vermiglionál volt felállítva, azelőtti napon Arcoba érkezett.

1814. jan. 17-én Roveredóból kelt jelentés szerint vezérőrnagy VLASSITS hadosztálya egy zászlóalj székellyel lépcsőzetes védvonalban volt felállítva, vezérőrnagy STANISAWLOVITS osztálya pedig egy zászlóalj székelly gyalog határőrrel Rocca d'Anfonál támadó állásban a Trompia völgyben.

1814. jan. 21-én Alából altábornagy FENNER egyebek közt jelenti altábornagy örgróf SOMMARIVÁ-nak, hogy vezérőrnagy STANISAWLOVITS tudósítása szerint GÖRTZ főhadnagy a főszállásmesteri törzskartól portyázó csapatjával ismét bevonult Darzóba s az ellenségből 8 vadászt csaknem minden podgyászszal együtt elfogott Colombanonál. E portyázó csapatnál az oláh határőrezredből öt szakasz és a tartományi vadászok egy százada volt alkalmazva.

1814. jan. 24-én tábornagy gróf BELLEGARDE azt írja altábornagy SOMMARIVA örgrófnak, hogy a hozzá intézett előbbi jelentések következtében nem tartja indokoltnak, hogy a 17-ik számú 2-ik oláh határőrezred zászlóalja csekély megbízhatósága miatt előörsi szolgálatra alkalmazzassék.

Másnap Roveredóból a fentebbi rendeletre SOMMARIVA örgróf azt feleli, hogy az említett zászlóaljat mindamellett a vadászok felváltására rendelte, mert, mint előbbi tudósításaiból is kitetszik, az oláh határőröknek az előörsi szolgáltnál a székellyek felett némi előnyöket tulajdonit, jöllehet egy rendezett vadászzászlóalj pótlására az előbbieket sem képesek.

1814. jan. 25. Roveredó kelettel, altábornagy SOMMARIVA rendeli altábornagy FENNER-nek, hogy a KAPSCHERMET őrnagy alatt álló oláh határőrzászlóalj a Lago Garda és a Storo között felállított vadászszázadot váltsa fel. Ezen felváltás febr. 6-án meg is történt.

1814. febr. 3-án Alából altábornagy FENNER jelenti altábornagy SOMMARIVÁ-nak, hogy SCHMELING századosnak a 4-ik vadász zászlóaljból megrendelte, hogy két század 2-ik ezredbeli székelly

határőrrel a Monte-Cazotól jobbra és a Brenzon patakot szemközt tartva a santa-christinai magaslatokat megszállja és ott állást foglaljon.

Ugyanazon napon altábornagy SOMMARIVA Roveredóból tábornagy gr. BELLEGARDE-nak jelentést tesz a keze alatt levő sergekről. E szerint FENNER altábornagy hadosztályában, VLASSITS dandárában, volt a 2-ik székely gyalog határőrezred egy zászlóalj; öt század Avioban, és egy század százados STEINDEL portyász csapatában az estei tartományokban; továbbá STANISAWLOVICH dandárában volt ugyancsak a 2-ik székely gyalog határőrezredből Rocca d'Anfonál; végre egy zászlóalj az oláh határőrezredből Rivánál állott.

Ugyanazon napon Gardonéból jelenti vezérőrnagy STANISAWLEVITS SOMMARIVA örgrófnak az ellenségnek azon napon Sarezzora tett támadását. Ez alkalommal a székely határőrezred három szakasza 60 gyorslövészszel együtt 1500-ra menő ellenséges csapat által visszaveretett, s a határőrök egy halottat s sebesültet vesztek, heten pedig nem találtatnak meg.

Másnap Torboléből vezérőrnagy STANISAWLEVITS jelenti altábornagy SOMMARIVÁ-nak egyebek közt azt is, hogy egy század oláh határőrt Rivából Val di Ladronon át Moernába küldött, hogy az ellenség mozgulatait kikémlelje.

A sereg jobb szárnyának más napról kelt csatarendje szerint VLASSITS vezérőrnagy dandárából egy székely gyalog határőr zászlóalj Peschiera ostrománál, vezérőrnagy STANISAWLEVITS dandárából ugyancsak egy székely határőrzászlóalj és egy oláh határőrzászlóalj Rocca d'Anfonál foglalt helyet.

1814. febr. 6-án Torboléből jelenti vezérőrnagy STANISAWLEVITS örgróf SOMMARIVÁ-nak, hogy a hó 2-án erősítésül egy székely oláh határőrzászlóalj megérkezett és már 6-án Toscolanoig fog menni.

Másnap Roveredóból altábornagy SOMMERIVA jelenti tábornagy gr. BELLEGARDE-nak, hogy vezérőrnagy STANISAWLEVITS

azelőtt két nappal egy oláh határőrzászlóaljjal Rivánál hajóra ült s Gardonében és Piovesében partra szállt.

Febr. 8-án Castel-Nuovóból VLASSITS dandárparancsnok jelenti báró HELDENFELSI MAYER hadtest parancsnoknak, hogy azon napon BENKE őrnagy a 2-ik székely gyalogezrednek vezénylete alatt álló egy zászlóaljával az ellenségnek Peschierából történt kiütésénél őt kitűnően támogatta. Egy meg nem nevezett kapitány az említett zászlóaljból és néhány ember elfogatott, 98 ember pedig megsebesült vagy megöletett.

1814. febr. 8. altábornagy SOMMARIVÁ-nak San-Giorgioból altábornagy FENNER-hez tett tudósításában, minden további felvilágosítás nélkül, a következő fordul elő: "a székely zászlóaljvesztéséről szóló jelentés nagyon meglepett; az esemény közelebbi nyomozást érdemel, hogy a gróf tábornagnak szükséges felvilágosítást lehessen tenni; nehogy én jöjjek felelősség alá, felkérem méltóságodat, tegye meg a nyomozást". Talán e nyomozás elrendelése azon fentebb említett eseményekre vonatkozott, hogy a peschierai kiütésnél egy meg nem nevezett főtisztet s néhány közvitézt elfogtak s hogy e veszteség különben is jelentékeny volt.

1814. febr. 9-én Bagolinoból vezérőrnagy STANISAWLEVITS jelenti altábornagy SOMMARIVÁ-nak, hogy ő a főhadoszloppal, melynél egy székely határőrszázad is van, febr. 10-én Lavenonén át Nozzába fog menni. A másik hadoszlopnál levő székely határőrszakasz Bagolinoban marad, mialatt két század, melyek közül egyik oláh határőr, összesen mintegy 300 ember, Moernánál és Strovatonál megállapodik, hol a Rocca d'Anfo és a Sabbia völgy közti közlekedést fogja elzárni.

1814. febr. 13. vezérőrnagy STANISAWLOVITS jelenti altábornagy SOMMARIVA örgrófnak Gardonéból, a febr. 11-én, a Tavernolánál végbement összeütközésről, hogy egy székely határőr elesett és egy megsebesült; Rocca d'Anfo elzárolásánál pedig négy székely század hagyatott hátra.

1814. febr. 15. altábornagy SOMMARIVA, San-Giorgioból

jelenti gróf BELLEGARDE tábornagynak, hogy Rocca d'Anfo egy gyalog székely határőrszázad és ugyanannyi oláh határőrség által elzáratott.

Három nappal később SOMMARIVA altábornagy Fra-Wrechio-ból jelenti tábornagy gróf BELLEGARDE-nak, hogy vezérőrnagy STANISAWLEVITS Gardonéból Ponte-Pavone felé kémszemlét intézett, melynél a 2-ik székely ezred egy százada egy halottat, egy sebesültet s két hiányzó közlegényt veszített.

1814. febr. 19. vezérőrnagy STANISAWLEVITS Storoból jelenti altábornagy SOMMARIVÁ-nak, hogy más csapatokon kívül egy század székely határőrt, előbbi napon Casto-Nozzán át Brába küldött, kik éjjel Bagolinoba megérkeztek.

1814 febr. 22-én Piena di Tremosinéből Hohenlohe ezredbeli őrnagy MASZREERG jelenti FENNER altábornagynak, hogy a 2-ik oláh határőrezred egy századát a moernai állomás megerősítésére küldötte.

Másnap vezérőrnagy STANISAWLEVITS jelenti altábornagy SOMMARIVÁ-nak Storoból, hogy előbbi napon 700-ból álló ellenséges csapat Idro ellen nyomult és a székely határőrezred két zászlóalját visszanyomta.

Ugyanaznap Tremosinéből kelt tudósítás szerint a 2-ik oláh határőrezrednek vezérőrnagy STANISAWLEVITS dandarában levő öt százada tisztekkel és közkatonákkal együtt 491 főt tett.

Ugyanazon napon és helyről kelt tudósítás szerint, febr. 16 és 17-én a Salonál és Toscolanonál vívott csatában a 2-ik oláh határőrezred a következő veszteséget szenvedte: elesett két ember, megsebesült BRANOVÁTZKY főhadnagy, egy altiszt és 13 közember, összesen 15; fogságba esett 3 tiszt, u. m.; BERTLEF főhadnagy, Mosz hadnagy és STEFANOVITS zászlótartó, 17 altiszt, 3 dobos és ács, valamint 214 közember, hiányzott egy ember: az egész veszteség ennél fogva 255 ember volt.

1814. febr. 26. egy hadtesti parancs következtében az 1-ső székely gyalog határőrezredben második őrnagy FIESCHI első őrnagygyá, kapitány SIMATICS második őrnagygyá mozdíttatott elő.

1814. febr. 27. altábornagy SOMMARIVA San-Giorgioból tudatja altábornagy NEUPERG-gel a Mincionál levő sereg jobb szárnyának felállítását; e seregnél egy zászlóalj székel határőr volt Peschiera figyelésére felállítva s állását Paradisotól Piacenza irányában foglalta el.

1814. márcz. 8. BELLEGARDE tábornagy, SOMMARIVA altábornagynak az olaszországi hadsereg jobb szárnyának felállításáról, tett intézkedésében vezérőrnagy STANISAWLEVITS dandárából egy zászlóalj székel határőr Tyrolban; ugyanazon dandárból a 2-ik székel gyalog határőrezred egy zászlóalja Peschiera előtt Casa Casellenél. A fentebbieken kívül még a STANISAWLEVITS dandarához tartozott az oláh határőrezred egy zászlóalja.

1814. márcz. 16. vezérőrnagy STANISAWLEVITS Rivából értesíti altábornagy SOMMARIVÁ-t, ACCURTI kapitánynak tudósítása nyomán, a flottillának a Garda tón mart. 15-én vívott csatájáról, mely alkalommal megemlítették, hogy egy hózuhatag azon őrszemet, mely egy szakaszvezetőből és hat legényből állott s a Rocca d'Anfo és Bagolino közti utat állta el, az örkunyhóval együtt a köszirtől a mélységbe zúditotta; 6 embert megmentettek, de a hetediket minden kísérlet mellett sem lehetett megtalálni.

1814. apr. 11. tábornagy gr. BELLEGARDE Sondrioból rendeli altábornagy SOMMARIVÁ-nak, hogy a sereg balszárnyáról a hegyek közzé erősítést küldjön, s parancsolja, hogy a nagyon is elsatnyult és megfogyatkozott oláh zászlóaljat fel kell váltani, hogy mi történjék vele, nincs megírva.

A sereg jobb szárnyának négy nappal később kelt csatarendje és állománykimutatása szerint a STANISAWLEVITS dandarához tartozó 1-ső zászlóalja a 2-ik oláh határőrezrednek Torboleban (Tyrolban) 702 egyént számlált. Vezérőrnagy báró VLASSITS dandarában a 2-ik székel gyalog határőrezred AVIOBAN állomásozó 1-ső zászlóaljának hat százada 953 emberből, vezérőrnagy FENNER dandarában a 2-ik székel ezrednek 2-ik zászlóalja DARZOBAN és LODRONBAN (Tyrolban) hat századdal

904 emberből állott. Az előbb említett 1-ső zászlóaljnál a betegek száma 64, a másodiknál 75, és a harmadiknál 110 ember volt.

1814. apr. 20-án Párisból altábornagy SOMMARIVÁ-nak az Olaszországban állomásozó STANISAWLEVITS dandár állományáról tett jelentése szerint az 1-ső székely határőrezred egy zászlóalja 18 törzs- és felsőbb tisztet, 17 altisztet, 10 dobost, 10 ácsot, 744 altisztet és közlegényt, összesen 852 egyént számlált, a betegállomány 89 ember volt. Vezérőrnagy b. VLASSITS dandarában a 2-ik székely ezred egy zászlóaljában 18 törzs- és felsőbb tiszt, 70 altiszt, 10 dobos, 13 ács, 674 altiszt és közlegény, összesen 780 egyén volt. A beteg állomány 2 tiszt és 122 közvitéz.

1814. apr. 25. veronai kelettel, lovassági tábornok gróf KLENAU hadtestének felállítási tervében altábornagy FENNER hadosztályában, vezérőrnagy BAUMGARTEN dandarában, a székely határőrezred 1-ső és 2-ik zászlóalja 1682 ember létszámmal azon hadoszlop 1-ső csapatjához tartozott, mely Bresciából tovább vonulásra volt rendelve.

Másnap Veronából STANISAWLEVITS vezérőrnagy jelenti, hogy egy oláh határőr zászlóalj, mely 642 emberből áll, Bresciában van.

1811. máj. 3-án Milanóból tett jelentés szerint gr. KLENAU lovassági tábornok hadtestéhez, altábornagy MARCZIÁNY hadosztályához és a Liniselloban állomásozott vezérőrnagy BAUMGARTEN dandarához tartozott Médénél a 2-ik székely határőrezred 1-ső zászlóalja 927 emberrel, MÓRICZ őrnagy alatt, a 2-ik zászlóalj 946 ember BENKE őrnagy alatt.

A 2-ik székely gyalog határőrezred főhadiszállása május 17-én Vespolateben volt.

1814. máj. 22. vezérőrnagy STANISAWLEVITS-hoz Milanóból azon rendelet érkezik, hogy minden határőr, úgy szintén 2-ik honvéd zászlóaljak legott hadfogadási kerületeikbe vonuljanak.

1814. máj. 23-án Milanóból kelt csapatmeneti parancs ren-

deli, hogy a székely határőrezred 1-ső s 2-ik zászlóalja, Vincenza környékéről máj. 27-én elindulván, jun. 25-én Laibachba érkezék; ugyanoda kellett a 2-ik oláh határőrezred zászlóaljának megelőző napon érkezni Bresciából.

1814. június 30. milanói kelettel a dandárparancsnokság FODOR JÓZSER és ZÖLD JÓZSEF 2-ik székely határőrezredbeli közvitézeket vitézségükért ezüst érdemjelre ajánlja fel.

1814. octoberi kelettel VICHISEN NIKA 2-ik oláh határőrezredbeli szakaszvezető ezüst érdemjelt kap, azért, hogy mult évi novemberben a Toscolano ellen tett támadásnál ezredéből 30 embert, valamint egy osztály tyroli vadászt felbátorított, hogy vele menjenek és e támadás által az ellenséget hátrálásra kényszerítette.

A röviden vázolt olaszországi hadjárat alatt az osztrák hadsereg Piacenzáig hatolt s eredményül 1814. apr. 23-án az olaszországi alkirály és BELLEGARDE közt egyezmény jött létre, mely szerint Austria Mantuát és Lombardiát visszakapta. Ennek következtében JENŐ alkirály végkép oda is hagyta Olaszországot. Ez elégtétel azonban nagyon is csekély volt azon veszteségekhez képest, melyek kiegyenlítéseket csupán a Franciaország kebelében folyó hadjárat által találhatták.

A lipcsei és hanaui csata után is a szövetségesek hadereje, három hadseregbe oszolva, három felől közeledett a francia határokhoz.

A cseh, úgynevezett nagy és főhadsereg SCHWARZENBERG herczeg vezénylete alatt állott. E sereghez tartozott az egyesült osztrák-bajor sereg, melyben WREDE tábornok fővezérsege alatt lovassági tábornok b. FRIMONT s még más osztrák tábornokok vezénylették az osztrák csapatokat.

A sziléziai hadsereget BLÜCHER vezényelte. Az észak-németországi hadsereg a svéd korona-herczeg vezénylete alatt állott, kitől azonban BULLOW tábornok hadteste és az orosz csapatok Németalföldön külön vezénylet alatt működtek.

A fősereg útját a Schweitzen keresztül vette. Ez ország

semlegessége, mely csak a francziáknak lett volna előnyére, nem ismertetett el. BLÜCHER Mannheim és Coblenz között ment át a Rajnán. E két hadsereg találkozási pontjául Champagne volt kijelölve.

A szövetségesek lassan, de jelentékeny akadály nélkül közeledtek a franczia határhoz s az országban is hosszasabb ideig tetemes ellentállás nélkül haladtak előre. Besançon az osztrák sereg egy részén Hessen-Homburg fejedelmi trónörökös alatt jan. 3-ka óta april végéig ostromolta a nélkül, hogy ez a szövetségi sereg tovább haladását gátolta volna. Bar-sur-Aube bevétel után január 24-én SCHWARZENBERG herczeg főhadi szállását Langersből Chaumontba tette át, hova a szövetséges három uralkodó is, kik addig Baselben tartózkodtak, seregeiket követték. NAPOLEON is, a fővárosban tett több rendbeli intézkedések után, már ekkor a sereghöz megérkezett.

A hadi tudósítások eddig semmi jelentékenyebb eseményt nem foglalnak magokban.

Lovassági tábornok báró FRIMONT-nak 1813. novemb. 17-ről tábornagy herczeg SCHWARZENBERG-hez tett jelentése szerint Kehl erősség megrohanásánál a székely gyalog határőrezred 2-ik zászlóalja is részt vett, melyből 3 század báró GERAMB ezredes dandárából Auenheim helységet a Rajna mellett tartotta megszállva.

A b. LEDERER hadosztályához tartozó zászlóalja az 1-ső oláh határőrezrednek, egy novemberben kelet nélkül kibocsátott rendelet szerint oda utasított, hogy nov. 20-án Potschatekből megindulván, decz. 31-én a württembergi királyságban Ludwigsburgba érkezzék.

1813. decz. 12-én a lovassági tábornagy báró FRIMONT és gr. WREDE vezérlete alatt egyesült osztrák-bajor hadtestnek az emmendingeni főhadi szállásról kelt állomány kimutatása szerint altábornagy báró SPLÉNYI Mahlbergben állomásozó hadosztályához és MUNITILLO vezérőrnagy dandarához tartozott hat székely huszár század, összesen 730 eggyénnel, továbbá

altábornagy gróf HARDEGG ANTAL osztályához tartozott az 1-ső székely gyalog határőrezred két zászlóalja, összesen 1813 emberrel.

A 2-ik hadtestnek 1813. deczemberről kelet nélkül kiadott menetrendje szerint az első oláh gyalog határőrezrednek, melynek egy zászlóalja, egy fentebb említett tudósítás szerint, decz. 31-én érkezett meg Ludwigsburgba, 1814. jan. 1-én kellett onnan elindulni és jan. 17-én érkezni Baselbe.

1814. jan. 1-én az oláh gyalog határőr ezred egy zászlóalja 866 emberrel, altábornagy herczeg LICHTENSTEIN ALAJOS hadtestében, vezérőrnagy SZÁSZ-COBURG herczeg dandárához tartozott és mint előesapat alkalmaztatott Besancon várának célba vett elzárolásánál.

Az első segéd hadtestnek a főszerephez intézett menetrendje szerint január 1-ről a székely huszárok két századának 1814. jan. 14-én kellett 362 emberrel és 346 lóval Marcheggból megindulni és febr. 19-én Csehországon át Ulmba érkezni gróf KINSZKY vezérőrnagy dandárához.

1814. jan. 9-én Ornansból (Besançon megyében) lovassági tábornok herczeg Hessen-Homburg jelenti herczeg SCHWARZENBERG-nek, hogy felsőbb intézkedés következtében altábornagy herczeg LICHTENSTEIN ALAJOS vezérőrnagy herczeg COBURG dandarával, melyben volt az 1-ső oláh határőrezred is, addig fog Besançon várának ostrománál maradni, míg a JÁNOS főherczeg nevét viselő dragonyosok megérkeznek.

1814. jan. 10. Freiburgból Breisgauban a hadsergi tudósítások szerint bajor királyi vezénylő tábornok gr. WREDE jelenti, hogy lovassági tábornok b. FRIMONT tudósítása szerint 18 esendőrből álló csapat, 1813. decz. 23. délben egy szakvezetői állomást Cernaynél (francia város Fel-Rajna megyében) megtámadott. Ez alkalommal TÓTH ZSIGMOND huszár közvitétzt öt esendőrt vette körül, ki közölők négyet megsebesítve futásra kényszerített és az ötödiket elfogta; az ellenséges csapat többi része pedig, mely már négy foglyot ejtett, elűzetett. A fővezér-

tábornagy TÓTH közvitéznek e vitéz tetteért az ezüst érdemjelt adományozta.

1814. jan. 11-én, lovassági tábornok gr. WREDÉ-t értesíti SCHWARZENBERG tábornagy, hogy a székely huszár századok jan. 10-én az ő hadtestéhez rendeltettek.

Az első oláh gyalog ezred az ugyanaz napon kelt menetrend szerint jan. 17-én St.-Blaiseből (francia város Fel-Rajna megyében) a hó 21-ére Roulansba Doubs megyébe volt érkezendő.

1814. jan. 14-én Vesoulból (Fel-Saone megye főhelye) a császári osztrák helyparancsnokságtól tudósítás érkezik Baselbe, hogy az 1-ső oláh határőrezred azon városba érkezik.

1814. jan. 25. altábornagy herceg LICHTENSTEIN ALAJOS jelenti Grande-Vaireből lovassági tábornok HESSEN-HOMBURG-nak, hogy az első oláh határőrezred egy zászlóalja mint előcsapat a Doubs folyó jobb partján áll és Salins erőd elfoglalásához készül.

1814. jan. 26-ról lovassági tábornagy HESSEN-HOMBURG trónörökös herceg jelenti SCHWARZENBERG hercegnek, hogy az első oláh határőrezred a Doubs jobb partján van előrsül felállítva.

Altábornagy herceg LICHTENSTEIN 1814. jan. 27-ről Grande-Vaire-ből jelenti lovassági tábornok herceg HESSEN-HOMBURG-nak, hogy az oláh határőrezred 3 százada és a KIEN-MAYER-huszárok LILIEN ezredesükkel a portyázó csapatnál (Streif-Corps) előrszépen felállítottak.

A sereg tartalék-osztálya 2-ik hadtestének 1814. jan. 31-én kelt állomány-kimutatása szerint az 1-ső tartalék-hadtestben, herceg LICHTENSTEIN ALAJOS hadosztályában, vezérőrnagy SZÁSZ-COBURG herceg aldandárához tartozott az első oláh határőrezred egy zászlóalja hat századdal, 28 felsőbb tiszttel, 68 altiszttel, 21 ácsesal és dobossal, 636 szakaszvezetővel és közlegénnyel, összesen 737 emberrel, ezen kívül beteg volt 2 tiszt és 237 ember.

Egy márczius 3-ról kelt jelentés szerint az oláh határőrezrednek Besançonnál jan. 31-ig 7 sebesültje volt; ezekhez járult febr. 17-ig 1 halott és 7 sebesült.

S hogy a Besançon körül történeteket, mennyire lehet, összesítsük, altábornagy herezeg LICHTENSTEIN 1814. febr. 12-én Grande-Vaire-ből lovassági tábornok herezeg HESSEN-HOMBURG-nak jelenti a besançoni helyőrségnek megelőző napon tett kiütését, midőn az ellenség tulerővel főleg a jobb szárny ellen fordult, hol az oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja volt felállítva. Azonban az osztrák seregnek kitünő vitézségén ereje megtört és jelentékeny veszteség után visszaveretett. A fentemlített zászlóalj élénk csatakedve által tűnt ki. A zászlóal őrnagya KUTJÁN ez alkalommal különösen kitüntette magát.

1814. apr. 21-ről altábornagy LICHTENSTEIN jelentette herezeg HESSEN-HOMBURG-nak, hogy tábornok MAHULAZ-val fegyverszünet kötöttetett, továbbá hogy több hadosztály Bécsbe indult, számos csapat azonban Besançon előtt maradt; ezek között volt az oláh határőrezred egy zászlóalja VEIGEL vezérőrnagy dandárából.

A legelső jelentékeny, de eredmény nélküli ütközet jan. 29 és 30-án Briennenél volt.

E csatáról febr. 1-ről lovassági tábornok b. FRIMONT jelenti, hogy egy zászlóalj székely határőr Chauneuil falu bevételeire rendeltetvén, a háromszor számosabb ellenség ellen őrnagy FRESCHI dicséretesen kitüntette magát. A zászlóalj által szenvedett nagy veszteség egy febr. 9-ről tett jelentés szerint következő volt: Elesett 2 tiszt (kapitány HERMAN és alhadnagy FECKEL) és 126 legény; megsebesült 12 tiszt és 488 ember; a megsebesült tisztek voltak HASITS, MELCHIOR és MÜLLER kapitányok, VÉGH, DISPOT, FULECZKY főhadnagyk, ORTNER, BIRÓ, LATZ alhadnagyk, KORMOSI, BERNÁD JÓZSEF és BERNÁD ANTAL zászlótartók; mihezképest a holtak és sebesültek száma tisztekben 14, közvitézekben 614 volt; a székely huszárok közül egy ember s egy ló sebesült meg. A fentebbi ütközetet febr. 9-én

a szövetségesek la-rothière-i győzedelme váltotta fel Aube megyében.

1814. febr. 1-én Chauneuilből lovassági tábornok gróf WREDÉ-nek SCHWARZENBERG herczeghez tett jelentése szerint Malvilliernél végbement szerencsés összecsapásnál a székely ezred dicsőségben önmagát multá felül.

1814. febr. 1-én a SCHWARZENBERG tábornagy hadtestébe beosztott erdélyi határőrsereg ereje következőleg adatik elő:

Első oláh gyalog határőrezred 1-ső zászlóalja 738 emberrel.

Első székely határőrezred két zászlóalja 1098 emberrel.

Hat század székely huszár 695 emberrel.

Más napról kelt jelentés tudatja, hogy a székely gyalog ezred Ronaynál, hol az ellenség Voisey mellett foglalt állást, némi veszteséget szenvedett s kénytelen volt visszavonulni.

1814. febr. 3-án Grande-Vaireből jelenti altábornagy herczeg LICHENSTEIN ALAJOS tábornagy herczeg SCHWARZENBERG-nek, hogy e hó 1-én az oláh határőrezred két százada is fellőn használva a Chataudun erőd ellen.

1814. febr. 8-án főszállásmester gr. RADEZKY értesíti würtembergi tábornok NEUFFERT-et, hogy febr. hóban két század székely huszár határőr a würtembergi királyságon fog keresztül vonulni.

1814. febr. 9. Troyesből tábornagy SCHWARZENBERG herczeg a főhadi szállásmesteri törzskar alezredesének HONRING-nak megrendeli, hogy a tartalékra szánt csapatrészekből a vesouli magaslatra egy új tábort alakítson, melyhez a székely huszár ezredből is két század alkalmazandó.

A la-rothière-i győzelem után a szövetséges sereg, a helyett hogy egyesülve kellő gyorsasággal a fővárosra vonultak volna, egyrésztől, hogy Troyest megkerüljék, másrésztől, hogy a kizsartott vidéken csapataikat könnyebben élelmezhessek, két részre oszlottak, s míg BLÜCHER a Marne mellett haladt előre, az alatt a főhadsereg SCHWARZENBERG

tábornagy alatt lassu menetben a Seine mentében közeledett a fővároshoz.

NAPOLEON nem késett ez eljárás helytelenségét, valamint a helyzetnek rá nézve előnyös voltát átlátni és kizsákmányolni. Új erőket vonva magához és sergének aránylag nagyon csekély részét a SCHWARZENBERG serge foglalkoztatására hagyván hátra, serge többi részével hirtelen a BLÜCHER vezénylette sziléziai seregre veti magát, s azt febr. 10—15-ig Champ-Aubert, Montmirail, Chateau-Thierry és Beauchamps mellett több csatában legyőzván és visszavonulásra kényszerítván, ekkor villámgyorsasággal SCHWARZENBERG-nek fordul, és febr. 17 és 18-án Nangisnál és Montereau-nál rajta győzedelmet nyervén, őt Troyesig nyomja vissza.

1814. febr. 13. bray-i főhadi szállásról jelenti lovassági tábornok gr. WREDE tábornagy SCHWARZENBERG herczegnek, hogy altábornagy SPLÉNYI a székely huszárokkal és a GMESEVICH dragonyosokkal Nogentből Everlynen át a provinsi uton előre nyomult.

1814. febr. 13. Everlynből jelenti lovassági tábornok báró FRIMONT lovassági tábornok gr. WREDE-nek, hogy egy osztály székely huszár Flamboisnál áll és erős őrzéjat által a jobb szárnyat fedezi, s egyszersmind Nogent felé az összeköttetést a WITTGENSTEIN hadtestével fentartja. Két zászlóalj székely határőr gróf HARDECK alatt Les Ormesnél áll és a Dome Marie-val való összeköttetést tartja fen.

1814. febr. 17. Ulmból jelenti vezérőrnagy gr. KINSZKY a fővezérségnek, hogy az ő vezérlete alatt mozgósított és a fősereghez szánt 11-ik lovas hadosztálynál a székely huszárezred 2-ik őrnagyának osztálya, összesen 276 ember és 314 ló talál-tatik, mely Möskirchből Stockachba megyen.

1814. febr. 18-án Stockachból kelt rendelet szerint az emlitett székely ezred osztálynak febr. 22-én kellet onnan indulni és márcz. 10-én Vesoulba megérkezni.

1814. febr. 19-én lovassági tábornok b. FRIMONT jelenti, gr.

WREDE lovassági tábornoknak hogy Gumey-be megérkezett, és a székely huszárokat Trainelnél állította fel, hol a VIEREGG bajor dandár felállítva van.

1814. febr. 26 és 27-én azon összecsapásnál, mely a Bar-sur-Aubeből való visszavonulásnál és a helység melletti erdő oltalma közt keletkezett, különösen kitüntette magát két zászlóalj székely határőr és egy székely huszár század vitézsége és kitartása által.

Bar-sur-Aubeből kelt, márcz. 3-iki veszteségi kimutatás szerint febr. 10 és 11-én Nogentnél az első székely gyalog határőrezredből meghalt 20 ember, megsebesült 3 tiszt, u. m. DEÁK százados, SZEKOVICH főhadnagy, LUKÁCS zászlótartó és 133 alsóbb rangu egyén. Nangisnál febr. 17 és 18-án ugyancsak a fentebbi székely ezredből elesett 22 ember, megsebesült 167 alsóbb rangu egyén, hiányzott 4 tiszt, u. m. MÜLLER kapitány CSÉRI alhadnagy, ROTT és KORMOSI zászlótartók.

Febr. 21-én Orvilliersnél meghalt egy tiszt a székely huszárezredből, OLÁH százados, megsebesült 8, elfogatott 39, elveszett 8 ember, megsebesült 7 és elfogatott 40 ló.

Febr. 23-án Troyesnél a székely huszárok között elesett egy ember, megsebesült 5, elfogatott 3 ember, nem találtatott 2 tiszt, u. m. SÁNTHA és SNÉBERG hadnagyok, és 12 alsóbb rangu egyén; ló megöletett 1, megsebesült 7, elfogatott 8, nem találtatott 3.

Febr. 26 és 27-én Bar-sur-Aubenál az első székely gyalog ezredből megsebesült 8 ember, nem találtatott 5, s ugyanazon ütközetben a székely huszárezredből elesett 1, megsebesült 8; ló elpusztult 7, megsebesült 4.

1814. febr. 28. Bar-sur-Aubeből lovassági tábornok FRIMONT-nak herczeg SCHWARZENBERG-hez tett jelentése szerint Troyes megtartása körül e hó 23 és 24-én kifejlett csatában más sergek mellett 2 század székelyhuszár is alkalmaztatott, mely alkalmommal közlegény ANDRA ISTVÁN különösen kitüntette magát.

A székely huszárosztály őrnagy STANDL vezetése alatt mint

utócsapat vitézsége által dicséretesen tünt ki. Hasonlóan fényesen tüntette ki magát febr. 2-án a visszavonulásnál a két gyalog határőr zászlóalj és a székely huszárok két százada.

1844. márcz. 1-én Bar-sur-Aubéból, lovassági tábornok b. FRIMONT jelenti tábornok SCHWARZENBERG-nek, hogy másokon kívül két székely határőrzászlóalj is Spoynál, Magny-sur-Aube irányában, a tartalékban támaszul fel van állítva, s hogy b. SPLÉNYI tábornok a székely huszárokkal az előőrsöket Villeneuve-től és Vandoeuvrestől eltaszította.

Azon jelentésben, melyet 1814. márcz. 6-án Troyesből tábornok SCHWARZENBERG herceg ő felségéhez a császárhoz a nagy sereg működéséről a briennei csata óta Troyes bevételéig felterjesztetett, FISCHMEISTER székely huszár ezredesnek kitűnő bátorsága megdicsértetik, valamint ugyanazon ezred ISTVÁN nevű közvitéze is, ki törzskari dragonyos REHÁK-kal törzskari őrnagy b. SCHÖNNERMARK-ot az ellenség fogságából kiszabadította.

1814. márcz. 7-én Villeneuveből a württembergi korona-herceg jelenti tábornok SCHWARZENBERG hercegnek egyebek közt azt is, hogy egy Nogent irányában kiküldött székely huszárőrjárat, mely éjjel eltévedt, egy francia nemzetőrezredes és egy ezredorvost fogott el.

Azon váratlan győzelmek, melyeket NAPOLEON febr. 15-től 18-ig nyert, a szövetségeket annyira megfélemlíték, hogy újra egyezkedésre kezdettek hajolni, s NAPOLEON-nak még ekkor sem lett volna lehetetlen a háború alatti minden foglalásai visszabocsátása árán Franciaország uralkodó székét megtartani. De a szerenese utolsó mosolya, a helyett hogy magába térítette volna őt, csak önhittségét nevelte. Mig a chatilloni békealkudozásokon követének korlátolt felhatalmazása s magának kétértelmű nyilatkozatai által az alkudozásokat hátráltatta, az alatt engesztelhetlen ellensége BLÜCHER, a szerencsétlen csaták fáradalmát némileg kipihelve, és az éjszaki seregből BULLOW és VINCINGERODE alatt erősítést vonva magához, márcz.

7- és 9-én a meggyengült francia sereg felett Craone-nál és Laonnál (Aisne megyében) újból előnyöket vívott ki. Erre a béketárgyalások megszüntettek, a Párisba való menetel s NAPOLEON-nak trónvesztése elhatároztatott, s a mi NAPOLEON-ra nézve még szomorubb volt, a dolgok azon rendje állott be, midőn a határt nem ismerő tulhajtások a tagadhatlan szellemi fölény ellenében a túlsúlyt visszavívhatlanul a számbeli erőnek játszáka kezére.

A szövetségeseknek Rheimsnél márcz. 13-án és ugyan e hó 20-án és 21-én Arcisnál nyert győzedelme végképen döntött Franciaország és NAPOLEON sorsa felett. A Páris mellett folyt véres küzdelmek és Montmartrenak márcz. 30-án történt bevétel után másnap megtörtént a szövetségesek által oly rég ohajtott bevonulás Párisba.

1814. márcz. 11-én a pavillyi főhadiszállásról kelt feljegyzés szerint, b. FRIMONT hadtestében, mely a bajor királyi seregekkel volt egyesítve, az 5-ik hadosztály csataképes állománya következő volt: osztályparancsnok altábornagy gróf HARDECK ANTAL és vezérőrnagy b. GERAMB vezénylete alatt más csapatokon kívül két zászlóalja az 1-ső székely gyalog határőrezrednek állt 37 törzs- és felsőbb tisztből, 103 altisztből, 8 dobos, 17 ács, 958 szakaszvezetőből és közvitéből, összesen 1127 emberből; ezen kívül beteg volt 17 törzs- és felsőbb tiszt és zászlótartón alól nem kevesebb mint 656 ember. Továbbá ugyanott találtatott vezérőrnagy MINUTILLO alatt 6 század székely huszár tisztekben és közvitézekben, összesen 462 emberrel s ugyanannyi lóval.

1814. márcz. 23-án az ugyanazon napon Somme puisnél vívott ütközetről lovassági tábornok WREDE jelenti tábornagy SCHWARZENBERG-nek, hogy a székely huszárezred éjjélkor a Conterangestól balra fekvő s az ellenség által megszállott magaslatokat elfoglalta.

1814. márcz. 1—15-ig a cs. kir. fősereg veszteségéről szóló kimutatás szerint márcz. 3-án Troyesnél az altábornagy SPLENYI

alatt álló hadosztályból a székely huszárok között meghalt két ember, megsebesült 1, nem találtatott 9; ló megöletett 1, megsebesült 3, nem találtatott 11.

1814. márcz. 16—31-éig ugyanazon hadosztálynál a gyalog székely határőrezredből elesett 15 ember, megsebesült 3 tiszt, u. m. százados FÖLDVÁRI, alhadnagy BIRÓ és zászlótartó BUSKÁS (bizonyosan PUSKÁS) és 97 ember; az altábornagy gróf HARDECK hadosztályához tartozó székely huszárezredből elesett 5 ember, megsebesült 1 tiszt és 14 közlegény; ló elpusztult 15, megsebesült 14.

Az 1814. márcz. 8-ról kelt hadszerelési beadványból kitetszik, hogy az 1-ső székely gyalogezred akkor csukaszin kabátot viselt.

1814. apr. 14-én kelt főhadsergi elhelyezés szerint az 5-ik hadtestben, mely lovassági tábornok b. FRIMONT alatt állott, a vezérőrnagy b. GERAMB dandárához tartozott az 1-ső székely határőrezred két zászlóalja, Vosges és de la Meurthe megyében, és ugyane megyében a b. SPLÉNYI hadosztályában volt a székely huszárezred 8 százada.

1814. apr. 1—10-ig az 5-ik hadtesthez és GERAMB dandárához tartozó gyalog székely határőrezred két zászlóaljának állománya volt: törzs és felsőbb tiszt 26, altiszt 98, dobos 16, ács 12, közvitéz 961, összesen 1113 ember; beteg 18 törzs- és felsőbb tiszt, 644 altiszt és közvitéz. A SPLÉNYI-hadosztályban a 8 székely huszárszázadban volt 42 törzs- és főtiszt, 92 altiszt, 12 trombitás és 537 közvitéz, összesen 683 ember; a betegek állománya 1 tiszt, 6 közlegény.

1814. apr. 20-án hadtestparancsnok altábornagy LICHTENSTEIN ALAJOS Párisban kelt jelentése szerint az 1-ső oláh határőrezred egy zászlóalja 24 törzs- és főtisztet, 73 altisztet, 10 dobost, 10 ácsot, 759 közlegényt, összesen 786 embert számlált.

1814. máj. 10-én kelt hadsergi parancs szerint az 1-ső székely gyalogezred ezredese BECZMAN öregsége és gyengélkedése miatt superarbitrirozás végett feljelentetik.

1814. máj. 13-án Mirecourtból altábornagy gr. HARDECK hadtestparancsnok jelenti lovassági tábornok b. FRIMONT-nak, hogy székely gyalog határőrszázados HACSITS a nogenti ütközetben magát vitézül viselte s őt kitüntetésre ajánlja.

A fentebbi eseményekkel ért véget az erdélyi határőröknek sok küzdelemmel és szenvedéssel összekötött ez évi hadjárata Franciaországban. A legközelebbi tudósítások szerint ugyanis visszaindultak rég sovárgott szülőföldjükre.

Vezérőrnagy VEIGEL 1814. máj. 9-ről jelenti lovassági tábornok HESSEN-HOMBURG-nak a menetrend megküldése mellett, hogy az oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja 12-én indul el Beaumeből (Doubs megyében) és máj. 18-án érkezik Marktlbe.

Tábornagy herczeg SCHWARZENBERG 1814. május 10-ről megküldi St.-Clouból tábornagy gr. COLLOREDO-MANSFELD-nek az 1814. apr. 30-ki csatarendet; ebben látható a 6-ik hadtest, altábornagy HARDECK ANTAL hadosztályával, vezérőrnagy BECK dandárával, melyhez a székely határőrezred is tartozott; továbbá altábornagy SPLÉNYI hadosztályában és vezérőrnagy GERAMB dandárában a székely huszárezred; a 2-ik hadtest altábornagy HARDECK IGNÁ CZ vezérlete alatt, altábornagy gr. KLEBELSBERG hadosztályával és vezérőrnagy gr. ROTHKIRCH dandárával, melyben az oláh határőrezred foglalt helyet.

A SPLÉNYI-hadosztálynak 1814. májusban a nap megemlítése nélkül kelt szállásolási elhelyezése szerint a székely huszárezred a Worms városával szomszédos helységekben volt elhelyezve. A gróf HARDECK hadosztálya is a székely gyalog-határőrezreddel Wormsban és környékén szállásoltatott el.

Az 1814. jun. 7-én Ulmból kelt és a tábornokoknak, valamint a különböző hadoszlopoknak, melyek szerint a hadtestek feloszlottak, jegyzékét magában foglaló kimutatás szerint, az 5-ik hadtest lovassági tábornok b. FRIMONT alatt Mainzba rendeltetett. Vezérőrnagy BECK dandára a székely huszárezred 8 századával és az első székely gyalog határőrezred egy zászlóaljával Efferdingbe ment.

Az 1814. évi júliusról a nap megjelölése nélkül kelt és a cs. kir. hadseregnek Bajorországon átvonulását magában foglaló kimutatás szerint a 2-ik hadtesthez tartozó erdélyi oláh határőrezred egy zászlóalja jun. 2- és 8-ika közt érkezett Memmingenbe és Mindelheimon át Landshutnak vette útját; itt a hadtest csapatai megoszoltak és Fürthen, Eggenfeldenen és Schweinaun át jun. 14. és 26-ika közt hagyták el a bajor határokat.

1814-ben a cs. kir. főszeregnek az osztrák örökös tartományokon át vezető menetrendét, valamint további rendeltetését magában foglaló, napi keltezés nélküli kimutatás szerint, a FRIMONT lovassági tábornok alatt álló 5-ik hadtest BECK dandárában a 14. számú első székely határőrezred egy zászlóalja és a székely huszárezred 8 százada Efferdingnél érkezett az osztrák örökös tartományokba. Az oláh határőrezred pedig a 2-ik hadtestben, vezérőrnagy GOLLMER dandárában, Bayerbachból érkezett Austriába, Efferdingbe.

A cs. kir. hadseregnek 1814. nov. 30-án kelt és Erdélyre vonatkozó állománykimutatása szerint, a 14. számú 1-ső székely gyalog határőrezred valódi állománya volt 2339 ember, 1412 helybeli és 1268 szolgálatképes állománnyal; helyben 69, kint 1 beteggel; ezen ezred jun. 8. és 10-ike közt érkezett Csik-Szeredába. A 15. számú 2-ik székely gyalog határőrezred két zászlóaljának effectív állománya 2338 ember volt, helybeli állomány 2014, szolgálati állomány 1818; betegállomány helyben 127, kint 75 ember; meghalt 3. Ezen ezred július 8. és 11-ike közt érkezett Kézdi-Vásárhelyre. Az első székely gyalogezred vezérőrnagy MEYER dandarához, a 2-ik székely gyalogezred vezérőrnagy RAKOVSKY dandarához s mind a kettő altábornagy NOVÁK hadosztályához tartozott.

Vezérőrnagy PAPP dandarához és a NOVÁK hadosztályához tartozott a 16. számú első oláh határőrezred két zászlóalja. Effectív állomány 1959 ember, helybeli állomány 1381; szolgálati állomány 1305; szabadságolt 1 ember, beteg helyben 30,

kint 116 ember, meghalt 2. Ezen ezred rendes állomására Orláthra, a 17. számú 2-ik oláh határőrezred két zászlóalja pedig, mely Novák dandarához tartozott, rendes állomáshelyére Naszódra ment. Ennek effectiv állománya 2353; helyi állománya 2073, szolgálati állománya 1957 ember; beteg helyben 41, kint 52. A 11. számú székely huszárezred RAKOVSKY vezérőrnagy dandarához tartozott s jul. 8. és 11-ike közt ért Sepsiszent-Györgyre; 8 harczképes és egy tartalékszázadból állott. A harczképes századok állománya összesen 1767 ember és 1347 ló volt; helybeli állomány 1588 egyén, 1264 ló; szolgálatképes állomány 1111 ember s 1111 ló; beteg helyben 51, kint 63; meghalt 1 ember és 2 ló.

A száz nap neve alatt ismert epizódja a franczia történelemnek egy határt nem ismerő rendkívüli tehetség ép oly vakmerő, mint eredmény nélküli vállalkozása volt. A meglepett és rettegett hadur diadalmenete és kezdetleges szerencséje azonban nagyobb megdöbbenést okozott, mint sem az aránylag felette rövid tartamu rázkódás az erdélyi határőröket érintetlenül hagyta volna.

MURAT, ki elébb az osztrákokkal az olasz alkirály ellen szövetekezett, NAPOLEON kiszállása s első sikerei hírére Austriának hadat izent s harcra szólította ellene Olaszország népeit.

A felső Olaszországban MURAT ellen alkotott osztrák sereg FRIMONT lovassági tábornok vezényletére bízott, s ő nem nehéz feladatát oly czélszerűen intézte, hogy BIANCHI, ki tőle a serget április végén vette át, hat hét alatt a hadjáratot befejezhette. FRIMONT ezalatt a déli Franciaország ellen rendelt sereg összekötéséhez fogott és sergét két hadtestben a Simplonon és Savoyán átvezetvén, a SUCHET alpesi serge ellen szerencsével folytatott küzdelmek után július 11-én Lyonba bevonult.

1815. márcz. 25-én Bécsből kelt csatarend szerint meg lőn rendelve, hogy az olaszországi hadsereg altábornagy BIANCHI alatt álló 2-ik hadtestéhez, altábornagy gróf CRENEVILLE hadosztályához, vezérőrnagy SZUDEN dandarához, az 1-ső oláh határőr-

ezred egy zászlóalja hazájából gyors menetben induljon, apr. 29-én érjen Ujvidékre és jun. 14-én érkezék Olaszországba a kijelölt dandárhoz; a 2-ik oláh határőrezred máj. 10-én érjen Erdélyből Ujvidékre és 22-én dandarához érkezék. Az elsőhöz 1907 ember és 81 ló tartozott, a második állománya nincs megemlítve.

Az 1815. máj. 8-án Milanóból kelt hadsergi parancs szerint 1815. apr. 30-án kelt legfelsőbb határozat által az 1-ső oláh határőrezred ezredese LEIBINGER vezérőrnagygyá nevezetett ki.

Lovassági tábornok b. FRIMONT jun. 5-én Milanóból rendeli az 1-ső oláh határőrezred zászlóalj parancsnokságának, hogy az említett zászlóalj 3 napi menetben érkezék Bresciából Lodiba. Junius 13-án b. FRIMONT Milanóból értesíti MUMB vezérőrnagyot, hogy a dandarához tartozó 1-ső és 2-ik oláh határőrezred egy-egy zászlóalja Lodiba rendeltetett. Másnap ugyanonnan azt a rendeletet intézi a 2-ik oláh gyalog határőrezred parancsnokságához, hogy induljon Aronába, ugyanaz nap megrendeli altábornagy b. MERVILLE-nek, hogy az első oláh határőrezred egy zászlóalja jun. 15-én Piavába és Locatába induljon.

A bresciai helyparancsnokság jun. 18-ról báró FRIMONT-nak jelenti, hogy a 2-ik gyalog oláh határőrezred első zászlóalja oda megérkezett. Másnap altábornagy b. MERVILLE b. FRIMONT-nak jelentést tesz Ornevassóból hadtestének elhelyezéséről, s megemlíti, hogy a 2-ik oláh határőrezrednek hozzá tartozó zászlóalja azon hó 24-én fog oda érkezni, ha a főhadiszállásról másképp nem utasítatik.

1815. jun. 20-án a 2-ik gyalog oláh határőrezred 1-ső zászlóaljának őrnagyá SAJTINSZKY Chioriból (Bresciától nyugotra) jelenti, hogy megelőző napon az említett helységbe megérkezett s jun. 21-én tovább megy, hogy 25-én a tartaléksereghez Aronába érkezék.

Jan. 30-án ALBRECHT, az 1-ső oláh gyalog határőrezred

őrnagy, Varrageból jelenti, hogy előőrsai azelőtti napon Port-Copenál a Rhone folyón átkeltek.

A Perte du Rhône hídtól főhadnagy WIRKER jul. 4-ről jelenti, hogy az oláh gyalog határőrezred négy századával az említett hídon átment és már a Jura-hegy oldalán halad. Másnapról altábornagy b. MERVILLE St.-Julienből jelenti lovassági tábornok báró FRIMONT-nak, hogy Bellegardenál a híd helyreállítatott, továbbá Perte du Rhône-nál áll ERDMAN ezredes s alatta van az 1-ső oláh gyalog határőrezrednek egy zászlóalja; Frangynál (Saone és Loire megyében) a MUMB-dandár foglalt állást a 2-ik oláh gyalog határőrezred két századával; végre Seysselnél a Rhone tulsó partján azon ezred két százada és Fort le Clusenél azon ezred más két százada áll.

Altábornagy MERVILLE jul. 6-dikán jelenti lovassági tábornok b. FRIMONT-nak, hogy altábornagy gr. HARDECK csapataival, melyek közt az 1-ső határőrezrednek egy zászlóalja és a 2-ik határőrezrednek 3 százada találtatik, ma Nantua felé előnyomult (Ain megyében). Altábornagy gr. HARDECK Moulin Scharryxból ugyancsak jul. 6-dikán jelenti altábornagy b. MERVILLE-nek az azon napon ott végbement összeütközésről, hogy a 2-ik oláh határőrezred az ő vezénylete alatt a közepén volt elhelyezve, s hogy azon ismételt ingadozást, melyet a zászlóalj a hely hátrányos fekvése miatt tanusított, SCHWARTZ főhadnagy eszélye és bátorsága a kétes csata szerencsés kimenetelére fordította. A fentebbi csatáról altábornagy b. MERVILLE másnap Eloiseból (Savoyában) jelentést tévén lovassági tábornok báró FRIMONT-hoz, hozzá teszi, hogy az ellenség kemény ellenállás után Nantua irányában vettettetett vissza.

Altábornagy gr. HARDECK jul. 10-ről Meximieuxből (Ain megyében) jelenti altábornagy MERVILLE-nek, hogy PELIKÁN őrnagy az ellenséget, melyre menet közben Caberetrál bukkant, a 2-ik oláh határőrezred négy századával Caberettől Caberet-Dangereux tetejéig nyomta vissza. Ezen alkalommal a zászlóaljból hat ember megsebesült.

Altábornagy MERVILLE jul. 13-ról jelenti lovassági tábornok b. FRIMONT-nak, hogy Pont d'Ainnél az első oláh gyalog határőrezred egy osztálya szétugrasztatott és St.-Denis falunál találtatott meg ADLERSBURG kapitány portyász csapata által.

Altábornagy b. MERVILLE jul. 19-ről St. Amourból (Jura megyében) jelenti b. FRIMONT lovassági tábornoknak, hogy vezérőrnagy MUMB jul. 18-án Maconba bevonult, és dandárából a 2-ik oláh határőrezred 3 százada a város legfontosabb pontjain, úgy szintén a Saone balpartján a hidon, a másik 3 század pedig hasonlóan a Saone bal partján lévő táborban állítottatott fel tartalékképen.

B. FRIMONT jul. 23-ról Chalons-sur-Saoneból tudatja altábornagy gr. BUBNÁ-val, miszerint vezérőrnagy MUMB parancsot kapott, hogy dandárával Maconból Chalons-sur-Saoneba menjen és innen az oláh határőrezred egy zászlóalját Dôleba küldje oly célból, hogy Auxonnet szemmel tarthassa, a másik oláh határőrezred zászlóalja pedig MUMB vezérőrnagy dandáránál maradt.

Az említett két zászlóaljnak egy csatarend szerint aug. 1-én is ugyanazon állása volt.

Tíz nappal későbből kelt elhelyezési kimutatás szerint az 1-ső oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja bekövetkezett felváltása után St.-Trivierben volt, továbbá az utóbbi hadosztály Bellevillebe és környékére tétetett át.

Altábornagy gr. BUBNA hadosztályának és vezérőrnagy KLOPSTEIN dandárának aug. 20-ról kelt menetterve szerint az 1-ső oláh határőrezred zászlóalja aug. 25-én indulva september elején érkezett Lezouxba és Billomba; a 2-ik oláh gyalog határőrezred egy zászlóalja ugyanaznap indult Ville-Francheből és aug. 29-én érkezett Lezouxba és Billomba.

Sept. 4-ről SCHWARZENBERG herezeg lovassági tábornok megrendeli b. FRIMONT-nak, hogy több gyalog határőrzászlóalj s köztük az 1-ső és 2-ik oláh határőrezredek két zászlóalja is hazájokba küldessenek.

A gyalog határőrzászlóaljak részére sept. 10-én Lyonból kiadott menetterv szerint az 1-ső oláh határőrezred zászlóalja Beauregardból sept. 19-én Milanón át jutott Veronába, hova azon hó 24-én kellett továbbutasítását végezté érkeztie.

A 2-ik oláh határőrezred zászlóalja sept. 24-én indult el Billomból, és Novarrán, Brescián át oct. 20-án kellett Veronába érkeztie továbbutasítását végezté. Ez értelemben tette meg lovassági tábornok b. FRIMONT jelentését Lyonból a fő hadi tanácshoz a határőrzászlóaljoknak illető ezredeik kerületeibe történt elindulása iránt.

Lovassági tábornok b. FRIMONT sept. 22-ről Lyonból rendeli a cs. kir. helyparancsnokságnak Chambéryben, hogy a 2-dik oláh határőrezrednek sept. 25-én oda érkezendő zászlóalja a fentebbi rendelet szerint folytassa menetét.

Azon veszteségnek, melyet az osztrák seregek a Franciaország ellen 1815. június havában folytatott háboruban szenvedtek, hivatalos kimutatása szerint az 1-ső oláh határőrezredből 1 sebesült, s a másodikból 1 halott és 4 sebesült volt.

A cs. kir. hadseregnek 1815-ben octoberben kelt s Olaszországra és Erdélyre vonatkozó elhelyezési rendje és felosztása szerint lovassági tábornok b. KIENMAYER hadtestében, altábornagy NOVÁK hadosztályában, vezérőrnagy PULSZKY dandárában volt az 1-ső oláh gyalog határőrezred két zászlóalja Orláthon, továbbá a 2-ik oláh határőrezred két zászlóalja Naszódon. Vezérőrnagy LEIBINGER dandárában volt az 1-ső székely gyalog határőrezred két zászlóalja Csík-Szeredában és a 2-ik székely gyalog határőrezred két zászlóalja Kézdi-Vásárhelyen. Végre SCHNELLER hadosztályában vezérőrnagy WREDE dandárában volt 6 székely huszárszázad Sepsi-Szentgyörgyön.

A száz nap alatt a székely határőrök egy részét a francia földön találjuk, a nélkül, hogy arról adatokkal szolgálhatnánk, hogyan kerültek oda.

1815. márcz. 23-ről Pforzheimről kelt napi parancs szerint

a 2-ik székely határőrezred alezredese RIEBEL az 1-ső oláh gyalog határőrezred ezredesévé léptettetett elő.

1815. júl. 25. kelt csatarend szerint a 2-ik székely gyalogezred egy zászlóalja, tábornagy gr. COLLOREDO-MANSFELD hadtestében, altábornagy b. WIMPFEN hadosztályához és vezérőrnagy b. WILLATA dandárához tartozott.

Az 1815. apr. 2-ről kelt csatarend szerint a JÁNOS főherceg alatti ostromló hadtesthez (Blocade-Corps), jelesen Hünningen ostrománál, altábornagy b. MÁRIÁSY hadosztályához és vezérőrnagy COLLENBACH dandárához tartozott 6 székely huszárszázad.

JÁNOS főhercegnek altábornagy báró WIMPFEN-hez 1815. aug. 4-ről Baseltől tett értesítése folytán a 2-ik székely gyalogezred egy zászlóalja Strassburg előtt, az 1-ső székely határőrezred egy zászlóalja pedig a rheinweileri hidfőnél állott. JÁNOS főherceg 1815. aug. 4-én Baseltől jelenti altábornagy b. WIMPFEN-nek, hogy ha a szász királyi sergek Hünningen ostromára megérkeznek, más császári csapatokon kívül két osztály székely huszár is fog az altábornagy alatt álló hadosztály erősítésére küldetni.

Vezérőrnagy WATZL 1815. aug. 7-ről jelenti Héricourtból altábornagy b. WIMPFEN-nek, hogy a székely huszárszázad Mühlhausenbe az ezredhez megérkezett; JÁNOS főherceg pedig 1815. aug. 16-ról kérdést intéz altábornagy b. WIMPFEN-hez, hogy a 2-dik székely gyalog határőrezred 2-dik zászlóalja hol van?

JÁNOS főherceg 1815. aug. 16-ről Baseltől parancsot intéz altábornagy b. WIMPFEN-hez, hogy azon hó 19-ig a székely huszárezred három osztálya Mömpelgardba átteendő.

A székely huszárezred mozgósítható állományának Mühlhausenből 1815. aug. 16-ról kelt kimutatása szerint volt az ezredben felsőbb tiszt 39, prima plana 157, közlegény 832, tisztí szolgálatbeli ló 17, másféle ló 783.

Altábornagy b. WIMPFEN 1815 aug. 16-ról Mömpelgardból

jelenti herczeg SCHWARZENBERG tábornagynak, hogy a 2-ik székelly gyalog határőrezred 1-ső zászlóalja lovassági tábornagy herczeg HOHENZOLLERN hadtesténél van. Hol van azon ezred 2-ik zászlóalja, azt még tudni nem lehet.

Ugyanő ugyanonnan másnap a székelly huszárokra nézve következő parancsot ad ki: egy század 19-én a császár nevét viselő könnyű lovasokat váltja fel; két századot vezérőrnagy b. WILLATA Resencourtból Sevenansig állit fel, egy század az ezredtörzskarral Bourgba és környékébe, egy század Chalamontba, Villarsba és Forayeba, és az utolsó század Bordevalba megy.

Aug. 26-án kelt kimutatás szerint a székelly huszárok 4 százada vezérőrnagy b. WILLATA dandárában a Belfortot ostromló sereg jobb szárnyához tartozott; más két század ugyanazon sereg bal szárnyán vezérőrnagy b. WATZL dandárában volt.

Sept. 8-ról vezérőrnagy b. WILLATA jelenti altábornagy b. WIMPFEN-nek Novillareból, hogy egy század székelly huszár Novillarenál áll.

1815. sept. 13-án kelt meneterv szerint vezérőrnagy herczeg HOHENLOHE dandárával az 1-ső székelly gyalogezred sept. 17-én indult meg Hüningenből és Rheinweilerből és nov. 8-dikán volt Budára érkezendő. A hat székelly huszárszázadnak, megelőző napon, sept. 16-án kellett Héricourtból (Haute Saone megyéből) elindulni és nov. 13-ra érkezni Budára, hol egyelőre mint őrség maradt. Erdélybe való visszaszállások későbbi parancsnak volt fentartva.

Ugyanaznap tétetett Baseltől jelentés, hogy a székelly huszárezred, mely Belfort ostrománál volt alkalmazva, sept. 16-án a KLENAU könnyű lovasok által váltattott fel.

Másnap Hüningenből erődparancsnok KRAFF őrnagy jelenti az ostromló hadtest parancsnokságának, hogy a székelly gyalog határőrezred egy százada felváltatván az erődből eltávozott.

A bécsi fejedelmi gyűlés s az ottan létesült állapotok évek hosszú sorára visszaadták Európának és hazánknak a békét.

E béke Erdély egyetlen részére sem volt oly kívánatos, mint határőreinkre.

Az áldozatok, melyeket a határőrség a csekély szünetekkel 25 évig tartó háboruban hozott, az ország többi részei által viselt terhekkel legkevesébbé sem állottak arányban. A szám, melyben a határőrnépesség a háboruban részt vett, jóval túlhaladta az ország más népességének részesedési arányát; pedig a határőr bent az országban is terhes, a haza többi polgáraival nem közös határőri szolgálatot tett. Míg továbbá az ország többi lakosai közül a külföldi háborúban való részvét különösebben a népesség fiatalabb részét érte, mely előtt a családi élet örömei és gondjai még ismeretlenek voltak, vagy azokat terhelte, kik a háború zajában megélemedve a családi élettől távol tartották magokat: azalatt a határőrök közül hányat szakasztott ki az ép oly terhes mint veszélyes kötelesség olykor már számos családjá köréből? A határőrök közt hány családapá nem áztatta vérével az idegen csatatételeket s találta sirját messze vidéken, gyámoltalan özvegyet és számos árvát hagyva maga után? S midőn a béke helyreállításával olykor évek után a szerencsésebbek haza tértek, a közelgők elébe sietett falusi csoportból nem egy családapá karolva át nejét adta ennek vállára puskáját, s vette karjára az időközben betolakodott kis polgárt, bocsánatot adva és nyerve az időközben történelemtől.

A második párisi béke után az erdélyi határőrök többé hazájukból ki nem vonultak. Az a fegyveres közbenjárás, melyet Austria 1821-ben az olaszországi mozgalmakat lesújtotta, a birodalom fegyveres erejét sokkal kevésbé vette igénybe, mint sem határőreink kivonulására szükség lett volna.

A határőrségnek a történelem igen hűtlen képét adná, ha a katonásítás után is a határőrrendszer polgári oldalát s az ebből kifejlett jelenségeket figyelemmel nem kísérné. Nálunk, kivált 1848 előtt, a serezhadbeli katona különösen szolgálati éve alatt a polgári viszonytól csak nem egészen elkülönítve találta magát. A határőrre nézve ellenben, katonai foglalkozá-

sát kivéve, az állampolgári viszonyok nem szűntek meg. E viszonyok az oláh határőrök közzül azoknál, kik a nemesi rendhez nem tartoztak, igen szűk körre voltak szorítva; de a székel, valamint a nemesi rendhez tartozó oláh határőr, katonai foglalkozásán kívül nemesi jogából mindvégig megtartott annyit, mennyi elégséges volt egyrésről hogy a katonai érdekeket maga ellen folytonos ingerültségben tartsa, más résről hogy az ebből kifejtett tusában állampolgári jogai mellett némi sikerrel sikra szálljon.

A határőrség kétlakóságának e tusája főjellemvonása eleitől fogva a határőrség történelmének. Hogy az említett tusa következtében mindinkább a polgári jogok szenvedtek, természetes, a nélkül azonban, hogy ezek teljes legyőzése bekövetkezett volna.

A határőrség leginkább leigázott állapotjában is megtörténhetett, meg is történt azon sajátságos tünemény, hogy az a határőr, ki ma szigorú katonai szolgálatát teljesítette, holnap mint kiváltságos állampolgár szónokolt a törvényhatósági gyűlésen; megtörtént, hogy míg a határőrség egy része szigorú katonai fegyelem alatt ontotta véré a külellenség ellen, addig a másik bent a hazában a törvényhatósági közgyűlésen élesen kelt ki a határrendszer kihágásai, sőt maga az egész rendszer ellen; s ha ezt határőrök kevésbé tették, megtették helyettük az ő jelenlétökben és helyeslésökkel rokonaik, barátaik és nem katona polgártársaik.

A hadi tudománynak időnkénti haladása sem maradhatott a határőr-intézményre befolyás nélkül.

Az intézmény fejlődését, tökélyesbülését célzó felsőbb rendeletek legfontosabbjai a bécsi főhaditanács s Erdély katonai és polgári hatóságai közreműködésével jöttek létre, s rendszeren a kir. kormánysszék neve alatt bocsáttattak ki; de tetemesek voltak azon változások is, melyek egyoldalulag a felsőbb s alsóbb katonai hatóságoktól időről időre eredtek s egyenként csekélyebb fontosságúak voltak ugyan, de együtt véve jelentékeny befolyást

gyakoroltak. A felsőbb rendeletek közt nevezetes helyet foglalt el egy 1825-ben 5555 sz. alatt a kir. főkegybíró által kibocsátott szabályzó rendelet, mely az addig tett tapasztalatok nyomán a székely határőrségnek a katonai igények közzé az eddiginél szabatosabb beillesztését tárgyalta.

A közegek, melyek által a határőrség alkotmányos jogainak tolmácsolása és védelme történt, az ország törvényhatóságai és az országgyűlés voltak.

A székely székek ugyanis, melyek kebelében a katonásítás végbement, csak úgy megtartották közjogi szervezetöket, mint a többiek.

A székek közgyűléseinek nem csak számos oly nem katona székely nemesek voltak tagjai, kik a hazai nemesi szabadság teljes élvezetében voltak, de részt vehettek és valósággal részt is vettek a gyűlésekben a székely határőrök is. E jog változást akkor sem szenvedett, midőn a kormány ezélszerűnek tartotta az ezredeket küldöttek által képviseltetni, nem annyira az ezreknek mint birtokosoknak képviseltetésére, hanem azért, hogy az egyes katonákkal szemben egy sokkal hatalmasb és megfélemlítő tekintélyt teremtsen, s az egyes katonák megjelenését, mennyire lehet, feleslegesnek tüntesse fel.

A mondottak után könnyen megfoghatóvá válik, hogy azon erdélyi országgyűléseken, melyek a katonásítás után legelsőben a múlt század utolsó évtizedében s a jelen század elsőb felében elébb ritkán, majd gyakrabban tartattak, a székely határőrség felállítására és folytonos fentartására által okozott sérelmek mindannyiszor megújuló tárgyát képezték a tanácskozásonak, a legfelsőbb helyre tett feliratoknak. Hasonló értelemben szóltak fel számtalanszor úgy az egész intézmény mint az időről időre felmerülő egyes sérelmek ellen nem csak a katonásított, hanem a többi székely székek s Erdély más magyar törvényhatóságai is, a nélkül, hogy felszólalásuknak bármely sikere lett volna. Az általános államviszonyokhoz képest az említett nyilatkozatoknál az oláh határőrség állapota felette ritkán, mellé-

kesen és csak annyiban jött szóba, mennyiben az oláh határőrségbe is számos nemes volt bekebelezve.

A székely határőrség fejlődését, az országgyűléseknek és törvényhatóságoknak azzal szemben követett eljárását, nyomról nyomra kísérni kitűzött célunkhoz képest hosszadalmas volna. Szükségesnek találjuk azonban olvasóinkat azon felirat főbb mozzanataival megismertetni, melyet Erdély egyik újabbkori országgyűlése 1830. márcz. 20-dikán a szélbeli katonaság tárgyában a felséghez tett. E felirattól tisztán átláthatni, hova nőtte ki magát az intézmény 80 év alatt, mily ellentétben állott az alkotmánynyal és egyes törvényekkel, s hogy miképen vélekedett róla Erdély országgyűlései közül az, mely bárha merészségben nem nagyszerű és a haza viszonyaihoz nem mindig illő alkotásokban, azonban ugy hazafiságban, valamint felfogása és munkálkodása alaposságában utódaival a versenyt bármely részrehajlatlan bíró előtt kiállja.

A fejedelemnek 1819. febr. 4-ről a közelebb összejövendő országgyűléshez intézett leirata világosan szükségesnek jelentette ki, hogy a határőrség szolgálata azon szabályrendelethez alkalmaztassék, mely a rendes katonaság számára 1810-ben 1965. sz. a. kiadatott. Erdélyben 1810—11 után az első országgyűlés 1834-ben tartatott, de ez eredmény nélkül oszlattatván szét, az említett rendelet az országos rendekkel 1837. július 22-ről közöltetett.

A rendek feliratára az említett leirat szolgáltatta egy részről az alkalmat, de csak egy részről, mert kétségtelen, hogy a leirat közöltetése nélkül sem mulasztották volna el a rendek a határőrség körüli súlyos sérelmek ellen felszólalni.

Hazai törvényeink szerint, — így kezdi a figyelmet érdemlő felirat, — minden fontosabb közügynek az országgyűlésen kell tárgyaltatni. Ezt a katonaugyekre nézve is világos törvények rendelik. E sarkalatos törvények ellenére a határőrség felállításával az uralkodás egyoldalú rendelkezése által számos czimeres és adományos nemesek, kiket a felülésen kívül bár-

mely szolgálatra erőltetni tilalmas, az említett katonáskodási módtól különböző és az ország törvényei előtt ismeretlen katonaságra kényszerítették, a kik ezt tenni nem akarták, önkényes kemény büntetéssel illettettek, sőt, miként a madéfalvi véres kihágásnál történt, halállal lakoltak, a nagy mérvű kihágás okozói pedig büntetetlenek maradtak; jóllehet később maga a katonásító bizottság bevallotta, hogy a székelyeket lázadással vádolni nem lehet. Az említett önkényes eljárás által nem csak egyesek személye, hanem általában az egyetemes haza törvénye s biztossága a legnagyobb sérelmet szenvedte. Világos, hogy a határőrségnek nem csak felállítása a legérzékenyebb sérelem, hanem annak jelen ideig való fentartása a szüntelen növekedő sérelmek szakadatlan lánczolatát képezi. A határőrség kebelében ugyanis oly szigorú személyi, valamint birtokviszony hozatott be, minő hazánk régibb miveletlen korszakában még a földhöz kötött jobbágyi állapotban sem található.

A határőrkatonának szolgálata sokkal terhesebb a jobbágyénál, midőn a nélkül, hogy birtoka kiterjedésére tekintet volna, a határőr a szerint, a mint több vagy kevesebb gyermeke van, felsőbb tisztjeinek akarátjához képest kevesebb vagy többedmagával bármely szolgálatra megjelenni, magát és hozzátartozóit ruházni, a szolgálatra szükséges kellékekkel ellátni és a magából táplálkozni kénytelen, kivéve a határok őrzését, midőn naponként 4 kr. zsoldot kap. Ez annál terhesebb, mint-hogy a határörvidék terméketlensége miatt a székelység súlyos helyzetén csak kereskedés által segíthetne, de annak gyakorolhatására az engedelem a katonai parancsnokság határain kívül az illető tiszt szabad tetszésétől függ. A katonai szolgálatokon kívül továbbá, melyek az év nagyobb részét igénybe veszik, még számos másnemű szolgálatokat is teljesít a határőr, minők a katonaszállások, lovardák, istállók építése körüli kézi munkák, anyagok beszerzése, mely mindkétműszolgálatokért csak akkor kap tisztjei által megszabott némi kárpótlást, midőn az építkezések felsőbb parancs folytán történnek, más esetekben pedig,

midőn a munka a katonatisztek kívánatára csak magán kényelmök végett történik, nem szokás sem a munkát sem az anyagot kárpótolni. Sőt az úgynevezett ordonanz szolgálat czim alatt, saját dolgaik érzékeny hátramaradásával, a határőrök tetemes szolgálatot tesznek tisztjeik kertjeiben és a tiszti szállások körül.

Miután Csik-Szereda és Brassó közt posta nincs, a posta-szolgálatot részint gyalog, részint lovas határőrök saját lovaikon teljesítik, jöllehet e szolgálat legkevesébbé sem katonai s az Approb. Constitutio 62. szabványával (edictum), valamint a 72-ik szabványnyal sem egyeztethető. Ez utóbbi ugyanis világosan rendeli, hogy a hadban szolgáló székelységet békés időben való postáskodásra erőltetni nem szabad, hanem a tisztek rendeljenek bizonyos és alkalmas személyeket, félre tévén egyéb magán tekinteteket, kik mind a fejedelmekhez, mind a szomszéd országokra a szükséges dolgokban postáskodjanak.

Az idézett törvények ellenére a határörkatonák elébb említett szolgálatjokon kívül kötelesek az 1764-beli katonaszabályok értelmében minden ezredi kellekeket ingyen szállítani, a tiszteket, hol jobbágyok nincsenek, előfogatokkal ellátni, nekik tulajdon erdeikből a legesekélyebb szabályzati árban tűzi fát adni és szállítani, s mind ezen felül még minden katonai szállításokat teljesíteni.

A székelyek, valamint az adományos és czimeres nemések, birtokaikat a hazai törvények szerint teljes tulajdonjoggal bírják. Hogy ennek ellenére a székely határőrök közzé a legszigorubb hűbér-rendszer (systema feudale) hozatott be, világosan bizonyítja az 1825-ben kiadott legfelsőbb rendeletnek azon szabálya, mely semmiségi büntetés alatt megtiltotta, hogy a határőrök előljáróik beleegyezése nélkül valakivel, legyen az bár nem határőr, fekvő birtok felett egyezkedjenek, semmiseik levén azon szerződések is, melyeket a határőrök a fentebbi módon magok közt kötnének. E szabály már annyira terjesztetett, hogy a határőrök előljáróik beleegyezése nélkül birtokaikra legkissebb kölcsönt sem vehetnek, sőt nem határőrök birtokot nem is

örökölhetnek, hanem csak a becsárral elégittetnek ki. Ugyanezen szabálynak kénytelenek magokat aláadni a vármegyei, valamint a székely határőr nemések a határőrség kebelében megnyílt örökségekre nézve. Ha pedig valamely határőr birtokát elhagyja, azt az elhagyó rokonai csak úgy vehetik birtokba, ha előbb azon birtok becsértékét a kincstár javára befizették; sőt megtörtént, hogy magszakadás esetében, az ősi székely örökösödési jog ellenére, az örökséget a szomszédok birtokukba nem vehették, hanem az ezred parancsnoksága tetszés szerint másoknak adományozta.

A határőrezredek parancsnoksága magát a határőrezredek területén földesurnak tekinti. Több helyeken a visszafoglalt havasokban létező erdőségeket az ezredek tulajdonuknak nyilvánították, azokat önhasznukra fordítják, az igazi birtokosokat a használattól elzárják, a közhelyek és jövedelmek kezelésébe avatkoznak, sőt Csíkszékben 1816 óta a katona határőrség teszi a falusbirókat, ugynevezett szabad birákat, és rendelkezik felettök, jöllehet azok a közhelyekre vigyáznak, azok jövedelmeit kezelik, a falu határozatait végrehajtják és merőben polgári ügyekkel foglalkoznak. Ezen intézkedés következtében a vegyes hatóságu falvakban is a közigazgatás egészen a katonai hatóság kezére van játszva, mely nem csak a falu jövedelméről, hanem a közhelyekről és erdőkről is szabadon rendelkezik, azokat vágatja, hasznára fordítja, sőt egész helységeket telepített a visszafoglalt havasokra, valamint házasságon kívül születetteket és bitangokat is határőri zászló alá irván, ezeknek utat nyit, hogy a székelyek ősi birtokaiban és ezek haszonélvezetében részesedjenek.

A határőrezred parancsnokságai a székely határőr személynél nagyobb hatalmat gyakorolnak, mint a mennyit a nemesség a földhöz kötött jobbágyság korszakában jobbágjai felett magának tulajdonított. Az Approb. I. R. 6. czim 1-ső cikke értelmében ugyanis a földesur jobbágya gyermekeit nem tiltotta el az iskolák gyakorolhatásától; a székely határőrnek

ellenben a katonatisztek tudta és beleegyezése nélkül fiait a katonai parancsnokság határain kívül iskolába adni tilalmas. Sőt azon esetben is, ha valamely határőr ifju, megnyerve a katonai előjáróság engedelmét, iskolai pályáját egészen bevégzi, polgári hivatalok folytatásában annyira gátoltatik, hogy a többször említett 1825-beli legfelsőbb rendelet nem a polgári, hanem a katonai előjáróság belátására bizza felügyelni arra, hogy a határőrkatonák közül olyanok ne tétessenek a székek ülnökeivé, kik arra a katonai hatóság belátása szerint képesítve nincsenek; mely intézkedésnek az a szomoru következése lett, hogy mult évben több iskolát végzett s a határőrséghez tartozó fiatal ember közül, kik az illető katonatiszt tudtán kívül a szék közgyűléséhez az iránt folyamodtak, hogy a szék ülnökei közé felvétessenek, a lovas határőrséghez tartozók bebörtönöztek, a gyalogok pedig határőrökké soroztatván s megbotoztatással fenyegettetvén, kényszerítették azon kívánságaiktól elkállni, hogy a fejedelmet és hazát polgári hivatalban szolgálják.

A haza szabad szolgálhatásának általános megszorítása annyira terjed, miszerint a határőrök abban is akadályoztatnak, hogy a seregredekben szolgálhassanak. Annál nyomasztóbb ez, minthogy a határőrségbeli tiszti állomásokat nagy részben idegenek foglalják el, s így, midőn a jelen határőr-intézmény idegenek előmentének eszköze, a székely hazafiak előmehetésének akadályául szolgál. Felforgatja ez a székelyeket illető gyökeres azon kiváltságot, melynél fogva a Hármaskönyv tanusága szerint ők jogosítva voltak a köztök létező hivatalokat törzsek és családágak szerint osztani, valamint azon többi törvényeket, melyek értelmében azok, kik a fejedelem vagy mások szolgálatára adták magokat, az otthon való teherviselés alól kivétettek, a csekély birtoku székelyek pedig a hadviselés terhétől merőben fel voltak mentve.

A haza törvényei az igazságszolgáltatás módját megszabják, s e törvények megtartására mindenkit köteleznek, I. Lipót hitlevele pedig az igazságszolgáltatásban divó régi gyakorlatot

ujból megerősíti. Ennek ellenére az 1825-ben kelt kormány-
széki rendelet többszörösen s a legérzékenyebben sérti és csak
nem egészen felforgatja a haza törvényes igazságszolgáltatását
s tetemesen tovább terjeszti a már magában is eléggé sérelmes
határőr szabályzatot.

Főbb és pedig tisztán dologi pereket, például a zálogiakat
és adósságiakat, utasít ezen rendelet a katonai bírósághoz ;
más perekre nézve, melyeket a polgári törvényszékeknel meg-
hagy, a hazai törvényeket ellenkező eljárást rendel, végre pedig
az egész igazságszolgáltatást a legtörvénytelenebb megszorí-
tásnak veti alá, midőn a határőrök megidézését, valamint irá-
nyukban több más törvényes eljárás tételét, a katona előjáróság
értesítése és engedelmé nélkül eltiltja. E tilalom folytán a hazai
törvényekben legtöbbszörre járatlan katonatiszt valamely törvé-
nyes lépés megtételét kénye-kedve szerint megakadályozhatja.

A határőri katonai hatóság hatalma kiterjed nem csak a
tényleges állománybeliekre (Activ-Stand), hanem a nyugalma-
zottakra, a határőrök egész családjára, nejeikre s leánygyer-
mekeikre is, és általában minden személyi ügyeik annyira a
katonai hatóság alá vannak rendelve, hogy a határőrök leá-
nyait sem lehet férjhez adni a katonatisztek előleges beleegye-
zése nélkül. A katonai hatóság igazságszolgáltatási hatalmát
mennyire terjesztette ki, sajnoson bizonyítja az a nem rég elő-
fordult eset, midőn a katonatörvényszék egy nőt nem csak ha-
látra ítelt, hanem a szelidebb érzelmek megsértésével fel is
akasztatott. *)

Midőn a fentebbiek szerint a székelyek személyes és va-
gyoni ügye a legsérelmesebb nyomás alatt szenved, a székely-
ség közjogi állását teljesen megingatja a kormányzék azon
intézkedése, mely szerint a székek közgyűlésein a határőr ezre-
deket képviselő tiszteknek szavazatjogot törekszik adni.

*) A hazai gyakorlat szerint a halálra ítelt nő-gonosztevők ellen a fej-
vétel divatozott; ezt az akasztásnál illedelmesnek tartották.

Hogy a tisztek jelenlétében a székely határőr tanácskozási szabadságát mily veszély fenyegeti, könnyű átlátni. E helyzet annál veszélyesebb, minthogy számos régibb hazai törvény, sőt az I. LIPÓT hitlevelében foglalt biztosítékok ellenére, számtalan idegen határőrtiszt van, kiknek a székely határőrök jogi és társadalmi viszonyairól semmi felfogásuk sincs, kik a hazai törvények megtartására esküvel nem kötelezvék, s kik közül többen a hazai nyelvvel is merőben ismeretlenek. Az ily tisztek aztán, a helyett hogy a határőrök súlyos helyzetét könnyítenék, még súlyosbitják, midőn őket egyéb súlyos büntetéseken kívül botozással illetik, mely a velők született nemesi érzelmekkel és jellemökkel, sőt a határőri szabályzat 33-ik pontjával is ellenkezik.

Már 1792-ben a végett esedeztek az ország rendei a felség előtt, hogy szüntettessék meg azon sérelem, mely szerint az azon év tavaszán kiadott felsőbb rendeletek ellenére a határőröket, legyenek bár adományos vagy czimeres nemesek, akadályozzák abban, hogy határőrök közül leendő kivételésök és elbocsáttatásuk ügyében a polgári törvényszékhez folyamodjanak. Sőt a katonaságból való elbocsáttatásukat még azoknak is különböző módokon gátolják, a kikre nézve a felség már kedvezőleg intézkedett. E sérelem az említett idő óta még nevedezett, a meny nyiben az elbocsáttatás iránti szándéknak esupán kifejezésére is az ut el van zárva, sőt a nyilvánított akaratot büntetés is éri.

Azon többféle akadályok, melyekkel a hibásan zászló alá irattak felszabadulását gátolják, a következők: a felszabadulhatást csak az adományos székely nemesekre kívánják érteni, ellenére annak, hogy a fentebb említett kir. leiratban a czimeres nemesek is be vannak foglalva; azon nemes családok tagjai közül, a kikre nézve a felszabadulás biróilag kimondatott, némelyek, kik ügyök eldöntésekor itthon tartózkodtak, felszabadultak, ellenben a kik rájuk erőltetett kötelességök teljesítésében az országon kívül voltak elfoglalva, törvényesen megítélt

jogaik élvezetétől maig is el vannak zárva; többen vannak továbbá olyanok is, kik ezelőtt 40 sőt több évvel a legalaposabb törvényes okmányok alapján felszabadításukért folyamodtak, de azóta sem ügyök ellátását, sem okmányaik visszaszolgáltatását nem nyerhették meg; mi némelyek részéről azon botrányos panaszra adott alkalmat, hogy más magánügyi pereikben is rövidet huztak azért, mert okmányaikat, melyek kétségtelen sajátjaik, kezökre keritniök nem sikerült.

Könnyen átláthatni, — folytatja a felirat, — hogy a székekelyek vagyoni és személyes viszonyainak törvényes állásából ekként történt teljes kivetköztetése mily veszélylyel fenyegeti az egyetemes haza közjogi állapotját, midőn az említett törvényteleniségek által azon honlakosoknak, kik az államélet és alkotmány fentartására hivatvák, jelentékeny része nem csak a legjogtalanabb szolgaság állapotjában nyög, hanem egyszersmind attól is el van zárva, hogy alkotmányos szabadsága viszszanyerését a törvény engedte uton eszközölhesse.

Ezen fejtegetések után kérelmökkel odajárultak a rendek, hogy ő felsége a határőr intézményt megszüntetvén, a szabad székekelyeket a béke idején teljesített régi katonai szolgálatjukra bocsássa vissza, háboru idején pedig a határőrség megszüntetésével az ország véderejében támadt hiányt pótolja a székekelység valamint a többi nemesség felkelésével. Hogy béke idején a székekelyek, szintugy mint az ország többi nemesei, a törvényhozás utján alkotandó törvények szerint a hadi mesterségben gyakoroltassanak, abban a rendek semmi akadályt nem láttak. Az ekként eszközölt előnyök a rendek véleménye szerint a határőrség megszüntéből eredő hátrányokat bőven fogiák pótolni, kivált ha a felség fontolóra veszi, mennyi erő fekszik abban, hogy alkotmányos országban a törvényeknek elég tetesék, és ez a bizalom és ragaszkodás legerősebb kötelekeivel csatolja a nemzetet az uralkodóhoz és kormányhoz.

Az elősorolt sérelmek kevés kivétellel ép oly természetes, majd nem elmaradhatatlan kellékei voltak a határőri rendszer-

nek, mint a mily összeférhetetlen ellentétben álltak a csak valamennyire szabad nemzet alkotmányos jogaival.

Ezen felíratra a fejedelem 1842. jan. 26-ról keltezve küldte le válaszáat az 1841. nov. 15-re Kolozsvárra összehívott országgyűlésnek.

A legfelsőbb leirat határozottan kijelentette, hogy a határőrség, melyről 1791-ben magok a rendek elismerték, hogy felállításakor a czél az ország jólléte volt, s mely a mult idők tanúsága szerint is üdvösnek és hasznosnak mutatkozott, mindaddig meg nem változtatható, míg róla a fentebbi czélnek megfelelő új terv nem lesz kidolgozva s királyi tekintély által megerősítve.

A felség továbbá kijelentette, hogy az illető hatóságokhoz a szükséges intézkedést megtette, hogy a határőrök fiainak a köziskolák szabad látogatása megengedtesse, hogy továbbá az iránt is megtétetett a szükséges intézkedés, hogy a birtokos és törvény szerint kiváltságos nemesek törvényes állapotukba visszahelyeztessenek, ha nemességüket a kiszabott nemességi bebizonyítás útján (via productionali) kimutatják s az alsóbb ítéletek a legmagasb királyi helybenhagyást megnyerik.

Az országgyűlés az ezen királyi leíratra 1842. jun. 21-én válaszul adott felíratában azt, hogy a határőr ifjaknak a köziskolák látogatása megengedtetett, tudomásul vevén, szabadkozott az ellen, hogy az 1791-iki országgyűlés a leíratban említett nyilatkozat által a határőrség törvényességét elismerte volna, s újabb sérelmet látott abban, hogy a leirat a határőrségből való menekülést csak a per útján bebizonyult birtokos nemesekre szorítja, valamint abban is, hogy a határőr-rendszer megváltoztatása egy kidolgozandó és legfelsőbb helyen elfogadott rendszer behozatalától tetetik függővé. Miként a rendek helyes logikával megjegyzik, az utóbb említett két nyilatkozat azt foglalja magában, hogy a nem birtokos nemesek a határőrséget jogosan viselik; holott a szabad székelyek irányában a határőrség éppen úgy törvénytelen, mint a birtokos nemesekre nézve,

Az a nyilatkozat pedig, hogy a határőrseregnek egy új terv elkészültéig jelen állapotjában meg kell maradni, nem csak a jelen rendszert törvényesíti, hanem az ország kívánatának teljesítését bizonytalan időre halasztja.

A rendek feliratuk további folyamában a határőrség felállítása és fentartása ellen előbbi feliratukban felhozott érveiket röviden ismétlik, s befejezésül kérelmüket oda intézik, hogy a fejedelem a székely nemzetnek a határőrség súlya alatt nyögő egyik részét ez alól, másik részét pedig az adó és más törvénytelen terhek hordozásától mentse fel, s ha a birodalom biztonsága valamely határőr katonaság felállítását kívánná, az az iránti terv megkésztetését a rendekre bízni, s ezen mindkét rendbeli intézkedésével a folyamatban levő országgyűlést megőrvendeztetni méltóztassék.

Ugyanazon napról a rendek egy másik feliratot is terjesztettek fel, melyben különösen a székely taxás városoknak a határőrség alóli felmentését és régi kiváltságos állásukba való visszahelyezését kérték, hogy törvényes taxájok fizetése mellett magukat a kézmívek és kereskedelem gyakorlása által fentarthassák. E taxás helyek voltak Kézdi-Vásárhely, Sepsi-Sz.-György, Illyefalva, Bereczk és Csik-Szereda.

A rendek, kik előbbi feliratukban annyira óvakodtak a határőrökre nézve különböztetést tenni, a taxás helyek javára különösen tett fellépéseket azzal indokolták, hogy már a régiebb, t. i. az 1771., 1792., 1794. és 1809-beli országgyűlések a taxás helyek és más határőrök közt különböztetést tettek, s az előbbieket felmentetését úgy feliratok mint felterjesztetett törvényezik által különösen követelték. Mindemellett a helyzet megismerésére nem tartjuk feleslegesnek megemlíteni azt is, hogy a taxás helyek sérelmeinek orvoslását az említett helyeknek az országgyűlésen ülő 10 követe szorgalmazta, s hogy az alkotmányos párt érdekében állott e követek jó indulatját, ragaszkodását birni és biztosítani.

A rendek két feliratára a fejedelem 1842. sept. 10. és nov.

17-ről kelt két kir. leiratában válaszolt, melyekben a határőrségbe sorozott birtokos nemesekre, a taxális helyekre, valamint általában a határőrségre nézve előbbi leirataihoz ragaszkodott, egyszersmind pedig azt a tervet, melyet az 1794-diki országgyűlés a határőrség iránt készített, a rendeknek azon további kijelentéssel küldte meg, hogy a közlött tervet a tárgy fontosságához képest fontolóra vevén, s a határőrség üdvös rendeltetését szemök előtt tartván, a jelen viszonyoknak megfelelő tervet készítsenek és azt a maga módja szerint ő felsége helybenhagyása elé terjeszszék.

A rendekkel közlött 1794-diki terv kiindulási pontját azon országgyűlési tárgyalásokban találta, melyek a határőrség felett az 1791-diki országgyűlésen vették kezdetüket.

Az 1791-beli országgyűlés figyelmét ugyanis, — mely az ország törvényes állapotjának helyreállítását tűzte feladatává, — nem kerülhette el annyira kirívó törvénytelenység, minő a határőrség intézménye volt, s hogy kitűzött célját elérje, különböző törvénycikkelyeket hozott javaslatba és terjesztett a fejedelem megerősítése alá.

Ezen törvényjavaslatok között az 58-dik arról szólt, hogy a székely lófők és darabontok a közadók és minden más közterhek alól felmentessenek és a Lirór hitlevele szerinti régi állapotjukba helyeztessenek vissza. A 63-ik arról szólt, hogy a határőr ezredekre sorozott nemesek régi törvényes állapotjukat nyerjék vissza. A 64-ik a székely katonaságnak törvényes és diplomai állapotjába való visszahelyezését, a 66-ik az oláh adózó népből alkotott határőrök megszüntetését, a 67-ik a határőrségbe befoglalt városoknak a törvények által meghatározott állapotjukba való visszahelyezését tárgyalta; végre a 68-ik az elidegenített székely nemesi birtokokról és székely örökségekről a birtokosok által kiadott elismervényeket semmisítette meg.

A diplomai állásba való visszahelyezés a régi kiváltságos állapotot jelentette, miután ez állapot a Lirór-féle szerződésben

el volt ismerve és megerősítve. A 68-ik törvényjavaslat pedig azon elismervényekre, — reversalisokra, — vonatkozott, melyeket a katonai előjáróság birtokaikról való lemondás iránt azon székely birtokosoktól kívánt, kiket egy vagy más okból a határőrség kötelezettsége alól felmentett.

A fentebbi törvényjavaslatokat a fejedelem az 1792-ben egybehívott rendekhez május 26-ról küldött leiratában a megerősítettek közül kihagyta, indokul hozván fel, hogy a határőrség jelen állapotjában egy újabb törvényes és állandó határőri rendszer állandó kidolgozása előtt változást tenni nem lehet, s ő folyó évi febr. 21-dikén kibocsátott leiratában már megrendelte, hogy az országban a főkormányzó elnöklete alatt a hazai törvényekkel és a határőrök állapotjával megegyező terv kidolgozására vegyes bizottság gyűljön össze, a kidolgozott terv hozzá felküldessék, és a rendekkel is kívánságaik megállapíthatása végett közöltessék, addig is pedig azon nemesek, kiknek kiváltságos nemessége a kir. tábla és a kormányzék előtt bebizonyíttatik s a fejedelem által is helybenhagyatik, mentessenek fel a katonai kötelezettség alól.

Az ország rendei még a folyamatban volt országgyűlés alatt kérték, hogy a vegyes bizottság kidolgozandó munkálata a szükséges tanácskozás alá vétel végett velők minél előbb közöltessék. A fejedelem azonban azon évi nov. 8-ikán a rendekhez intézett leiratában kijelentette, hogy egy olyan fontos és terjedelmes munkát, mint a határőri rendszer kidolgozása, a folyamatban lévő országgyűlés alatt el nem készülhet, s azt a rendek sem vehetnék az előre haladt idő miatt tanácskozás alá; ennélfogva reményli a felség, hogy a székely nemzet a rövid időhaladékot nyugodt lélekkel hordozza, valamint a rendek is ő felségének ez ügyben teendő későbbi határozatait hűségi kötelességökhöz képest engedelmesen bevárják.

Ezen kir. leirat következtében a vegyes bizottság munkálata az 1794-ben egybegyűlt rendekkel közöltetett, kik a munkálatot előleges megfontolás végett egy kinevezett rendszeres

bizottsággal, azután pedig a székely nemzet követivel közölték, s az ékként felmerült különböző véleményeket együttesen vették fontolóra.

Legnagyobb megütközésüket találták a rendek a vegyes bizottság munkálatának azon részében, mely szerint a katonaköteles székelyeknek capitulatio mellett kellett volna katonáskodni, s a határőrség költségeinek a tényleges szolgálatban nem levő székelyek adójából fedeztetni. Ez intézkedést az ország rendei sem a székelység általános katonai kötelezettségével, sem a székely nemzet adómentességével összeegyeztethetőnek nem tartván, miként feliratukban is kifejezték, főleg ez oknál fogva mellőzték a vegyes bizottság munkálatát, és a Lirór hitlevele 14-ik pontjának alapul vétele mellett egy egészen más tervet terjesztettek fel, mely a székely nemzet régi katonáskodási kötelezettségéhez arányosítottabb legyen, és egyszersmind, — a mennyire a hazai törvények épségbentartása mellett megtörténhetik, — az újabb hadviselés módjának is megfeleljen.

E munkálat fölvei következők voltak :

A székelyek az adótól mentesíttessenek, ellenben kötelesek legyenek a haza oltalmára tulajdon költségükön katonáskodni.

Azon székelyek között, kik a törvényes számbavétel (lustratio) következtében katonáskodni tartoznak, rendesen nem mind, hanem csak minden tizedik szoríttassék katonáskodásra; ezeken kívül, ha a haza védelme megkívánná, valamint a nemzeti fejedelmek alatt történt, az ellenség elébe viendő székelyek száma mindég országgyűlésileg állíttassék meg.

A székely katona feladata a haza oltalmazása lévén, háboru ideje alatt, ha a szükség kívánja, a szomszéd Magyarországra, mely ugyanazon államhoz és koronához tartozik, a székely katonák is kivitethessenek ; akaratjuk ellenére azonban idegen országokba kimenni kénytelenek ne legyenek.

A székely katona lóval, löfegyverrel, szíj szerszámmal és köntössel tartozzék magát ellátni, otthon, midőn nincs katonai szolgálatban, élelmezéséről is maga gondoskodjék, midőn azon-

ban házában kívül tényleges katonai szolgálatban van, élelmezéséről az állam gondoskodik; minthogy világos, hogy nem csak régebben, hanem a Lrpót-szerződés keletkezése után is, a székelyek, midőn várőrségen voltak, zsoldot huztak, ugyszintén midőn lakásukon kívüli szolgálatot teljesítettek, államsegélyben részesültek. Jelenleg azonban első alkalommal kegyeskedjék ő felsége a székely katonát fegyverrel ellátni, valamint a katonának a fegyverben saját hibáján kívül szenvedett kárát pótolni. E kívánságot a rendek annál jogosabbnak ítélték, minthogy világos, hogy 1711-ben (a Rákóczi-forradalom végével) a megszüntetett székely katonaságtól minden fegyver elvétetett, Brassóba vitetett és soha nem kárpótoltatott. A jelenleg fegyverben lévő székely katonaság fegyverének árát az ország megfizette.

Hogy a székely katonaság a fegyverhordozásban jártas és jól begyakorlott legyen, szükséges, hogy minden székben neveztessek ki egy kapitányt, ki a székely katonaság főtábornokától függjön és ennek ajánlatára a kormányszéktől neveztessek ki, s a hazai törvények megtartására esküvel köteleztessék. Továbbá ha a katonaság száma azt kívánja, neveztessek ki a nemzet kebeléből több alsóbb tiszt is, kik a katonákat a fegyverben és katonai tudományokban gyakorolják, a szükség úgy kívánván, a szék többi tisztjeivel együtt felüljenek, a katonai fegyelmet fentartsák és a tisztán katonai büntettekért a tényleges szolgálatban levő székely katona felett, a megállítandó büntető törvények szerint, a tábori ítélő székeken ítéljenek; a székelyeknek nem tisztán katonai büntetetei, valamint bármely más, akár személyes, akár dologi, akár vegyes ügyei pedig rendes polgári ítélő székeiken folyjanak.

A székelyek között a hazai törvények szerint fenállott kölcsönös örökösödési rendszer állíttassék vissza.

Mindazok, kik a székely határőrök közé oly egyének közül irattak be, kik törvény szerint adó alá tartoznak, a végbeviendő lustra alkalmával a katonaságból kikülöníttessenek és adó alá vétessenek.

A székely nemzet kebelében létező taxás helyek, u. m. Kézdi-Vásárhely, Sepsi-Szentgyörgy, Illyefalva, Bereczk, Csik-Szereda, Udvarhely, és ha más hasonlóknak lennének, régi törvényes állapotjukba állíttassanak vissza.

A mi a határőri szolgálat részletes szervezetét és a fegyelmet illeti, miután ezek a meghatározott kötelezettség belrendezését illetik, és oly természetűek, hogy irántok a székely nemzetet még meg kell hallgatni, az említett szabályzat pontjai a székely nemzet e végett tartandó közgyűlésén állíttassanak meg, a mely gyűlésre minden szék a katonai tisztviselő befolyása nélkül választott követeit küldje el.

Ezt a tervet azzal a különös kívánsággal fejezték be a rendek, hogy a fejedelem vigyázzván arra, hogy az előbbi pontban említett belrendezés az ország rendei határozatával semmi ellenkezőt magában ne foglaljon, a jövő országgyűlést be sem várva, ezt az egész tervet hajtassa végre, és a végrehajtásról az országgyűléshez tudósítás tételével, a tárgy csak akkor váljék törvénynyé, midőn az országgyűlés azt elfogadja.

Az országgyűlés azon határőrséget, mely a magyar és szász törvényhatóságokban állíttatott fel, s mely nagy részben oláhokból állott, teljesen megszüntetendőnek indítványozta, azon további intézkedéssel, hogy az említett határok őrzése béke idején a rendes katonaság által történjék, midőn pedig a rendes katonaság kivetetik, azon határokat is a székelyek őrizzék.

A szász nemzet az oláh határőrség irányában a rendekétől eltérő külön véleményét abban nyilvánította, hogy azok között, kikből jelenleg az említett határőrök állanak, 2000 katonai lábra tétessék, a hadi pénztárból fizettessék, és ezek teljesítsék a határőrzést az oláh határőrök által jelenleg elfoglalt vonalon.

A kir. kormányzék a rendek tervét azon kijelentéssel küldötte vissza az országgyűléshez, hogy azt az országgyűlés végehez közeledése miatt tanácskozás alá nem veheti, s így arról véleményét nem adhat. A rendek a kormányzék ezen nyilatko-

zata által magokat feltartóztatni nem engedték, s kijelentvén, hogy a kormányshékek külön testületi szavazata nines, a tervet utolsó üléshükben végkép elfogadták s a fejedelem elé terjeshztették.

A fejedelem az 1842. sept. 10-ről kelt leiratához mellékelt tervet kétségen kívül nem azért közlötte a rendekkel, mintha abban a kormány nézeteit megközelítve találta volna, hanem főleg azért, mert a kormánynak mindenek felett érdekében feküdt az erdélyi határőrség szervezetét az országgyűlés rendszeres tanácskozása tárgyává tenni, mely esetben addig, míg az újabb tanácskozás célhoz vezet, az előbbi állapot szilárdulást nyert volna.

Az 1841/s-beli országos rendek utolsó feliratukban teljesen a tagadás terén maradtak; kétségtelen másfelől, hogy az 1794-beli rendek által készített terv is igen keveset foglalt magában, mi a haza igényeinek és a kor kívánalmának megfelelő határőri intézmény alapjául szolgálhatott volna; azonban, hogy a tényleg létező határőrség is más eredményre vezetett, mint a milyet az uralkodás várt, valamint az ország előre kiszámított, azt az események 5 év mulva 1848-ban igen meglepőleg igazolták. Különbén kétségtelenül a kormány nem kardoskodott volna annyira a határőrség fentartása mellett, valamint másrésről az ország rendei sem viseltettek volna oly élénk ellen-szenyvel iránta. Az ügyet, ugy a mint az az országos rendek és a kormány közti tárgyalások közepette kifejlett, bátran azon kényszerállapotok közzé sorozhatjuk, melyek a népek életében a közigazgatás terén igen gyakran fordulnak elő s melyek nehézségei abban állanak, miszerint bajos elhatározni, hogy törvényes megváltoztatásuk vagy törvénytelen fentartásuk jár-e nagyobb akadálylyal?

1822-ben jött létre a székely katonai növelde. Ezt báró PURCEL, a közügyért buzgó emberbarát és az 1-ső székely gyalog határőrezred ezredese, 1811-ben indítványozta, s a felsőbb engedélyt kinyervén ő gyűjtötte rá az alapot. A két székely ezred

tagjai 45000 frttal járultak hozzá, mely összeg a székely földön és a vármegyéken gyűjtött adakozások által 74.000 frtra emelkedett. Építkezési anyagot és napszámot ingyen ajánlott a székelység, a fejedelem pedig 4000 frtot utalványozott a szegényebb sorsu növendékek élelmezésére. 1823-ban nagy ünnepélyességgel nyílt meg a növelde, s JANCsó ÁRON léczfalvi lelkész a megnyitáskor jeles beszédet tartott. Az épület homlokzatán e felirat volt látható:

EDUCANDAE SOBOLI MARTIAE
SICULORUM LIMITANEORUM SUBSIDIIS
PRIVATAQUE MUNIFICENTIA
EXTRUCTUM.
FRANCISCI I. ET CAROLINAE AUGUSTAE
TRANSILVANIAM PERLUSTRANTIIUM
MEMORIAE DICATUM.
M.D.CCC.XX.III.

A HARCZIAS IVADÉK NEVELÉSÉRE
SZÉKELY HATÁRŐRÖK SEGEDELMÉBŐL
S MAGÁN ADAKOZÁSBÓL
ÉPÜLT.
I. FERENCZ s CAROLINA AUGUSTA.
ERDÉLY MEGLÁTOGATÓINAK
EMLÉKÉRE SZENTELVE.
M.D.CCC.XX.III.

Az említett intézet a katonai szótárban a következő czímet nyerte: "Szekler National Knaben-Erziehungs-Institut, verbunden mit einer Haupt-Normal-Schule" s következő tanfolyammal bírt: 1. Négy alsó osztály; az első és utolsó két-két, összesen 6 évfolyammal. 2. Katonai osztály (Militär-Haus-Klasse) három évfolyammal. 3. Mennyiségtani iskola három évfolyammal. És így együtt az egész tanfolyam tizenkét évre terjedt s

felsőbb katonatisztek képzésére is alkalmas volt. Virágzott is az iskola a báró PURCZEL ezredessége alatt, azonban kevésbé az ő halála után. Később jött létre Csík-Szent-Mártonban egy harmadik altiszti katona iskola, hasonló a csikszeredaihoz és sepsi-szent-györgyihez.

1841^{1/2}-on innen a forradalomig az erdélyi határőrség ügyében újabb mozzanat az országgyűlési tárgyalások terén sem fordult elő. A francia háborúnak 1815-ben történt berekesztése után tehát az erdélyi határőrség szervezete ugyanaz maradt, mint azelőtt, azon változtatással, melyet abban a később megjelent felsőbb rendeletek eredményeztek, s melyek, mint fentebb röviden előadtuk, a határőr állapotát inkább súlyosbították, mint könnyítették. Ez intézkedésekkel szemben azonban az idő természetes folyama rendén tényleges viszonyok következtek be, melyek a terhelő kormányrendeletek hatását sokszorosan ellensúlyozták. 1815-től fogva 30 éven át, a tartós béke közepett, az erdélyi határőrök folytonosan tüzhelyeik mellett maradtak, s ez által a határőri szolgálatnak legnyomasztóbb része, a hazán kívüli katonáskodás, tényleg elmaradt, melynek azelőtt a határőrség csak nem annyi ideig a legsúlyosabb áldozatot hozta.

A határőrök külellenségtől meggazdálkodott élete, ideje, munkája beljöllétök gyarapodása felé fordult. A határőr népesség tetemesen megszáporodott, s a katonai rend és fegyelem több hátrányai mellett a határőrség kebelében a polgárosodás és fejlődés nem egy örvendetes jele volt szemlélhető. Jó utak, csinos, tiszta lakások s általában rend és csín oly mértékben voltak a nagyobb részben határőrök által lakott falvakban és vidékeken láthatók, melyet hazánknak a természettől jobban megáldott környékei közzül kevés volt képes felmutatni. Mindezekkel szemben azonban a mélyebben tekintő abban találja fel az igazságot, hogy az említett jelenségek, melyek több külszint mint belértéket foglaltak magokban, nem a létező rendszernek voltak okvetetlen következményei, s hogy más eszkö-

zők által ugyanazon ezélt, sőt még többet is, elérni nem lett volna nehéz.

ZÁRSZAVAK.

Nem tartozunk azokhoz, kik nem hiszik, hogy a hozzánk közel eső multról igaz és tanulságos, — mert a kettő egy, — történelmet lehetne írni, kik helyesnek, sőt szükségesnek tartják, hogy a történelem az eseményeket bizonyos és pedig messze távolságból szemlélje. Ez állításnak régebben több alapja lehetett; jelenleg azonban, a szabad sajtó korában, ama nagy körhöz képest, melyben az emberi nem fejlődése halad, midőn az egy helyt elnyomott igazság tíz más helyt annál szebb alakban tűnik fel, (pulehrior prodit) legfőbb támaszát elvesztette, s inkább csak azon meggyőződés által tartja fen magát, hogy az író kora eseményeinek és kortársainak helytelen befolyása alól magát megóvni nem képes.

Az alig lezajlott események történelmi feldolgozásának nehézségeit mi sem tagadjuk, de másfelől a közelünkben lefolyt események történelmének megírása oly előnyökkel jár, minőket eltölt időknék messziről való visszatükröztetése magában nem foglal. Meg vagyunk továbbá győződve, hogy minél miveltebb valamely nemzet, minél több történetírássra képes íróval dicsekszik, annál hamarább olvassa alig letelt múltja alapos történelmét, s birja benne a remek latin jelmondat szerint élete legjobb mesterét.

Hogy nálunk az ellenkező nézetet oly nagy kiterjedésben és dogmaticai szigorral ápolják, az szellemi és erkölcsi fejletlenségünknek egygyel több bizonyága.

Mig más miveltebb nemzetek májokat, ha nem is holnap, de legalább a közel jövőben, a történelem becses tanuságaként birják, és pedig nem egy hanem több oldalról megvilágítva, azalatt hazánk eseményeit sánta lábon meghunyászkodva távolról kíséri a történelem. Igen, mert másutt a társadalmi élet minden tényezői, a kissebb nagyobb cselekvők, álljanak bár

alantabb vagy fentebb, tetteik közepette egyaránt vannak alávetve az igazságos és egyszersmind szigorú bírálatnak, a több oldalú ítéletnek. Így tisztulnak azután a tények, erősödnek az egyének nyomról nyomra, lépésről lépésre, a közel történelem számára.

Az erdélyi határőrségnek a közel forradalom alatt viselt dolgait megírni nem azért tartózkodunk, mintha azoknak részrehajlatlan előadását, kivált a jelen távolságban, akár kivitethetetlennek, akár céltalannak tartanók. Hallgatásunk okai egészen más természetűek.

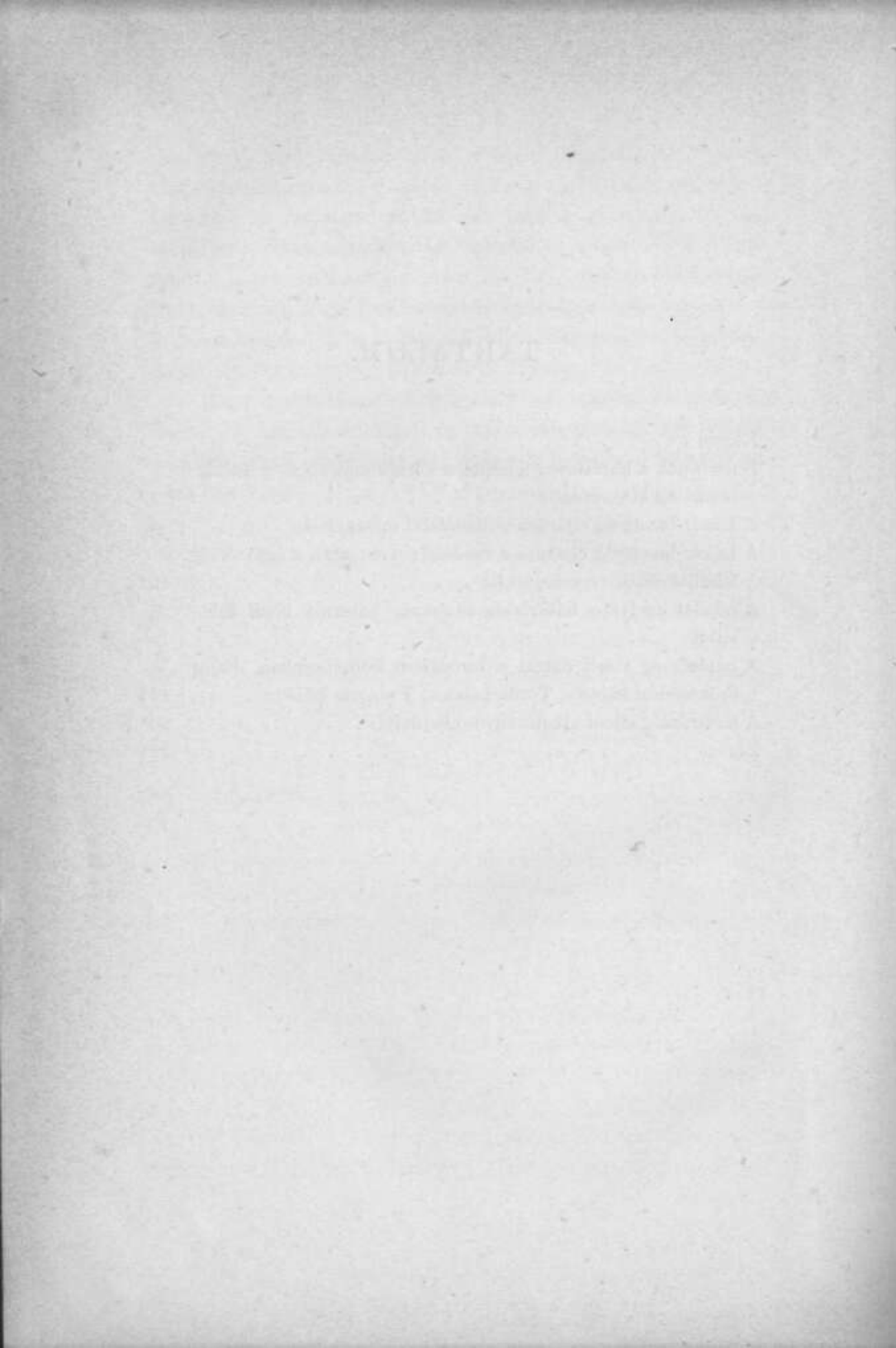
Az erdélyi határőrségre vonatkozó adataink gyűjtése az ötvenes évekre esik, mely korszak foglalkozásunknak több tekintetben elégséges magyarázatul szolgálhat. Kezdetben csak a határőrség felállításának történetét szándékoztunk megírni. Az adatok közül, melyekhez jutottunk, némelyek igen ritkák voltak, s megsemmisítettésök esélye sem tartozott a lehetlenségek közé. A határőrség felállításának története továbbá már annyira a múlt homályába kezdett visszavonulni, hogy történelmi feldolgozása mind nagyobb nagyobb nehézségekkel járt volna. Helyesnek sőt szükségesnek tartottuk tehát a Horavilág után hazánk újabb történelme másik bibéjének, a határőrség felállításának, történelmét megírni s vagy idegen földön bocsátani közre, vagy közrebocsátását bent a hazában későbbi időkre hagyni. Hogy később, s csakis az újabb időben, tanulmányunkat a határőrség történelméről egész a forradalomig kiterjesztettük, ez azon kedvező körülménynek tulajdonítható, melylyel igyekezetünk találkozott, hogy az említett korszak, különösen pedig azon viselt dolgok adatainak birtokába jussunk, melyeket az erdélyi határőrség felállítása óta Europa különböző esatatóerein véghez vitt. E tekintetben nem tehetjük, hogy a legnagyobb köszönettel ne említsük azon készséget, melylyel mód szolgáltatott, hogy tisztán tudományos komoly szándékunkhoz képest, és a szükséges elővigyázat mellett, a bécsi főhadiváltár legbecsesb adatainak kivonatait megnyerhessük.

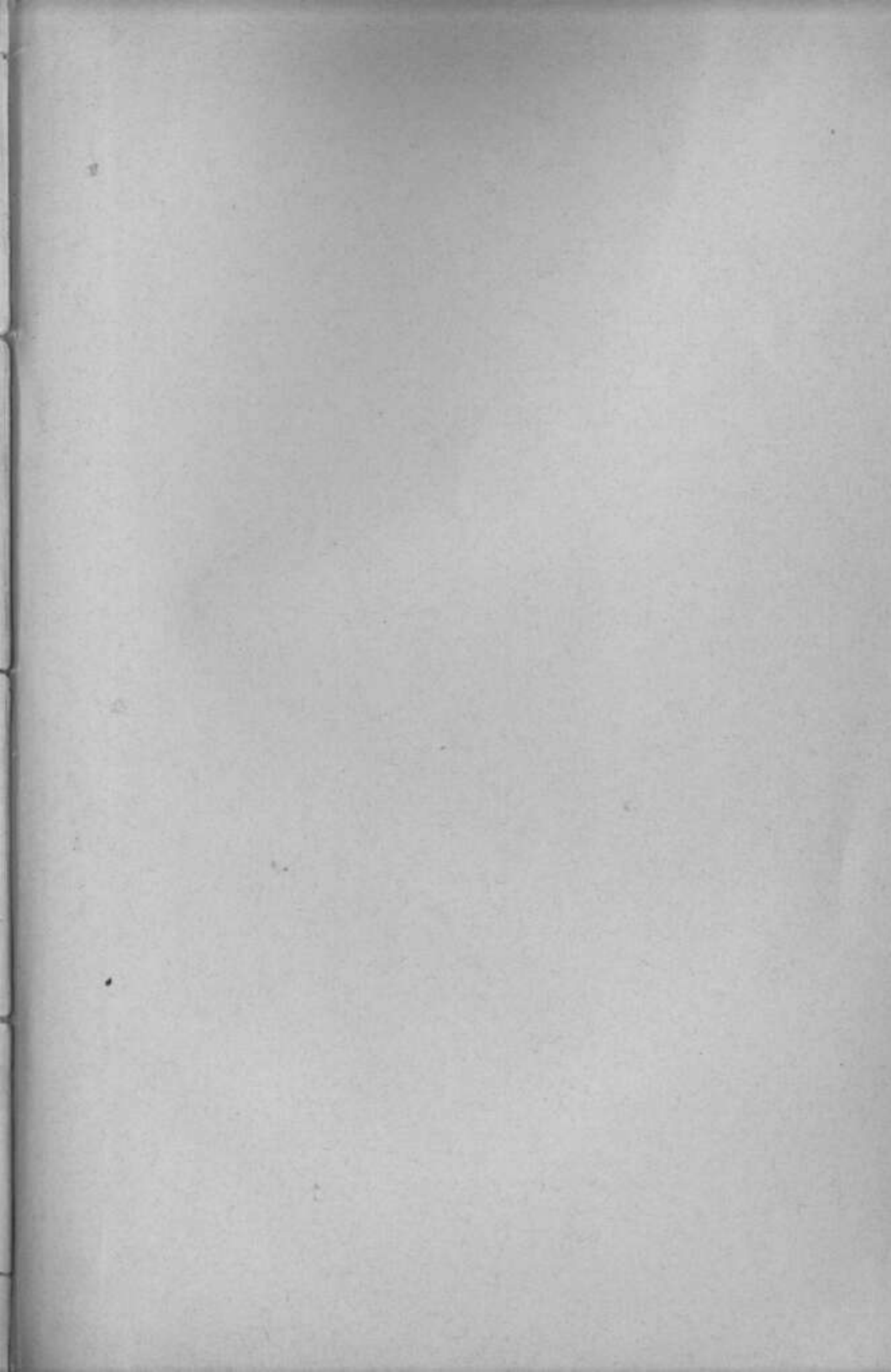
Az erdélyi határőrségnek a közelebbi forradalom alatti történelmével egészen másként áll a dolog. Itt az anyag akkora bőségben és változatosságban van meg, hogy a közelebb vagy távolabb jövőben a határőrség forradalom alatti viselt dolgainak hű leírása nehézséggel nem jár. Erre csupán oly történetíró kíváncsatik, ki a történetíráshoz szükséges más szellemi és erkölcsi tulajdonok mellett a legfőbbel is birjon, t. i. hogy mindenek felett az igazságot keresse és kövesse.

Ezen tényállás mellett helyesebbnek találtuk életünk még hátralevő napjait rendezetlen kevés dolgozataink rendezésére fordítani, mint újabb, általunk már alig betölthető tér elfoglalására használni.

TARTALOM.

Előszó	Lap 1
Buccowuak a határőrség felállítása körüli működése a Lázár- bizottság kinevezéséig	14
A Lázár-bizottság eljárása a madéfalvi mérszárlásig	48
A Lázár-bizottság eljárása a madéfalvi vész után a határőrség felállításának végrehajtásáig	102
A feladat, melyet a határőrség az ország határain belül telje- sitett	140
A határőrség viselt dolgai a birodalom külháboruban. Bajor örökösödési háboru. Török háboru. Francia háboru . . .	144
A határőrség elleni alkotmányos ellenhatás	203
Zárszó	224

5. 9.

